

УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА У НОВОМ САДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ ЗА ПРИВРЕДУ И ПРАВОСУЂЕ У НОВОМ САДУ

ОРГАНИ УПРАВЉАЊА У АКЦИОНАРСКИМ ДРУШТВИМА

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

МЕНТОР

ПРОФ. ДР МИЛОРАД БЕЈАТОВИЋ

КАНДИДАТ

ГОРАН МАРИЧИЋ

НОВИ САД, 2017.

UNIVERSITY BUSINESS ACADEMY IN NOVI SAD
FACULTY OF LAW FOR COMMERCE AND JUDICIARY IN NOVI SAD

MANAGEMENT BODIES IN JOINT-STOCK COMPANIES

DOCTORAL THESIS

Mentor:

MILORAD BEJATOVIC, PhD

Candidate:

GORAN MARICIC, LL.M.

2017, NOVI SAD.

Прилог 1.

УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА У НОВОМ САДУ

НАЗИВ ФАКУЛТЕТА Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

КЉУЧНИ ПОДАЦИ О ЗАВРШНОМ РАДУ

Врста рада:	Докторска дисертација
Име и презиме аутора:	Горан Маричић
Ментор (титула, име, презиме, звање, институција)	Проф. др Милорад Бејатовић, редовни професор, привредноправна, 20.04.2011., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад
Наслов рада:	Органи управљања у акционарским друштвима
Језик публикације (писмо):	Српски (ћирилица)
Физички опис рада:	Унети број: Страница 261 Поглавља 6 Референци 252 Табела - Слика - Графика - Прилога 5
Научна област:	друштвена наука, право, привредно право
Предметна одредница, кључне речи:	Акционарско друштво, органи управљања, скупштина, акционари, надзорни одбор, директори, ревизор, кодекс корпоративног управљања
Извод (апстракт или резиме) на језику завршног рада:	Акционарска друштва данас представљају најмоћнији и најдинамичнији покретач светске економије. Регулисани принципи управљања, добро постављена организациона структура, способност да се у кратком временском периоду обезбеде велика финансијска средства за учешће великог броја грађана, правичан карактер расподеле добити, као и

	<p>велика прилагодljivost тржишним променама учинили су акционарска друштва најпопуларнијим и најважнијим субјектом светског тржишта робе, капитала и радне снаге, те се стога може рећи да је истраживање које за тему има акционарска друштва у потпуности оправдано, како са научног тако и са друштвеног аспекта.</p> <p>Предмет истраживања докторске дисертације представља нормативноправна анализа регулативе у области управљања јавним и нејавним акционарским друштвима, односно органа управљања овим друштвима, док је ужи предмет истраживања фокусиран на анализу појединачних органа управљања у акционарским друштвима (скупштина, надзорни одбор, директор и одбор директора, и други обавезни и факултативни органи).</p> <p>Циљ истраживања докторске дисертације јесте нормативна анализа позитивноправних прописа Републике Србије којима се дефинишу органи управљања у акционарским друштвима. Наиме, општи циљ докторске дисертације јесте нормативна анализа актуелног Закона о привредним друштвима, док су посебни циљеви дисертације: генеза настанка акционарских друштава ради адекватнијег и свеобухватнијег схватања ове форме привредних друштава; детерминисање разлике у модалитетима управљања акционарским друштвима (једнодомно и дводомно); указивање на разлике у управљању код јавних и нејавних акционарских друштава; указивање на законодавне измене у претходном периоду које су утицале на престанак постојања управних одбора; расподела овлашћења из домена управног одбора на друге органе акционарског друштва.</p> <p>Методе истраживања које ће бити спроведене у дисертацији у директној су корелацији са предметом и циљем истраживања. Основне методе које ће бити коришћене у дисертацији јесу: аналитички и синтетички метод, индуктивни метод, дедуктивни метод, нормативни метод, историјски метод и компаративни метод.</p> <p>У другој глави истраживање је усмерено на дефинисање појма акционарског друштва и то кроз законску легислативу, као и на детерминисање општих обележја акционарских друштава. Након тога дат је кратак историјски осврт на развој акционарских друштава кроз различите временске епохе, односно – од средњег века па све до модерног доба, са посебним нагласком на развој акционарских друштава у југословенској привреди. У оквиру ове главе анализиран је позитивноправни оквир регулисања акционарских друштава</p>
--	---

	<p>у Републици Србији, са посебним акцентом на поступак оснивања акционарских друштава. Затим су анализирале релевантне одредбе Закона о привредним друштвима које регулишу облик управљања у акционарским друштвима. Апострофиране су разлике које су присутне између једнодомног и дводомног управљања у акционарским друштвима и указано је на корелацију између једнодомног и дводомног управљања у односу на форму акционарског друштва, јавног или нејавног. У трећој глави се приступило анализи релевантних одредаба Закона о привредним друштвима, које ближе дефинишу скупштину као орган акционарског друштва. У овој глави, фокус истраживања је на дефинисању надлежности скупштине акционарског друштва, делокругу њених овлашћења, начину функционисања, на индивидуалним правима чланова скупштине – акционара, те на односу са другим органима акционарског друштва. Директори су законски заступници акционарског друштва и представљају веома важан сегмент управљања у акционарским друштвима, те се стога у четвртој глави дисертације анализирају питања која су од значаја, а у вези су са поступком именовања директора, условима за њихов избор, као и за разрешење. Посебно су анализирале разлике између извршних и неизвршних директора, као и правног положаја генералног директора.</p> <p>Циљ истраживања у петој глави јесте анализа делокруга овлашћења надзорног одбора, поступак именовања надзорног одбора, права и овлашћења чланова одбора, као и његов однос са другим органима акционарског друштва. Нарочито је указано на поверена, односно пренета овлашћења из домена управног одбора на надзорни одбор. Предвиђен је и механизам надзора над управљањем у акционарским друштвима, што управо представља делокруг анализе шесте главе. Прецизније, ова глава има за циљ да анализира ко, када и на који начин обавља послове унутрашњег и спољног надзора. Предмет посебне анализе у оквиру овог поглавља јесте и контрола усклађености пословања друштва са законом, другим прописима и актима друштва, као и праћење усклађености организације и деловања друштва са кодексом корпоративног управљања.</p> <p>Друштвена оправданост предмета овог истраживања огледа се у веома значајној улози акционарског друштва у Републици Србији, с обзиром на чињеницу да оно представља инструмент за приватизацију и организациону трансформацију. Наиме, акционарско друштво представља и инструмент привлачења страног капитала путем директног</p>
--	---

	<p>улагања, при чему је улагач заинтересован за пословање друштва и стога учествује у његовом управљању, контроли токова средстава, у добити друштва итд. На основу наведеног може се претпоставити да ће у будућности акционарска друштва бити најпогоднији облик улагања капитала, те је од значаја законска регулатива која уређује проучавану материју.</p> <p>Доношењем новог Закона о привредним друштвима, као и других прописа из области акционарства, у Републици Србији је створена веома добра база за оснивање и функционисање акционарских друштава. У складу са наведеним, постоји јасна потреба која подразумева научни приступ овим законским прописима што представља научни допринос у изучавању феномена акционарског друштва. Резултати истраживања у овој дисертацији ће допринети научној, али и широј друштвеној заједници, у вези са свим релевантним аспектима начина управљања акционарским друштвима. Може се рећи да се научни допринос огледа кроз што боље упознавање акционарских друштава кроз призму правне регулативе.</p>
Датум одбране: (Попуњава накнадно одговарајућа служба)	
Чланови комисије: (титула, име, презиме, звање, институција)	<p>Ментор: Проф. др Милорад Бејатовић, редовни професор, привредноправна ужа научна област, избор у звање – 2012. год., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад</p> <p>Председник: Проф. др Драган Илић, ванредни професор, пословна и међународна економија ужа научна област, избор у звање – 2017. год., Факултет за економију и инжењерски менаџмент, Нови Сад</p> <p>Члан: Доц. др Предраг Мирковић, доцент, привредноправна ужа научна област, избор у звање – 2014. год., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад</p>
Напомена:	<p>Аутор докторске дисертације потписао је следеће Изјаве:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Изјава о ауторству, 2. Изјава о истовестности штампане и електронске верзије докторског рада и 3. Изјава о коришћењу. <p>Ове Изјаве се чувају на факултету у штампаном и електронском облику.</p>

Прилог 2.

UNIVERSITY BUSINESS ACADEMY IN NOVI SAD

FACULTY OF LAW FOR COMMERCE AND JUDICIARY IN NOVI SAD

KEY WORD DOCUMENTATION

Document type:	Doctoral dissertation
Author:	Goran Maricic
Menthor (title, first name, last name, position, institution)	Milorad BEJATOVIC, PhD - full professor <i>Narrow scientific field:</i> Commercial Law <i>Date of appointment to the title of full professor:</i> 20 April 2011. <i>Institution:</i> Faculty of Law for Commerce and Judiciary, Novi Sad
Title:	Management Bodies in Joint-Stock Companies
Language of text (script):	Serbian language (<u>cyrillic</u>)
Physical description:	Number of: Pages 261 Chapters 6 References 252 Tables - Illustrations - Graph - Appendices -
Scientific field:	Social sciences; Law; Commercial law.
Subject, Key words:	Joint-stock company, management bodies, assemblies, shareholders, supervisory board, directors, auditors, corporate governance code

<p>Abstract (or resume) in the language of the text:</p>	<p>Joint stock companies today are the most powerful and dynamic driver of the world economy. Regulated principles of governance, well-established organizational structure, the ability to provide large financial resources for the participation of a large number of citizens in a short period of time, a fair character of the distribution of profits, as well as great flexibility to market changes, made joint stock companies the most popular and the most important entity in the world market of goods, capital and labor, and therefore it can be said that the research on joint stock companies is fully justified, both from a scientific and from a social point of view.</p> <p>The subject of doctoral dissertation research is a normative legal analysis of regulations in the field of management of public and non-public joint stock companies, that is, managing bodies of these companies, while the narrower subject of research focuses on the analysis of individual management bodies in joint stock companies (assembly, supervisory board, director and board of directors, compulsory and optional bodies).</p> <p>The goal of the doctoral dissertation research is to carry out a normative analysis of the positive legislation of the Republic of Serbia defining the governing bodies in joint stock companies. Namely, the general goal of the doctoral dissertation is a normative analysis of the current Law on Business Companies, while the special goals are: the genesis of the formation of joint stock companies for an adequate and more comprehensive understanding of this form of companies; determining the difference in management models of joint stock companies (one and two-tier corporate governance model); pointing to differences in governing public and non-public joint stock companies; pointing to the legislative changes in the previous period that have affected the termination of the existence of the Management Board; allocation of powers from the domain of the Management Board to other bodies of the joint stock company.</p> <p>Research methods that will be conducted in the dissertation are in a direct correlation with the subject and purpose of research. Basic methods that will be used in the dissertation are: analytical and synthetic method, inductive method, deductive method, normative method, historical method and comparative method.</p> <p>In the second chapter, the research is focused on defining the notion of a joint stock company, through legislation, as well as determining the general characteristics of joint stock companies. Afterwards, a brief historical overview of the development of joint stock companies through different time periods was given, from the Middle Ages to the modern era, with a special emphasis on the development of joint stock</p>
--	---

	<p>companies in the Yugoslav economy. Within this chapter, a positive legal framework for the regulation of joint stock companies in the Republic of Serbia was analyzed, with special accent on the procedure of forming joint stock companies. Subsequently, relevant provisions of the Law on Business Companies regulating the form of management in joint stock companies were analyzed. The differences that are present between one-tier and two-tier corporate governance model in joint-stock companies are apostrophized, and it is pointed out the correlation between one-tier and two-tier management with regard to the form of a joint-stock company, public or non-public.</p> <p>In the third chapter, an analysis of relevant provisions of the Law on Business Companies, which define the Assembly as a body of a joint stock company, was made. In this chapter, the focus of the research is on defining the competencies of the assembly of the joint stock company, the scope of its powers, the way of its functioning, the individual rights of the members of the General Assembly - shareholders, and the relationship with other bodies of the joint stock company.</p> <p>Directors are legal representatives of a joint stock company and represent a very important segment of management in joint stock companies, and therefore, in the fourth chapter of the dissertation, important issues are analyzed related to the appointment procedure of directors, conditions for their selection, as well as for dismissal. The differences between executive and non-executive directors, as well as the legal position of the CEO, were analyzed in particular.</p> <p>The aim of the research in the fifth chapter is the analysis of the scope of powers of the Supervisory Board, the procedure for appointing the Supervisory Board, the rights and powers of the members of the Board, as well as its relationship with other bodies of the joint stock company. In particular, it was pointed out that the powers conferred from the domain of the Management Board are now entrusted to the Supervisory Board.</p> <p>A mechanism for supervising management in joint stock companies is also envisaged, which is precisely the scope of analysis of the sixth chapter. More precisely, this chapter aims to analyze who, when and in what way performs internal and external control tasks. The subject of special analysis within this chapter is also controlling the compliance of the company's operations with the legislations, other regulations and company's acts, as well as monitoring the compliance of the organization and activities of the company with the corporate governance code.</p> <p>The social justification of the subject of this research is reflected through a very significant role of joint stock company in the Republic of Serbia, considering the fact that it represents an instrument for privatization and organizational transformation. Namely, the joint stock company is also an instrument of attracting foreign capital</p>
--	---

	<p>through direct investment, whereby the investor is interested in company's business and therefore participates in its management, control of flows of funds, company's profit, etc. Based on the aforementioned, it can be assumed that in the future joint stock companies will be the most suitable form of capital investment, therefore it is important to study legal regulations governing this subject matter.</p> <p>The adoption of the new Law on Business Companies, as well as other regulations in the field of shares, created a greater basis for the establishment and functioning of joint stock companies in the Republic of Serbia. In accordance with what we have previously defined, there is a clear need that implies scientific actions towards these legal regulations that represent scientific contributions in learning the phenomenon of a joint stock company. The results of the research in this dissertation will contribute to the scientific, but also to the broad social community world wide, regarding all relevant aspects in managing joint stock companies. It can be said that the scientific contribution is observed through a better knowledge and understanding of joint stock companies and their accordance with legal regulations.</p>
<p>Defended:</p> <p>(The faculty service fills later.)</p>	
<p>Thesis Defend Board:</p> <p>(title, first name, last name, position, institution)</p>	<p>President: Dragan Ilic, associate professor - PhD; Narrow scientific field: Business and International Economics; Date of promotion: 2017; Faculty of Economics and Engineering Management in Novi Sad.</p> <p>Mentor: Milorad Bejatovic, full professor - PhD; Narrow scientific field: Commercial Law, Date of appointment: 20 April 2011; Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad</p> <p>Member: Predrag Mirkovic, assistant professor - PhD; Narrow scientific field: Commercial Law; Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad</p>

Note:	<p>The author of doctoral dissertation has signed the following Statements:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Statement on the authority,2. Statement that the printed and e-version of doctoral dissertation are identical and3. Statement on copyright licenses. <p>The paper and e-versions of Statements are held at the faculty.</p>
-------	--

САДРЖАЈ

ГЛАВА ПРВА.....	3
1.1. Уводна РАЗМАТРАЊА	3
1.2. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА	5
1.3. ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА	5
1.4. МЕТОДОЛОГИЈА	6
1.5. НАУЧНА И ДРУШТВЕНА ОПРАВДАНОСТ	7
1.6. СТРУКТУРА РАДА	8
ГЛАВА ДРУГА – ОПШТА ОБЕЛЕЖЈА АКЦИОНАРСКИХ ДРУШТАВА	10
2.1. ПОЈАМ АКЦИОНАРСКОГ ДРУШТВА	10
2.2. АКЦИОНАРСКО ДРУШТВО – ОСНОВНА ОБЕЛЕЖЈА	14
2.3. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ АКЦИОНАРСТВА	19
2.4. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ АКЦИОНАРСКОГ ДРУШТВА – ЈУГОСЛАВИЈА	27
2.5. АКЦИОНАРСКА ДРУШТВА – ПОЗИТИВНО-ПРАВНИ ОБЛИК РЕГУЛИСАЊА	31
ГЛАВА ТРЕЋА – СКУПШТИНА АКЦИОНАРСКОГ ДРУШТВА.....	43
3.1. ПОЈАМ И САСТАВ СКУПШТИНЕ	44
3.2. НАДЛЕЖНОСТ СКУПШТИНЕ	46
3.3. ВРСТЕ СКУПШТИНЕ	48
3.4. САЗИВАЊЕ СЕДНИЦЕ СКУПШТИНЕ	51
3.4.1. Позив за седницу скупштине	53
3.4.2. Место одржавања скупштине	57
3.5. ПРЕДСЕДНИК СКУПШТИНЕ	60
3.6. ПОСЛОВНИК СКУПШТИНЕ	63
3.7. ДНЕВНИ РЕД СКУПШТИНЕ	65
3.7.1. Право на предлагање дневног реда	66
3.7.2. Допуна дневног реда по налогу суда	68
3.8. ЗАСТУПАЊЕ АКЦИОНАРА ПРЕКО ПУНОМОЋНИКА	69
3.9. ЈЕДНАК ТРЕТМАН АКЦИОНАРА	74
3.9.1. Индивидуална права акционара	76
3.9.2. Права акционара на постављање питања	79
3.9.3. Право на приступ актима и документима	80
3.9.4. Права акционара на судску заштиту	82
3.10. КВОРУМ ЗА РАД СКУПШТИНЕ	84
3.10.1. Комисија за гласање и резултати гласања	86
3.10.2. Гласање на скупштини акционара	88
3.10.3. Уговори о гласању	91
3.11. ЗАПИСНИК СА СКУПШТИНЕ АКЦИОНАРСКОГ ДРУШТВА	93
3.12. ПОБИЈАЊЕ ОДЛУКА СКУПШТИНЕ	95
ГЛАВА ЧЕТВРТА – ДИРЕКТОРИ У АКЦИОНАРСКОМ ДРУШТВУ.....	103
4.1. ДИРЕКТОР КРОЗ ИСТОРИЈСКУ ПРИЗМУ	104
4.2. ДИРЕКТОРИ У ЈЕДНОДОМНОМ УПРАВЉАЊУ	107
4.3. ДИРЕКТОРИ У ДВОДОМНОМ УПРАВЉАЊУ	110
4.4. БРОЈ ДИРЕКТОРА	111
4.5. ИМЕНОВАЊЕ ДИРЕКТОРА	114

4.6. МАНДАТ ДИРЕКТОРА	115
4.7. НАДЛЕЖНОСТ И ОДЛУЧИВАЊЕ ОДБОРА ДИРЕКТОРА	121
4.7.1. Председник одбора – надлежност	124
4.7.2. Надлежност и одговорност извршног одбора	125
4.7.3. Начин рада одбора директора и извршног одбора	125
4.7.4. Кворум за одржавање седнице одбора директора и извршног одбора	126
4.7.5. Одлучивање на седницама одбора директора и записник	127
4.8. ИЗВРШНИ И НЕИЗВРШНИ ДИРЕКТОРИ	128
4.8.1. Извештаји извршних директора	132
4.9. НЕЗАВИСНИ ДИРЕКТОРИ	134
4.10. ГЕНЕРАЛНИ ДИРЕКТОР	138
4.11. КОМИСИЈЕ ОДБОРА ДИРЕКТОРА	139
4.11.1. Комисија за ревизију	142
4.11.2. Комисија за именовање	143
4.11.3. Комисија за накнаде	143
4.12. НАКНАДА ЗА РАД ДИРЕКТОРА	144
4.13. Одговорност директора	147
4.13.1. Одговорност директора према претходним законима	148
4.13.2. Одговорност директора према новом ЗПД	149
4.13.3. Имовинска одговорност директора	151
4.13.4. Уговорна и вануговорна одговорност директора	154
ГЛАВА ПЕТА – НАДЗОРНИ ОДБОР	158
5.1. УСТАНОВЉАВАЊЕ НАДЗОРНОГ ОДБОРА	160
5.2. ОВЛАШЋЕЊА ЗА ЧЛАНСТВО НАДЗОРНОГ ОДБОРА	164
5.3. САСТАВ НАДЗОРНОГ ОДБОРА	167
5.4. ПОСТУПАК ИМЕНОВАЊА НАДЗОРНОГ ОДБОРА	170
5.5. МАНДАТ ЧЛАНОВА НАДЗОРНОГ ОДБОРА	171
5.6. НАДЛЕЖНОСТ НАДЗОРНОГ ОДБОРА ПО ЗАКОНУ ИЗ 2004. ГОДИНЕ	176
5.7. НАДЛЕЖНОСТ НАДЗОРНОГ ОДБОРА ПО ЗАКОНУ ИЗ 2011. ГОДИНЕ	177
5.8. УЛОГА НЕЗАВИСНИХ ЧЛАНОВА НАДЗОРНОГ ОДБОРА	180
5.9. НАКНАДА ЗА РАД ЧЛАНОВА НАДЗОРНОГ ОДБОРА	181
5.10. НАЧИН РАДА НАДЗОРНОГ ОДБОРА	184
5.11. ОДНОС НАДЗОРНОГ ОРГАНА СА ДРУГИМ ОРГАНИМА	186
5.12. ПИТАЊЕ ОДГОВОРНОСТИ ЧЛАНОВА НАДЗОРНОГ ОДБОРА	188
ГЛАВА ШЕСТА – УНУТРАШЊИ И СПОЉНИ НАДЗОР У АКЦИОНАРСКОМ ДРУШТВУ	193
6.1. РАЗВОЈ ИНСТИТУТА РЕВИЗИЈЕ	194
6.2. УРЕЂЕЊЕ ИНТЕРНЕ РЕВИЗИЈЕ ПРЕМА ЗАКОНУ О ПРИВРЕДНИМ ДРУШТВИМА ИЗ 2004. ГОДИНЕ	198
6.3. УРЕЂЕЊЕ ИНТЕРНЕ РЕВИЗИЈЕ ПРЕМА ЗАКОНУ О ПРИВРЕДНИМ ДРУШТВИМА ИЗ 2011. ГОДИНЕ	201
6.3.1. Унутрашњи надзор	203
6.3.2. Спољни надзор	208
6.3.3. Посебна и ванредна ревизија	211
6.3.4. Садржај извештаја посебне и ванредне седнице	215
6.4. КОДЕКС КОРПОРАТИВНОГ УПРАВЉАЊА – НАСТАНАК И РАЗВОЈ	219
6.5. КОДЕКС КОРПОРАТИВНОГ УПРАВЉАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ	222
ЗАКЉУЧАК	227
ЛИТЕРАТУРА	238
ПРИЛОЗИ	256
БИОГРАФИЈА	261

ГЛАВА ПРВА

1.1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Акционарска друштва са становишта прибављања капитала представљају најважнији облик привредних друштава из разлога што постоји могућност концентрације капитала у друштву од многобројних мањих извора – акционара. Акционарска друштва су настала из посебних економских потреба које се нису могле задовољити удруживањем трговаца, а са циљем да одређену трговачку делатност обављају заједнички, под истом фирмом. Привредне активности модерног пословања подразумевају велику концентрацију капитала како би пословни подухвати били успешни. Толику концентрацију капитала могу остварити појединачни трговци својим удруживањем уколико се задуже узимањем кредита или на друге начине (издавањем обвезница и сл.). Ипак, овакав начин прибављања капитала је неповољан зато што ствара велике обавезе које оптерећују пословање друштва. Уместо наведеног, много економичнији начин прикупљања капитала остварује се у поступку оснивања и повећања основног капитала акционарских друштава, и то без стварања обавезе враћања тог капитала. На овај начин се и ствара а и увећава сопствена имовина акционарског друштва. Кроз акционарска друштва се могу прикупити и најмање уштеђевине многих појединаца који нису у могућности да предузму привредне активности у циљу организовања привредне делатности. Суштина акционарског друштва јесте у томе да се широком кругу заинтересованих лица на основу уношења њихових средстава у друштво призна чланство у друштву са одговарајућим имовинским и управљачким правима, уз истовремено прибављање неопходног капитала за формирање, али и за повећавање имовине друштва. Управо је наведено утицало на то да се акционарска друштва нађу у жижи интересовања пословне праксе, али и привредноправне и економске науке. Интересовање за ова

друштва је постало још актуелније када су се догодиле промене у нашем привредном систему доношењем Закона о предузећима 1988. године јер је овај Закон допуштао, односно омогућавао оснивање акционарских друштава у нашој земљи, и то први пут после Другог светског рата. Временом пажња и интересовање како пословне, тако и стручне и научне јавности расте и интензивира се, а нарочито након доношења Закона о привредним друштвима¹ 2004. године, а затим и новог Закона о привредним друштвима² и другим пратећим прописима.

Може се рећи да акционарска друштва данас представљају најмоћнији и најдинамичнији покретач светске економије. Регулисани принципи управљања, добро постављена организациона структура, способност да се у кратком временском периоду обезбеде велика финансијска средства за учешће великог броја грађана, правичан карактер расподеле добити, као и велика прилагодљивост тржишним променама учинили су акционарска друштва најпопуларнијим и најважнијим субјектом светског тржишта робе, капитала и радне снаге, те се стога може рећи да је истраживање које за тему има акционарска друштва у потпуности оправдано, како са научног тако и са друштвеног аспекта.

После деценијске изолације наше земље и санкција створили су се почетни услови да се наша привреда, која је у претходном периоду била релативно затвореног типа, трансформише у нови облик, са свим карактеристикама савремене и отворене привреде у којој ће акционарско друштво бити доминантан облик организовања привредних субјеката, као и прикупљања страног капитала, обезбеђења најновијих технологија, идеја и знања.

Тенденције у развоју акционарског друштва у земљама са значајном правном традицијом у овој области и њихово уважавање у законодавним активностима код нас представља нарочиту оправданост да се наведеној теми посвети дужна пажња.

¹ Службени гласник РС, бр. 125/2004.

² Службени гласник, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015, а практично је почео да се примењује од 1. фебруара 2012. године.

1.2. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

Предмет истраживања докторске дисертације представља нормативноправна анализа регулативе у области управљања јавним и нејавним акционарским друштвима, односно органа управљања овим друштвима, док је ужи предмет истраживања фокусиран на анализу појединачних органа управљања у акционарским друштвима (скупштина, надзорни одбор, директор и одбор директора, и други обавезни и факултативни органи).

1.3. ЦИЉЕВИ И ЗАДАЦИ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања докторске дисертације јесте нормативна анализа позитивноправних прописа Републике Србије којима се дефинишу органи управљања у акционарским друштвима. Наиме, општи циљ докторске дисертације јесте нормативна анализа актуелног Закона о привредним друштвима, док су посебни циљеви дисертације: генеза настанка акционарских друштава ради адекватнијег и свеобухватнијег схватања ове форме привредних друштава; детерминисање разлике у модалитетима управљања акционарским друштвима (једнодомно и дводомно); указивање на разлике у управљању код јавних и нејавних акционарских друштава; указивање на законодавне измене у претходном периоду које су утицале на престанак постојања управних одбора; расподела овлашћења из домена управног одбора на друге органе акционарског друштва.

Резултати који се очекују изградом докторске дисертације повезани су са дефинисаним општим и посебним циљевима истраживања. Они ће пружити адекватну нормативну анализу Закона о привредним друштвима која ће дати одговоре на концепте управљања у акционарским друштвима, делокруг њихових овлашћења, обим одговорности и начин њиховог функционисања. Осим ових резултата, реализацијом посебних циљева истраживања детерминисаће се разлике у модалитетима управљања акционарским друштвима, даће се критички осврт на измене које су учињене на пољу управљања у акционарским друштвима и

дефинисаће се суштинска овлашћења и обавезе органа управљања. Крајњи резултат истраживања јесте подизање степена научног сазнања из области предмета истраживања, уз критички осврт на резултате који су добијени и уз адекватне предлоге и сугестије за поједине области истраживања које су од значаја.

1.4. МЕТОДОЛОГИЈА

Методе истраживања које ће бити спроведене у дисертацији у директној су корелацији са предметом и циљем истраживања. Основне методе које ће бити коришћене у дисертацији јесу:

- аналитички и синтетички метод,
- индуктивни метод,
- дедуктивни метод,
- нормативни метод,
- историјски метод и
- компаративни метод.

Аналитичком методом ће бити разложени појмови који се односе на предмет истраживања, што ће у овој дисертацији бити приказано кроз анализу општих обележја и појма акционарског друштва, док ће синтетичком методом истраживања бити анализирана специфична обележја која се тичу акционарског друштва, а односе се на његове органе управљања. Индуктивни метод у истраживању ће бити коришћен како би се дошло до сазнања и дефинисања општих појмова који су заступљени у литератури и другим изворима података, а који чине ширу теоријску основу, док ће се дедукцијом од општих, пре свега много ширих анализа целокупне проблематике органа управљања акционарским друштвима, ићи ка појединачним анализама и својствима сваког од органа друштва посебно. Основни метод истраживања јесте нормативни метод, те ће се његовом применом на свеобухватан и систематичан начин анализирати законски прописи и други правни акти којима је регулисана област овог истраживања.

Коришћењем историјског метода у дисертацији анализиран је развој акционарских друштава кроз историјску призму, и то од генезе њиховог настанка па све до њиховог нормативног регулисања. У оквиру целог истраживања, у одређеној мери биће коришћен и компаративни метод, којим ће бити сагледана различита решења која регулишу проучавану материју акционарског друштва у упоредном законодавству.

1.5. НАУЧНА И ДРУШТВЕНА ОПРАВДАНOST

На међународном нивоу доминирају мултинационалне компаније које су формиране управо у облику акционарских друштава, а економски су моћније и од многих друштава, што свакако указује на њихову релевантност. Друштвена оправданост предмета овог истраживања огледа се у веома значајној улози акционарског друштва у Републици Србији, с обзиром на чињеницу да оно представља инструмент за приватизацију и организациону трансформацију. Наиме, акционарско друштво представља и инструмент привлачења страног капитала путем директног улагања, при чему је улагач заинтересован за пословање друштва и стога учествује у његовом управљању, контроли токова средстава, у добити друштва итд. На основу наведеног може се претпоставити да ће у будућности акционарска друштва бити најпогоднији облик улагања капитала, те је од значаја законска регулатива која уређује проучавану материју.

Доношењем новог Закона о привредним друштвима (у даљем тексту ЗПД), као и других прописа из области акционарства, у Републици Србији је створена веома добра база за оснивање и функционисање акционарских друштава. Са тим у вези, постоји јасна потреба која подразумева научни приступ овим законским прописима што представља научни допринос у изучавању феномена акционарског друштва. Резултати истраживања у овој дисертацији ће допринети научној, али и широј друштвеној заједници, у вези са свим релевантним аспектима начина управљања акционарским друштвима. Може се рећи да се научни допринос огледа кроз што боље упознавање акционарских друштава кроз призму правне регулативе.

1.6. СТРУКТУРА РАДА

У оквиру прве главе докторске дисертације, поред уводних напомена дефинисан је предмет истраживања, циљеви и задаци истог, и дат је осврт на коришћену методологију. Такође, образложена је научна и друштвена оправданост истраживања.

Фокус истраживања у другој глави усмерен је на дефинисање појма акционарског друштва и то кроз законску легислативу, као и на детерминисање општих обележја акционарских друштава. Након тога дат је кратак историјски осврт на развој акционарских друштава кроз различите временске епохе, односно – од средњег века па све до модерног доба, са посебним нагласком на развој акционарских друштава у југословенској привреди. У оквиру ове главе анализиран је позитивноправни оквир регулисања акционарских друштава у Републици Србији, са посебним акцентом на поступак оснивања акционарских друштава. Затим су анализирани релевантни одредбе Закона о привредним друштвима које регулишу облик управљања у акционарским друштвима. Апострофирани су разлике које су присутне између једнодомног и дводомног управљања у акционарским друштвима и указано је на корелацију између једнодомног и дводомног управљања у односу на форму акционарског друштва, јавног или нејавног.

У трећој глави се приступило анализи релевантних одредаба ЗПД, које ближе дефинишу скупштину као орган акционарског друштва. У овој глави, фокус истраживања је на дефинисању надлежности скупштине акционарског друштва, делокругу њених овлашћења, начину функционисања, на индивидуалним правима чланова скупштине – акционара, те на односу са другим органима акционарског друштва. Дефинисан је повећан степен овлашћења скупштине акционара у односу на претходна законска решења.

Директори су законски заступници акционарског друштва и представљају веома важан сегмент управљања у акционарским друштвима, те се стога у четвртој глави дисертације анализирају питања која су од значаја, а у вези су са поступком именовања директора, условима за њихов избор, као и за разрешење. С обзиром на постојање два облика управљања акционарским друштвом, детерминисани су улога,

значај и права, односно одговорности и обавезе директора код једнодомног и код дводомног управљања. Указано је на разлике које постоје у погледу правног статуса директора код оба облика управљања. Код акционарских друштава где је прописано дводомно управљање постоји извршни директор, односно извршни одбор акционарског друштва, те су сходно томе анализирана релевантна питања из домена начина њиховог избора, овлашћења и одговорности за управљање акционарским друштвом. Посебно су анализирани разлике између извршних и неизвршних директора, као и правног положаја генералног директора.

Циљ истраживања у петој глави јесте анализа делокруга овлашћења надзорног одбора, поступак именовања надзорног одбора, права и овлашћења чланова одбора, као и његов однос са другим органима акционарског друштва. Нарочито је указано на поверена, односно пренета овлашћења из домена управног одбора на надзорни одбор.

Органи управљања акционарског друштва морају свој делокруг овлашћења обављати у складу са законом и другим прописима. Сходно томе, предвиђен је механизам надзора над управљањем у акционарским друштвима, што управо представља делокруг анализе шесте главе. Прецизније, ова глава има за циљ да анализира ко, када и на који начин обавља послове унутрашњег и спољног надзора. Нарочито је указано на законске одредбе које су облигаторне природе у погледу постојања надзора код јавних, односно нејавних акционарских друштава. Предмет посебне анализе у оквиру овог поглавља јесте и контрола усклађености пословања друштва са законом, другим прописима и актима друштва, као и праћење усклађености организације и деловања друштва са кодексом корпоративног управљања.

Закључак, као последњи део дисертације, обухвата све релевантне резултате истраживања до којих се дошло у оквиру рада на докторској дисертацији. Констатовани су добијени резултати истраживања, као и њихова повезаност са циљевима истраживања који су постављени у уводном делу дисертације. Закључак је базиран на аналитичком приступу, који има за циљ пружање конкретних резултата истраживања до којих се дошло.

ГЛАВА ДРУГА – ОПШТА ОБЕЛЕЖЈА АКЦИОНАРСКИХ ДРУШТАВА

2.1. ПОЈАМ АКЦИОНАРСКОГ ДРУШТВА

Развој акционарског друштва прати и коришћење различите терминологије, те се у српском праву поред термина акционарско друштво користи и термин деоничко друштво.³ У немачком праву акционарско друштво се означава речју *Aktiengesellschaft*, у француском праву *societe anonyne*, а у италијанском *Societa per azioni*.⁴ У енглеском праву за трговачко друштво са својством правног лица користи се израз *company*. С обзиром на то да ли је друштво овлашћено да издаје акције симултано или сукцесивно присутна је разлика између *private company* и *public company*. У оквиру *private company* присутне су и неке особине друштва са ограниченом одговорношћу, нарочито у погледу повезаности чланова, па се по својој правној природи овај облик налази између друштва са ограниченом одговорношћу и акционарског друштва, док *public company* представља еквивалент акционарском друштву у континенталном праву. За акционарска друштва чије се акције котирају на берзама у енглеском праву се користи израз са *marketable share companies*.

У праву Сједињених Америчких Држава акционарско друштво се назива *stock corporation*. Наиме, термин *stock* у америчком праву има слично значење као и у енглеском *share* и означава акције. Релевантно је нагласити да се и у америчком праву прави разлика између *public* и *private corporation*, тако да прва у називу

³ Царић наводи да су ова два термина по семантичком садржају синоними. Царић, С., *Правни положај привредних организација*, Нови Сад, Центар за привредни консалтинг, 2000.

⁴ Rojo, A., The Typology of Companies. In: *European Company Laws* (R. Drury & Xuereb, P., eds.), Brookfield, Dartmouth Pub Co., 1992; стр. 2.

корпорације указује на њен јавноправни карактер, а друга на приватноправни карактер.⁵

У српском Трговачком закону (1860) користио се назив безимени ортаклук,⁶ док се у Закону о предузећима⁷ из 1988. године користио термин деоничко друштво, као и у Трговачком закону Краљевине Југославије из 1937. године. Термин акционарско друштво користио се у српском Закону о акционарским друштвима из 1896. године, као и у Закону о привредним друштвима из 2004, а користи се и у најновијем Закону о привредним друштвима из 2011. године.⁸

Јанковец⁹ сматра да предност треба дати термину деоничко друштво, зато што и сам термин упућује на то о чему је реч. Даље образлажући наводи да је основни капитал деоничког друштва издељен на одређени број делова и да сваком члану друштва припада један или више од тих делова, као његов удео у друштву. Стога су аутори раније уместо речи деоница често користили термин удеоница.¹⁰ С друге стране, реч акција се у свакодневном говору користи у сасвим другом значењу, односно као радња, делање. Ова реч је страног порекла (фр. *l'action*, нем. *die Akte*), те Јанковец наводи да уколико за један појам имамо домаћи (наш) израз, у овом случају – деоница, не би требало користити страну реч.

Као објашњење зашто су у старом српском закону коришћени термини акција, акционар и акционарско друштво, може се навести то што је српско трговачко право било под великим утицајем француског трговачког права, те се оно одразило и на нашу законску терминологију. Ипак, без обзира на наведено, у даљем тексту ће бити коришћена актуелна законска терминологија – акција, акционар и акционарско друштво.

⁵ Buxbaum, M. R., The Formation of Marketable Share Companies, *International Encyclopedia of Comparative Law*. No. 3, 1974, стр. 3.

⁶ Законом о акционарским друштвима из 1896. укинуте су одредбе о безименим (акционарским) друштвима Трговачког законика који је представљао неку врсту претече овог Закона. Више о овим законима у: Павловић, М., Основи привредноправне европеизације. У: *Правни систем Србије и стандарди Европске уније и Савета Европе* (С. Бејатовић, ур.), Крагујевац, Правни факултет, 2010, стр. 3-18.

⁷ Овај Закон је објављен у Службеном листу СФРЈ, бр. 77/1988 и 46/90.

⁸ У швајцарском, француском и италијанском праву користи се термин *anonyme*, у САД *private corporation*, а у Великој Британији *public company*. Вујовић, Р. М., *Пут у акционарство*, Београд, Велес, 2002.

⁹ Јанковец, И., *Привредно право*, Београд, ЈП Службени лист СРЈ, 1999, стр. 49.

¹⁰ Као на пример: Радојичић, С., *Основи трговачког права*, Београд, Издавачка књижарница Геце Кона, 1926, стр. 56.

Кратовац¹¹ истиче да за акционарска друштва код нас не постоје неке прецизне формално-правне дефиниције, али при томе наводи да акционарска друштва представљају модерне организационо-правне облике мобилизовања средстава и концентрације капитала у различитим областима привредне делатности, док се у правном смислу може рећи да су акционарска друштва правна лица са свим правима и обавезама које из тога проистичу. Велики познавалац економских карактеристика Самјуелсон дефинише акционарска друштва као „готово савршен начин да се дође до великих износа капитала који не треба враћати, који не угрожава читаву имовину власника, који омогућава да се управља пословима и за неколико центи остварује већи приход, него од камата и који на крају дају прилику сваком појединцу у сваком тренутку да поврати уложену главницу у номиналном или повећаном износу.“¹²

Царић наводи да је акционарско друштво најважнији облик трговачког друштва у капиталистичким земљама, те да се ради о изразитом друштву капитала, пошто је једино важно формирање главнице, тј. капитала, односно да власници акција могу бити сва лица, без обзира на то да ли имају трговачко својство или не, пошто персонални елемент није битан.¹³ Велимировић такође под акционарским друштвом подразумева друштво капитала код којег преовлађује елемент новчаних улога, а сама личност чланова друштва је ирелевантна.¹⁴ По Шогорову, акционарско друштво се може дефинисати као друштво са сопственим правним субјективитетом и основним капиталом подељеним на акције утврђене номиналне вредности, које за своје обавезе одговара искључиво својом имовином.¹⁵

Појам акционарског друштва дефинисан је још у Закону о акционарским друштвима из 1896. године на следећи начин: „Акционарско друштво је оно, које се оснива са главницом унапред одређеном и подељеном на делове једнаке вредности акције и у коме учесници суделују и одговарају само својим улозима.“ (чл. 1.). У Трговачком закону за Краљевину Југославију из 1937. године, као што је већ

¹¹ Кратовац, Е., Акционарска друштва, *Директор*, вол. 21, бр. 2, стр. 28-50, 1989; стр. 28.

¹² Цитирано према: Кратовац Е., Акционарска друштва. У: *Акционарско друштво* (З. Секулић, ур.), Београд, Младост, 1989, стр. 27.

¹³ Царић, С., *Правни положај организација удруженог рада*, Београд, Савремена администрација, 1981, стр. 38.

¹⁴ Велимировић, М., *Привредно право*, Сарајево, Свјетлост, 1982, стр. 316.

¹⁵ Шогоров, С., *Право привредних друштава*, Нови Сад, Пословни биро, 2003, стр. 145.

напоменуто, користи се термин деоничко друштво и његов појам је дефинисан чланом 179. ст. 1.: „Деоничко друштво има правилима одређену и на једнаке делове (деонице) подељену главницу (основна главница) у којој сваки другар (деоничар) учествује са једном или више деоница.“¹⁶

Закон о предузећима из 1988. године акционарско друштво дефинише као: „друштво које средства за оснивање и пословање прибавља издавањем деоница.“¹⁷ Појам акционарског друштва утврђен је и у чл. 187. ст. 1. Закона о предузећима из 1996. године: „Акционарско друштво је друштво које оснивају правна, односно физичка лица ради обављања делатности чији је основни капитал утврђен и подељен на акције одређене номиналне вредности“.

Најновија дефиниција овог друштва дата је одредбом чл. 245. ст. 1. Закона о привредним друштвима: „Акционарско друштво је друштво чији је основни капитал подељен на акције које има један или више акционара који не одговарају за обавезе друштва, осим у случају чл. 18.¹⁸ овог Закона. Акционарско друштво одговара за своје обавезе целокупном имовином.“

Мађарски законодавац је акционарско друштво дефинисао као привредно друштво основано са основним капиталом који се састоји од акција унапред одређених износа и номиналне вредности у којем се одговорност члана (акционара) према друштву простире на давање номиналне вредности или оне вредности акција по којој су издате, а за обавезе акционарског друштва акционар другачије не одговара. И швајцарски законодавац даје сличну дефиницију као и мађарски, уз напомену да се ради о друштву које послује под одређеном фирмом, са фиксираним основним главницом која је подељена на акције и која за своје обавезе одговара само имовином.¹⁹

Из наведених законских дефиниција уочава се да акционарско друштво посебно карактерише постојање акција, као и односа који настају у вези са њима.

¹⁶ *Трговачки закон за Краљевину Југославију* из 1937. године – репринт, Београд, Финекс, 1993, стр. 55.

¹⁷ На основу наведене дефиниције закључује се да је она непотпуна, јер садржи мали број битних елемената који представљају *differentia specifica* акционарског друштва у односу на друге облике трговачког друштва, а и непрецизна је. Види више у: *Коментар закона о предузећима – са изменама и допунама* (С. Царић, ур.), Нови Сад, Савез удружења правника Војводине, 1989, стр. 63.

¹⁸ Одредбе чл. 18. овог Закона се односе на пробијање правне личности.

¹⁹ Наведено према: Вујовић, Р. М., *Пут у акционарство*, Београд, Ведес, 2002, стр. 33.

Наведено представља основно обележје акционарског друштва по којем се оно разликује од свих осталих привредних друштава, али и од осталих привредних субјеката. Ипак, ниједна дефиниција акционарског друштва не може на свеобухватан начин да да његово појмовно одређење, што је и разумљиво јер акционарско друштво представља „сложен организам“ те је и покушај његовог дефинисања у једној реченици практично немогућ.²⁰ Стога се до суштинског објашњења акционарских друштава може доћи једино анализом његових основних обележја, што је и представљено у наредном поглављу.

2.2. АКЦИОНАРСКО ДРУШТВО – ОСНОВНА ОБЕЛЕЖЈА

Најважније карактеристике акционарског друштва произилазе управо из његовог појма. Оно представља самостално правно лице које је у потпуности одвојено од правног субјективитета својих чланова. Овакав карактер акционарска друштва имају не само у нашем него и у другим правима. По свом карактеру, акционарско друштво је удружење које има чланове, али ти чланови нису међусобно везани, као што је то случај код друштва лица. Пре би се могло рећи да се чланови, тј. акционари везују за друштво као такво, а не за друге чланове. С обзиром на то да се ради о друштву са самосталним правним субјективитетом, чланови друштва имају само чланска права, односно права која произилазе из акције као чланства. Имовина друштва је у потпуности одвојена од имовине сваког акционара. Новчане и друге вредности (ствари и права) унете у друштво при стицању акције остају трајно у имовини акционарског друштва, док акционар стиче акцију и права која из акције као чланства произилазе.²¹ Као основна обележја акционарског друштва могу се набројати:

- да је оно друштво капитала у којем није важно ко у њему учествује са капиталом, него је важан улог у основни капитал друштва чија правна

²⁰ Милосављевић, М., Битна обележја акционарског друштва и економски значај акционарства, *Правна ријеч*, вол. 12, бр. 43, стр. 397-414, 2015; стр. 411.

²¹ Шогоров, С., *Право привредних друштава*, Нови Сад, Пословни биро, 2003, стр. 145.

судбина није везана за лице које га је у друштво унело – по правилу улог остаје у друштву и када се акционари мењају;

- основни капитал²² је подељен на акције које се по правилу правним пословима могу преносити са једног лица на друго;
- акционар одговара за обавезе друштва до висине свог улога, а не одговара за обавезе друштва својом имовином јер је имовина друштва, као и код осталих предузећа, одвојена од имовине акционара;
- акционар, сразмерно капиталу, тј. броју акција које има у друштву има право на управљање;
- акционарско друштво има својство правног лица и за своје обавезе одговара својом имовином.²³

Наведено указује да је у питању правна форма друштва која представља комплексан механизам, чији је развој и значај условљен ограниченим ризиком чланова и финансијским успехом који показује. Основна предност акционарског друштва огледа се у концентрацији великог капитала, у константном чланству у својству правних лица и варијабилном чланству у својству физичких лица, у ограниченом сношењу ризика чланова за пословање друштва, у остваривању велике добити, у строгости правила којима се штите интереси чланова али и трећих лица, и у могућности повећања капитала у току његовог постојања. За ова друштва је карактеристично да акционари купују акције друштва и постају његови чланови који нису међусобно везани, као што је то на пример случај код друштва лица. Сваки акционар у основном капиталу учествује са једном или више акција, а суштина друштва је у што већем броју акција, а не акционара. Улози унети у друштво приликом стицања акција остају трајно у имовини акционарског друштва, те акционари стичу акције и права која из њих произилазе, као чланска права.²⁴ У акционарском друштву се не придаје апсолутно никакав значај питању ко су власници акција, те наступањем смрти власника уколико се ради о физичком лицу, или престанка његовог постојања уколико је у питању правно лице, или продаје,

²² Минимални основни капитал је одређен ЗПД, чл. 293.

²³ Бабић, И., *Привредно право*, Београд, Универзитет Сингидунум, 2005.

²⁴ Миленовић, Б. Д., *Право друштава*, Ниш, Пунта, 2013.

односно преноса акција – само се врши замена акционара. Управо наведено чини акционарска друштва веома отвореним привредним субјектима у којима се концентришу велика средства.²⁵

Ови облици друштва су веома погодни видови концентрације и централизације капитала зато што се и најмањи износи могу удружити без већег ризика за власника капитала. Овај ризик никако не представља судбоносно оптерећење за улагача јер не представља целокупну имовину власника капитала, а с друге стране, он се може одлично исплатити успешним пословањем акционарског друштва, које омогућује власницима акција много веће зараде од, на пример, камата на улог дат на штедњу.²⁶

Акционарско друштво се може основати у свим привредним делатностима, што није случај и са другим правним формама привредног друштва. Релевантно је нагласити да се одређене привредне делатности могу обављати само у овој правној форми друштва, као што су послови осигурања, банкарски послови, берзански послови и сл., и то зато што је за њих потребна велика количина капитала. Као што је већ напоменуто, акционари само сnose ризик за пословање друштва до висине свог улога, али је лична имовина акционара заштићена у случају да друштво не може својом имовином да изврши своје обавезе. Изузетно, уколико нису уложили цео уговорени улог у имовину друштва, акционари одговарају за обавезе друштва до износа уговореног а неуплаћеног улога у капитал друштва. Ипак, они не одговарају према повериоцима друштва, него према друштву.

Без обзира на предмет пословања, акционарско друштво јесте привредно (трговачко) друштво. Ово својство му припада и у случају када му није циљ стицање добити те, на пример, може да послује и ради остваривања интереса акционара на непрофитној основи. С друге стране, акционарско друштво које је основано ради стицања добити може тај циљ и да промени, а да при томе не изгуби својство привредног друштва. Акционарско друштво послује под стварним (предметним) пословним именом, а само изузетно под персоналним именом доминантног

²⁵ Новаковић, С., Органи акционарског друштва, *Правни информатор*, вол. 11, бр. 9, стр. 14-25, 2008; стр. 14.

²⁶ Царић, С., *Правни положај привредних организација*, Нови Сад, Центар за привредни консалтинг, 2000, стр. 63.

акционара. Неопходно је да пословно име садржи и ознаку друштва или скраћеницу а.д. или ад.²⁷

Основни капитал је у новчаном облику изражена вредност свих улога акционара у друштву. С обзиром на то да се основни капитал образује спајањем свих улога (у новцу, стварима и правима), он се по својој номиналној вредности поклапа са збиром номиналних вредности свих акција²⁸ једног акционарског друштва. Зато се и каже да основу сваког акционарског друштва чини основни капитал подељен на акције.

Важно је разликовати основни капитал од имовине друштва. Једном фиксирана номинална вредност основног капитала се не мења, осим у посебним поступцима његовог повећања или смањења. С друге стране, вредност имовине укупног капитала подложна је сталним променама. Уколико друштво добро послује, вредност имовине у знатној мери може премашити вредност основног капитала, што за последицу има и велики пораст тржишне вредности акција. Међутим, услед лошег пословања друштва, вредност имовине може чак да падне испод вредности основног капитала, а тржишна вредност акција испод њихових номиналних вредности. Смисао постојања основног капитала акционарског друштва јесте тројак:

- основни капитал представља почетну имовину за пословање друштва,
- преко учешћа сваког акционара у основном капиталу друштва утврђују се међусобни односи између њих у погледу својине на друштву и уживања одговарајућих права и
- постојање основног капитала пружа елементарну сигурност повериоцима друштва, зато што се они могу намирити само из имовине друштва, те се основни капитал јавља као сигурна материјална основа за намирење потраживања поверилаца.²⁹

²⁷ Миленовић, Б. Д., *Право друштава*, Ниш, Пунта, 2013, стр. 106.

²⁸ Акција је кључни елемент акционарског друштва по којем је оно и добило име. Термин акција се употребљава у три различита, а опет међусобно повезана значења. У првом значењу акција представља удео акционара у акционарском друштву, а у другом представља чланство акционара, односно укупност његових чланских права и обавеза, док у трећем представља хартију од вредности у којој су садржана права акционара по основу удела у основном капиталу друштва, односно права из чланског односа.

²⁹ Шогоров, С., *Право привредних друштава*, Нови Сад, Пословни биро, 2003, стр. 149-150.

Акционарско друштво настаје потписивањем два акта – акта о оснивању и статута друштва. Статут је основни општи акт предузећа којим се уређују битна питања организације и пословања предузећа, као и битни односи у предузећу. Садржину статута предузећа, као основног општег акта, чине одредбе о основним питањима организације у пословању предузећа и о основним питањима која се односе на одвијање унутрашњих односа у предузећу. Његова садржина условљена је, на одговарајући начин, садржином оснивачког акта тог предузећа, тј. одлуке о оснивању предузећа. Постоји обавезна и необавезна садржина статута. Његову обавезну садржину чине она питања која статут мора да уређује на основу обавезе утврђене законом или другим прописом, с тим што може бити општа или посебна. Општу обавезну садржину статута предузећа чине питања која морају бити уређена у статуту сваког предузећа, док посебна обавезна садржина подразумева садржину која важи за статут одређене врсте предузећа, као на пример, за статут акционарског друштва. Статут предузећа доноси се на начин и под условима прописаним законом, а његово доношење обухвата два питања – питање надлежности за његово доношење и питање поступка доношења овог акта.³⁰ Питање надлежности за доношење статута уређено је одредбама Закона о привредним друштвима, те према њима доношење статута спада у делокруг скупштине предузећа, као његовог највишег органа. О самом доношењу статута скупштина предузећа одлучује по општим правилима о раду овог органа. Регистрацијом оснивачког акта друштво стиче статус правног лица. С обзиром на то да акционарско друштво има статус правног лица, на њега се примењују како општа правила која важе за правно лице, тако и посебна правила која важе за акционарско друштво.

Како би се боље разумела правна природа акционарског друштва неопходно је у кратким цртама указати на њен историјски развој. Он ће бити приказан кроз призму средњег века па све до модерног доба, с тим што ће посебан нагласак бити стављен на развој акционарства у југословенској привреди.

³⁰ Фримерман, А., *Статут и други општи акти предузећа*, Београд, Пословно-економски биро, 1996, стр. 17-18.

2.3. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ АКЦИОНАРСТВА

С обзиром на чињеницу да трговина није била развијена у старом веку, није ни постојало трговачко друштво, те је грађанско право било довољно. У овом периоду нису постојали никакви облици удруживања који су имали назнаке акционарског друштва. Први облици удруживања који су имали нека обележја акционарског друштва, али се ипак радило о ортаклуку, била су грчка удружења закупаца јавних прихода и заједница закупаца јавних пореза (*societates vectigalium*, *societates publicanorum*), односно друштва закупаца (*comparae*, *manoe*, *montes*).³¹

Први облици акционарства (*commede*) јављају се у 12. веку у приморским градовима северне Италије. Релевантно је истаћи да *commede* као *ad hoc* облици повезивања нису биле акционарско друштво, посебно у организационом смислу, али су ипак успоставиле принципе пословања на којима се у основи и базира модерно акционарско друштво. Наиме, *commede* су били *ad hoc* облици пословног повезивања најчешће између трговаца и деоничара, односно позајмљивача. Овај пословни однос је подразумевао да деоничар (*commedi*) обезбеди неопходна финансијска средства за финансирање конкретног поморског подухвата. При томе је судбина тих финансијских средстава зависила од конкретног поморског подухвата, односно његове успешности. Уколико би се ови подухвати успешно окончали деоничар би повратио уложена средства а и учествовао би у подели профита, али ако је поморски подухват био неуспешан, трговац није био у обавези да деоничару врати уложена средства, те би само деоничар био на губитку. Најстарије друштво наведеног типа, чија су правила пословања била позната јесте *Banca di St. Giorgio* у Ђенови, основана 1407. године.³² *Banco Ambrosiana* из Милана, која је основана у 16. веку имала је иста обележја као и *Banca di St. Giorgio*, те се и она може сматрати претечом акционарског друштва јер ју је карактерисала ограничена одговорност за обавезе и преносивост удела.

³¹ Милосављевић, М., Развој и економски значај акционарства, *Право: теорија и пракса*, вол. 22, бр. 1, стр. 18-27, 2005; стр. 18.

³² Буторац, Ј., *Дионичарско друштво*, Загреб, Југословенски лојд, 1924, стр. 2.

Други облик пословања јавља се такође у Италији, и то под називом *compagnia*. Ово је био трајнији облик повезивања који се проширио и на подручје банкарства. Уговорне стране су се у овим компанијама повезивале на дужи временски рок, с тим што се, по правилу, уговор обнављао између истих страна. Зато је компанија Медичи трајала 20 година, а Барди 70. Ипак, ове компаније су због своје личне и материјалне основе биле веома блиске породичним задругама, те су по правилу биле у рукама једне породице која је истовремено била и једини акционар. Прва компанија која је окупила неколико породица из различитих градова (Констанца, Равенсбург и Бихорн) названа је Велико братство и основана је крајем 14. века у Немачкој. Делимано³³ сматра да је ово прво акционарско друштво у периоду између 1380. и 1530. године имало 300 акционара, а и своје подружнице у већини западноевропских земаља.

Развој акционарског друштва у континенталној Европи се у свим земљама, уз одређене специфичности, кретао готово истим путем, док је у Енглеској тај развој био потпуно аутентичан. Друштвено-историјски амбијент је у великој мери утицао на развој првих компанија у Енглеској. Наиме, проналаском нових поморских путева и открићем Америке, јавила се потреба за великом концентрацијом капитала ради финансирања поморских подухвата и економске експлоатације колонијалних подручја. Међутим, трговци нису могли самостално да учествују у овим подухватима, те због тога долази до њиховог пословног повезивања у нове облике трговачког организовања – компаније (енгл. *company*).

Првобитно су ове компаније у Енглеској пословале на истим принципима као и *commende* у Италији. Прва компанија која је пословала на бази сопственог капитала којим су управљали органи а не трговци – била је Руска компанија (*Russian Company*), основана 1555. године, а од 1600. године је пословала на бази сопственог капитала.³⁴ У истом временском периоду, односно 1599. године, у Лондону је основано друштво *Association for Merchant Adventurers*. Ово друштво је наредне

³³ Делимо, Ж., *Цивилизација ренесансе*, Нови Сад, Књижевна заједница Новог Сада, 1989, стр. 253. Цитирано према: Голубовић, Д., *Правни положај акционарског друштва*, Нови Сад, Центар за привредни консалтинг, 1992, стр. 9.

³⁴ Више о оснивању првих компанија у Енглеској: Lattin, D. N., *Lattin on Corporations*, Brooklyn, Foundation Press, 1959.

године краљевском повељом добило права као и компанија под називом *East India Company* (Енглеско-источноиндијска компанија).

Убрзо је и у Холандији дошло до спајања више мањих друштава која су се бавила превозом, што је условило и настајање Холандско-источноиндијске компаније. Године 1621. основана је и Холандско-западноиндијска компанија у којој је држава поседовала 50% удела. У овим компанијама се прикупљао капитал који је био потребан за остварење одређених пословних циљева. Овај капитал је прикупљан од становника провинције на основу којег су становници стицали уделе у заједничкој имовини компаније.³⁵ У друштву није постојала скупштина, него су сви становници провинције учествовали у одлучивању. Члан компаније се могао постати добровољно, а исто тако је и чланство могло престати добровољно, и у том случају сви су чланови могли повратити свој удео. Пословни подухвати за које се прикупљао новац трајали су десет и више година, а по њиховом успешном окончању акционарима се делила добит.

Оснивање првих компанија у Енглеској и Холандији утицало је на оснивање истих и у другим европским земљама. Тако је у Француској 1664. године основана Француско-источноиндијска компанија, у Немачкој је 1651. године основана Бранденбуршко-источноиндијска компанија, 1682. године Бранденбуршко-афричка компанија и 1688. године Бранденбуршко-америчка компанија.³⁶

Пошто је пословање ових компанија у Енглеској било засновано на заједничком капиталу, оне су назване *Joint Stock Companies*. Образовањем јединственог капиталног фонда који се користио за сва будућа путовања створена је основа за развој акционарских односа у Енглеској. Међутим, право на оснивање ових компанија имали су само краљ и парламент, како би ефикасно вршили контролу над њиховим радом и како би заштитили државне интересе у трговини са колонијама, остварујући велике приходе.³⁷

³⁵ На холандском језику удели су се називали *aktien*, те неки аутори сматрају да од ове речи и потиче назив акција и акционарско друштво.

³⁶ Милосављевић, М., Развој и економски значај акционарства, *Право: теорија и пракса*, вол. 22, бр. 1, стр. 18-27, 2005; стр. 20.

³⁷ Голубовић, Д., Историјски развој и појмовно одређење акционарског друштва у енглеском праву, *Право: теорија и пракса*, вол. 7, бр. 5, стр. 36-43, 1990.

С обзиром на чињеницу да је било тешко добити одобрење краља и парламента за оснивање оваквих друштава, а и трошкови су били велики, трговци су почели да оснивају приватна друштва. Она су у суштини била заснована на *joint stock* повезаном капиталу, али су се правно могла организовати само у облику партнерства (енгл. *partnership*). На овај начин новонастале компаније су избегавале трошкове плаћања свог оснивања и уклониле су утицај краља и парламента на њихово пословање. Како би ограничили одговорност, односно ризик чланова на вредност уложеног капитала ова друштва су почела издавати акције на доносиоца и на тај начин су фактички, али не и правно – успешно пословала. У циљу спречавања наведеног начина пословања 1817. године донет је закон под називом *Bubble Act*. Међутим, одредбе овог Закона су веома екстензивно³⁸ тумачене, тако да се забрана оснивања убрзо проширила на сва друштва, што је свакако у великој мери утицало на успоравање развоја акционарства у Енглеској све до 1825. године, када је овај Закон укинут.

Први закон у којем је било допуштено слободно оснивање акционарског друштва, и то уз супсидијарну, неограничену одговорност чланова, донет је 1844. године. Био је то *Joint Stock Companies Act*. У складу са одредбама наведеног Закона, акционарско друштво је могло да оснује 25 физичких лица са основном главницом подељеном на преносиве акције. Ипак, одраз неповерења у акционарство представља то што се Законом изричито забрањивало уношење одредби о ограниченој одговорности чланова у уговор о оснивању.

Први пут је у закону из 1855. године (*Limited Liability Act*) акционарима допуштено да у статуту акционарског друштва дефинишу и одреде ограничену одговорност акционара које је друштво преузело према трећим лицима. Законом из 1862. године (*Company Act*) проширује се могућност оснивања друштва и на подручју осигурања, а принцип ограничене одговорности чланова друштва постаје опште правило.

Ипак, ниједан од наведених закона у Енглеској није признао својство правног лица акционарском друштву, али је правна дистинкција између акционарског

³⁸ Под екстензивним тумачењем подразумева се оно тумачење којим се правној норми даје шири смисао и значење. Више о овој теми у: Јоксић, И., Тумачење у кривичном праву, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, вол. 86, бр. 6, стр. 311-326, 2015; стр. 320-321.

друштва и њихових чланова постојала. По узору на средњовековне градове акционарско друштво је имало печат, што је омогућавало разликовање правних радњи акционарског друштва од радњи њених чланова, али и право друштва да тужи и да буде тужено у властито име. Увођење принципа ограничене одговорности захтевало је, па и подразумевало, потребу потпунијег правног разликовања друштва, односно признавање његовог правног субјективитета, што се и догодило 1897. године, одлуком Дома Лордова у случају Соломон В. Соломон.³⁹

Иако је тешко прецизно утврдити појединачни допринос компанија насталих у Енглеској на формирање модерног друштва несумњиво је да је друштво принципе пословања преузело из *joint stock companies* које су основане актом краља или парламента, док су слободу оснивања преузели из *joint stock companies* које су трговачку делатност обављале на основу уговора о оснивању. Захваљујући управо овој слободи оснивања друштву је омогућено да из јавноправне пређе у приватноправну сферу пословања.⁴⁰

Основи модерног акционарства успостављени су у периоду либералног капитализма јер управо тада долазе до изражаја предности акционарског друштва у односу на индивидуалне привредне субјекте. Те предности се огледају у могућности брзе акумулације и концентрације финансијског капитала, дисперзији пословног ризика, постојању квалификованог управљачког тима који може адекватно и правовремено да реагује на тржишне промене и захтеве итд.⁴¹ У том временском периоду се развијају и прве велике кодификације трговачког права, па тиме и акционарских друштава. Тако се акционарска друштва први пут регулишу 1807. године у француском *Code de commerce*. Овај Закон је био први општи правни извор у којем се акционарско друштво регулисало као правно лице. Настао је за време владавине Наполеона, а инспирисан је идејама Француске револуције које су се заснивале на принципима једнаких грађанских права и слобода. Ипак, он је предвиђао концесиони систем за оснивање акционарског друштва, што се делимично приписује неспремности државе да се одрекне утицаја на рад акционарских

³⁹ Голубовић, Д., *Правни положај акционарског друштва*, Нови Сад, Центар за привредни консалтинг, 1992.

⁴⁰ Голубовић, Д., *Историјски развој и појмовно одређење акционарског друштва у енглеском праву*, *Право: теорија и пракса*, вол. 7, бр. 5, стр. 36-43, 1990; стр. 39.

⁴¹ Више у: Хилфердинг, Р., *Финансијски капитал*, Београд, Култура, 1952.

друштава и уопште неповерењу које је било присутно према акционарству уопште. Готово пола века касније, 1867. године је овај Закон измењен и допуњен, те је трговачко право изгубило свој сталешки карактер, а трговина се почела третирати као делатност свих грађана. Својство трговца се стицало самим вођењем трговинских послова који се на основу закона третирају као такви. Акционарско друштво је по први пут једним општим правним извором добило својство правног лица и уведена је ограничена одговорност чланова за обавезе акционарског друштва, а концесиони систем оснивања акционарских друштава је замењен нормативним системом.⁴² Кодификација трговачког права је у Немачкој извршена 1861. године и њиме се такође предвиђао концесиони систем за оснивање акционарског друштва, а нормативни систем је законом уведен 1870. године. Убрзо је у многим земљама уведен нормативни систем оснивања акционарских друштава: у Белгији 1873. године, у Италији 1882, у Шпанији 1885. године итд.⁴³

У англосаксонском праву одлучујућу улогу нормативног система оснивања акционарског друштва одиграло је право САД. Први правни извор који је допуштао слободно оснивање акционарског друштва био је Закон о трговачким друштвима (*General Corporation Act*). Овај Закон је донет у држави Њујорк 1811. године, а по његовим одредбама, за оснивање корпорације акционарског типа било је довољно да се државном секретару пријаве битни елементи за оснивање корпорације, утврђени законом. Пресудну улогу у признавању корпорација као правног лица имала је одлука Врховног суда у случају *Santa Clara County v. Southern Pacific Railroad* 1886. године када је заузето становиште да се корпорације сматрају лицима и у складу са тим су под заштитом Амандмана 14. америчког Устава, чије одредбе предвиђају да „држава не може лишити ниједну особу живота, слободе или имовине, без поступка прописаног законом, нити може ускратити било коме заштиту која му по праву припада.“⁴⁴

⁴² Овај систем је подразумевао то да акционарско друштво може да оснује најмање седам физичких лица под условом да је основна главница у потпуности уписана и да је најмање једна четвртина те главнице и уплаћена.

⁴³ Милосављевић, М., Развој и економски значај акционарства, *Право: теорија и пракса*, вол. 22, бр. 1, стр. 18-27, 2005; стр. 21-22.

⁴⁴ *The New Encyclopedia Britannica. Vol. V*, Chicago, Corporations Business, 1978, стр. 183. Цитирано према: Голубовић, Д., *Правни положај акционарског друштва*, Нови Сад, Центар за привредни консалтинг, 1992, стр. 13.

За акционарска друштва у САД је карактеристично да су веома сложена зато што су на различите начине регулисана у појединачним савезним државама, али су се ипак веома брзо развијала. Разлог убрзаног развоја јесте потреба за повезивањем капитала веће вредности како би се финансирале велике саобраћајнице. Године 1780. укупно их је било седам, а само двадесет година касније, тј. 1800. године – укупно 335. Ова друштва у САД су била под великим утицајем уговорне доктрине, те је на основу једне пресуде Врховног суда 1819. године (*Trustees of Dartmouth College v. Woodward*) изграђена теорија на основу које настају акционарска друштва: на основу уговора који закључују друштво и акционари, на основу уговора између друштва и државе у којој се друштво оснива и на основу уговора између акционара. У савезним државама посебни закони су регулисали односе између акционарског друштва и државе, и друштва и акционара.

Почетак 19. века обележио је велики економски раст који је изазвао индустријску револуцију и током овог периода многим компанијама је био потребан спољни капитал у циљу праћења просперитета. Већ 1807. године у Француској су се појавиле фирме које су ово омогућавале. У овој врсти пословања предузећа екстерни инвеститори су имали ограничену одговорност. У том смислу, британски Парламент је разматрао потребу подизања капитала без излагања екстерних инвеститора ризику у случају стечаја. Иако су неки чланови парламента били за систем који се спроводи у Француској, у складу са актима из 1855. и 1862. године сви акционари су имали ограничену одговорност – било да су били део који управља компанијом или не.⁴⁵

До нових промена је дошло почетком 20. века. у Великој Британији, САД и у многим другим развијеним земљама у којима су постојале велике и комплексне компаније. Акционари су постали бројнији, географски распрострањени и разнолики у погледу очекиваних приноса. У то време све већи број компанија је акције нудио на берзи, те је и број посредника био у порасту и на тај начин су инвеститори и руководиоци постајали све удаљенији. Како су године пролазиле наметнула су се многа питања, као на пример, на који начин реализовати захтев предузећа које има одбор за ревизију као стално тело које се састоји од независних екстерних директора или која је улога државе и предузећа у друштву и које су њихове правне и моралне

⁴⁵ Јовановић, Ј., Грујић, Б., Historical development of corporate governance as the basis for current corporate trends, *Економика*, вол. 62, бр. 1, стр. 187-198, 2016.

обавезе и сл.⁴⁶ У новом веку, друштва су се све мање оснивала позивом на јавни упис акција и прикупљањем основних средстава од стране појединаца, већ из акумулираног капитала.

Овај преокрет је између два рата изазвао крупну реформу акционарског права у Европи. У Енглеској је измењен Закон о компанијама (*Companies Act*) из 1929. године, а у Швајцарској Законик о облигацијама. У Немачкој је 1937. године донет нови Закон о акционарским друштвима. Реформом је предвиђено оснивање акционарског друштва само помоћу крупног капитала, јер је у упоредном законодавству прописан висок минимални износ основне главнице.⁴⁷ До новог таласа реформи је дошло након Другог светског рата, и то нарочито у континенталном делу Европе. Под утицајем англосаксонског права већа пажња се посвећивала начелу јавности (публицитету) у раду акционарског друштва, затим снижавању номиналних износа појединих акција које су на тај начин постале доступне најширим масама и малим штедишама, затим се уводе тзв. радничке и народне акције итд. Као пример може послужити претварање *Volkswagenwerke* у СР Немачкој у акционарско друштво. Реформа је озбиљно захватила и детаљно развила право међусобног вертикалног и хоризонталног повезивања акционарских друштава. У том погледу веома је карактеристичан Закон о акционарским друштвима СР Немачке из 1965. године који овој материји посвећује читаву четврту књигу – Повезана предузећа (нем. *Verbundene Unternehmen*) уместо само једног параграфа у закону из 1937. године. Оснивање Европске економске заједнице 1957. године Римским уговором снажно је утицало на развој права акционарских друштава и допринело координирању и усаглашавању значајних разлика у националним правима појединих држава чланица.

Акционарска друштва су убрзо постала најприкладнији облик за експанзију и извоз капитала, а тиме и најзначајнији правни инструмент формирања мултинационалних компанија и без посебног међународног права.⁴⁸

⁴⁶ Cadbury, A., *The Financial Aspects of Corporate Governance: A Report of the Committee on Corporate Governance*, London, Gee & Co, 1992, стр. 2.

⁴⁷ Голубовић, Д., *Правни положај акционарског друштва*, Нови Сад, Центар за привредни консалтинг, 1992, стр. 14.

⁴⁸ *Правна енциклопедија. Књига 1*, главни редактор Борислав Т. Благојевић, Београд, Савремена администрација, 1985, стр. 25-26.

2.4. ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ АКЦИОНАРСКОГ ДРУШТВА – ЈУГОСЛАВИЈА

У земљама, областима и покрајинама које су ујединиле у Југославију, први облици акционарства, као облик власништва капитала и начина управљања, јављају се у другој половини 19. века. Прво акционарско друштво у Србији настаје оснивањем Прве српске банке 1869. године, са учешћем капитала из Беча и Пеште.⁴⁹ Акционарско друштво се убрзо проширило и у Смедереву, Ваљеву, Београду и Пожаревцу. Године 1881. основана су још три акционарска друштва, а до 1896. године основана су још 62 завода на акционарској основи. У Ужицу, Чачку и Ваљеву крајем 19. и почетком 20. века оснивају се нова акционарска друштва у електро грани. Продором акционарства у Србији почиње распад еснафа и развој новог, развијенијег друштвено-економског и привредног система.⁵⁰

Поред настанка нових облика власништва у привреди, развијају се и нове активности у области финансија и банкарства. У складу са наведеним јесте и покретање питања оснивања Народне банке Краљевине Србије осамдесетих година 19. века. Наиме, трговина и остале привредне гране биле су тек у повоју и у великој мери зависне од аустроугарског тржишта. И питање валуте је било неуређено, а кредитних извора готово да није ни било. Тако на пример, у време ослободилачких ратова, па све до 1868. године у Србији су се користиле чак 43 монете и то 10 врста златног, 28 сребрног и 5 врста бакарног новца, а у највећој мери аустријски дукати и форинте. Наведено стање у пословању је условило изражену потребу за промену истог. Тако је на основу Закона о народној банци 1883. године основана Народна банка Краљевине Србије као привилегована приватна установа са јаким надзором државе преко Владиног комесара. Управо та активност државних органа је позитивно оцењена и подржана у јавности, нарочито у привредним круговима. Стога је упис акција за њено оснивање превазишао сва очекивања – уместо прве серије од

⁴⁹ Дашић, Ј., *Акцијски капитал у Западној Србији*, Чачак, Технички факултет, 1994, стр. 19-22. Цитирано према: Вујовић, Р. М., *Пут у акционарство*, Београд, Вездес, 2002, стр. 40.

⁵⁰ Вујовић, М., *Акционарство у југословенској привреди*, *Берза*, бр. 1, стр. 139-145, 1999; стр. 140.

20.000 акција уписано је укупно 38.051 акција, са укупно 3.672 акционара, што је готово двоструко више него што је предвиђено Законом.

Оснивањем Народне банке Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1920. године, поред постојећег капитала Народне банке, уписано је нових 40.000 акција са 725 акционара. За развој акционарства и тржишта капитала од великог значаја је и Београдска берза, основана 1894. године, на којој су се котирале акције преко 140 новчаних завода – банака, залагаоница и сл., као и четрдесетак трговачких, индустријских, осигуравајућих, транспортних и других друштава чије су се акције такође котирале на Београдској берзи.

Прво акционарско друштво у Црној Гори, према историјским подацима, основано је на Цетињу 1863. године под именом Друштво за грађење једне гостионице. Друштво је утврдило правила по којима је предвиђено да основни капитал буде 10.000 фиорина у цванцикама и да буде подељен на 200 акција, тако да свака акција вреди 50 фиорина. Иако су највећи број акција купили поједини црногорски главари, након оснивања друштва није уплаћен предвиђени износ оснивачког капитала. Из тог разлога држава је морала да улаже сопствена средства, што је утицало на пад цена акција, које су се почеле продавати испод номиналне вредности. Искористивши наведену ситуацију, држава је постала највећи акционар. Убрзо су многи акционари, сматрајући да им је инвестиција пропала, а тиме и новац – продавали акције и за 60% мање од њихове номиналне вредности. Како би надокнадила вредност акција, држава је откупила све акције, и то по њиховој номиналној вредности, те је на тај начин и постала власник друштва. Иако приликом оснивања овог друштва нису постојали елементи корпоративног управљања, његово оснивање је имало значаја за настанак будућих акционарских друштава.⁵¹ Кроз форму акционарског друштва почетком 20. века у Црној Гори су основане четири банке – Прва никшићка штедионица 1901. године, Прва зетска штедионица (Подгоричка банка) 1904. године, Црногорска банка 1906. године и Народна банка Књажевине Црне Горе 1909. године. У њиховом начину деловања и у њиховој

⁵¹ Ђуровић, М., *Изабрана дјела – студије и чланци*, Подгорица, ЦИД Подгорица, 2008, стр. 93-95. Наведено према: Јоцовић, М., Систем корпоративног управљања у Црној Гори, *Montenegrin Journal of Economics*, вол. 7, бр. 11, стр. 63-71, 2011; стр. 63-71.

организацији били су присутни први елементи онога што ће деведесет година касније бити познато као корпоративно управљање.

Са развојем акционарских друштава настају први облици законодавства и правне теорије у овој области засновани на искуствима и достигнућима развијених земаља.⁵² Ипак, у Краљевини Југославији током читавог њеног постојања није донет Закон о акционарским друштвима, него је на територији Србије важио Закон о акционарским друштвима Краљевине Србије из 1896. године, са изменама од 1898. године, а исти се од 30. марта 1922. године почео примењивати и на територији Црне Горе.⁵³ Исти Закон важио је и на територији Македоније, док се на подручју Славоније и Далмације примењивао аустријски Закон из 1862. године и акцијски регулатив из 1899. године. На подручју Војводине и Хрватске примењивао се хрватско-угарски Трговачки закон из 1875. године, а исти се са малим изменама примењивао и на подручју Босне и Херцеговине од 1883. године. Основна опредељења, правне форме и решења у Закону о акционарству била су заснована на законодавству других држава, превасходно Француске и Угарске, а у појединим деловима и Немачке. Било је заступљено мишљење да је по неким решењима српски Закон о акционарским друштвима потпунији и савременији од законских опредељења других земаља јер је, на пример, потпуно дефинисао и разрадио одредбе које регулишу организацију и систем управљања путем збора акционара. У сваком случају, овај Закон је био модернији од законодавства које је важило на територијама других делова предратне Југославије.⁵⁴

Први значајан покушај да се правни положај субјеката трговачког друштва нормира на јединствен начин било је доношење јединственог Трговачког законика за Краљевину Југославију. Релевантно је истаћи да је 1937. године овај Законик био припремљен, али услед догађаја у свету и почетка Другог светског рата он никада није ступио на снагу. Чак ни после завршетка рата Закон није примењиван. Наиме, у то време из идеолошких разлога није било дозвољено оснивање акционарских друштава. Национализацијом имовине од стране новоосноване државе,

⁵² Вујовић, Р. М., *Пут у акционарство*, Београд, Вездес, 2002, стр. 41-47.

⁵³ Вујовић, М., *Акционарство у југословенској привреди*. У: *Југословенска држава* (Ђ. Пиљевић, ур.), Београд, Институт за савремену историју, Институт за новију историју Србије, Војноисторијски институт, Подгорица, Историјски институт Црне Горе, 1999, стр. 345.

⁵⁴ Вујовић, М., *Акционарство у југословенској привреди*, *Берза*, бр. 1, стр. 139-145, 1999; стр. 142.

акционарство као облик организовања друштва се гаси, као и акционарски дух. У то време је био заступљен став да акционарство ствара нераднике, који своју животну егзистенцију заснивају на дивиденди, што је било у потпуној супротности са тадашњом идеологијом заснованој на светској привредној доктрини, доминацији друштвене својине и самоуправљању. Предузећа су доживела низ трансформација, али се на крају испоставило да је привреда неефикасна и да је доживела свој слом, те је у потпуности постало јасно да друштвена својина не може да обезбеди привредни раст. Са успостављањем социјализма трговачка друштва су између 1945. и 1988. године у потпуности нестала из привредног права Југославије.⁵⁵ Развој југословенске привреде непосредно после Другог светског рата био је заснован на новим друштвеним основама, за које је карактеристично државно власништво, централизација управљања и национализација привредних добара, уз скоро потпуно уништавање приватне својине и предузетништва. У новонасталим условима изградње новог привредног система и уређења земље, савезним Основним законом о приватним трговачким радњама⁵⁶ донета је законска одредба о немогућности постојања акционарских, командитних и друштава са ограниченом одговорношћу. Закон је прво омогућавао приватне трговачке радње (уз концесију) у облику јавног трговачког друштва (ортаклук), међутим, касније је и ово укинато, те је остављена могућност постојања приватних радњи само у области занатства и угоститељства.⁵⁷ Ова законска решења у области привредног и друштвеног уређења потпуно елиминишу акционарство и акционарску својину из друштвене праксе.⁵⁸

Акционарска друштва су се поново појавила тек 1988. године, када је донет Закон о предузећима који је омогућавао оснивање акционарских друштава у мешовитој својини, укинуо монопол друштвене својине и увео равноправност свих својинских облика, као и равноправност домаћих и страних лица у привредним активностима. Овим Законом су у наш правни систем поново уведена трговачка друштва у својим класичним облицима: јавно трговачко друштво (под називом друштво са неограниченом солидарном одговорношћу), командитно друштво,

⁵⁵ Милосављевић, М., Развој и економски значај акционарства, *Право: теорија и пракса*, вол. 22, бр. 1, стр. 18-27, 2005; стр. 23-24.

⁵⁶ Службени лист ФНРЈ, бр. 39/1948.

⁵⁷ *Уредба о оснивању предузећа и радњи*, Службени лист ФНРЈ, бр. 51/1953.

⁵⁸ Вујовић, М., Акционарство у југословенској привреди, *Берза*, бр. 1, стр. 139-145, 1999; стр. 143.

друштво са ограниченом одговорношћу и деоничко друштво. Нови Закон о предузећима донет је 1996. године и њиме су такође уређена поменута четири типа привредних друштава, с тим што су неки називи измењени. Према овом Закону друштва лица су именована као ортачко друштво (раније друштво са неограниченом солидарном одговорношћу) и командитно друштво, а друштва капитала као акционарско друштво (раније деоничко друштво) и друштво са ограниченом одговорношћу. У овом Закону се поштују начела компетентности (све правне форме предузећа регулисане су истим законом), начело компатибилности правних форми са развијеним земљама (типа привредних друштава), начело равноправности свих форми предузећа, начело јачања установе одговорности за вођење и управљање предузећем, начело трипартитности (што подразумева да предузећа интересно припадају власнику, повериоцу и запосленом) и начело поштовања уставних принципа, односно слободе предузетништва, принципа самосталности предузећа, равноправности свих облика предузећа и др.⁵⁹ Овај Закон је био одраз државне својине, односно јавних и друштвених предузећа, те је и оправдао потребе свога времена.

Новембра 2004. године донет је Закон о привредним друштвима који представља веома озбиљну реформу нашег законодавства у овој области. Са развојем акционарских друштава развијају се и први облици законодавства, као и правне теорије у овој области, засновани на искуствима развијених земаља у Европи у области акционарства.

2.5. АКЦИОНАРСКА ДРУШТВА – ПОЗИТИВНО-ПРАВНИ ОБЛИК РЕГУЛИСАЊА

Приватизација државних и јавних предузећа, приближавање Србије Европској унији, као и друге промене које су захватиле домаћу и упоредну правну сцену наметнуле су доношење новог закона који ће регулисати привредна друштва,

⁵⁹ Милосављевић, М., Развој и економски значај акционарства, *Право: теорија и пракса*, вол. 22, бр. 1, стр. 18-27, 2005; стр. 23-24.

као што је то у развијеним земљама, а у складу са правом Европске уније. На овај начин Република Србија је показала да успешно прати а и учествује у реформама законодавства, као и друге земље у транзицији. И сам назив Закон о привредним друштвима је релевантан, јер је овај назив прихваћен и у земљама Европске уније.⁶⁰

Закон о привредним друштвима⁶¹ (у даљем тексту ЗПД) уређује правни положај привредних друштава, дакле и акционарског друштва, његово оснивање, управљање, статусне промене, промене правне форме, престанак друштва, као и друга питања која су од значаја за њихов положај. Иако концепт претходног Закона (из 2004. године) није суштински мењан, нови Закон детаљније уређује поједина питања, уводи неке нове институте и отклања нејасноће које су уочене применом претходног Закона, а усклађен је и са Законом о тржишту капитала.⁶² У оквиру овог поглавља нарочит нагласак ће бити стављен на поступак оснивања акционарских друштава.

Оснивачи акционарског друштва могу бити домаћа и страна правна и физичка лица. Приликом оснивања друштва сви акционари потписују оснивачки акт друштва, а њихови потписи се оверавају у складу са законом којим се уређује овера потписа. Арсић⁶³ наводи да је спорна одредба чл. 264. ст. 1. у којој је предвиђено да сви акционари који оснивају друштво (оснивачи) потписују оснивачки акт. Одредба је спорна зато што је утврђивање оснивачког акта могуће и преко заступника. Наиме, ЗПД није предвидео да доношење оснивачког акта мора бити извршено лично, те је закључење уговора о оснивању или доношење одлуке о оснивању могуће и преко пуномоћника. Правна лица као оснивачи и не могу своју вољу другачије изразити него преко заступника.

С обзиром на то да акционарско друштво поред оснивачког акта као конститутивног акта има и статут, законом је прописано да приликом оснивања друштва акционари потписују и први статут друштва.⁶⁴ ЗПД (чл. 245. ст. 1.) изричито омогућује да акционарско друштво може основати и само један оснивач. И

⁶⁰ Сремчев, С., Питања хармонизације права привредних друштава Србије са правом Европске уније, *Правни живот*, вол. 57, бр. 12, стр. 165-175, 2008; стр. 165-175.

⁶¹ Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

⁶² Службени гласник РС, бр. 31/2011, 112/2015 и 108/2016.

⁶³ Арсић, З., Оснивачки акт акционарског друштва и заштита животне средине, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, вол. 46, бр. 1, стр. 119-129, 2012; стр. 121.

⁶⁴ Чл. 264. ЗПД из 2011.

у Чешкој такође, једно правно лице може бити оснивач акционарског друштва, али када су у питању физичка лица мора их бити најмање два, док право САД, односно већине њених савезних држава, по правилу захтева три акционара за оснивање акционарског друштва, с тим да у пракси доминирају „корпорације једног акционара“.⁶⁵

Као што је већ истакнуто, акционарско друштво има два обавезна акта – акт о оснивању и статут друштва, с тим што је примарна улога оснивачког акта једино приликом оснивања друштва, те се више не врше његове измене. С друге стране, статут представља акт који садржи све релевантне податке о друштву (чл. 246. ЗПД), односно податке о пословном имену, делатности, капиталу, акцијама и унутрашњој организацији и мења се променом наведених података. Наиме, друштво је у обавези да изврши измене и допуне статута акционарског друштва, који су дати одредбом чл. 246. ст. 2.⁶⁶ Другим речима, он се мења најмање једном годишње уколико је у претходној години дошло до промене података о основном капиталу и акцијама.

Одредбом чл. 265. ЗПД дефинисано је да оснивачки акт друштва (уговор или одлука уколико је друштво једночлано) обавезно мора да садржи и све елементе који су наведени у овој одредби.⁶⁷ Словић и Мрдак⁶⁸ наглашавају да је у пракси од велике важности да се у оснивачком акту регулишу питања могућег ограничења приликом доношења статута,⁶⁹ односно да се уреди питања која се статутом не могу уредити на други начин. Као релевантно истичу потребу да се утврди да се оснивачки статус

⁶⁵ Фарснворт, И. А., *Увод у правни систем САД*, Београд, Савремена администрација, 1973, стр. 140. Цитирано према: Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 234.

⁶⁶ Одредба чл. 246. ст. 2. гласи: „претежну делатност друштва“.

⁶⁷ Чл. 265. ЗПД гласи: „Оснивачки акт садржи: 1) име, јединствени матични број и пребивалиште акционара који је домаће физичко лице, односно име, број пасоша или други идентификациони број и пребивалиште акционара који је страног физичко лице, односно пословно име, матични број и седиште акционара који је домаће правно лице, односно пословно име, број регистрације или други идентификациони број и седиште акционара који је страног правно лице; 2) пословно име и седиште друштва; 3) претежну делатност друштва; 4) укупан износ новчаног улога, односно новчану вредност и опис новчаног улога сваког од акционара који оснивају друштво, рок уплате, односно уноса улога; 5) податке о акцијама које уписује сваки акционар који оснива друштво и то: број акција, њихову врсту и класу, њихову номиналну вредност, односно код акција без номиналне вредности део основног капитала за који су оне издате; 6) изјаву оснивача да оснивају акционарско друштво и преузимају обавезу уплате односно уноса улога по основу уписаних акција.“

⁶⁸ Словић, Д., Мрдак Г., *Коментар Закона о привредним друштвима*, Београд, Висока школа за рачуноводство и берзанско пословање, 2012.

⁶⁹ О изменама статута одлуком скупштине, одбора директора или надзорног одбора биће више речи у поглављима која следе.

губи моментом отуђења акција, што практично значи да лице које је отуђило акције губи сва права из акта оснивања. Разлог за истицање наведеног лежи у чињеници да се у пракси дешава да се као оснивачи друштва јављају лица која су отуђила акције, што ствара велике потешкоће у пословању. Пре него што се друштва региструју код Агенције за привредне регистре, оснивачи имају обавезу да код, односно на рачун (који је отворен за те намене) пословне банке уплате новац на основу уписаних акција. Прецизније, неопходно је да уплате, односно унесу улоге који представљају најмање 25% основног капитала, при чему уплаћени износ новчаног дела основног капитала не може бити нижи од прописаног износа минималног основног капитала (чл. 266.). Важно је нагласити да уколико дође до статусне промене⁷⁰ исте се морају пријавити и Агенцији за привредне регистре како би се избегли практични проблеми, односно како не би дошло до неусаглашености између података о акцијама које су наведене у Агенцији за привредне регистре с једне стране и Централном регистру хартија од вредности са друге стране.⁷¹

Питање правног режима акција уређено је одредбама чланова 248.-262. Акционарска друштва издају акције, али се под њиховим издавањем не подразумева издавање у материјалном облику, него се акције воде у електронској форми у Централном регистру. Дематеријализација подразумева да се у Централном регистру акција води јединствена евиденција акционара, и то са посебним рачунима сваког акционара на којима се региструје промет, односно пренос акција, те је стога издавање потврда о акцијама сувишно. На овај начин акционарска друштва су ослобођена обавезе да воде књиге акционара, што им је била обавеза по ЗПД из 2004. године. Дан стицања акција јесте дан уписа у Централни регистар и акционар стиче право гласа тек када је уписан у овај Регистар. Право акционара јесте да од овог Регистра може захтевати да му изда потврду о акцијама са одговарајућом садржином у вези са акцијама (чл. 249.).

⁷⁰ Више о статусним променама акционарског друштва видети у: Станчић, С., Редован поступак статусне промене издавања уз оснивање акционарског друштва, *Гласник права*, вол. 5, бр. 2, стр. 30-53, 2014.

⁷¹ Закон о тржишту капитала, Службени гласник РС, бр. 31/2011, 112/2015 и 108/2016, чл. 7. ст. 1. прописује да се сви дематеријализовани елементи и они који су издати и они који ће бити емитовани региструју као електронски записи на рачуну хартија од вредности у Централном регистру. Следствено наведеном, закључује се да свака промена хартија од вредности која је регистрована у Централном регистру свакако мора имати свој одраз и у Агенцији за привредне регистре зато што оба регистра имају снагу апсолутне тачности.

Што се тиче података о акцијама које уписује сваки акционар важно је нагласити да оснивачки акт мора да садржи број акција и њихову врсту. Уколико постоји више класа акција неопходно је и навести их. Наведено се односи на случај када постоје преференцијалне акције јер обичне акције представљају једну класу акција (чл. 250.). Акционарско друштво мора имати бар једну обичну акцију, а она акционару даје иста права, и то у складу са законом, оснивачким актом и статутом друштва.⁷² Уколико се издају акције са номиналном вредношћу и она мора бити наведена. При томе, све акције које су исте класе морају имати исту номиналну вредност, јер збир номиналних вредности свих уписаних акција мора одговарати износу који је утврђен у статуту (чл. 246. ст. 3.). Уколико се ради о акцијама без номиналне вредности неопходно је навести и њихов број, као и износ дела основног капитала за који су издате. Арсић⁷³ указује да је на овом месту потребно истаћи да је оснивачки акт ништав ако не садржи одредбе о висини основног капитала, што је предвиђено чл. 13. ЗПД, док висина основног капитала не представља обавезни елемент оснивачког акта, за разлику од на пример друштва са ограниченом одговорношћу. Директна последица наведеног би била ништавост оснивачког акта иако је његова садржина у складу са законском нормом којом се она регулише. Исти аутор наводи да би решење овакве ситуације могло бити засновано на приступу да елементи из чл. 246. представљају минимум садржине оснивачког акта, што наравно не спречава осниваче да у исти унесу одредбу о висини основног капитала, што би у сваком случају умањило дилеме у погледу могућег тумачења. Друго решење за наведену ситуацију може бити то што би се сматрало да је висина основног капитала имплицитно садржана у оснивачком акту јер збир номиналних вредности свих акција које преузимају оснивачи одговара висини основног капитала, због обавезе оснивача да преузму акције.

Неке од новина у Закону јесу и то да престаје подела на отворена и затворена акционарска друштва,⁷⁴ те се по новом Закону друштва деле на јавна (која су

⁷² Бејатовић, М., *Право привредних организација*, Нови Сад, Правни факултет за привреду и правосуђе, 2009, стр. 97.

⁷³ Арсић, З., Оснивачки акт акционарског друштва и заштита животне средине, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, вол. 46, бр. 1, стр. 119-129, 2012; стр. 126-127.

⁷⁴ По ЗПД из 2004. године јавно акционарско друштво се звало отворено акционарско друштво, а нејавно акционарско друштво се називало затворено акционарско друштво. Више о отвореним и

емитовала хартије од вредности) и нејавна друштва.⁷⁵ Наиме, ЗПД не говори изричито о врстама акционарских друштава, али ипак прави разлику у низу обавеза између друштава која емитују јавне понуде хартија од вредности (посебно акција), а која назива јавним акционарским друштвима, и других акционарских друштава која не врше такву емисију, а која је ранији Закон називао затвореним. Међутим, ова подела није присутна у свим земљама. Тако су, на пример, у Француској заступљене четири форме акционарског друштва – отворена, затворена, са учешћем запослених и поједностављена. С друге стране, у Републици Српској и Федерацији БиХ Законима о привредним друштвима⁷⁶ дефинисане су поделе на затворена и отворена акционарска друштва и у том смислу ове одредбе су у великој мери сличне са одредбама Закона о привредним друштвима из 2004. године.⁷⁷ И законодавац у Шведској разликује затворено и отворено акционарско друштво.

Нејавно акционарско друштво не издаје акције на тржишту хартија од вредности, није под посебним надзором Комисије за хартије од вредности, а из садржине одредбе чл. 123. ст. 2. т. 1. Закона о тржишту капитала закључује се да може имати највише 10.000 акционара. Поред наведеног, основна обележја затвореног (нејавног) акционарског друштва јесу то да не може јавном понудом или на било који други начин издавати акције на тржишту хартија од вредности и да може издавати акције само својим акционарима или професионалним инвеститорима и запосленима, и то само у складу са законом који уређује тржиште хартија од вредности и других финансијских инструмената. Ово друштво оснивачким актом или статутом може утврдити ограничења промета својих акција.

затвореним друштвима која су регулисана ЗПД из 2004. године у: Поповић, В., Отворено или затворено акционарско или неко треће друштво? *Право и привреда*, вол. 42, бр. 5-8, стр. 276-287, 2005 и Јовановић, А., Затворена и отворена привредна друштва и економски аспекти иницијалног јавног отварања, *Право и привреда*, вол. 42, бр. 5-8, стр. 137-151, 2005.

⁷⁵ Више о овим друштвима у: Јовановић, Н. Законодавна смушеност у претварању јавног у нејавно друштво. *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 59, бр. 2, 2011 и Јовановић, Н., Законодавна смушеност у претварању јавног у нејавно друштво, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 59, бр. 2, стр. 302-320, 2011.

⁷⁶ *Закон о привредним друштвима Федерације БиХ*, Службене новине Федерације БиХ, бр. 23/1999, 45/2000, 2/2002, 6/2002, 29/2003, 68/2005, 91/2007, 84/2008; *Закон о привредним друштвима Републике Српске*, Службене новине Републике Српске, 127/2008, 58/2009.

⁷⁷ Више о овим друштвима у: Маричић, Г., Затворена акционарска друштва у Републици Србији и Босни и Херцеговини, *Годишњак Факултета правних наука*, вол. 4, бр. 4, стр. 238-248, 2014.

С друге стране, свако акционарско друштво може постати јавно ако је успешно извршило јавну понуду хартија од вредности у складу са проспектом чије је објављивање одобрила Комисија за хартије од вредности и ако су његове хартије од вредности укључене у трговање на регулисаном тржишту.⁷⁸ Ово друштво је под посебним надзором Комисије за хартије од вредности, те има обавезу да извештава јавност, Комисију и Регистар о важним пословним догађајима, о свом пословању, финансијским извештајима и извештајима ревизора, и не може статутом утврдити ограничења промета својих акција.⁷⁹

Новина овог Закона јесте то да избор акционарског друштва као правне форме није условљен бројем акционара, односно број акционара нема никакву улогу у одређивању да ли друштво може, тј. мора да буде јавно (отворено) друштво. Словић и Мрдак⁸⁰ сматрају да је наведено и природно с обзиром на то да за свако привредно друштво излазак на тржиште капитала треба да буде резултат његове одлуке у смислу могућности да се на тај начин обезбеде недостајућа средства за пословање или повећа кредибилитет код поверилаца.

ЗПД, као и упоредно право и пословна пракса, разликује два начина оснивања акционарских друштава:

- симултано оснивање – оснивање без јавног уписа акција, када сами оснивачи, односно будући акционари откупљују своје акције приликом оснивања друштва⁸¹ и
- сукцесивно оснивање – оснивање јавним уписом акција, када оснивачи уписују део акција и објављују јавну понуду за откуп осталих акција.⁸²

Ова два начина оснивања акционарског друштва предвиђена су и у упоредном праву Француске, Италије, Швајцарске, Енглеске и других земаља, али

⁷⁸ Видети Закон о тржишту капитала, Службени гласник РС, бр. 31/2011, 112/2015 и 108/2016, чл. 2. т. 42.

⁷⁹ Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 239-240.

⁸⁰ Словић, Д., Мрдак Г., *Коментар Закона о привредним друштвима*, Београд, Висока школа за рачуноводство и берзанско пословање, 2012, стр. 287.

⁸¹ Више о симултаном оснивању акционарског друштва у ранијем законодавству у: Јанковец, И. И., Симултанно оснивање акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 36, бр. 5-8, стр. 23-32, 1998.

⁸² Више о сукцесивном оснивању акционарског друштва у ранијем законодавству у: Миленовић, Б. Д., Сукцесивно оснивање акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 37, бр. 5-8, стр. 111-123, 2000.

ипак има оних које познају само симултани начин оснивања акционарског друштва, као што је, на пример, пракса у Немачкој.

Као што је већ наведено, симултано оснивање акционарског друштва је поједностављено, јер је упис акција по јавној понуди замењен уговором о оснивању, којим се преузимају обавезе на оснивање друштва и на откуп уговорног броја акција међу оснивачима, јер се друштво оснива међу оснивачима, чија је обавеза и оснивање скупштине. На основу наведеног може се закључити да оснивачи закључују уговор о оснивању друштва, уплаћују или уносе улоге у друштво у складу са законом и оснивачким актом и стичу акције, бирају прве органе друштва и подносе пријаву за регистрацију.

Васиљевић наводи да иако оснивање акционарског друштва јавним путем представља много погоднији инструмент за концентрацију капитала, нарочито када се ради о великим инвестицијама, пословна пракса је резервисана према овом облику оснивања акционарског друштва. Као разлоге наводи упрошћенију процедуру оснивања када је у питању оснивање без јавног уписа, а и оснивачи по правилу преферирају да оснују акционарско друштво међусобно, с тим да касније повећавају његов капитал јавним уписом акција. Наведено свакако да представља разлог зашто нови ЗПД више не регулише институте везане за оснивање акционарског друштва јавним путем, те друштво може постати јавно након оснивања и емитовања акција јавним путем или у складу са законом акција емитованих нејавним путем у јавни промет.⁸³ Међутим, Закон о тржишту капитала (у даљем тексту ЗТК) не искључује могућност оснивачке емисије акција јавним путем, те је на основу тога и оснивање акционарског друштва у складу са оснивачким актом. Наиме, сам ЗТК не садржи појам нејавног друштва, али се на основу тумачења које је базирано на супротности у односу на законску дефиницију јавног друштва може закључити његово постојање. Јовановић сматра да је поменуто недостатак ЗТК јер би се тим изразом олакшало разумевање његовог сложеног текста. ЗПД⁸⁴ користи изразе „јавно акционарско друштво“ и „друштво које није јавно“, с тим да он не дефинише овај други појам, него се закључује да је то сваки облик привредног друштва које није јавно

⁸³ Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 238.

⁸⁴ Службени гласник РС, бр. 36/11.

акционарско друштво (нпр. ортачко друштво), а не само нејавно акционарско друштво. У складу са ЗПД и ЗТК затворено (нејавно) акционарско друштво може да постане отворено и обрнуто.⁸⁵ Насупрот нашем праву, словеначки законодавац у *Zakon o trgu vrednostnih papirjev* из 1999.⁸⁶ године изричито дефинише нејавно друштво као свако друго друштво које није јавно.

Релевантно је истаћи да су у упоредном праву заступљена два система корпоративног управљања: англосаксонски – једнодомни систем (енгл. *one-tier system*) и немачки – дводомни систем (енгл. *two-tier system*).⁸⁷ За англосаксонски начин управљања акционарским друштвима је карактеристично да постоји један одбор – одбор директора (енгл. *board of directors*) који управља акционарским друштвом, а чије чланове бира скупштина акционара. За оперативно вођење послова одбор директора бира једног или више извршних директора (енгл. *executive board of directors*). Контролу рада над одбором врши спољни независни ревизор, а систем укључује и обављање унутрашње контроле од стране посебних комисија или унутрашњег ревизора.⁸⁸

С друге стране, за немачки модел организације управљања акционарским друштвима карактеристично је постојање два одбора – управног и надзорног. Скупштина акционарског друштва именује надзорни орган, а он именује чланове управног одбора. Контролу над управљањем ових акционарских друштава врши надзорни одбор, али није искључено ни обављање ревизије од стране унутрашњих или спољних ревизора.⁸⁹ С обзиром на то да шведски законодавац разликује затворено и отворено акционарско друштво, у складу са тим дефинише и систем управљања. Наиме, систем управљања је једнодомни, са управним одбором, с тим што је управни одбор затвореног акционарског друштва једночлански, по правилу, док управни одбор отвореног акционарског друштва мора имати најмање три члана,

⁸⁵ Више о овом поступку у: Јовановић, Н., Законодавна смушеност у претварању јавног у нејавно друштво, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 59, бр. 2, стр. 302-320, 2011.

⁸⁶ Пречишћени текст *Uradni list RS*, št. 51/2006.

⁸⁷ Наведена подела је извршена на основу анализе решења компанијског права у погледу организационе структуре акционарских друштава, на основу власничке структуре у њима, начина функционисања финансијског тржишта, праксе правне заштите акционара, доступности информација заинтересованим лицима и на основу начина вршења контроле над радом менаџмента.

⁸⁸ Pettet, B., *Company Law*, London, Longman law series, 2005.

⁸⁹ Hopt, K., *The German Law of and Experience with the Supervisory Board: Law Working Paper. No. 305*, 2016, доступно на: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2722702

чији мандат не може бити дужи од четири године.⁹⁰ Законом о привредним друштвима у Црној Гори у потпуности је прихваћен англосаксонски систем управљања акционарским друштвима.⁹¹ У упоредном законодавству и правној пракси бришу се традиционалне границе између једнодомног и дводомног система управљања, односно, све чешће долази до конвергенције тих модела, те законодавци дају могућност акционарским друштвима да изаберу модел управљања који се у пракси назива мешовити модел. Овај модел је прихваћен у Статуту Европске компаније (*Council regulation EC No. 2157/2001*),⁹² препоручују га и одговарајући документи Европске уније, а усваја га и све већи број земаља у окружењу.⁹³ Тако је и законодавац у Србији усвојио мешовити модел управљања акционарским друштвима. И словеначки законодавац предвиђа и једнодомни модел управљања – с управним одбором, и дводомни модел – с управним одбором и надзорним одбором, остављајући самом друштву да се определи за један од њих у свом оснивачком акту и статуту.⁹⁴

Управљање акционарским друштвом најчешће није поверено члановима, него трећим лицима – стручњацима. Другим речима, у овом друштву овлашћења имају органи, а не чланови друштва, с тим што чланови друштва (акционари) могу, али не морају бити чланови органа друштва.⁹⁵ У Закону о предузећима⁹⁶ функција управе је била подељена на два посебна и законом одређена органа, и то на управни одбор и директора, при чему управни одбор бира скупштина, а директора управни одбор.⁹⁷

У новом ЗПД законодавац даје могућност избора једнодомног и дводомног система управљања. Израз једнодомни упућује да је реч о једном органу, док се под

⁹⁰ Kluge, N., Stollt, M., *The European Company-Prospects For Worker Board-Level Participation in the Enlarged EU*, Brussels, Social Development Agency and European Trade Union Institute, for Research, Education and Health Safety, 2006. Цитирано према: Вујисић, Д., Учешће запослених у (управљању) привредним друштвима, *Правни живот*, вол. 57, бр. 12, стр. 101-113, 2008.

⁹¹ *Закон о привредним друштвима*, Службени лист Републике Црне Горе, бр. 6/02 и Службени лист Црне Горе, бр. 17/07, 80/08, 40/10, 36/11, 40/11.

⁹² Више о овом статуту у: Vukadinovic, R. D., *Council Regulation (EC) No 2157/2001 on the Statute for a European Company (SE)*. *Rev. Eur. L.* 3, 2001.

⁹³ Јоцовић, М., Систем корпоративног управљања у Црној Гори, *Montenegrin Journal of Economics*, вол. 7, бр. 11, стр. 63-71, 2011.

⁹⁴ Вујисић, Д., Учешће запослених у (управљању) привредним друштвима, *Правни живот*, вол. 57, бр. 12, стр. 101-113, 2008; стр. 107.

⁹⁵ Миленовић, Б. Д., *Право друштава*, Ниш, Пунта, 2013.

⁹⁶ Службени лист СРЈ, бр. 29/96.

⁹⁷ Више о органима управљања акционарским друштвима који су уређени Законом о предузећима (Службени лист СРЈ, бр. 29/96) у: Радоњић, Д., *Органи друштва капитала*, Подгорица, ЦИД, 1998.

изразом дводомни подразумева да је реч о два органа. Међутим, у пракси се никада на ради само о једном органу када је у питању једнодомно друштво, нити о два органа када је у питању дводомни систем. У оба система увек постоји скупштина, али се она не урачунава у бројање органа. И код једног и код другог система управљања, постоји више других органа са различитим функцијама, а одређење да ли је систем једнодомни или дводомни извршено је према томе да ли управу чини један или два органа. Тако, уколико један орган има сва овлашћења која му омогућавају извршење функција пословођења, систем управљања је једнодомни, а ако два органа „деле“ овлашћења, систем управљања је дводомни.⁹⁸

У случају када је управљање једнодомно органи друштва су скупштина и један или више директора, односно одбор директора, док су у случају дводомног управљања органи скупштина, надзорни одбор и један или више извршних директора, односно извршни одбор. Најзначајније новине Закона огледају се управо у могућности опредељивања акционарског друштва између једнодомног и дводомног система управљања. Алексић⁹⁹ наводи да законодавац не оставља могућност креирања неког трећег модела, што представља добар правац корпоративног управљања, јер поред ефикасности корпоративних одбора, законска регулација ове области прати савремене тржишне системе.

Систем управљања се може предвидети и оснивачким актом. Међутим, он престаје да врши функцију извора права за будуће односе у акционарском друштву одмах после уписа у судски регистар. Сходно наведеном, постојећа акционарска друштва су у обавези да измене постојеће акте и да статутом друштва дефинишу један од наведених облика управљања. У току свог пословања ова друштва могу вршити измене постојећег начина управљања, што обавезно подразумева измене статута на основу којег се врши избор нових органа управљања, сагласно новом облику управљања друштвом. С обзиром на предмет и циљеве ове дисертације, у тексту који следи детаљно ће бити анализирани органи акционарског друштва.

⁹⁸ Стефановић, С., Станивук, Б., *Коментар Закона о привредним друштвима: (са приручником за практичну примену)*, Београд, Параграф Цо; Нови Сад, Параграф Лекс, 2012, стр. 302.

⁹⁹ Алексић, Д., *Нови оквир за корпоративно управљање*, доступно на: <http://www.bep.rs/documents/news/2012-03-06-novi-okvir-za-korporativno-upravljanje.pdf>

Однос између органа акционарског друштва успостављен је тако да су задовољена два основна принципа, и то власнички, јер чланови друштва (акционари) имају најшира овлашћења у свом власничком органу, тј. у скупштини. Други принцип јесте професионално-стручни будући да се испољава кроз састав више директора, више извршних директора, односно извршног одбора.

ГЛАВА ТРЕЋА – СКУПШТИНА АКЦИОНАРСКОГ ДРУШТВА

Скупштина акционарског друштва је једини орган власника који је најшири и уједно најзначајнији орган управљања, зато што њени чланови доносе најважније одлуке о уложеном капиталу, о његовом располагању, као и о добити друштва у оквирима њене надлежности. Ово је једини орган без којег не може постојати акционарско друштво. Скупштина се састаје од случаја до случаја и стога не представља сталан орган акционарског друштва, те се управо по томе разликује од осталих органа друштва који делују у континуитету, као на пример одбор директора или надзорни одбор. С друге стране, ови одбори (одбор директора или надзорни одбор) представљају органе који су професионално стручни, док скупштина то није. У савременим условима пословања акционарских друштава скупштина је задржала неке од најзначајнијих власничко-управљачких функција и на тај начин определила надлежности органа који ће обављати управно-извршне и надзорне функције у друштву. На овај начин долази до раздвајања управљања друштвом од својине над друштвом, што је посебна одлика јавног акционарског друштва. Стога се у расподели надлежности између органа друштва напушта модел мандата и уместо њега се све више примењује модел законске и статутарне расподеле надлежности, чиме се успоставља њихова чвршћа и самосталнија позиција у друштву. Васиљевић¹⁰⁰ истиче да се овај орган фактички претвара у орган контроле органа управе, као и орган заштите акционара.

У оквиру ове главе детаљно ће бити анализирани релевантне одредбе актуелног ЗПД које ближе дефинишу делокруг овлашћења скупштине, начин функционисања, индивидуална права чланова скупштине акционара и однос са

¹⁰⁰ Васиљевић, М., *Предузећа – правни аспекти*, Београд, Савремена администрација, 1990, стр. 72.

другим органима акционарског друштва. Детерминисан је повећан степен овлашћења скупштине акционара у односу на претходна законска решења.

3.1. ПОЈАМ И САСТАВ СКУПШТИНЕ

У упоредном праву се најчешће не одређује појам скупштине, што се не чини ни у нашем праву. Када је у питању скупштина, њено уређење у законима обично почиње одређењем да она представља орган свих акционара у којем они вршећи своја права у друштву *стварају* јединствену вољу друштва, која се изражава у њеним одлукама, наводе се њене надлежности итд.¹⁰¹ Као орган власника акционарског друштва скупштина има хијерархијски највише место у акционарском друштву.¹⁰² Скупштина креира структуру осталих органа који ће вршити функцију управљања и надзорне функције, а посредно креира и носиоце функција вођења послова друштва. На овај начин долази до раздвајања управљања друштвом и контроле од својине над њиме, што представља једну од важнијих карактеристика акционарског друштва, а додатно га и разликује од друштва лица, где су ове функције по правилу сједињене у истом органу, па често и у истој личности.¹⁰³ Одредбе које су прописане за скупштину акционарског друштва¹⁰⁴ важе и за акционарска друштва са једнодомним и са дводомним системом управљања. ЗПД¹⁰⁵ не говори изричито о врстама акционарских друштава, али прецизно прави разлику у низу обавеза између друштава која емитују јавне понуде хартија од вредности (посебно акција) и која назива јавним акционарским друштвима, и других акционарских друштава која не врше такву емисију, а претходни ЗПД (из 2004. године) их је називао затворена или нејавна акционарска друштва. И Стефановић и Станивук наглашавају да акционарска друштва не треба идентификовати са јавним

¹⁰¹ Миленовић, Б. Д., *Право друштава*, Ниш, Пунта, 2013, стр. 129.

¹⁰² Ипак, релевантно је нагласити да је сваки орган суверен и хијерархијски највиши у свом домену, без могућности другог органа који је у статусном смислу изнад тог органа, да се меша у остваривање његовог властитог делокруга, одређеног статутом или законом. Сходно наведеном произилази да се ипак само условно може говорити о хијерархији органа у акционарском друштву.

¹⁰³ Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 325.

¹⁰⁴ Састав скупштине и права акционара прописана су одредбом чл. 328. ЗПД.

¹⁰⁵ У даљем тексту ће се за Закон о привредним друштвима користити скраћеница ЗПД.

акционарским друштвом и оним која то нису, јер су у Закону присутне различите одредбе које важе за скупштину друштва, зависно од тога да ли је друштво јавно или није, што је експлицитно и одређено самим одредбама.

Што се тиче састава скупштине и права акционара, нема битнијих измена у односу на претходни ЗПД из 2004. године. Скупштину акционарског друштва увек чине само акционари друштва. Члан скупштине не може бити лице које није акционар, чак ни ако би скупштина желела да тако буде. Следствено наведеном закључује се да су чланови скупштине и физичка и правна лица. С обзиром на то да правна лица не могу физички да учествују у раду скупштине, у њихово име ће у раду учествовати законски заступник или пуномоћник. При томе он није члан скупштине, него је члан скупштине и даље правно лице, а њега заступа физичко лице. У раду скупштине заступник или пуномоћник има сва овлашћења која има и акционар кога заступа, с тим што он та овлашћења врши у име заступаног.¹⁰⁶

Правило да сваки акционар има право учешћа у раду скупштине укључује следећа права:

- право гласа о питањима из делокруга класе акција које поседује,
- право учешћа о расправи из дневног реда,
- право подношења предлога,¹⁰⁷
- право постављања питања из оквира дневног реда и
- право на добијање одговора на постављена питања.

Ипак, иако први став чл. 328 гласи: „Скупштину чине сви акционари друштва“, Закон дозвољава да се статутом може утврдити цензус за лично учешће у раду скупштине, а који не може бити већи од 0,1% укупног броја акција дате класе. Акционари који не поседују утврђени капитал могу се удружити и именовати заједничког пуномоћника, а могу искористити и могућност гласања у одсуству, писаним путем, у складу са ЗПД.

¹⁰⁶ Стефановић, С., Станивук, Б., *Коментар Закона о привредним друштвима: (са приручником за практичну примену)*, Београд, Параграф Цо; Нови Сад, Параграф Лекс, 2012, стр. 302.

¹⁰⁷ Васиљевић сматра да би ово право које је посебно издвојено као такво могло да буде проблематично, те наводи да би било боље да је изостављено. Васиљевић, М., *Водич за примену Закона о привредним друштвима: са објашњењима*, Београд, Интермекс, 2011, стр. 396.

3.2. НАДЛЕЖНОСТ СКУПШТИНЕ

Делокруг скупштине акционарског друштва је за разлику од на пример делокруга скупштине друштва са ограниченом одговорношћу успостављен одредбом чл. 329., и то на императивној основи, што подразумева да чини изворне надлежности овог органа које се не могу делегирати на друге органе друштва.¹⁰⁸ Поједине одредбе које такву могућност ипак предвиђају налазе се у Закону и важе као изузетак од правила. Стефановић и Станивук¹⁰⁹ наглашавају да када је реч о изузецима треба их тумачити рестриктивно, те се може рећи да скупштина по правилу не може да пренесе своје надлежности на неки други орган друштва. С друге стране, статутом се може проширити надлежност скупштине, али не преношењем овлашћења која су резервисана за неке друге органе.

Према законском решењу (чл. 329.) могу се издвојити четири категорије надлежности које има скупштина:

- прва категорија је нормативна – скупштина доноси оснивачки акт друштва и статут, а и усваја измене статута;¹¹⁰
- друга категорија је имовинска – скупштина одлучује о расподели добити и о покрићу губитака, усваја финансијске извештаје и извештај ревизора ако су финансијски извештаји предмет ревизије, усваја извештај одбора директора, односно надзорног одбора, одлучује о стицању и располагању имовином велике вредности, одлучује о повећању или смањењу основног капитала, као и о свакој емисији хартија од вредности;
- трећа категорија јесте изборна – скупштина именује и разрешава директора, односно чланове надзорног одбора уколико је управљање дводомно, врши избор ревизора и сл.;

¹⁰⁸ Новаковић, С., *Коментар Закона о привредним друштвима*, Београд, Пословни биро, 2012, стр. 257.

¹⁰⁹ Стефановић, С., Станивук, Б., *Коментар Закона о привредним друштвима: (са приручником за практичну примену)*, Београд, Параграф Цо; Нови Сад, Параграф Лекс, 2012, стр. 305.

¹¹⁰ Нови ЗПД ближе уређује измене оснивачког акта и статута. Бејатовић, М., Новине у Закону о привредним друштвима. У: *Савремене тенденције у развоју правних система држава у региону: зборник радова* (М. Дукић Мијатовић, ур.), Нови Сад, Правни факултет за привреду и правосуђе, 2012, стр. 138.

- четврта категорија је статусна – скупштина одлучује о статусним променама и променама правне форме, о покретању поступка ликвидације, односно подношењу предлога за стечај друштва.

Када је реч о природи делокруга акционарског друштва које је утврђено законом или статутом, односно о правној позицији ових органа и природи овог разграничења у правној теорији и законодавним регулативама донедавно је било актуелно напуштање теорије мандата,¹¹¹ сходно којој властодавац може у свако доба, па и без постојања основа одузети мандат. С друге стране, истовремено се у све већој мери промовисао модел статутарног или законског овлашћења које је везано за одређени орган и неопозиво до измене закона или статута. На овај начин се успоставља чврста позиција сваког органа у привредном друштву. Васиљевић¹¹² наводи да је данас на помолу нови тренд који подразумева мешовиту теорију мандата која би на статутарном плану подразумевала избор и разрешење без одређеног разлога и у свако доба, и теорију законског и статутарног овлашћења, односно изворни делокруг и његово остваривање.

Исти аутор констатује да је ЗПД исувише круто и непрецизно утврдио делокруг скупштине друштва. Тако на пример, скупштина не одлучује само о изменама статута, него и о доношењу, изменама и допунама. Скупштина такође одлучује о именовању и разрешењу директора, што важи само за једнодомно управљање и то на императиван начин. Када се ради о законском делокругу, чини се да простор за делегацију надлежности на релацији скупштина – директори или одбор директора постоји само у случају одобреног, односно овлашћеног капитала и код утврђивања накнада директорима (код једнодомног и дводомног управљања) и чланства надзорног одбора када је у питању дводомно управљање. У случају када скупштина не одлучује о томе директно него само о правилима за њихово одређивање, чију конкретизацију врше сами директори или одбор директора, код

¹¹¹ Ова теорија подразумева да скупштина даје мандат одбору директора у једнодомном моделу или надзорном одбору у дводомном моделу управљања, док одбор директора даје мандат директорима, односно надзорни одбор код дводомног управљања извршним директорима, односно извршном одбору.

¹¹² Васиљевић, М., *Водич за примену Закона о привредним друштвима: са објашњењима*, Београд, Интермекс, 2011, стр. 400.

једнодомног управљања или надзорног одбора код дводомног управљања – представља сукоб интереса.

3.3. ВРСТЕ СКУПШТИНЕ

Одредбом чл. 330. прописано је да седнице скупштине могу бити редовне и ванредне. Сходно наведеном закључује се да српски законодавац изричито разликује редовну (годишњу) и ванредне скупштине. Редовна скупштина акционарског друштва се одржава једном годишње или најкасније у року од шест месеци од завршетка пословне године.

Француски законодавац разликује конститутивну (оснивачку), редовну и ванредну (општу и специјалну) скупштину. У овом праву су правила кворума, сазивања и већинског одлучивања у основи идентична за оснивачку и општу ванредну скупштину, а посебна за редовну и специјалну ванредну (скупштина привилегованих акционара, скупштина акционара са плуралним правом гласа). Енглеско право такође разликује законску – конститутивну скупштину, редовну и ванредну, и скупштину појединих врста акционара. Разлика редовне и ванредне скупштине не одговара француском праву, јер обе имају исти делокруг и за обе важе иста правила кворума и већине, а већина за одлучивање зависи од важности саме одлуке. Једина је разлика то што се ванредна седница за разлику од редовне одржава изван редовних временских циклуса у којима се одржава редовна.¹¹³

Седнице које се одржавају између годишњих седница и по потреби, а могу бити предвиђене и законом и статутом, јесу ванредне седнице. Уколико се приликом израде годишњих или других финансијских извештаја које друштво израђује у складу са законом утврди да друштво послује са губитком по основу којег је вредност нето имовине друштва постала мања од 50% основног капитала, ванредна седница се обавезно сазива, што се мора навести и у позиву за ту седницу. Такође, позив мора да садржи и предлог одлуке о ликвидацији друштва, односно предлог

¹¹³ Hamel, J., Lagarde, G., Jauffret, A., *Droit commercial*, Paris, Dalloz, 1980. Цитирано према: Васиљевић, М., *Предузећа – правни аспекти*, Београд, Савремена администрација, 1990, стр. 73.

одлуке на основу које је потребно предузети одређене радње како би се избегла ликвидација и престанак друштва.

Према ЗПД, скупштину сазива одбор директора, односно надзорни орган када је управљање друштвом дводомно, а односи се на сазивање и редовне и ванредне седнице (чл. 365. и чл. 372.). Релевантно је истаћи да појединачни чланови ових органа не могу самостално одлучивати о сазивању ванредне скупштине нити о захтеву акционара о сазивању ванредне скупштине.¹¹⁴ Изузетно, ванредну седницу скупштине друштва у ликвидацији може сазвати ликвидатор друштва (чл. 372. ст. 5.).

Код једнодомног управљања, одбор директора, односно извршни одбор када је управљање дводомно, обавезан је да за седницу ванредне скупштине припреми и стави акционарима на располагање у складу са статутом и чл. 374. следеће: текст предлога сваке одлуке чије се доношење предлаже, са образложењем; текст сваког уговора или другог правног посла који се предлаже за одобрење; гласачки листић; детаљан опис сваког питања које се предлаже за расправу, са образложењем или изјашњењем одбора директора, односно надзорног одбора.

Акционарско друштво које није јавно може одржати ванредну седницу (чл. 375.) и без прописног сазивања уколико седници присуствују сви акционари са правом гласа, по свим питањима из тачака дневног реда и ако се ниједан акционар томе не противи, осим уколико пословником или статутом није другачије одређено.

Посебна седница скупштине – редовна или ванредна, може бити сазвана и када су у питању преференцијалне акције. Прецизније акционари који поседују одређене класе преференцијалних акција, када у складу са законом имају право гласа, могу гласати на обичној седници скупштине или на посебној седници скупштине те класе акција, уколико то захтевају мањински акционари¹¹⁵ који имају право гласа, а поседују најмање 10% од укупног броја гласова акција које дају право

¹¹⁴ Као потврда наведеног је и образложење из пресуде: Решење Привредног апелационог суда, Пвж. 547/2011 од 29.6.2011. године - Судска пракса привредних судова - Билтен бр. 1/2012.

¹¹⁵ Према квалитативном приступу мањински акционари су они који немају контролну позицију и зависе од воља и радњи које исказују већински акционари. Ова група акционара се налази у зависном положају и стога их је потребно заштитити. Више у: Бунчић, С., Одређење појма мањински акционари и њихова класификација, *Право и привреда*, вол. 48, бр. 4-6, стр. 151-161, 2011 и Бунчић, С., Заштита мањинских акционара: да ли нови Закон о привредним друштвима доноси напредак?, *Правни живот*, вол. 60, бр. 11, стр. 137-152, 2011.

гласа по том питању. Ипак, статутом се може искључити одржавање посебне седнице (чл. 357. ст. 1. и ст. 2.). С друге стране, јапански законодавац је прописао да акционари који поседују најмање 3% издатих акција у периоду од најмање 6 месеци могу захтевати од генералног директора да сазове скупштину акционара и то у писменој форми, наводећи разлоге зашто то чине. Уколико скупштина не би била сазвана у року од шест недеља након подношења захтева, акционари који су поднели захтев за одржавање скупштине, на основу одлуке суда, могу сами заказати скупштину. Међутим, просто испуњење законских услова не мора бити довољно за одлуку суда да одобри сазивање скупштине, зато што јапански судови имају доста конзервативан приступ у спречавању злоупотребе овог права од стране мањинских акционара.¹¹⁶ Оно што је специфично за ово право јесте да акционари који поседују најмање 1% акција у периоду од најмање шест месеци могу пре одржавања скупштине захтевати од суда да именује инспектора који би требало да контролише поступак сазивања скупштине и начин доношења одлука на скупштини. Инспектор подноси извештај суду, који може да наложи директору да сазове нову скупштину како би се исправиле неправилности са претходно одржане скупштине.¹¹⁷

Тако и у нашем праву, у одређеним случајевима који су прописани ЗПД, по захтеву акционара, односно мањинских акционара који имају одговарајући проценат капиталног учешћа, одржава се седница скупштине – редовна или ванредна, по налогу суда.

Акционарско друштво је обавезно да најмање једном годишње одржи седницу. Реч је о редовној седници и ванредним седницама, о којима је већ било речи. Међутим, уколико оне из неког разлога нису биле одржане у прописаном року, односно најкасније до краја јуна текуће године, тада по истеку рока од три месеца за одржавање те седнице било који акционар који има право гласа, односно надлежни орган, може да се обрати надлежном суду са захтевом да суд у ванпарничном поступку наложи друштву одржавање те седнице.

¹¹⁶ Shishido, Z., Reform in Japanese corporate law and corporate governance: current changes in historical perspective, *The American Journal of Comparative Law*, vol. 49, no. 4, pp. 653-677, 2001.

¹¹⁷ Чејовић, П., Права мањинских акционара у јапанском праву, *Право и привреда*, бр. 5-8, стр. 101-110, 2000; стр. 104.

Такође, уколико одбор директора, односно надзорни одбор ако је управљање друштвом дводомно, пропусти да донесе одлуку по захтеву акционара за сазивање ванредне седнице у року од осам дана од пријема захтева, односно одбије захтев акционара за сазивање ванредне скупштине и о томе у писаној форми обавести подносиоце захтева, односно уколико се ванредна седница скупштине акционара по захтеву мањинских акционара не одржи у прописаном року из чл. 339, ст. 2, тада се подносиоци захтева могу обратити надлежном суду са захтевом да суд у ванпарничном поступку наложи друштву одржавање те седнице.

Одлука суда мора да садржи све елементе без којих није могуће одржавање седнице скупштине (ст. 4), а нарочито место и време одржавања седнице и позивање акционара, као и дневни ред седнице. Овом одлуком, уколико сматра да је целисходно, суд може да именује лице које ће спровести поступак сазивања седнице, позивања акционара и председавања седницом скупштине. Све трошкове одржавања овакве седнице сноси друштво, и то по окончању седнице, што подразумева да је за спровођење свих наведених радњи неопходно предујмити трошкове, а то је обавеза подносиоца предлога. Ако предлог буде усвојен, суд ће својом одлуком обавезати друштво да надокнади трошкове подносиоцу предлога које је имао у том поступку, укључујући и трошкове које је морао да предујми за одржавање ванредне седнице. Овај поступак спада у ред хитних поступака, јер је суд дужан да одлучи о поднетом предлогу у року од осам дана од дана пријема предлога (ст. 8.).

3.4. САЗИВАЊЕ СЕДНИЦЕ СКУПШТИНЕ

ЗПД прописује веома детаљан садржај позива за седницу скупштине. С обзиром на то да се исти упућује лицима која су акционари друштва, прво ће њима бити посвећена пажња, а затим ће бити анализиран позив за седницу скупштине, као и место одржавања исте. Наиме, приликом заседања скупштине, неопходно је утврдити да ли она има кворум за рад, а током одлучивања – и да ли је одлука усвојена потребном већином. Наведено је потребно утврдити према томе ко су акционари, јер они и чине скупштину, и колики им број гласова припада у

скупштини. Кључно питање је ко су акционари? Лица (акционари) која су уписана као власници акција приликом оснивања друштва то не морају да буду у време одржавања седнице скупштине. Најбоље и најисправније решење би било утврдити ко су акционари баш на дан одржавања седнице скупштине, али је то практично немогуће. Наиме, Централни регистар који води евиденцију о акционарима и акцијама практично и може да да овај извод на сам дан одржавања седнице, али он не мора бити тачан, јер је можда непосредно пред штампање извода поднет захтев за упис акционара који још није „прошао“ кроз Регистар. Како би се решио проблем прецизног утврђивања ко су акционари, и код нас¹¹⁸ и у упоредном праву је уобичајено одређивање дана акционара.¹¹⁹ Одредбе чл. 331. који се односи на начин утврђивања дана акционара у потпуности су усклађене са европским директивама.¹²⁰ За дан акционара сматра се десети дан пре одржавања седнице скупштине акционарског друштва. Утврђивање списка акционара врши се на основу извода из јединствене евиденције акционара у Централном регистру хартија од вредности.¹²¹ Релевантност дана акционара види се и из правила које је прописано ставом 3. овог члана, који прописује да акционар са овог списка који после дана акционара пренесе своје акције на друго лице задржава право да учествује у раду скупштине по основу тих акција. Сходно наведеном а ради благовремене информисаности, предвиђена је обавеза достављања поменутог списка сваком акционару и то на његов захтев. Достављање овог списка је дужан да изврши одбор директора, односно извршни одбор када је у питању дводомно управљање друштвом. У јавном акционарском

¹¹⁸ У претходном ЗПД било је прописано да се дан утврђења акционара одређује оснивачким актом предузећа или одлуком управног одбора, уколико се оснивачким актом пропусти одређивање овог датума (*Закон о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 125/2004, чл. 286.).

¹¹⁹ Стефановић, С., Станивук, Б., *Коментар Закона о привредним друштвима: (са приручником за практичну примену)*, Београд, Параграф Цо; Нови Сад, Параграф Лекс, 2012, стр. 307.

¹²⁰ *Commission Directive 2007/39/EC, of 26 June 2007 amending Annex II to Council Directive 90/642/EEC as regards maximum residue levels for diazinon.*

¹²¹ Чл. 15. Директиве обавезује државе чланице да одмах након имплементације Директиве морају обавестити Комисију о датуму (дану) који су одредиле за утврђивање стања у књизи акционара (тзв. *record date*) како би Комисија у службеном листу Европске уније могла објавити листу датума *record date* које је одредила свака земља чланица. Таква листа објављена је у *Official Journal of European Union C 285/1* од 21.10.2010. На основу овог списка долази се до податка да је у Немачкој *record date* 21. дан пре одржавања главне скупштине, а примењује се само на друштва која издају акције на доносиоца, док је у Француској *record date* 3. радни дан (поноћ) пре одржавања главне скупштине. У Мађарској је *record date* 7. радни дан пре одржавања главне скупштине, а у Аустрији је *record date* крај 10. дана пре одржавања главне скупштине. Наведено према: Čulinović Herc, E., Hasić, T., *Sudjelovanje dioničara u radu glavne skupštine dioničkog društva prema noveli Zakona o trgovačkim društvima, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 32, br. 1, str. 31-73, 2011; стр. 46.

друштву које има преко 10.000 акционара извршење наведене обавезе врши се на начин предвиђен ставом 5. овог члана.¹²²

3.4.1. Позив за седницу скупштине

Како би могли да остваре своја права да учествују у раду скупштине акционари морају бити позвани на седницу. Сам позив мора да садржи одређене информације, а неке од њих, као што су време и место одржавања скупштине се подразумевају, али је законодавац ипак желео да их пропише, подижући тиме материју која је уобичајено пословничка на ниво закона. Међутим, са становишта међународне судске праксе, као и по владајућем мишљењу у теорији, сазивање скупштине није правни посао, него унутрашњи корпоративни акт који представља унутрашњу меру управљања и пословођења. У упоредном праву, у погледу начина информисања акционара о предстојећој седници не постоје униформна решења, али се могу уочити неке правилности и тенденције. Традиционално се начини обавештавања акционара о заказаној седници разликују у зависности од тога да ли је акционарско друштво издало акције на име или на доносиоца.¹²³ Уколико су акције на име, претпоставља се да је друштву познат идентитет акционара, те је због тога правило да се ови акционари индивидуално обавештавају, док уколико акције гласе на доносиоца, по природи ствари идентитет акционара је непознат, те је и индивидуално обавештавање немогуће. Због тога је јавни позив једино решење.¹²⁴

Регулатива сазивања скупштине по новом ЗПД показује да је усвојена концепција заснована на два паралелна система сазивања. Први систем је заснован на класичном папирном сазивању скупштине, што подразумева индивидуални позив препорученом поштом, јавни позив у најмање једном високотиражном листу који се

¹²² Чл. 331. ст. 5. гласи: „Изузетно од ст. 4. овог члана, у случају јавног акционарског друштва које има преко 10.000 акционара на дан акционара, сматраће се да је друштво извршило обавезу из тог става ако акционарима који су поднели захтев омогући увид у списак из ст. 1. овог члана у просторијама друштва почев од наредног радног дана од дана акционара па до радног дана који претходи дану одржавања седнице скупштине, о чему је дужно да обавести акционаре у позиву за седницу скупштине.“

¹²³ Zetzsche, D., Shareholder passivity, cross-border voting and the shareholder rights directive, *Journal of Corporate Law Studies*, vol. 8, no. 2, pp. 289-336, 2008.

¹²⁴ Радовић, В., Информисање акционара пре седнице Скупштине акционарског друштва, *Правни живот*, вол. 59, бр. 11, стр. 117-144, 2010; стр. 131.

дистрибуира на целој територији Републике Србије и преузимањем материјала лично или путем пуномоћника. Други систем подразумева примену електронских комуникација, односно позив имејлом, јавни позив објављивањем на интернет страници и преузимање материјала са интернет странице друштва. Овај други систем је нарочито обавезујући за јавна акционарска друштва, с тим да та објава траје најмање до дана одржавања седнице. Ова друштва поред обавезе да на својој интернет страници уз позив на седницу објаве и укупан број акција и права гласа на дан објаве позива, укључујући и број акција сваке класе која има право гласа по тачкама дневног реда седнице (чл. 335. ст. 12.).

Обавезна садржина позива за седницу скупштине регулисана је чл. 335. ст. 1. Наиме, ради се о обавезним елементима који представљају минимум његове садржине. Обавезни елементи су да позив мора садржати дан слања позива, место одржавања скупштине, време одржавања скупштине, предлог дневног реда, информације о начину на који се могу преузети материјали седнице, поуку о правима акционара у вези са учешћем у раду скупштине и обавештење о правилима за њихово остваривање, обавештење о дану акционара, те о формулару за садржину пуномоћја.

Под местом одржавања седнице подразумева се навођење тачне поштанске адресе – место, улица и број, а као допуна је могуће навођење имена просторије. Избор просторије је веома важан јер она мора имати довољан капацитет за смештај процењеног броја акционара. Неопходно је да буде снабдевена одређеном техником, као и да одговара одређеним безбедносним стандардима.

Регулатива у погледу одржавања времена скупштине законом није предвиђена, а обично се наводи календарски датум и навод временског тренутка, односно сата почетка рада седнице. При томе се мора водити рачуна да време одржавања седнице буде уобичајено, како би се донеле одлуке предвиђене дневним редом, а и како би се омогућио долазак и одлазак акционара у истом дану, те се указује да се скупштина најраније сазове у осам часова.

Што се тиче обавезне садржине која се односи на предлог дневног реда, неопходно је указати на недоследност овог законског текста. Наиме, сматра се да је неопходна назнака о којим тачкама дневног реда се предлаже да скупштина донесе

одлуку, као и навођење класе и укупног броја акција на основу којих се о тој одлуци гласа, и већине која је потребна за доношење одлука.

Обавештење о правилима и правима акционара за њихово учешће у раду скупштине мора бити прецизно и јасно, а дефинисана правила у складу са законом, статутом и пословником о раду скупштине. Тако на пример, наведено обухвата минималан број акција које акционар мора поседовати да би лично учествовао у раду скупштине (чл. 328. ст. 3.), могућност гласања у одсуству (чл. 340.) итд.

Позив за скупштину¹²⁵ мора да садржи и податке о дану акционара (чл. 331.) и то са напоменом да само лица која су акционари на тај дан имају право да присуствују и учествују у раду скупштине. Када су јавна друштва у питању потребно је и обавештење из ст. 5. истог члана, ако је испуњен услов у погледу броја акционара. Неопходно је да обавештење о дану акционара садржи и податке о праву на предлагање дневног реда и правила за постављање питања уз навођење рокова уз које се исти могу користити. Такође, обавештење о дану акционара мора садржати и опис процедуре о гласању преко пуномоћника, као и информацију о начину на које друштво омогућава акционарима доставу обавештења о именовању пуномоћника.

Уколико је друштво прописало обавезну употребу формулара иста се спроводи у складу са чл. 344. ЗПД.

У погледу рока за слање позива за скупштину ЗПД познаје само минимални рок. У том смислу позив за редовну скупштину је неопходно послати најкасније 30 дана пре њеног одржавања (чл. 365. ст. 2.), а за ванредну – најкасније 21 дан пре одржавања седнице скупштине (чл. 373.). Питање рачунања рока је од велике важности зато што повреда правила о роковима за сазивање скупштине представља основ за поништај скупштинских одлука које су донете на тој скупштини. Што се тиче јавног објављивања позива за скупштину важе исти рокови као и код индивидуалних позива, без обзира да ли је у питању објављивање на интернет страници или у дневном листу. Када се позив објављује у дневном листу меродаван

¹²⁵ У Јапану је уобичајена пракса да компанија уз обавештење о одржавању скупштине акционара, шаље индивидуалним акционарима бланко формулар о именовању заступника који акционар треба да потпише и врати компанији. Ова пракса се углавном објашњава потребом за постизањем кворума на скупштини, а уједно се и органима управљања компанијом обезбеђује већинска подршка приликом гласања. Чејовић, П., *Права мањинских акционара у јапанском праву, Право и привреда*, бр. 5-8, стр. 101-110, 2000; стр. 104.

је датум који се налази у импресуму, а у случају објављивања на интернет страници присутна је специфичност која се односи на трајање објављивања. Наиме, за разлику од дневног листа у којем је објављивање једнократно, објављивање на интернету мора трајати до дана одржавања седнице (чл. 335. ст. 5.).

Уколико се ради о неодржавању скупштине због недостатка кворума законом је дата могућност да се иста понови, односно да може бити поново сазвана са истим дневним редом. Поновљена седница се може одржати најкасније 30 дана од дана када је требало да се одржи, а најраније 15 дана од неодржане седнице. Обавештење о одржавању поновљене седнице упућује се акционарима најкасније 10 дана пре дана предвиђеног за одржавање поновљене седнице. Овај дан може бити унапред одређен у првом позиву за одржавање седнице скупштине, али тако да тај дан не може бити дан који пада раније од осмог дана нити касније од тридесетог дана, рачунајући од дана неодржане седнице. Дан акционара за неодржану седницу важи и као дан акционара за поновљену седницу (чл. 352.).

Процедура за приступање седници скупштине, у смислу одређивања начина на који ће се вршити идентификација акционара и њихових пуномоћника уређена је одредбом чл. 350. Наиме, ЗПД акционарским друштвима нуди могућност да се определе између две опције, што подразумева да друштво статутом или пословником скупштине одреди начин на који ће идентификовати акционаре и њихове пуномоћнике који присуствују скупштини и учествују у њеном раду или да се у актима друштва не уреди ово питање. У том случају идентитет лица који приступају седници биће утврђен на основу одредби ст. 3. овог члана које гласе:

- за физичка лица, увидом у лични идентификациони документ са сликом на лицу места;
- за правна лица, доказом о својству овлашћеног лица тог правног лица и увидом у лични идентификациони документ са сликом на лицу места.

Када се ради о измени позива, начелно се третира као нови позив. Стога уколико измене обухватају важне промене у погледу места и времена одржавања скупштине, неопходна је примена процедуре за сазивање скупштине, и то пре свега у погледу рокова за слање позива. Међутим, овакав приступ не важи ако се ради о

незнатним променама, као што је на пример померање седнице за одређено време. У литератури је заступљен став по којем се померање седнице за 30 минута сматра мањом изменом, као и промена просторије у којој се седница одржава.¹²⁶

3.4.2. Место одржавања скупштине

Правило је да се седница скупштине одржава у седишту друштва. Ипак, орган који сазива седницу (одбор директора или надзорни одбор, у зависности од тога да ли је управљање друштвом једнодомно или дводомно) има право да одлучи да се седница скупштине одржи и у неком другом месту и то са разлогом, односно ради лакшег организовања седнице. Нарочито је потребно водити рачуна о могућим злоупотребама заказивањем седнице на другом месту. Закон не предвиђа никакве санкције само због промене места одржавања седнице, али уколико је акционарима ново место на којем је заказана скупштина неприступачно, односно предалеко, те им је на тај начин онемогућено да присуствују седници скупштине – долази до тешких повреда права акционара. Наиме, основно право акционара јесте право на учешће у раду скупштине које му се не може ускратити и одузети.¹²⁷ Одлуке донете на седници скупштине која није прописно сазвана ипак ће бити пуноважне уколико су сви акционари присуствовали седници скупштине и ако нико није приговорио доношењу одлуке.¹²⁸ Другачије решење би било у потпуности супротно циљу законских норми о припреми и одржавању седнице скупштине, јер су оне прописане управо ради заштите права акционара да присуствују седници скупштине и учествују у доношењу одлука.¹²⁹

¹²⁶ Арсић, З., Сазивање скупштине акционарског друштва према Закону о привредним друштвима из 2011. године, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, вол. 47, бр. 2, стр. 93-106, 2013.

¹²⁷ ОЕЦД принципи корпоративног управљања убрајају право на учешће у раду скупштине и право гласа међу основна права акционара (*OECD Principles of Corporate Governance* Paris 2004. par II).

¹²⁸ И *Zakon o trgovačkim društvima Republike Hrvatske*, Narodne novine, br. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15 у чл. 356. ст. 2. прописује да је одлука пуноважна и ако се сви акционари који нису присуствовали седници сагласе са одлуком.

¹²⁹ Марковић-Бајаловић, Д., Ништавност и/или побојност одлука скупштине акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 49, бр. 4-6, стр. 132-148, 2012; стр. 134.

Samat и Ali¹³⁰ наводе да неугодности у вези са присуствовањем седници које су настале као последица модерне структуре власништва могу бити превазиђене коришћењем информатичке технологије. Помоћу ње се људи могу сусретати без потребе да сви заиста буду на једном месту, што би помогло акционарима а и компанијама у смислу смањивања трошкова. Међутим, употреба технологије у организовању седница скупштине не значи само праћење трендова, него захтева планирање и узимање у обзир многих фактора. У супротном, ако не постоје адекватни механизми, вршење права акционара путем електронских средстава може да се претвори у инструмент који стоји на располагању органима управљања да ојачају своју моћ и ослабе или неутралишу стварну контролу акционара кроз седницу скупштине.

Учешће на седници електронским путем може се одвијати у неколико облика и то:

- Седнице које се одржавају на више места – мултилокалне седнице. Акционари су физички присутни на једној од њих, а посредством екрана могу да прате шта се дешава на другој локацији. Како би се остварила сврха седнице, комуникација мора бити двосмерна.
- *On line* седница – седница на којој постоји могућност да се учествује путем интернета. Наведено значи да постоји регуларна физичка седница, а да је акционари прате путем интернета или да гласају електронским путем. Учешће акционара може бити и индиректно у случају када акционар електронским путем даје инструкције пуномоћнику и директно, када гласа електронским путем.
- Виртуелне седнице – седнице које се у потпуности спроводе путем савремених технологија, без одржавања физичке седнице. Оне могу бити организоване путем чета или употребом слике и звука.¹³¹

¹³⁰ Samat, N. H. A., Hasani, M. A., A legal perspective of shareholders' meeting in the globalised and interconnected business environment, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, No. 172, pp. 766-767, 2015.

¹³¹ Von der Crone, H. C., *Die Internet Generalversammlung*, доступно на: http://www.rwi.uzh.ch/lehreforschung/alphabetisch/vdc/cont/Internet_Generalversammlung.pdf

У праву САД Делавер је била прва држава која је употребила електронску комуникацију у компанијском праву, тако што је одржавала виртуелне седнице. Прецизније, прву виртуелну седницу је одржала компанија *Inforte* у априлу 2001. године, а постепено су и друге компаније почеле са усвајањем ове праксе, тако да их је 2014. године било чак 53.

Одредбом чл. 341. ЗПД акционарима у Републици Србији је дата могућност учешћа у раду скупштине и електронским путем. Сам Закон нуди неколико варијанти електронске организације. Ставом 1. овог члана предвиђено је да на аутономној основи статут или пословник о раду скупштине¹³² може омогућити учешће у раду скупштине и електронским путем:

- преносом скупштине у стварном времену;
- двосмерним преносом скупштине у стварном времену, путем којег се омогућава обраћање акционара скупштини са друге локације;
- механизмом за гласање електронским путем било пре, током или после седнице, без потребе да се именује пуномоћник који је физички присутан на седници.

Из угла данашњих могућности, пренос у „стварном времену“ може да се тумачи као пренос преко интернет странице друштва, што је бесплатно или кошта занемарљиво мало. На овај начин се омогућава акционарима који нису физички присутни и који нису именовали пуномоћника да прате седницу. Ипак, ово је само једносмерна комуникација, јер акционари не могу учествовати у дискусијама нити могу гласати. Стога је законодавац предвидео и двосмерни пренос скупштине у стварном времену, који омогућава акционарима како учешће у дискусијама тако и гласање.

¹³² Иако се у овом ставу наводи да се на аутономној основи статутом или пословником о раду скупштине може омогућити учешће у раду скупштине и електронским путем, сматрамо да треба указати на однос између статута и пословника, јер иако оба акта представљају аутономну регулативу постоје значајне разлике међу њима. Пословник о раду скупштине је процесни пропис који нема карактер статута. Наведено се види из различите регулативе које се односе на измене ова два акта, пре свега у погледу већине за доношење одлуке. Неопходно је указати да је пословник о раду искључиво интерни документ друштва, па самим тим има искључиво интерно дејство. Овај акт се у хијерархији норми налази не само испод закона, него и статута.

Учешће у раду скупштине електронским путем може бити ограничено услед потребе идентификације акционара и сигурности електронске комуникације (ст. 2.), а председник скупштине има обавезу да прекине седницу скупштине уколико установи да постоје сметње у смислу ст. 1. т. 1.

Васиљевић¹³³ наводи да све снажнија професионализација састава скупштине, односно повећање институционалних инвеститора и глобализација капитала и тржишта захтевају прихватање савремених техничких средстава који олакшавају прекогранично гласање и одлучивање без одржавања физичке седнице или комбиновано. При томе наглашава да је неопходно обезбедити правна средства у циљу контроле идентитета и одлучивања у интересу акционара. Било би неопходно и установити и прилагодити правила поступка сазива скупштине, кворума и већине за одлучивање савременим потребама брзине коју омогућује технички развој, али никако не треба занемарити потребу обезбеђења правне сигурности и спречавање злоупотребе већине, а понекад и мањине. Наведено представља предлоге за унапређење правног оквира, односно осавремењивање актуелног ЗПД, и то не толико због захтева хармонизације са правом Европске уније, колико због потребе достизања све универзалнијих стандарда корпоративног управљања на овом плану.

3.5. ПРЕДСЕДНИК СКУПШТИНЕ

Правни положај председника скупштине акционарског друштва је важан а истовремено и тежак. Његова овлашћења се односе на две групе питања – прописно одвијање рада скупштине и одржавање реда у скупштини.¹³⁴ Скупштина акционарског друштва мора да има председника, што је и предвиђено чл. 333. ЗПД. Наведено произилази и из чл. 363. где је у ст. 2. предвиђено да је председник скупштине одговоран за уредно сачињавање записника, а у ст. 6. да председник скупштине потписује записник.

¹³³ Васиљевић М., Општи (филозофскоправни) поглед на развој института управљања компанијама у упоредном праву и пракси, *Правна ријеч*, вол. 8, бр. 28, стр. 513-533, 2011; стр. 521.

¹³⁴ Арсић, З., Председник скупштине акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 48, бр. 4-6, стр. 54-64, 2011; стр. 54.

Начин одређивања председника скупштине акционара ближе је уређен одредбом чл. 333. ст. 1. ЗПД. Законска је претпоставка да би статутом или пословником о раду скупштине требало предвидети начин одређивања председника скупштине у смислу да ли се председник бира на свакој седници скупштине или на одређено време, односно до избора новог председника. Такође статутом може бити одређен председник скупштине применом неких критеријума, као на пример да то лице може бити акционар са највећим бројем акција или најстарији акционар. Ове одредбе се налазе и у пословнику скупштине (чл. 334.). У случају несагласности статута и пословника важи оно што је предвиђено статутом, зато што пословник мора бити усклађен са статутом.

У изузетним случајевима, када се одржавање седнице скупштине врши по налогу суда седницом председава лице које одреди тај орган.

Законско је правило да седницом скупштине председава председник (чл. 209. ст. 2.). председавање скупштином представља оригиналну надлежност председника и има сва неопходна овлашћења у погледу вођења скупштине. Та овлашћења он не може делегирати скупштини, ипак председник није спречен да се обрати скупштини необавезујућим питањем у погледу предлога акционара или у погледу неке мере која се тиче вођења скупштине. То не захтева гласање акционара према заступаним гласовима у скупштини, али је у том погледу допуштено изјашњавање (необавезујуће) гласањем по главама и не мора бити наведено у записнику. Исход таквог гласања не обавезује председника.¹³⁵

Када се ради о овлашћењима председника у погледу вођења скупштине треба указати на право из чл. 355. ст. 1., које се односи на именовање записничара и чланова комисије за гласање уколико статутом или пословником није другачије одређено, а његово право у погледу вођења скупштине јесте право да скупштини поднесе предлог о усвајању измена и допуна пословника (чл. 334. ст. 3.), као и обавеза да утврди и саопшти податке у вези са гласањем акционара (чл. 356.), о чему ће касније бити више речи.

¹³⁵ Geßler, E. et al., *Kommentar zum Aktiengesetz. Band I (§§ 1–75)*, München, Vahlen, 1973, стр. 32. Наведено према: Арсић, З., Председник скупштине акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 48, бр. 4-6, стр. 54-64, 2011.

На основу навода у литератури долази се до сазнања да председник отвара и затвара скупштину, као и да брине о томе да ли акционари могу да врше своја права у скупштини. Ипак, када је у питању наше право, председник затвара скупштину, али је не отвара из разлога што се он бира на почетку скупштине, те је потребно да скупштина буде отворена како би се утврдио кворум и донела одлука у погледу избора председника скупштине.¹³⁶ Када је дневни ред исцрпљен, председник затвара скупштину. Чак и уколико дневни ред није исцрпљен а председник је затворио скупштину, одлуке не могу бити донете. С друге стране, једногласном одлуком акционара седница може бити настављена, а ако је председник неоправдано окончао скупштину и није донета одлука о њеном наставку, скупштина ће бити окончана. Када и уколико то сматра потребним, на пример, ако се припремају одговори на постављена питања и сл., председник може одредити паузу у раду скупштине.

У вези са редоследом поступања по тачкама дневног реда присутна су схватања да о томе одлучује председник, али је то спорно јер се поставља питање да ли скупштина може својом одлуком да га обавезе на поштовање утврђеног редоследа тачака дневног реда. Наведена дилема није присутна када је оснивачким актом одређено да је председник надлежан у погледу редоследа. Ипак, он може одступити од утврђеног редоследа у случају постојања стварног разлога. Поред наведених права председник има право и на утврђивање редоследа гласања, те се гласање врши само у погледу предлога који он стави на гласање. Такође, председник даје реч учеснику у дискусији. У вези са тим, заступљена су схватања да он том приликом није везан редоследом пријава за учествовање у дискусији него да треба да се руководи стварним критеријумом, што би на пример подразумевало да дâ реч заступницима великог броја акционара, као што су банке. Владајуће мишљење у погледу општег ограничења времена за дискусију јесте да је и то у надлежности председника скупштине. Ипак, он не може одредити опште ограничење за дискусију, те је у том смислу неопходна одлука скупштине којом се може на општи начин

¹³⁶ Питање ко отвара седницу скупштине и ко руководи њоме до доношења одлуке о избору председника у домаћем праву се може регулисати оснивачким актом и пословником о раду скупштине. Ако пак не постоји одговарајућа одредба која регулише наведено, могућа су два решења. Исправно решење, а и правно могуће у складу са парламентарним обичајима, јесте да се руковођење избора председника повери најстаријем присутном акционару. Други став који преовлађује јесте да скупштину води онај ко је сазвао док се не изабере председник.

ограничити време дискусије. Општи начин се одређује и процењује на основу околности конкретног случаја, али се релативизује став да нико не би требало да говори дуже од петнаест минута. Право председника јесте да прекине дискусију како би тиме омогућио да се скупштина оконча на време. Индивидуалне мере које председник има право да спроводи су опомена, ограничење времена за дискусију појединачног акционара, одузимање речи и одстрањивање из просторије у којој се одржава скупштина. Ове мере за одржавање реда у скупштини се разликују по свом интензитету. Опомена представља најблажу меру, а најоштрија мера која се може изрећи појединачном акционару јесте одстрањивање из просторије у којој се одржава седница.¹³⁷

3.6. ПОСЛОВНИК СКУПШТИНЕ

Пословник о раду скупштине представља скуп аутономних процесних норми којима се регулише припрема и одвијање скупштине, што чини саставни део унутрашњих односа. Решења у упоредном праву указују на то да је пословник о раду скупштине необавезни акт друштва, односно, наводи се да скупштина може донети пословник о раду.¹³⁸ С друге стране, у домаћем законодавству формулација ЗПД је нешто јаснија, те је чланом 334. предвиђено да се на првој седници усваја пословник о раду скупштине, тако да постоји дефинисана правна обавеза. Он се доноси на предлог председника скупштине или акционара који поседују најмање 10% гласова присутних акционара и то већином гласова присутних акционара, осим у случају да је статутом друштва предвиђена друга, тј. већа већина гласова од присутних акционара.

Када је реч о доношењу пословника о раду скупштине присутна је дилема у погледу припрема и сазивања скупштине. С обзиром на одсуство норме, што није изузетак ни у упоредном праву, поставља се питање шта друштво треба да обезбеди:

¹³⁷ Арсић, З., Председник скупштине акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 48, бр. 4-6, стр. 54-64, 2011; стр. 58-63.

¹³⁸ Арсић, З., Пословник о раду скупштине акционарског друштва, *Правни живот*, вол. 60, бр. 11, стр. 37-42, 2011; стр. 37.

„текст“ пословника, као што је то случај када се мења оснивачки акт или „опис“, као што је то случај када је у питању правни посао предложен за одобрење. С једне стране, сматра се да би текст био предугачак и да је довољна „важна садржина“ која у домаћем праву одговара „опису“.¹³⁹ С друге стране, указује се да није довољно само предложити важну садржину, него и текст пословника о раду скупштине. На овај начин се по аналогiji примењује решење, што се образлаже решењима која постоје у неким националним правима, по којима пословник има функцију која се у погледу неких питања изједначава са оснивачким актом, јер законска регулатива садржи текст „оснивачким актом или пословником скупштине“. Када је наше законодавство у питању, у ЗПД из 2004. године није присутна нормативна подршка поменутом функционалном изједначавању оснивачког акта и пословника о раду скупштине. Међутим, ЗПД из 2011. године садржи регулативу којом се врши функционално изједначавање пословника и статута у погледу неких питања, као на пример у чл. 341. ст. 1. – учешће у раду скупштине електронским путем; чл. 333. ст. 1. и 2. – председник скупштине; чл. 342. ст. 5. – право на постављање питања итд. Овај Закон уводи и новог овлашћеног предлагача – акционара.

Питања која се регулишу пословником могу бити уређена и статутом, али је релевантно истаћи да пословник представља процесну регулативу која нема карактер статута. Од значаја за садржину пословника јесте и његова хоризонтална димензија која подразумева однос садржине пословника према другим лицима која учествују у раду скупштине, а превасходно се мисли на председника скупштине. Пословником о раду скупштине може бити регулисан и рад скупштине док се не изабере председник скупштине. У пракси се као спорно јавља питање да ли се пословником о раду може регулисати и присуство лица која немају „изворно“ право на присуствовање скупштини, као на пример представници медија, или ову дозволу даје председник скупштине или скупштина. Измена пословника представља његово делимично укидање и делимично доношење новог пословника, те стога према одредбама чл. 334. ст. 2. скупштина доноси одлуку о изменама и допунама пословника на исти

¹³⁹ Hüffer, U., *Kommentar zum Aktiengesetz*, München, Beck, 1999, стр. 602. Наведено према: Арсић, З., Пословник о раду скупштине акционарског друштва, *Правни живот*, вол. 60, бр. 11, стр. 37-42, 2011; стр. 39.

начин као и за његово доношење. И у упоредном праву се у погледу измене пословника подразумевају исти захтеви као и за његово доношење.

У литератури се указује и на побијање пословника о раду скупштине, а ради се о томе да се одлуком скупштине, у појединачном случају, ставља ван снаге правило постојећег пословника. Побијање има дејство измене пословника у појединачном случају, али је спорно којом већином треба да се донесе одлука. У том смислу се указује на то да је проста већина довољна зато што скупштина за разлику од других органа који имају пословник није стални орган.¹⁴⁰

С обзиром на то да се пословник о раду доноси скупштинском одлуком те и она као и свака друга може бити предмет побијања због повреде закона и статута (а и оснивачког акта према ЗПД из 2004. године). Када је у питању ЗПД из 2004. године неопходно је имати у виду да пословник нема карактер статута, те стога није могуће побијање због повреде статута, али је могуће побијање због повреде закона када је повреда пословника истовремено и повреда закона. Међутим, када се ради о ЗПД из 2011. године потребно је имати у виду да је чланом 376. ст. 1. т. 3. предвиђено да се може побијати скупштинска одлука која је донета у складу са законом, статутом или пословником о раду скупштине. Сходно наведеном, за разлику од ЗПД из 2004. године, новим ЗПД из 2011. године предвиђено је делимично функционално изједначавање статута и пословника о раду скупштине о чему је већ било речи.

3.7. ДНЕВНИ РЕД СКУПШТИНЕ

Дневни ред седнице скупштине утврђује се одлуком о сазивању седнице скупштине коју доноси надлежни орган друштва, а то је одбор директора или надзорни одбор уколико је друштво дводомно (чл. 336. ст. 1.). Одлука о сазивању седнице скупштине мора да садржи и дневни ред о којем ће се расправљати на седници. Правило је да скупштина може расправљати само о тачкама које су утврђене одлуком о сазивању скупштине (чл. 336. ст. 2.). Смисао ове одредбе јесте

¹⁴⁰ Lutter, M., Schmidt, K., *Aktiengesetz*, Köln, Verlag Dr. Otto Schmidt, 2008, стр. 1415. Наведено према: Арсић, З., Пословник о раду скупштине акционарског друштва, *Правни живот*, вол. 60, бр. 11, стр. 37-42, 2011; стр. 39-41.

да се избегну изненађења и да се акционарима да тачна информација о чему ће се расправљати и одлучивати. Право акционара је да присуствује или не присуствује седници, а између осталог, он о томе одлучује и на основу дневног реда. Уколико нема тачне информације о дневном реду не може да донесе исправну одлуку о томе да ли да присуствује седници или не. Поред тога потребно је да се припреми за дискусију, прибави податке и стручна мишљења, што не може да уради уколико не зна шта је на дневном реду седнице скупштине. Дневни ред скупштине може бити допуњен на два начина – усвајањем предлога допуне дневног реда или допуна дневног реда по налогу суда.

3.7.1. Право на предлагање дневног реда

Одредбом чл. 337. ЗПД законодавац је уредио право на предлагање допуне дневног реда. Одредба овог члана је уређена нешто другачије у односу на ЗПД из 2004. године. За разлику од претходног законског решења према којем се дневни ред могао допунити само двема новим тачкама, ново законско решење не ограничава са колико нових тачака може бити допуњен дневни ред скупштине. Мањински акционари, тј. акционари који имају 5% акција са правом гласа могу надлежном органу друштва предложити допуну дневног реда путем предлагања додатних тачака о којима ће само расправљати или предлагањем додатних тачака о којима ће скупштина донети одлуку, али под условом да образложе тај предлог и да доставе текст одлуке коју предлажу. Арсић¹⁴¹ наводи да је спорно време постављања предлога. Наиме, законска формулација која се односи на допуну дневног реда представља основ за усамљено тумачење према којем се предлог може поднети у погледу дневног реда већ заказане седнице. Већинско мишљење засновано на тумачењу закона јесте да се предлог може поднети не само у погледу заказане, него и у погледу очекиване седнице.

Обавезно је да се предлог за допуну доставља у писаној форми. И поред тога што наш законодавац не помиње изричито електронску форму достављања предлога,

¹⁴¹ Арсић, З., Предлог акционара за допуну рада Скупштине акционарског друштва, *Правни живот*, вол. 62, бр. 11, стр. 125-129, 2013.

Радовић¹⁴² сматра да то не би требало да представља проблем. Наиме, електронски достављен предлог јесте електронски документ којем се према Закону о електронском потпису¹⁴³ не може оспорити пуноважност само зато што је у електронском облику. Ипак, релевантно је нагласити да је неопходно да предлог достављен у електронском облику у складу са Законом о електронском потпису садржи и квалификовани електронски потпис.¹⁴⁴

Друштву се предлог може доставити најкасније 20 дана пре одржавања редовне седнице скупштине, односно 10 дана пре одржавања ванредне седнице.¹⁴⁵ С друге стране, Директива о правима акционара¹⁴⁶ захтева утврђивање јединственог рока за подношење предлога за обе седнице (редовне и ванредне). Према чл. 15. Директиве, државе чланице обавезне су да обавесте Комисију о року који су одредиле за остваривање права на уврштавање нових тачака на дневни ред, као и о року за предлагање предлога одлука (ако су одредиле и тај рок) како би Комисија могла објавити листу наведених рокова. Сходно наведеном, на основу информација о наведеним роковима, а које је добила од држава чланица, Европска комисија је у службеном листу Европске уније (*Official Journal of the European Union C285/1*) од 21.10.2010. објавила листу наведених рокова свих држава чланица Европске уније. Највеће европске земље су одредиле следеће рокове: Немачка – рок за предлагање нових тачака на дневни ред је 30 дана пре одржавања главне скупштине, док за предлагање предлога одлука о тачкама које су на дневном реду није одређен рок; Француска – рок за предлагање нових тачака на дневни ред је 25 дана пре одржавања главне скупштине, али ако је сазивање главне скупштине објављено у *Bulletin des Annonces Legals Obligatoires* више од 45 дана пре одржавања главне скупштине, нове

¹⁴² Радовић, В., Права акционара у вези са дневним редом скупштине акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 48, бр. 4-6, стр. 162-186, 2011.

¹⁴³ Службени гласник РС, бр. 135/2004.

¹⁴⁴ Чл 2. ст. 3. Закона о електронском потпису гласи: „Квалификовани електронски потпис” - електронски потпис којим се поуздано гарантује идентитет потписника, интегритет електронских докумената, и онемогућава накнадно порицање одговорности за њихов садржај, и који испуњава услове утврђене овим законом.“

¹⁴⁵ У погледу рачунања рокова примењује се чл. 77. *Закона о облигационим односима*, Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, Службени лист СРЈ, бр. 31/93 и Службени лист СЦГ, бр. 1/2003 - Уставна повеља). Уколико се поштовање овог рока не испоштује поставља се питање да ли ће се предлог узети у обзир на седници.

¹⁴⁶ *Directive 2007/36/EC of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the exercise of certain rights of shareholders in listed companies*, Official Journal of the European Union, L 184/17.

тачке дневног реда морају се предложити унутар 20 дана од такве објаве; Мађарска – рок за предлагање нових тачака за дневни ред, као и рок за предлагање нацрта одлука о тачкама које су на дневном реду је 8 дана од објаве сазивања главне скупштине; Аустрија – рок за предлагање нових тачака на дневни ред је 21 дан пре одржавања главне скупштине, док је рок за предлагање нацрта одлука о тачкама које су на дневном реду седми радни дан пре одржавања скупштине.

Одредбом чл. 337. ст. 3. ЗПД уређено је да је јавно акционарско друштво дужно да предлог допуне дневног реда објави на својој интернет страници, и то најкасније наредног радног дана од пријема предлога. Уколико надлежни орган друштва прихвати предлог мањинских акционара за допуну дневног реда, тада оно има обавезу да нови дневни ред, и то без одлагања, достави свим акционарима који имају право на учешће у раду скупштине, односно да их обавести на исти начин на који је седница скупштине и сазвана (ст. 4.).

3.7.2. Допуна дневног реда по налогу суда

Допуна дневног реда по налогу суда регулисана је чл. 338. Одредбе овог члана се односе на случај када надлежни орган (одбор директора или надзорни орган) не прихвати предлог овлашћених предлагача за допуну дневног реда седнице скупштине, и то у року од три дана од дана пријема предлога. Тада предлагачи имају право да захтевају да надлежни суд у ванпарничном поступку наложи друштву да предложене тачке стави на дневни ред седнице. Ипак, у нашој судској пракси је истакнут став према којем је могуће да се акционар директно обрати суду, без обзира на то да ли је претходно поднео захтев надлежним органима.¹⁴⁷

Рок за подношење предлога у смислу чл. 2. ст. 1. Закона о ванпарничном поступку¹⁴⁸ надлежном суду¹⁴⁹ је 3 дана од дана пријема одлуке о одбијању

¹⁴⁷ Решење Вишег трговинског суда Пж.109/2005 од 17.1.2005.

¹⁴⁸ Службени гласник СРС, бр. 25/82, 48/1988, Службени гласник РС, бр. 46/1995, 18/2005, 85/2012, др. закон, 55/2014, 6/2015 и 106/2015 - др. закон).

¹⁴⁹ Стварно и месно надлежни суд је привредни суд према месту седишта друштва. Анђелковић, А., *Скупштина акционарског друштва: (надлежност, сазивање и одржавање седнице, побијање одлука, кодекс корпоративног управљања): водич са моделима релевантних аката*, Београд, Арт Пресс, 2014, стр. 47.

предлога, односно истека рока у којем је надлежни орган био у обавези да се изјасни о предлогу.

Надлежни суд је дужан да се о предлогу изјасни и да донесе одлуку, тј. решење у року од 8 дана од дана пријема предлога. Жалба на одлуку не задржава извршење.

Суд одлуком којом усваја захтев може да одреди нове тачке дневног реда, а уколико оне обухватају и предлоге за доношење одлука онда одлука суда мора да садржи и текст тих одлука. Такође суд може одлучити да према околностима случаја објави о трошку друштва одлуку у најмање једном високотиражном дневном исту који се дистрибуира на целој територији Републике Србије. Одлука којом се усваја захтев суд одмах, а најкасније наредног радног дана, доставља друштву које је дужно да без одлагања достави исту акционарима који имају право на учешће у раду седнице скупштине друштва. А достављање допуне дневног реда по налогу суда друштво врши у складу са чл. 335. ст. 3.-5.

Иако је нови ЗПД унапредио квалитет регулативе, права акционара у вези са дневним редом ипак садрже законску неуређеност у вези са два питања. Као прво, није препознао права акционара на предлагање одлуке у оквиру постојеће тачке дневног реда, и као друго, нису прописани разлози за одбијање предлога акционара. Радовић¹⁵⁰ закључује да ове две велике правне празнине нису смеле да остану неуређене. Наиме, препуштање ових важних питања интерној регулативи, кодексима корпоративног управљања и ставовима судске праксе није у складу са захтевима правне сигурности и тенденције јачања заштите права акционара.

3.8. ЗАСТУПАЊЕ АКЦИОНАРА ПРЕКО ПУНОМОЋНИКА

Одредбе чл. 344. уређују институт пуномоћја за гласање које акционар може дати одређеном лицу да у његово име учествује у раду скупштине, укључујући и право да у његово име гласа. Међутим, у случају да акционар врши право гласа

¹⁵⁰ Радовић, В., Права акционара у вези са дневним редом скупштине акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 48, бр. 4-6, стр. 162-186, 2011; стр. 185.

преко пуномоћника поставља се питање ко располаже гласовима. С једне стране, пуномоћник даје гласачку изјаву у име и за рачун акционара, што је ипак изјава његове воље а не воље акционара, јер пуномоћник није гласник и не преноси туђу вољу. С друге стране, пуномоћник је обавезан да гласачку изјаву даје у складу са налогом који је добио од акционара. Међутим, та обавеза није корпоративноправне природе, него облигационе правне природе, с обзиром на то да настаје на основу уговорног односа акционара и пуномоћника.¹⁵¹ Сходно наведеном, закључује се да се допуштеност заступања акционара у скупштини може разматрати са два аспекта, односно према општим имовинскоправним односима и према посебним акцијскоправним нормама. Када је у питању прва регулатива реч је о примени чл. 84. Закона о облигационим односима којим је предвиђено да се уговор или други правни однос може предузети и преко пуномоћника. Када су у питању акцијскоправни прописи, одредбом чл. 344. ст. 1. предвиђено је да акционар има право да преко пуномоћја овласти одређено лице да гласа уместо њега. Ипак, Арсић сматра да је формулација ст. 1. недовољно прецизна, односно да део „...учествује у раду скупштине, укључујући и право да у његово име гласа“ може да се тумачи као „пуномоћје за гласање“. У том смислу наводи да је чл. 10. Директиве о вршењу неких права акционара у листираним акционарским друштвима много боље формулисан јер се јасно види да се ради о два различита права, а гласи: „да присуствује и гласа“ (енгл. *to attend and vote*).¹⁵²

За разлику од претходног ЗПД (из 2004. године) који је чланом 287. ст. 1. изричито прописивао да акционар може да гласа само преко једног пуномоћника, новим ЗПД је дата могућност да акционар може дати пуномоћје за гласање и већем броју лица, али да на седници скупштине присуствује и гласа само једно од њих. Као потврда наведеног је и одредба чл. 344. ст. 5. којом је прописано да у случају када седници приступи више од једног пуномоћника истог акционара по основу истих акција, друштво ће као пуномоћника прихватити лице које има најкаснији датум на пуномоћју за гласање. С друге стране, један пуномоћник може да заступа више

¹⁵¹ Арсић, З., Једнако гласање акционара, *Право и привреда*, вол. 49, бр. 4-6, стр. 74-83, 2012; стр. 81.

¹⁵² Арсић, З., Заступање акционара преко пуномоћника у праву Републике Србије. У: *Хармонизација српског и мађарског права са правом Европске уније*. вол. 3 (Р. Кеча, ур.), Нови Сад, Правни факултет - Центар за издавачку делатност, 2015, стр. 38.

акционара и може да гласа различито у погледу акција појединих акционара у зависности од налога који добије (чл. 346.). Истоветна ситуација је присутна у погледу кастоди банке¹⁵³ (чл. 348. ст. 2.) при чему треба имати у виду недовољно прецизну регулативу. Наиме, кастоди банка је уписана у регистар као акционар, а законом је утврђена као пуномоћник.

Обавезно је да се пуномоћје за гласање даје у писаној форми са садржином која је наведена у одредби чл. 344. ст. 6. Уколико физичко лице даје пуномоћје за гласање, оно мора бити оверено у складу са законом којим се уређује овера потписа. Уколико је друштво то омогућило, пуномоћје се може дати и електронским путем, с тим да пуномоћје добијено на овај начин мора бити потписано квалификованим електронским потписом у складу са законом којим се уређује електронски потпис. С друге стране, јавно акционарско друштво је дужно да омогући давање пуномоћја електронским путем. У вези са наведеним, ово друштво има чак законску обавезу да својим статутом предвиди најмање један начин на који акционар или његов пуномоћник може обавестити друштво о датом пуномоћју за гласање електронским путем. Уколико тако не поступи, сматраће се да је учинило привредни преступ из чл. 586. ст. 1. т. 8. и биће новчано кажњено.

Правило је да пуномоћник може бити свако пословно способно лице, било оно физичко или правно (чл. 345.), с тим што су одредбама ст. 2. и 3. дата одређена ограничења у погледу лица која могу бити пуномоћници. Наиме, уколико је управљање друштвом дводомно, пуномоћје се не може дати лицу које је директор или члан надзорног одбора, а код јавног акционарског друштва се као пуномоћници не могу јавити следећа лица наведена у ст. 3.:

- контролни акционар¹⁵⁴ друштва или лице које је под контролом контролног акционара,
- директор или члан надзорног одбора, или лице које има то својство у другом друштву које је контролни акционар друштва или у друштву које је под контролом контролног акционара,

¹⁵³ Ово је назив за специјализоване банке којима је у нашем правном систему поверена функција старања о хартијама од вредности, што може да подразумева и акције.

¹⁵⁴ Контролни акционар има фидуцијарну дужност који „ради у интересу друштва“, односно у органима друштва – скупштини и управи. Васиљевић, М., Корпоративно управљање и агенцијски проблеми. II део, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 57, бр. 2, стр. 5-28, 2009.

- запослени у друштву или лице које има то својство у другом друштву које је контролни акционар друштва или у друштву које је под контролом контролног акционара,
- лице које се у складу са чл. 62. овог Закона сматра повезаним лицем из т. 1.-3. овог члана,
- ревизор друштва или запослени у лицу које обавља ревизију друштва или лице које има то својство у другом друштву које је под контролом контролног акционара.

Наведена ограничења не важе у ситуацији када пуномоћје даје контролни акционар. Све наведене забране су установљене са циљем да се искључи могућност утицаја управе на акционаре, односно да акционари гласају онако како управи одговара.

Од пуномоћника за вршење права гласа неопходно је разликовати гласника, јер је нови ЗПД чланом 340. предвидео гласање у одсуству писаним путем као законско право. У вези са овим разликовањем постоји схватање према којем заступник са изричитим налогом у гласачком односу иступа као квазигласник. Сходно наведеном се указује да се у таквој ситуацији ради о заступнику с обзиром да он изјављује своју вољу, а не преноси туђу.¹⁵⁵

Неопходно је апострофирати још једно разграничење којим се указује да се регулатива из чл. 344. не примењује у погледу статутарног, односно законског заступника, што је од значаја када је акционар малолетник или правно лице.

Осим класичних пуномоћника понекад се појављују банке (кастоди – енгл. *castody*) које се у јединственој евиденцији Централног регистра воде као акционари у своје име и за рачун својих клијената. Сматрају се пуномоћником за гласање у односу на те своје клијенте, али под условом да приликом приступа седници скупштине доставе писано пуномоћје од својих клијената. Као и други пуномоћници и она може да врши право заступања различито за различите клијенте, а као и друга

¹⁵⁵ Lutter, M., Schmidt, K., *Aktiengesetz*, Köln, Verlag Dr. Otto Schmidt, 2008, стр. 1415. Наведено према: Арсић, З., Заступање акционара преко пуномоћника у праву Републике Србије. У: *Хармонизација српског и мађарског права са правом Европске уније. вол. 3* (Р. Кеча, ур.), Нови Сад, Правни факултет - Центар за издавачку делатност, 2015, стр. 41.

пуномоћја, и ово мора бити у потпуности попуњено, а може садржавати и упутства за гласање. Уколико клијент није дао упутства, банка ће сама одредити како ће гласати, и то у складу са предлозима својих органа и предлозима које је дала клијенту. Одредбама чл. 348. прописане су и специјалне обавезе кастоди банке, и то:

- да најмање једном годишње све клијенте које заступа обавести да могу да опозову пуномоћје за гласање или да га измене у свако доба,
- да клијентима које заступа омогући коришћење формулара, који могу бити и електронски, за давање пуномоћја за гласање, односно налога за заступање,
- да три године од дана одржавања седнице чува копије свих налога за заступање, као и датих пуномоћја за гласање у електронској или папирној форми и
- да на захтев акционара изда писану потврду о томе да ли је гласање у складу са налогом акционара.

Одредбама чл. 349. уређена су питања измене или опозива пуномоћја за гласање. Наиме, акционар може у било којем моменту до дана одржавања седнице опозвати или изменити пуномоћје које је дао одређеном лицу. О томе је дужан да до дана одржавања седнице обавести пуномоћника и друштво. Такође, акционар може опозвати пуномоћје ако лично приступи седници скупштине, те се његовим присуством сматра да је пуномоћје за гласање опозвано. Ипак, овакав вид опозива се може применити само од стране акционара који има право личног учешћа у раду скупштине. Релевантно је нагласити да су одредбе ст. 2. упућујуће природе јер се наводи да се измена или опозив пуномоћја за гласање врши сходно применом одредаба овог Закона које се односе на давање пуномоћја.

Са циљем одређивања једнообразног пуномоћја (чл. 344. ст. 12) дата је могућност да друштво пропише обавезну употребу одређеног формулара за давање пуномоћја, на основу којег могу бити сагледане и инструкције које је акционар дао пуномоћнику у погледу гласања по појединим тачкама дневног реда. Друштву је дата могућност да својим интерним актима – статутом или пословником, одреде крајњи рок до када акционар или пуномоћник могу доставити пуномоћје за гласање,

с тим што као последњи дан за доставу пуномоћја за гласање не може бити одређен дан који претходи дану одржавања седнице више од три радна дана (чл. 344. ст. 13.).

Пуномоћје може бити дато за једну или више седница, па чак и без ограничења времена. Ако је то пуномоћје дато за једну седницу, оно важи и за поновљену седницу. Уколико је дато на одређено време, пуномоћје важи за то време, а ако у њему није наведено време за које важи сматра се да је дато на неодређено време. Акционар може увек да опозове пуномоћје, а ако се и сам појави на седници скупштине сматра се да је опозвао пуномоћје. Пуномоћје за гласање је непреносиво, без обзира на то ко је пуномоћник. Пуномоћје се може дати правном или физичком лицу. Уколико је дато правном лицу, оно учествује у раду скупштине и право гласа врши преко свог законског или другог заступника, који је посебно одређен за овакво заступање. У наведеном случају пуномоћник може бити члан органа тог правног лица или његов запослени, али не и неко треће лице. Следствено наведеном, неопходно је да пуномоћник који је правно лице друштву којем подноси пуномоћје за заступање докаже и свој статус како би се заступање сматрало уредним.

У САД је нарочито развијено тзв. *proxy voting*, гласање путем пуномоћника, те постоји мноштво консултантских компанија чији је примарни задатак бављење питањима заступања акционара, а код институционалних инвеститора је ова појава заступљена у толикој мери да се може говорити о раздвојености питања инвестирања и питања гласања.¹⁵⁶

3.9. ЈЕДНАК ТРЕТМАН АКЦИОНАРА

Чланом 269. ЗПД предвиђен је принцип једнаког третмана акционара – „Сви акционари се под једнаким околностима третирају на исти начин“. На основу формулације норме једнак третман постоји „под једнаким околностима“ наглашено је да се говори не о апсолутном него о релативном једнаком третману. Принцип једнаког третмана не утиче на постојање различитих права из различитих класа

¹⁵⁶ Божић, С., Прописана већина гласова на скупштинама акционара привредних друштава у функцији заштите права мањинских акционара, *Годишњак Правног факултета у Источној Сарајеву*, вол. 4, бр. 1, стр. 61–80, 2013; стр. 63.

акција, те Арсић указује да се строго узевши, супротно тексту норме, једнак третман односи на акције а не на акционаре.¹⁵⁷ У стручној литератури се сматра да је најуспешнија формулација чл. 53. Акцијског закона Немачке, који у слободном преводу гласи: „Под једнаким претпоставкама акционари морају бити једнако третирани“. Принцип једнакости акционара је данас практично присутан у свим савременим правима. Државе Европске уније су овај принцип усвојиле како у правима националних земаља чланица, тако и у унификованом праву Уније.

Увођењем принципа једнаког третмана акционара спречава се самовоља већинске воље и онемогућава дискриминација мањине у погледу основних права. Међутим, овај принцип не значи и општу једнакост акционара нити забрану да се уговором о оснивању и статутом акционарског друштва предвиде различита права и обавезе, односно одступања од принципа једнаког третмана, али само у законом предвиђеним случајевима.

За мањинске акционаре овај принцип гарантује да ће код остваривања својих права – на дивиденду, право пречег уписа, код повлачења акција или стицања сопствених акција и остваривања права гласа доследно бити примењен принцип *pro rata*. Пружањем адекватне заштите мањинских акционара привлаче се инвеститори, спречава се злоупотреба права већине и остварује се начело једнакости акционара прокламовано и прихваћено у свим правним системима.¹⁵⁸

Груписана права мањинских акционара показују степен њихове заштите, а Бунчић¹⁵⁹ их дели у следеће групе:

- право на једнакост акционара;
- дужност управе према друштву, што подразумева да управа у свом раду не може да се руководи само интересима друштва, него је обавезна и према интересима свих акционара, па и мањинских;

¹⁵⁷ Арсић, З., Једнак третман акционара, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, вол. 48, бр. 2, стр. 57-75, 2014; стр. 58.

¹⁵⁸ Кнежевић, М., Заштита права мањинских акционара, *Правни живот*, вол. 54, бр. 11, стр. 73-80, 2005; стр. 80.

¹⁵⁹ Бунчић, С., Заштита мањинских акционара: да ли нови Закон о привредним друштвима доноси напредак?, *Правни живот*, вол. 60, бр. 11, стр. 137-152, 2011; стр. 141.

- остваривање права гласа кроз учешће у раду скупштине друштва, што подразумева остваривање права на сазивање скупштине, учешће у расправи, право на информисање и сл.;
- право мањинских акционара да партиципирају у органима управљања кроз право на кумулативно гласање за избор чланова управе;
- право мањинских акционара на излазак из друштва, која се остварују кроз права несагласних акционара, право на продају акција већинском акционару и право да захтевају од њега куповину истих;
- права акционара на судску и управну заштиту које се најбоље огледа кроз право на дериватну тужбу.

С обзиром на комплексност анализе права акционара, у даљем тексту ће нарочит акценат бити стављен на индивидуална права акционара који јесу чланови скупштине, на њихово право на постављање питања и на право на приступ актима и документима.

3.9.1. Индивидуална права акционара

Основни мотив акционара приликом ступања у друштво јесте превасходно економског карактера, а пре свега – право на дивиденду. Барбић¹⁶⁰ сматра да је „темељно“ право акционара на исплату дивиденде, што је и логично јер је и циљ акционарског друштва остваривање добити или постизање неке друге имовинске користи за друштво, а тиме и за његове акционаре. Ипак, акционари на основу самог чланства у друштву стичу и друга права, која су личног и неимовинског карактера, а на основу којих остварују утицај на управљање и функционисање друштва.¹⁶¹ Генерално, сва права акционара могу бити сврстана у четири групе:

- економска права – нпр. право на дивиденду,
- управљачка права – нпр. право на избор директора,¹⁶²

¹⁶⁰ Barbić, J., Pravo na dividendu kao temeljno imovinsko pravo dioničara, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 62, br. 5-6, str. 1414-1443, 2012; стр. 1415.

¹⁶¹ Радуловић, В., Демократија и партиципација акционара, *Школа бизниса*, бр. 2, стр. 203-220, 2014; стр. 205.

¹⁶² О овим правима ће бити више речи у глави четири.

- права на информисање – нпр. право на постављање питања и
- право на судску заштиту.¹⁶³

Индивидуална права акционара се остварују у односу између акционара и друштва, а за њих је карактеристично да се обезбеђују сваком акционару друштва, али не и трећим лицима. У наведену групу спадају три основна права акционара:

1. право на поуздано, благовремено и потпуно информисање пре седнице скупштине акционара,
2. право на постављање питања и
3. право на приступ актима и документима друштва.¹⁶⁴

Прво право се односи на информисање о месту, времену и дневном реду скупштине, као и на информисање о питањима о којима ће се одлучивати на скупштини, и оно представља једносмерну комуникацију од стране друштва према акционарима. Наиме, у складу са ЗПД, друштво има обавезу према акционарима, док се од акционара не очекује никаква активност у погледу остваривања овог права. С друге стране, у погледу остваривања другог и трећег права од акционара се очекује активност како би испунили ова права, а у зависности од њихове активности зависи у којој мери ће наведена права бити испуњена.

На основу самог статуса члана скупштине, односно статуса акционара, акционар има и одређена права да учествује у раду скупштине. Из тога произилази да акционар има право да гласа о свим питањима о којима гласа његова класа акција, као и право на учешће у расправи о питањима из дневног реда скупштине. Међутим, чл. 328. ст. 3. прописује изузетак од наведеног правила, и то тако што предвиђа да акционарско друштво може својим статутом да утврди минималан број акција (цензус), као услов за лично учешће у раду, али и тада овај минимални број акција не може бити већи од 0,1% укупног броја акција одговарајуће класе. Овим се акционари не лишавају својих права, него се само одређује начин учествовања у раду

¹⁶³ Velasco, J., The Fundamental Rights of the Shareholder, *University of California, Davis Law Review*, vol. 40, no. 2, pp. 407-468, 2006; стр. 413.

¹⁶⁴ Радовић, В., Услови за вршење права акционара на постављање питања. *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 62, бр. 1, стр. 62-83, 2014; стр. 63.

скупштине. Наиме, могу остварити своје право гласањем у одсуству писменим путем или преко заједничког пуномоћника. Уколико се одлуче за другу опцију они могу присуствовати скупштини, али не могу гласати о питањима из дневног реда, јер то уместо њих чини њихов законски пуномоћник.

Статутом или пословником скупштине се не могу ограничити права акционара, јер је законско право да свака акција даје један глас, али се статутом могу увести само она ограничења права која се односе на обезбеђивање и одржавање реда на седници скупштине, као на пример удаљавање акционара због ометања рада седнице скупштине акционара. Ипак, одредбом чл. 340. законодавац уређује право акционара на гласање у одсуству. Сходно наведеном члану, уколико статутом друштва није другачије уређено, акционар се може писменим путем изјаснити о свакој тачки дневног реда, односно предлогу који садржи та тачка, давањем писане изјаве на формулару за гласање који се доставља уз позив на седницу или се преузима са интернет странице друштва. Формулар се попуњава и потписује, а мора да садржи податке о акционару, податке о тачкама дневног реда и о одлукама за које се гласа. Неопходно је да потпис акционара буде оверен на начин предвиђен за оверу потписа, мада се статутом може искључити обавеза овере потписа. Формулар треба да буде достављен друштву до почетка седнице скупштине како би исти могао да буде узет у обзир. За акционаре који су гласали на овај начин сматра се да су били присутни на седници, а рачунају се и у кворум и у већину приликом одлучивања, с тим да се у записник седнице посебно уносе подаци о акционарима који су гласали на овај начин. Међутим, Словић и Мрдак¹⁶⁵ истичу да би ову одредбу требало третирати као изузетак од законског правила, зато што би се могло закључити да би се одлуке на скупштини могле доносити и без присуства акционара, те сходно наведеном нико од акционара ни не мора бити присутан на седници него би сви могли гласати писаним путем.

¹⁶⁵ Словић, Д., Мрдак Г., *Коментар Закона о привредним друштвима*, Београд, Висока школа за рачуноводство и берзанско пословање, 2012; стр. 393.

3.9.2. Права акционара на постављање питања

Одредбом чл. 342. акционарима друштва је дато право на постављање питања у вези са тачкама дневног реда седнице скупштине, као и на добијање одговора на иста. Питања која постављају акционари морају у мањој или већој мери бити у вези са дневним редом скупштине. Сматра се да је питање у вези са дневним редом и ако се на седници матичног друштва расправља о консолидованом финансијском извештају, а питање се односи на пословање повезаних друштава на која се односи консолидовани финансијски извештај. Одговор на ова питања је дужан да да директор или надзорни одбор. Давање информација, односно одговора мора бити у складу са принципом савесности и поштења. У упоредном праву су позната решења по којима је ова обавеза изричито предвиђена. Сходно наведеном, одговор мора бити тачан и потпун. Поменути принцип треба да важи у погледу свих информација које се дају у скупштини, а уколико се надлежни орган не може придржавати наведеног правила неопходно је да делимично или у потпуности одбије давање информације.¹⁶⁶

Међутим, у случају да управа друштва ускрати давање одговора, обавезно се уноси у записник, што је неопходно у случају да акционар којем је ускраћено право може судским путем да оствари исто. Наиме, акционару којем је ускраћено право одговора на постављено питање има право да се у року од 8 дана обрати надлежном суду са захтевом да суд у ванпарничном поступку наложи друштву давање одговора (чл. 343. ст. 1.).

Законодавац је предвидео и случајеве када се одговор на питање може ускратити и то:

- ако би давањем одговора могла да наступи штета по друштво,
- ако би давањем одговора било учињено кривично дело и
- ако је информација која се тражи већ доступна на интернет страници друштва.

¹⁶⁶ Арсић, З., Право акционара на постављање питања у праву Републике Србије. У: *Хармонизација српског и мађарског права са правом Европске уније* (Р. Кеча, ур.), Нови Сад, Правни факултет - Центар за издавачку делатност, 2014, стр. 76.

Ипак, у погледу регулисања овог права присутна је очигледна правна празнина, јер законодавац није одредио период у којем акционари могу да користе право на постављање питања. Релевантно је нагласити да је на нивоу Европске уније 2007. године донета Директива о вршењу одређених права акционара у котираним друштвима којом су уређена сва индивидуална права акционара. Међутим, овим нису детаљно уређена права акционара на постављање питања, него се определило за прописивање минималних стандарда који регулишу ово питање. Из тог разлога не постоје јединствена правила на нивоу Европске уније којима је регулисана ова материја. Тако је на пример Француска по усвајању Директиве незнатно променила своју регулативу која се односи на право постављања питања уводећи одредбу којом је члановима управе омогућено да дају један одговор на више питања која имају исту садржину и одредбу којом је предвиђено да друштво унапред да одговоре на најчешће постављена питања.¹⁶⁷

Уобичајено је да се право акционара на постављена питања детаљније уређује додатним актима друштва, а тако је и у нашем праву: чланом 342. ст. 5. је прописано да се поступак постављања питања може додатно уредити статутом и пословником скупштине.

3.9.3. Право на приступ актима и документима

Позив за седницу обавезно прате и одређени материјали, како приликом одржавања редовне седнице, тако и приликом одржавања ванредне седнице. У ЗПД је одредбом чл. 367. ст. 1. таксативно набројано која се акта и документи обавезно достављају сваком акционару, уз позив за седницу:

- финансијски извештај, са мишљењем ревизора ако је ревизија финансијских извештаја обавезна за друштво, у складу са законом који уређује рачуноводство и ревизију;
- предлог одлуке о расподели добити, ако је остварена;
- текст предлога сваке одлуке чије се доношење предлаже, са образложењем;
- текст сваког уговора или другог правног посла који се предлаже за одобрење;

¹⁶⁷ Радовић, В., Услови за вршење права акционара на постављање питања. *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 62, бр. 1, стр. 62-83, 2014; стр. 67.

- детаљан опис сваког питања које се предлаже за расправу, са коментаром или изјашњењем одбора директора, односно извршног одбора, ако је управљање друштвом дводомно;
- извештај одбора директора, односно извршног одбора (ако је реч о јавном акционарском друштву) о стању и пословању друштва сачињеном у складу са законом којим се уређује тржиште капитала (годишњи извештај о пословању), као и о консолидованом годишњем извештају о стању и пословању друштва, ако је друштво дужно да га састави у складу са законом којим се уређује тржиште капитала (консолидовани годишњи извештај о пословању);
- извештај надзорног одбора о пословању друштва и о спроведеном надзору над радом извршног одбора, ако је управљање друштвом дводомно (ако је реч о јавном акционарском друштву).

Достављањем наведених докумената посредно се одређују и питања о којима ће се расправљати на редовној седници скупштине. И за ванредну седницу је такође потребно припремити материјал у зависности од тога о чему ће се расправљати. Према одредбама чл. 374. потребно је припремити текст предлога сваке одлуке чије се доношење предлаже, и то са образложењем исте. Уколико је реч о правним пословима и њих треба доставити, као и уобичајене обрасце за писано гласање и гласање путем пуномоћника (гласачки листић). У односу на теме које представљају предмет расправљања неопходно је доставити изјашњење одбора директора, односно надзорног одбора, уколико је управљање друштвом дводомно.

Према одредби чл. 465. ст. 1. надлежни орган има обавезу да акционарима стави акта и документа друштва на увид и копирање, и то по основу њиховог писаног захтева, а уколико надлежни орган или секретар друштва не поступи по захтеву акционара, акционар се може обратити надлежном суду са захтевом да суд у ванпарничном поступку наложи друштву да поступи по његовом захтеву (чл. 466.). Наведено је у складу са решењем Привредног апелационог суда да „акционари имају

право увида у годишње извештаје о пословању друштва и консолидоване годишње извештаје, као и финансијске извештаје друштва.“¹⁶⁸

3.9.4. Права акционара на судску заштиту

Право акционара на индивидуалну тужбу спада у право акционара на судску заштиту. Постоји више врста тужби, а разликују се по процесноправним и материјалноправним претпоставкама и последицама тужбеног захтева. Уобичајена је подела на директне и дериватне, тј. изведене тужбе. У оквиру директних тужби разликују се индивидуалне и колективне акционарске тужбе, а основна разлика између директних и дериватних тужби¹⁶⁹ јесте то што се индивидуалном тужбом штити интерес самог подносиоца (акционара), а дериватном – интерес привредног друштва.

Индивидуална тужба представља средство за заштиту акционара, и то не само мањинских него свих, с обзиром на то да не постоје ограничења у погледу сагласности приликом доношења одлуке нити ограничења у погледу висине капитала. Право члана друштва на судску заштиту подношењем индивидуалне тужбе предвиђено је ЗПД¹⁷⁰ за све врсте друштава, а уређено је чл. 78. Члан друштва може поднети индивидуалну тужбу против лица из чл. 61.¹⁷¹ за накнаду штете коју му то лице проузрокује повредом посебних дужности према друштву. ЗПД посебно

¹⁶⁸ Решење Привредног апелационог суда, Пвж. 1051/2012 од 10.1.2013. године - Судска пракса привредних судова - Билтен бр. 4/2012.

¹⁶⁹ Као мера спољног надзора над корпоративним управљањем од стране акционара у америчком праву, институт дериватне тужбе сматра се једним од најзначајнијих инструмената заштите мањинских права акционара на одговорно корпоративно управљање, док у континенталној Европи постоји у рудименталној форми, а француско и швајцарско право иако познају ову тужбу, она у пракси нема већи значај. Васиљевић, М., Развој регулативе управљања у компанијском и упоредном праву, *Правни живот*, бр. 11, стр. 5-75, 2010; стр. 60.

¹⁷⁰ Индивидуална тужба је била уређена и у ЗПД из 2004. године (чл. 40.).

¹⁷¹ Чл. 61. ЗПД из 2011. гласи: „Посебне дужности према друштву имају:

- 1) ортаци и комплементари;
- 2) чланови друштва са ограниченом одговорношћу који поседују значајно учешће у основном капиталу друштва или члан друштва са ограниченом одговорношћу који је контролни члан друштва у смислу чл. 62. овог Закона;
- 3) акционари који поседују значајно учешће у основном капиталу друштва или акционар који је контролни акционар друштва у смислу чл. 62. овог Закона;
- 4) директори, чланови надзорног одбора, заступници и прокуристи;
- 5) ликвидациони управник.

Оснивачким актом односно статутом могу се и друга лица одредити као лица која имају посебне дужности према друштву.“

предвиђа право чланова да поднесу тужбу против ликвидационог управника за накнаду штете насталу повредом дужности.

Релевантно је истаћи да се у Закону наводи да члан може бити тужиоц, те се сходно томе може закључити да члан акционар који изуби својство члана акционарског друштва нема право на индивидуалну тужбу, ипак он може да оствари своје право применом општих правила о накнади штете. С обзиром на чињеницу да ЗПД није предвидео рок у којем мора бити поднета индивидуална тужба примењују се општа правила о облигационим односима, а према Закону о уређењу судова¹⁷² Привредни суд је надлежан за спорове који произилазе из ЗПД, па и за спорове о индивидуалној тужби.

У француском праву није посебно предвиђено право акционара на подношење индивидуалне тужбе, али без обзира на то она може бити поднета,¹⁷³ с тим да акционар тешко може доказати штету која није обухваћена штетом коју је претрпело друштво. С друге стране, у америчком праву акционари имају право на индивидуалну тужбу, које се могу подносити ради остварења права на дивиденду, на инспекцију аката друштва итд.

Лепетић¹⁷⁴ наводи да је заштита акционара у нашем праву обезбеђена у већој мери него што је то потребно, јер нису прописана ограничења у погледу штете. Такође сматра да је тужбени захтев за накнаду рефлексне штете неопходно усвојити само ако не постоји начин да се друштву надокнади штета због повреде дужности, зато што би у супротном били оштећени други стејкхолдери и само привредно друштво, а и био би нарушен принцип равноправности акционара. Стога предлаже да се у ЗПД предвиди да акционари немају право на накнаду штете због пада вредности акција или изостанка раста те вредности, ако постоји могућност да друштву буде надокнађена штета која је настала повредом посебних дужности.

¹⁷² Закон о уређењу судова, Службени гласник РС, бр. 116/08, 104/09, 101/10, 31/11 – др. закон, 78/11 – др. закон, 101/11 и 101/13, чл. 25. ст. 1. т. 3.

¹⁷³ Тако је нпр. у француској судској пракси суђено за непоступање „у интересу друштва“ од стране органа друштва, укључујући и скупштину, што може бити оквалификовано као „злоупотреба права већине“. Као пример се може навести дугогодишње одбијање расподеле дивиденди, што свакако може представљати услов за судско именовање привременог заступника друштва, или пак експерта мањине за истраживање неких пословних одлука друштва Vidal, D., *Grands arrêts du droit des affaires*. Paris, Sirey, 1992, стр. 428. Наведено према: Васиљевић, М., Корпоративно управљање и агенцијски проблеми. II део, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 57, бр. 2, стр. 5-28, 2009.

¹⁷⁴ Лепетић, Ј., Право акционара на индивидуалну тужбу, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 62, бр. 1, стр. 187-204, 2014; стр. 203.

3.10. КВОРУМ ЗА РАД СКУПШТИНЕ

Када је у питању утврђивање кворума за седницу скупштине нема битнијих разлика у односу на претходни ЗПД. Актуелни ЗПД утврђује јединствена правила за кворум ванредне и редовне скупштине (чл. 351.), односно минимални кворум гласова, којег чини обична већина од укупног броја гласова класе акција са правом гласа по предметном питању, осим ако статутом друштва није утврђен већи број гласова (не може бити мањи) за кворум. Кворум чине и гласови акционара који су гласали у одсуству, док с друге стране у кворум не улазе гласови по основу сопствених акција или акција по основу којих је право гласа суспендовано или искључено. Кворум се на седници скупштине утврђује пре почетка рада скупштине.¹⁷⁵ Сходно наведеном, акционари могу, у складу са пословником скупштине, да у току седнице поставе питање кворума о било којој тачки дневног реда. Скупштина може доносити одлуке о предложеној тачки дневног реда (предметном питању) искључиво када постоји кворум, док уколико се утврди да не постоји кворум – седница се мора прекинути и у том случају може се одлучити о одржавању поновљене седнице. Такође, кворум гласова акционара одређене класе акција (групно гласање) утврђује се општим правилима закона о кворуму гласова за скупштину.

У вези са утврђивањем кворума за поновљену седницу скупштине Закон прави разлику у зависности од тога да ли се ради о поновљеној редовној седници или о ванредној седници скупштине. Одредбом чл. 353. ст. 1.¹⁷⁶ Закон нема ограничења у погледу кворума за поновљену седницу, али допушта да друштво статутом уреди ово питање. С друге стране, Словић и Мрдак¹⁷⁷ сматрају да је законодавац неспретно формулисао ову одредбу, те наводе да уколико се пође од

¹⁷⁵ И у праву САД се захтева кворум на почетку седнице, од једне половине акција, ако статут не утврди другачији кворум, а уобичајено је да статут прописује кворум испод којег се не може ићи. Такође је уобичајено да осцилације кворума током одржавања скупштине нису важне. Hamilton, R., *The Law of Corporations*, Minnesota, West Group, 1991, стр. 176-177. Наведено према: Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 338.

¹⁷⁶ Чл. 353. ст. 1. гласи: „Поновљена редовна седница може бити одржана и ако није испуњен услов кворума из чл. 351. овог Закона, ако статутом није другачије одређено.“

¹⁷⁷ Словић, Д., Мрдак Г., *Коментар Закона о привредним друштвима*, Београд, Висока школа за рачуноводство и берзанско пословање, 2012, стр. 408.

чињенице да се годишња седница скупштине обавезно мора одржати, може се закључити да се статутом друштва утврђује неопходан кворум гласова за поновљену редовну седницу. Кворум за ванредну седницу је пак прецизно утврђен и он износи једну трећину од укупног броја гласова акција дате класе са правом гласа по датом питању, уколико статутом није одређен већи, а никако мањи број гласова. Уколико и поновљена седница, била она редовна или ванредна, нема утврђени кворум или се иста не одржи у утврђеном року, одбор директора уколико је друштво једнодомно или надзорни орган уколико је друштво дводомно, обавезан је да сазове нову седницу скупштине.

У упоредном праву питање кворума за рад скупштине је различито решено. У британском праву на пример, кворум скупштине могу чинити (осим изузетака) и само два акционара без обзира на број гласова које имају, уколико статут другачије не пропише. Чак су у пракси познати случајеви када је статутом у потпуности искључен кворум, тако да на седници скупштине може бити присутан и само један акционар.

У француском праву, за редовну седницу скупштине у првом сазиву обавезан је кворум од једне петине акција са правом гласа за друштва са јавним уписом акција, док за друштва без јавног уписа акција може бити утврђен и виши кворум. С друге стране, за ванредну скупштину друштва са јавним уписом акција неопходан је у првом, као и у поновљеном сазиву, кворум од 25%, односно једне четвртине акција са правом гласа. Уколико ни на поновљеној седници није остварен кворум иста се може одложити за два месеца, при чему се прописује исти кворум као и код другог сазива. Када је у питању друштво без јавног позива за упис акција, може бити утврђен и виши кворум, ако статутом није другачије утврђено и осим када се ради о доношењу одлука одређених законом, односно када се тражи кворум од две трећине гласова акција са правом гласа.¹⁷⁸ Кворум није потребан у швајцарском праву на пример, уколико се статутом не одреди другачије и осим за доношење одлука одређених законом, када се тражи кворум две трећине акција са правом гласа. С друге стране, чешко право тражи кворум – ако статут не пропише другачије – и то од

¹⁷⁸ Васиљевић, М., *Водич за примену Закона о привредним друштвима: са објашњењима*, Београд, Интермекс, 2011, стр. 425.

30% у првом сазиву, док се у поновљеном сазиву кворум не тражи.¹⁷⁹ У македонском праву кворум за рад постоји ако седници присуствују верификовани учесници скупштине, који имају већину од укупног броја акција са правом гласа, осим ако статутом није другачије одређено.¹⁸⁰

Иако је Законом прописан кворум за одржавање поновљене седнице нису прописана и другачија правила за одлучивање у погледу већине којом се доноси одлука, осим када се ради о јавном акционарском друштву. Наиме, одредбом чл. 354. одређено је да се одлуке доносе већином која је прописана законом и статутом, а која по правилу износи више од једне половине гласова од присутних гласова акционара. Сходно наведеном може се закључити да се одлука на поновљеној седници може донети и ако је за њу гласало више од једне шестине од укупног броја гласова одређене класе. Истим чланом је прописан изузетак који се односи на јавна акционарска друштва, те уколико се ради о поновљеној седници јавног акционарског друштва одлука се не може донети већином која је мања од једне четвртине гласова одговарајуће класе акција, што значи да је већина којом се одлука усваја иста као и на седници која није поновљена. Значи ЗПД императивно одређује да већина за доношење одлука јавног акционарског друштва не може бити ни у ком случају мања од 25% од укупног броја акција са правом гласа о предметном питању.

3.10.1. Комисија за гласање и резултати гласања

ЗПД одредбом чл. 355. прописује диспозитивна овлашћења председника скупштине да именује комисију за гласање, односно записничара и чланове комисије за гласање, осим ако статутом или пословником није другачије одређено (на пример, може их именовати скупштина или неки други орган). Задатак комисије је да констатује чињенице, односно: да утврђује списак лица која учествују у седници скупштине, нарочито акционара и пуномоћника, наводећи при томе који пуномоћници заступају које акционаре, осим у случају акција које држи кастоди

¹⁷⁹ Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 338-339.

¹⁸⁰ Николовски, А., Снежана Плавшић, С., *Акционарско друштво у македонској позитивноправној регулативи*. У: *Зборник радова у спомен проф. др Миодрага Трајковића*, Београд, Правни факултет и Удружење правника у привреди Србије и Црне Горе, 2006, стр. 365.

банка; да утврђује укупан број гласова сваког од присутних акционара и пуномоћника, као и постојање кворума за рад скупштине; да утврђује ваљаност сваког пуномоћја и упутства у сваком пуномоћју; да броји гласове, утврђује и објављује резултате гласања, предаје гласачке листиће на чување одбору директора, када је управљање једнодомно или надзорном одбору када је управљање дводомно; да врши друге послове који су у складу са статутом и пословником скупштине. Комисија подноси извештај о утврђеним чињеницама у писаном облику, а потписују га сви чланови комисије. Уколико се члан комисије не слаже са утврђеним чињеницама то се уноси у извештај који поново потписују сви чланови комисије. Ако неко од чланова комисије одбија да потпише извештај при томе не наводећи разлоге, комисија је дужна да и то констатује и унесе у записник. Комисија за гласање поступа непристрасно према сваком акционару и управо због тога (сукоба интереса) чланови комисије не могу бити директори, чланови надзорног одбора или кандидати за те функције, као ни лица која су повезана са њима.

Председник скупштине на основу чл. 356. ст. 1. има обавезу да на основу извештаја комисије за гласање за сваку одлуку о којој су акционари гласали саопшти и утврди следеће податке: укупан број акција акционара који су учествовали у гласању, проценат основног капитала који те акције представљају, укупан број гласова и број гласова за и против донете одлуке, и број уздржаних гласова. Овлашћења председника, када је реч о јавним акционарским друштвима, јесу да утврди постојање кворума, и то ако се томе не противи ниједан акционар.

Јавно акционарско друштво је дужно да све резултате гласања на седници скупштине објави на својој интернет страници у року од три дана од дана када је седница одржана (ст. 3.) и морају бити непрекидно доступни на њиховој интернет страници најмање 30 дана од дана објављивања. Уколико друштво не поступи по наведеним одредбама, чини привредни преступ из чл. 586. ст. 1. т. 9. овог закона и биће кажњено новчаном казном. Такође, право на доступне информације је заштићено и могућношћу обраћања суду. Наиме, акционар може од суда да тражи да суд у ванпарничном поступку наложи јавном друштву да му достави тражене информације.

3.10.2. Гласање на скупштини акционара

Начин гласања на скупштини акционарског друштва је уређен чл. 360. и може бити тајно¹⁸¹ или јавно. Претходни ЗПД (из 2004. године) утврђивао је принцип обавезног тајног гласања у случају када се ради о друштву које има више од 100 акционара или када такво гласање захтевају мањински акционари који поседују најмање 10% присутних или заступаних акција, и то када одлучују о одређеном питању, односно о избору или разрешењу директора или чланова управног одбора, ревизора или ликвидационог управника или о финансијским извештајима, извештајима о пословању и усвајању система награђивања директора или чланова управног одбора друштва (чл. 297. ст. 1. т. 1. и 2.). По новом ЗПД, начин гласања се одређује интерним документима, и то статутом, пословником о раду скупштине или одлуком скупштине која важи само за ту седницу. Ако начин гласања није предвиђен овим актима, одлуке из делокруга скупштине увек ће бити доношене јавним гласањем акционара. У случају тајног гласања, гласачки листићи морају бити тако састављени да лицима која гласају обезбеде јасан избор. Уколико гласачки листић садржи више питања о којима се гласа, непуноважност гласа акционара по једном питању не утиче на пуноважност његових гласова по другим питањима. У одредбама чл. 360. ст. 7. установљена је обавеза акционара да по конкретном питању гласа са свим гласовима којима располаже на исти начин, што се једино не односи на кумулативно гласање када се именују директори јавног акционарског друштва.

Ради обезбеђења испуњења неких обавеза акција може бити заложена. Залога на акцији настаје на основу уговора о залози, уписом у Централни регистар. Ако акционар не испуни обавезу ради које је залога заснована, залогопримац има право да се наплати из вредности акције продајом у поступку принудног извршења. Међутим, он не може да постане власник заложене акције, нити да врши право гласа које акција даје. Право гласа на основу акција датих у залогу остварује акционар као залогодавац (чл. 361.). С друге стране, када је реч о дивиденди, правило је да

¹⁸¹ У случају тајног гласања присутан је проблем утврђивања начина гласања пуномоћника и његове одговорности, с обзиром на то да је пуномоћник дужан да гласа у интересу акционара. Gower, L. C. B., *Principles of Modern Company Law*, London, Sweet and Maxwell, 1992. Наведено према: Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 340.

приходи припадају залогопримцу, уколико није другачије уговорено приликом заснивања залоге. Пошто се ради о одређеном новчаном износу, за толики износ се умањује обавеза због које су акције заложене.¹⁸²

Одредбом чл. 357. уређено је гласање посебних класа акција, што подразумева да је акционарском друштву које има више различитих класа акција дата могућност избора о начину гласања посебних класа акција. Гласање се може обавити у оквиру рада седнице скупштине, али и на посебно сазваној седници скупштине акционара посебне класе ако то захтевају акционари, који представљају најмање 10% од укупног броја гласова акција које имају право гласа по том питању. Које од наведених решења ће бити изабрано превасходно зависи од броја акционара који поседују посебне врсте акција. Одредбом истог члана, ст. 2. одређено је да статутом друштва може бити искључена могућност одржавања посебне седнице скупштине и у том случају се на сазивање и одржавање седнице скупштине примењују одредбе ЗПД о сазивању, одржавању, утврђивању кворума и о учествовању у раду обичне седнице.

Када је реч о гласању и заступању, основна директива која се бави питањима акционарских права и начинима њиховог остваривања јесте Директива 2007/36/ЕЦ. Међутим, у њој се експлицитно не дефинише која и колика је већина потребна за изгласавање одлука на скупштини акционара, те се ово питање оставља националним законодавствима. Већина анализираних земаља је усвојила правило квалификоване већине. Поред постојања квалификоване већине, у појединим земљама је прописано и повећање кворума приликом доношења нарочито важних одлука, што у великој мери представља подизање нивоа сагласности акционара. Као пример за наведено јесте Шведска у чијем је закону прописано да уколико се доносе одлуке у вези са смањењем или повећањем капитала и одлуке које се тичу чланова менаџмента, прописан је кворум од две трећине од укупног броја гласова, уз двотрећинско већинско гласање, а за промену права емитованих акција неопходан је кворум од 90%.¹⁸³

¹⁸² Стефановић, С., Станивук, Б., *Коментар Закона о привредним друштвима: (са приручником за практичну примену)*, Београд, Параграф Цо; Нови Сад, Параграф Лекс, 2012, стр. 334.

¹⁸³ Maug, E., Rydqvist, K., Do Shareholders Vote Strategically? Evidence on the Advisory Role of Annual General Meetings, *CEPR Discussion papers*, 2004, стр. 27. Наведено према: Божић, С., Прописана већина гласова на скупштинама акционара привредних друштава у функцији заштите права

У нашем ЗПД прописана је двотрећинска већина од укупног броја гласова за важне корпоративне радње (наведене у чл. 211.), док је за спровођење статусних промена потребна најмање трочетвртинска већина присутних акционара (чл. 498. ст. 2.), док је чланом 247. прописано да се статут може мењати већином од укупног броја гласова.

Закон о привредним друштвима Црне Горе¹⁸⁴ прописује просту, натполовичну већину за гласање на скупштини акционара, док за одлучивање о статусним променама и о питањима реструктурирања прописује двотрећинску већину од присутног броја акционара (чл. 22. ст. 1. т. 4.).

Македонски Закон о трговинским друштвима¹⁸⁵ прописује просту већину за гласање на скупштини акционара, док за посебна питања прописује нешто строже услове, што се може видети из чињенице да је Законом прописано да се статут може мењати само већином од три четвртине од укупног броја акционара (чл. 252. ст. 1.). Иста већина прописана је и за ликвидацију привредног друштва (чл. 267. ст. 1.), док су питања емитовања нових акција регулисана одлуком која се мора донети са двотрећинском већином присутних гласова.

Хрватски Закон о трговачким друштвима¹⁸⁶ има нешто другачији став по питању већине на скупштинама акционара. Прецизније остављено је на вољу оснивачима, тј. акционарима да путем статута регулишу потребан кворум за одржавање скупштине акционара. С друге стране, Законом је предвиђено да је за промену статута прописана већина, и то најмање трочетвртинска већина од присутног броја акционара, као и за неке корпоративне радње, као на пример смањење капитала (чл. 301. ст. 2.).

Законодавство Републике Српске регулисало је питање кворума тако што изричито прописује да кворум за седницу скупштине акционара чине: акционари који посједују већину од укупног броја акција са правом гласа о предметном питању

мањинских акционара, *Годишњак Правног факултета у Источно Сарајеву*, вол. 4, бр. 1, стр. 61–80, 2013; стр. 70.

¹⁸⁴ *Закон о привредним друштвима*, Службени лист Републике Црне Горе, бр. 6/02 и Службени лист Црне Горе, бр. 17/07, 80/08, 40/10, 36/11, 40/11, чл. 39, ст. 8.

¹⁸⁵ *Закон за трговските друштва*, Сл. весник на Р. Македонија, бр. 28/04 од 30.04.2004. година, чл. 219.

¹⁸⁶ *Zakon o trgovačkim društvima Republike Hrvatske*, Narodne novine, br. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15.

(обична већина), уколико оснивачким актом или статутом друштва није одређен већи број гласова.¹⁸⁷ На основу наведеног се закључује да је законодавац оставио могућност да акционарско друштво оснивачким актом одреди и већи број гласова који су потребни за обезбеђивање кворума.

3.10.3. Уговори о гласању

Вршење права акционара је слободно, али ипак постоје одређена ограничења. Наведена ограничења могу бити акцијскоправна (чл. 362. и чл. 360. ст. 1.), али су могућа и облигационоправна. Наиме, акционар се облигационим уговором може обавезати да своје право гласа врши на одређени начин. Могућ је и уговор којим се акционар обавезује да неће вршити своје право гласа уколико се ради о уговору о искључењу гласа. Акционару који има право гласа у скупштини акционарског друштва ово право не може бити одузето све док он има то својство. Међутим, вршење тог права може бити ограничено, односно искључено у одређеним случајевима када постоји супротност интереса између акционарског друштва и акционара. Одредбом чл. 362. прописано је да акционар не може гласати на седници скупштине на којој се одлучује:

- о његовом ослобађању од обавеза према друштву или о смањењу тих обавеза,
- о покретању или одустајању од спора против њега и
- о одобравању послова у којима тај акционар има личну корист.

Ограничење, односно искључење права гласа односи се и на лица која су са акционаром повезана у смислу закона. Сходно наведеном, логично је да се гласови акционара чије је право гласа искључено не узимају у обзир приликом утврђивања кворума седнице. Нормативна подршка за постојање уговора о искључењу права гласа у домаћем праву постоји и у чл. 587. у којем је предвиђено да се санкционише нуђење или давање накнаде или друге користи за то да неко „гласа или не гласа на одређени начин“. Иако је наведена формулација недовољно прецизна јер би требало да гласи „гласа на одређени начин или не гласа“, а и с обзиром на то да је регулатива

¹⁸⁷ Закон о привредним друштвима Републике Српске, Службени гласник РС, бр. 127/08, 58/09 и 100/11, 67/13, чл. 283. ст. 1.

ограничена само на јавна друштва, Арсић¹⁸⁸ наводи да се сматра да је постојање уговора о искључењу права гласа неспорно у домаћем праву.

Уговори о гласању су начелно допуштени. Неопходно је имати у виду да је у чл. 15. предвиђена могућност закључивања уговора између акционара којим би се уредило гласање у скупштини по свим или по одређеним питањима. Чланом 359. одређене су ситуације у којима је овај уговор ништав. Прецизније одредбом овог члана предвиђена је ништавост сваког уговора којим би се акционар обавезао да ће гласати према упутствима друштва или чланова управе друштва. Сходно наведеном ништави су и уговори којим би се акционар обавезао да ће користити право гласа на одређени начин или да неће гласати у замену за одређене погодности или друге услуге које му одобри друштво или чланови управе друштва, односно директор или члан надзорног одбора.

Обавеза једнаког гласања акционара у великој мери утиче на обим обавезе који имају закључењем уговора о гласању. Тако се на пример може поставити питање акционара који је закључио уговор о гласању и обавезао се да део својих гласова да према упутствима друге уговорне стране – да ли и остале своје гласове треба да оствари на исти начин, због захтева за једнаким гласањем, чиме би било и проширено дејство његове уговорне обавезе. Исто питање се може поставити и у случају када акционар закључи уговор о гласању у погледу свих акција које има, а после закључења уговора стекне још акција.¹⁸⁹

С друге стране, у англосаксонској пракси генерално се сматра да су ови уговори ваљани под претпоставком да су закључени по општим правилима уговорног права, с тим да се у неким државама САД захтева њихова ороченост на период од десет година.¹⁹⁰ Француска судска пракса показује велику резервисаност према овим клаузулама, иако се признаје да су у пракси веома раширене, док швајцарско право признаје њихову валидност позивањем на слободу уговарања, а

¹⁸⁸ Арсић, З., Уговори о гласању акционара и Преднацрт Грађанског законика Републике Србије, *Право и привреда*, вол. 53, бр. 4-6, стр. 749-761, 2015; стр. 750.

¹⁸⁹ Арсић, З., Једнако гласање акционара, *Право и привреда*, вол. 49, бр. 4-6, стр. 74-83, 2012; стр. 82-83.

¹⁹⁰ Farrar, J. H., *Company Law*, London, Butterworths, 1988, стр. 122-128. Наведено према: Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 343.

данско право им признаје валидност, додуше са доста рестрикција које произилазе из доктрине о пуномоћству.¹⁹¹

Релевантно је нагласити да уговори о вршењу права гласа уз накнаду, тј. куповину акција у домаћем праву нису допуштени, као што је то случај и у другим националним правима. У англосаксонској и континенталној судској пракси сматра се да су недозвољени уговори акционара о продаји права гласа и о генералном одрицању права гласа, док би дозвољени били уговори о привременом или делимичном одрицању, као и уговори о суспензији права гласа на одређено време. У континенталној судској пракси додатно се сматра да су недозвољени и уговори о неопозивом пуномоћју, уговори о начину гласања, уговори о гласању на одређени начин или о негласању у замену за одређене погодности или неке друге услуге које акционару чини друштво (директор или члан надзорног одбора) и уговори о гласању по предлозима или упутствима друштва или неког другог органа или члана органа друштва и сл.¹⁹² У основи, и наш ЗПД све наведене уговоре сматра ништавим.

3.11. ЗАПИСНИК СА СКУПШТИНЕ АКЦИОНАРСКОГ ДРУШТВА

Записник са скупштине акционарског друштва представља документацију о стварању воље друштва, што је потврђено и чињеницом да уколико одлука скупштине није унета у записник, она правно и не постоји. Списак учесника не представља листу за гласање, али може послужити и за то уколико се допуни. У правној теорији су присутна три гледишта по којима се изједначава листа учесника и листа присутних, али су она прихватљива само ако се изврши допуна листе учесника у складу са накнадним доласком акционара и њиховим напуштањем седнице пре

¹⁹¹ Ebeling, M., Gomard, B., *Corporations and Partnership in Denmark*, Boston, Deventer, 1993, стр. 114-115. Наведено према: Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 343.

¹⁹² Stedman, G., *Shareholders Agreements*, London, Sweet and Maxwell, 1998. Наведено према: Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 344.

њеног завршетка. Суштина списка учесника јесте утврђивање кворума, олакшавање утврђивања исхода гласања и оцена забране вршења гласа.¹⁹³

Акционарско друштво има законску обавезу да обезбеди вођење записника на седници скупштине, што је и уређено чланом 363. ЗПД. Уколико друштво има секретара он је задужен за вођење записника, а ако га нема, председник скупштине одређује записничара. Записничар је лице које уноси податке о току седнице, али то не чини потпуно слободно него по инструкцијама председника. Наиме, записничар прати ток седнице и хронолошки записује информације о току седнице, а председник скупштине увек има право да од записничара захтева да одређене податке унесе тачно онако како му он одреди, односно издиктира. Ипак, овај записник се не води као записник са суђења, односно да само председник диктира шта ће бити унето, него записничар има аутономију да сам прати догађаје и уноси информације о њима у записник, али је председник тај који увек може да наложи записничару шта и како да унесе у записник. С обзиром на то да је председник скупштине одговоран за вођење записника, из тога и произилази ово његово право. Ипак, то не значи да председник у записник уноси неистините наводе.

Закон прописује да ако друштво има секретара да он треба не само да води записник, него и да уредно сачињава записник. Ову одредбу никако не треба разумети тако да се искључује одговорност председника, него и као допунску одговорност секретара. Наведена одговорност не постоји ако записник не води лице које није секретар друштва – тада је сва одговорност на председнику скупштине. Записник се води током седнице скупштине, али он није коначан. Прецизније на седници скупштине се бележе информације које ће бити саставни део записника, а коначна верзија записника се сачињава после седнице. Законом је утврђен рок од осам дана за његово сачињавање, а записник треба да садржи:

- место и дан одржавања седнице;
- име лица које води записник;
- имена чланова комисије за гласање;
- сажет приказ расправе по свакој тачки дневног реда;

¹⁹³ Арсић, З., Списак учесника и записник са скупштине акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 40, бр. 1-4, стр. 25-33, 2003.

- начин и резултате гласања по свакој тачки дневног реда по којој је скупштина одлучивала, са прегледом донетих одлука;
- број гласова који су дати, број важећих гласова и број гласова „за“, „против“ и „уздржан“ по свакој тачки дневног реда о којој је скупштина гласала;
- постављена питања акционара и дате одговоре, у складу са чл. 342. овог Закона и приговоре несагласних акционара;
- потписе председника скупштине, записничара, односно секретара друштва и свих чланова комисије за гласање.

Потписани записник се доставља свим акционарима или се објављује на интернет страници друштва или Регистра привредних субјеката у трајању од најмање 30 дана. Релевантно је нагласити да неуношење одлука скупштине акционара у записник и непоштовање законом утврђених правила у вези са записником нема утицаја на пуноважност одлука које су донете на седници скупштине ако се аутентичност истих може утврдити на други начин.

3.12. ПОБИЈАЊЕ ОДЛУКА СКУПШТИНЕ

Неопходно је да одлука скупштине буде у складу са Уставом, позитивним прописима, правилима морала и аутономним актима акционарског друштва, а уколико то није случај, у питању је одлука скупштине која има недостатак. С обзиром на врсту недостатка који одлука скупштине има, односно која су права повређена одлуком и чији се интерес њима штити, као и с обзиром на интензитет повреде о којој се ради, у упоредном праву се разликују ништаве и побојне одлуке скупштине акционарског друштва (Француска, Немачка, Аустрија итд.).¹⁹⁴

Институт побијања¹⁹⁵ одлуке скупштине акционарског друштва представља важан инструмент контроле рада скупштине. Наведено нарочито долази до изражаја

¹⁹⁴ Миленовић, Д., Побијање одлуке скупштине акционарског друштва, *Правни живот*, вол. 55, бр. 11, стр. 25-45, 2006; стр. 26.

¹⁹⁵ Закон о предузећима из 1996. у наше право је увео институт – тужба за поништај незаконите одлуке (чл. 79. и 80.), али га уређује на потпуно неадекватан начин, што је имало за последицу његову

приликом контроле законитости рада акционарског друштва и успостављања равнотеже између интереса контролних и мањинских акционара, управе друштва, а у појединим законодавствима и поверилаца и запослених.¹⁹⁶ Правила о побијању одлука скупштине акционарског друштва пред надлежним судом дата су на императивној основи. Стога се не могу мењати ни статутом ни пословником скупштине. Одредбама чланова 376.-382. ЗПД уређено је питање побијања одлука скупштине, а које је у потпуности уређено у складу са европским директивама.

Право на побијање одлуке имају акционари који су имали право на учешће у раду седнице скупштине, а чланом 376. ст. 1. изричито је прописано шест основа због којих се може побијати одлука скупштине акционарског друштва, и то:

- ако та седница скупштине друштва није била сазвана у складу са законом и статутом;¹⁹⁷
- ако је акционар од стране друштва или уз знање било ког директора или члана надзорног одбора код дводомног управљања друштвом био онемогућен да учествује у раду седнице на којој је та одлука донета;
- ако одлука скупштине из других разлога није донета у складу са законом који уређује привредна друштва, статутом или пословником скупштине;
- ако је одлука седнице скупштине друштва супротна закону или статуту;
- ако било који акционар вршењем свог права гласа има намеру да за себе или треће лице прибави корист на штету друштва или других акционара кроз доношење или извршење те одлуке;
- у другим случајевима у складу са овим Законом.

неадекватну примену. Потпуно напуштајући решења поменутог Закона, ЗПД из 2004. године уређује институт побијања одлука акционара (чл. 302.-306.). На основу наведеног закључује се да је у наше право уместо ништавости одлука уведен институт побијања одлука скупштине пред надлежним судом, Више у: Савић, Г., Побијање одлука скупштине привредног друштва – нека процесна питања, *Право и привреда*, бр. 5-8, стр. 100-115, 2005; стр. 102.

¹⁹⁶ Марковић-Бајаловић, Д., Ништавност и/или побојност одлука скупштине акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 49, бр. 4-6, стр. 132-148, 2012; стр. 133.

¹⁹⁷ Према становишту теорије и иностране судске праксе повреде правила о припреми скупштине обухватају повреде норми о сазивању и објављивању дневног реда скупштине. Тако на пример, уколико је нетачно одређено место одржавања скупштине оно представља основ за рушљивост, а исти је случај и са одлукама донетим на скупштини када није поштован рок за сазивање скупштине. Арсић, З., Основи за рушљивост одлука скупштине акционарског друштва, *Правни живот*, вол. 55, бр. 11, стр. 15-24, 2006; стр. 18.

Релевантно је нагласити да је ЗПД из 2004. године уредио искључиво институт побијања одлуке скупштине прописивањем општих и посебних основа побијања и поступака побијања. Опште основе побијања чинили су материјални и формални недостаци скупштинске одлуке – непоштовање правила о сазивању седнице и скупштине и правила о начину доношења одлука утврђених законом, оснивачким актом и статутом друштва, као и супротност одлуке закону, оснивачком акту и статуту, и други случајеви који су као основи побијања били прописани тим законом (чл. 302.). Посебне основе побијања по одредби чл. 304. ЗПД из 2004. године представљали су избор органа друштва супротно закону, оснивачком акту или статуту и доношење одлуке о усвајању финансијских извештаја, ако постоји супротност садржине финансијских извештаја прописима којима се искључиво или претежно штите повериоци друштва или је пропуштено да се обави ревизија финансијских извештаја када је по закону обавезна или да ревизију обаве за то овлашћена лица. Свођење свих недостатака скупштинских одлука на основе за њихово побијање оспоравано је од стране правне теорије као некритичко преузимање решења из упоредног права.¹⁹⁸ С друге стране, творци закона су у циљу одбране истицали аргумент да је поништај скупштинских одлука могућ применом општих правила уговорног права.¹⁹⁹ Наведени аргумент јесте прихватљив, али се таквим решењем умањује правна сигурност, зато што је сврха уређења института ништавости скупштинских одлука у праву привредних друштава да се дефинишу посебно тешке повреде закона које имају за последицу ништавост скупштинских одлука. Став судске праксе који је био неправилан, јер је по њој ЗПД искључиви основ вођења судских поступака за проглашење ништавости одлука скупштине акционарског друштва, свакако да је утицао да институт апсолутне ништавости скупштинских одлука буде сасвим елиминисан из права привредних друштава Србије.²⁰⁰ Доношњем новог ЗПД (2011. године) законодавац експлицитно дефинише да се одлука скупштине искључиво може побити тужбом, а одређени су и основи

¹⁹⁸ Арсић, З., Основи за рушљивост одлука скупштине акционарског друштва, *Правни живот*, вол. 55, бр. 11, стр. 15-24, 2006; стр. 15.

¹⁹⁹ Арсић, З., Ништавост одлука скупштине акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 44, бр. 1-4, стр. 11-18, 2007; стр. 11.

²⁰⁰ Решење Привредног апелационог суда, Пж. 107/2010 од 29.4.2010., *Судска пракса привредних судова*, Билтен бр. 2/2011.

побијања. Допринос законодавца јесте управо у прецизирању критеријума релевантности основа побијања.

Право на подношење тужбе нема акционар којем је престало ово својство након дана акционара, акционар који је гласао за предложену одлуку, као и акционар који је присуствовао седници, који не може побијати одлуку скупштине из разлога онемогућавања да учествује у раду скупштине. Поред акционара, тужбу за побијање одлуке скупштине може поднети и сваки директор или члан надзорног одбора ако би извршењем те одлуке учинио кривично дело (или дело кажњиво по закону) или био одговоран за штету према друштву или трећем лицу.

Одредбом чл. 376. ст. 3. одређен је субјективни рок за подношење тужбе за побијање одлуке скупштине акционара и то 30 дана од дана сазнања за одлуку, односно од дана њене регистрације, уколико је регистрована, као и објективни рок од три месеца од дана када је одлука донета.²⁰¹ Оригиналноста новог ЗПД огледа се у увођењу објективног рока који је веома кратак и износи само три месеца од дана када је одлука донета.

Немачко право прави разлику између ништавих одлука²⁰² – одлуке које имају недостатак који их чини ништавим по самом праву, и побојних одлука – одлуке које су рушљиве, тј. пуноважне до одлуке суда о поништењу. Као опште основе ништавости немачки законодавац прописује: повреду правила о сазивању скупштине, неуношење одлуке у записник са скупштине или трговачки регистар, супротност одлуке са суштином друштва, јавним интересом или прописима којима се штите повериоци друштва, и супротност одлуке добрим обичајима. Нарочито су уређени основи за ништавост избора чланова надзорног одбора, ништавост одлуке о

²⁰¹ У складу са наведеним је и одлука првостепеног суда који је закључио да тужба није благовремена јер је иста поднета након истека законом прописаног рока, те је стога тужилац протеком рока преклудиран да оствари своје право у судском поступку. Решење Привредног апелационог суда, Пж 10/2014(2) од 14.1.2016. године.

²⁰² Релевантно је нагласити да Маленовић наводи да је ништава она одлука скупштине акционарског друштва коју правни поредак не признаје јер има тежак правни недостатак и то без обзира на то да ли је у питању њен материјални или формални недостатак. Код такве одлуке изостаје правно дејство које се желело постићи њеним доношењем, а ништавост настаје на основу закона моментом доношења одлуке, те није потребно предузимање било какве накнадне правне радње како би одлука скупштине била ништава. Миленовић, Д., *Побијање одлуке скупштине акционарског друштва, Правни живот*, вол. 55, бр. 11, стр. 25-45, 2006; стр. 27.

расподели добити и ништавост одлуке о усвајању завршног рачуна.²⁰³ Иако је приликом доношења одлука у скупштини важеће правило већине, те одлуке донете већином гласова производе правно дејство, немачка судска пракса је у циљу заштите мањинских акционара ово начело прецизирала и допунила још двама начелима:

1. начело лојалног поступања – подразумева лојално поступање сваког акционара према друштву и осталим акционарима и
2. начело једнаког третмана – подразумева да већински акционар не може личне интересе ставити у први план, а на штету интереса осталих чланова.

Сходно наведеном закључује се да у овом праву постоје две тужбе – тужба за утврђивање ништавости одлуке скупштине и тужба за побијање одлуке скупштине. Прва се подноси против друштва и може је поднети сваки акционар, као и свако лице које има правни интерес, а подноси се у преклузивном року од три године од уписа у регистар, док се друга подноси у преклузивном року од 30 дана од дана доношења, а може је поднети сваки акционар чије је право повређено одлуком скупштине, при чему он може да истакне и захтев за накнаду претрпљене штете.

Наш законодавац прописује да је поступак за побијање одлуке по тужби хитан (чл. 378.), што подразумева да се све радње у овом поступку предузимају без одлагања и да суд настоји да што пре донесе своју одлуку по поднетој тужби. Ако је поднето више од једне тужбе, за побијање исте одлуке поступци се спајају, што има за циљ спречавање доношења противречних одлука у погледу важења исте скупштинске одлуке, а и ради економичности. У спору по тужби за побијање одлука скупштине акционарског друштва не могу се применити прописана правила поступка у парницама о споровима мале вредности.²⁰⁴

У поступку за побијање одлуке скупштине акционарског друштва тужена страна је друштво, јер је одлуку која се побија донео његов орган. Одредбом чл. 377. законодавац наглашава да подношење тужбе против друштва за побијање одлуке скупштине не представља препреку за њено извршење и регистрацију, као и

²⁰³ Марковић-Бајаловић, Д., Ништавност и/или побојност одлука скупштине акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 49, бр. 4-6, стр. 132-148, 2012.

²⁰⁴ Пресуда Вишег трговинског суда Пж. 2546/2009 од 23. марта 2009. године.

регистрацију промене на основу такве одлуке. Иако тужба за побијање одлуке нема суспензивно дејство суд може одредити привремену меру којом се забрањује извршење побијане одлуке. Наведено представља побољшање у односу на претходно законско решење. Ова привремена мера има дејство до окончања поступка по тужби, а одређује се у складу са општим условима предвиђеним за издавање привремене мере, законом којим се уређује парнични поступак. Поред наведеног, на захтев лица које је поднело тужбу за побијање одлуке скупштине региструје се забележба спора.

Чланом 379. је указано на последице пресуде суда којом се поништава побијана одлука скупштине акционарског друштва. Оваква пресуда производи дејство према акционарском друштву, свим акционарима и члановима надзорног одбора друштва, односно директорима друштва. Дејство према друштву постоји због чињенице да је тужено друштво, док дејство пресуде према акционарима, директорима и члановима надзорног одбора постоји када је поред побојне тужбе за одлуку скупштине друштва истовремено покренут и поступак за накнаду штете против лица са фидуцијарним дужностима према друштву, када се примењују правила корпоративних тужби – индивидуалних, колективних и дериватних. Ако је поништена одлука била регистрована у складу са законом о регистрацији, надлежни суд је дужан да достави пресуду Регистру привредних субјеката ради уписа у Регистар. Поништај одлуке скупштине не утиче на права трећих савесних лица која су то стекла на основу такве одлуке, односно њеног извршења, јер она не сnose одговорност за њено доношење.

Законом је прописано и специјално дејство пресуде о поништењу одлуке о усвајању финансијског извештаја (чл. 380.). Ако ова одлука буде поништена, сматра се да је поништена и одлука о расподели добити за пословну годину на коју се односи финансијски извештај. Наведено важи чак и ако није вођена парница за поништај одлуке о расподели добити и без обзира на то како и коме је добит расподељена, те ће акционари бити у обавези да врате друштву своју дивиденду примљену на основу те одлуке у року од 30 дана од дана правоснажности пресуде.

Иако постоје разлози за поништај одлуке скупштине она не мора бити поништена уколико су разлози за поништај мањег значаја, што је и предвиђено ЗПД. Прецизније, чланом 381. су предвиђене ситуације када одлука скупштине неће бити

поништена, а углавном је реч о тзв. правним стандардима који су засновани на процени последица. Законодавац предвиђа да одлука скупштине неће бити поништена ако је одлуком учињена мање значајна повреда статута или пословника скупштине, а као резултат одлуке или њеног извршења право тужиоца или другог лица које има право на подношење тужбе није повређено или је повређено у мањој мери (ст. 1.). Овај изузетак се чини на повреду коју чини сама одлука, односно њена противност праву независно од последица. С обзиром на то да је поменута само противност статуту и пословнику, а не и Закону, значи да се противност Закону не може сматрати мање значајном повредом. Акценат у формулацији овог изузетка јесте на противности саме одлуке, што треба разумети као противност у материјалноправном смислу, док противност правилима поступка није поменута. Међутим, Стефановић и Станивук²⁰⁵ сматрају да би овде противност требало тумачити мало шире, нарочито због тога што се помиње противност пословнику који уређује поступак рада скупштине. Не може се унапред проценити шта су мање значајне повреде без процене сваког конкретног случаја, те је оваквом одредбом остављено суду да процени тежину и значај повреде руководећи се својим схватањем исправног, односно правде и правичности.

Ако су на седници била присутна лица која нису имала право учешћа и одлучивања, као што су на пример бивши акционари или акционари који то ниси били на дан акционара, то представља релативну повреду. Наиме, иако су учествовали, што може да значи и да су гласала лица која нису имала право, одлука због тога неће бити поништена, осим ако су ови гласови били одлучујући за њено доношење. Изузетак се подједнако односи и на кворум, а и на одлучивање (чл. 381. ст. 1. т. 2.).

Веома сличан изузетак је предвиђен и за повреду која је учињена приликом бројања гласова. Уколико су приликом утврђивања кворума за рад или приликом бројања гласова када је одлука донета, погрешно избројани неки гласови, због тога одлука неће бити поништена, осим када су управо ти гласови били одлучујући за постизање кворума или за доношење побијане одлуке. Одредбом чл. 381. ст. 1. т. 4. законодавац је навео да нетачност записника не утиче на дејство одлука, све док се

²⁰⁵ Стефановић, С., Станивук, Б., *Коментар Закона о привредним друштвима: (са приручником за практичну примену)*, Београд, Параграф Цо; Нови Сад, Параграф Лекс, 2012.

њен садржај и дејство, као и постојање разлога за побијање могу утврдити и на други начин. Ипак, ако се садржина одлуке или основ за њено побијање не могу утврдити на други начин него искључиво путем записника, онда ће нетачност или непотпуност записника бити довољан разлог за поништење одлуке.

Може се догодити да је побијана одлука у међувремену замењена другом, што значи да је скупштина укинула своју одлуку и донела нову. У наведеном случају поништење губи смисао зато што би се поништила одлука која више не постоји. Ако се побија одлука о емисији хартија од вредности јавном понудом, она неће бити поништена иако постоје разлози за поништај предвиђени законом (ако је емисија успела, тј. ако је продат довољан број хартија од вредности и оне су уписане у Централни регистар). Ако је друштво вршило статусне промене,²⁰⁶ као што су на пример спајање или припајање, врши се замена постојећих акција, односно удела за нове акције, односно уделе. Приликом статусних промена одређује се паритет замене старих за нове акције. Одлука о тој статусној промени неће бити поништена ако је разлог поништења неправилност, тј. несразмера приликом замене удела или акција. Овде је реч о одлуци код које постоје неправилности у односу на приватноправни интерес који су акционари могли да заштите у поступку доношења одлуке. Наиме, сразмера замене не тиче се само једног или неких акционара него свих, те када су пропустили да о томе воде рачуна у поступку доношења одлуке и нису спречили саму статусну промену која је спроведена, немају право да се после свега тога позивају на недостатке у доношењу одлуке о самој статусној промени.

²⁰⁶ Више о статусним променама акционарског друштва у: Станчић, С., Редован поступак статусне промене издавања уз оснивање акционарског друштва, *Гласник права*, вол. 5, бр. 2, стр. 30-53, 2014.

ГЛАВА ЧЕТВРТА – ДИРЕКТОРИ У АКЦИОНАРСКОМ ДРУШТВУ

Као основни модели корпоративног управљања у којима су као основ послужили облици управљања и руковођења, као и облици одлучивања, права и обавеза, у теорији и пракси се помињу:

- англосаксонски модел корпоративног управљања и руковођења заједно са мајоритетним²⁰⁷ акционарским правом,
- европски модел корпоративног управљања и руковођења заједно са миноритетним акционарским правом и
- мешовити модел корпоративног управљања и руковођења заједно са мешовитим моделом руковођења.²⁰⁸

Наш ЗПД омогућује право избора акционарским друштвима између једнодомног и дводомног модела управљања. У једнодомном моделу акционарско друштво може имати једног или више директора, а уколико има три или више директора, које бира скупштина друштва, онда они чине одбор директора. У дводомном моделу управљања друштвом, акционарско друштво има надзорни одбор²⁰⁹ којег бира скупштина друштва и једног или више извршних директора, а уколико има три или више директора, које бира надзорни одбор, они чине извршни одбор. Начин организовања, управљачка структура, као и чињеница да су директори компаније били директно одговорни скупштини још у Источноиндијској компанији, указује на велике сличности са савременом корпоративном структуром.²¹⁰

²⁰⁷ Овај модел подразумева постојање једног главног органа управљања у друштву, за разлику од миноритетног који подразумева дводомни систем управљања.

²⁰⁸ У литератури се често истиче и постојање јапанског једнодомног модела који има одлике америчко-британског једнодомног и немачког дводомног модела. Види више у: Стојковић, Љ., Корпоративно управљање у акционарском друштву за осигурање – упоредноправни аспекти. У: *Право осигурања Србије у транзицији ка европском (ЕУ) праву*, Београд, Удружење за право осигурања Србије, 2013.

²⁰⁹ Више о надзорном одбору у следећем поглављу.

²¹⁰ Васиљевић, М., Корпоративно управљање, *Правни информатор*, вол. 11, бр. 5, стр. 3-15, 2008; стр. 3.

Сходно предмету истраживања у овој глави детаљно ће бити анализирана како актуелна легислатива тако и развој института који се односи на директоре, а представља орган управљања акционарског друштва у нашем праву.

Наиме, директори²¹¹ су законски заступници акционарског друштва и представљају веома важан сегмент управљања у акционарским друштвима, те ће стога бити анализирана питања која су од значаја, а у вези су са поступком њиховог именовања, условима за њихов избор, као и за разрешење. С обзиром на заступљеност два облика управљања у акционарским друштвима, биће детерминисана њихова улога, значај и права, односно одговорност и обавезе директора код једнодомног, а и дводомног управљања. Указаће се на разлике које постоје у погледу правног статуса директора код оба облика управљања. Код акционарских друштава где је прописано дводомно управљање постоји извршни директор, односно извршни одбор акционарског друштва, те су сходно томе анализирана релевантна питања из домена начина њиховог избора, овлашћења и одговорности у управљању акционарским друштвом. Посебно ће бити анализирани разлике између извршних и неизвршних директора, као и правног положаја генералног директора и независног директора.

4.1. ДИРЕКТОР КРОЗ ИСТОРИЈСКУ ПРИЗМУ

Правни положај пословодног органа у зависности од система привређивања и модела материјалног развоја често се мењао, док је његова функција у нашем друштвеном систему одражавала степен развијености продукционих односа и мењала се упоредо са развијеношћу тих односа.²¹² У привредном систему Југославије, после Другог светског рата није постојала могућност оснивања акционарских друштава, све до доношења Закона о предузећима 1988. године. Из тог разлога се не може говорити о директорима, односно пословодним органима акционарског друштва. Ипак, у смислу правног положаја и функције овог органа

²¹¹ Према Закону о предузећима из 1996. године (чл. 60. ст. 1. т. 3.) пословодни орган је инокосни и носи назив директор.

²¹² Царић, С., *Правни положај привредних организација*, Нови Сад, Право, 1992, стр. 107.

може се анализирати период административног управљања привредом и период самоуправног система управљања привредом, што ће на сажет начин и бити приказано у тексту који следи.

Административни систем управљања привредом трајао је од завршетка Другог светског рата па до 1950. године. Карактерише га државна својина за производњу и управљање привредом од стране државних органа, што је условило и правни положај директора, као пословодног органа. Основни правни акт који је у то време регулисао правни положај директора као пословодног органа био је Основни закон о државним привредним предузећима,²¹³ као и правила предузећа која су доносили надлежни државни органи као административно-оперативна руководства предузећа. У овом периоду директора је постављало надлежно административно руководство којем је он и одговарао за свој рад, што подразумева и то да је његова одговорност била усмерена према државним органима. Радом предузећа непосредно је управљао директор и то по упутствима, решењима, смерницама и наређењима административно-оперативног руководства. Административно-оперативна руководства су била разна секторска министарства којих је било у великом броју, државни комитети, комисије, управе итд.²¹⁴

Сходно наведеном закључује се да је директор предузећа раније био званичан назив за индивидуални орган управљања предузећем, а у привреди уобичајени назив за инокосни пословодни орган основне организације удруженог рада, радне организације и сложене организације. Са променама у нашем друштвеном и привредном систему мењао се и положај директора. Тако је у периоду административног управљања привредом он био главни орган предузећа, са широким спектром овлашћења. Постављао га је и смењивао надлежни државни орган на предлог административно-оперативног руководиоца. Увођењем радничког самоуправљања у наш систем директор се подређује њиховим органима и с једне стране се јавља као извршни орган, док с друге стране има самосталан делокруг пословања и појављује се као орган којем је друштвена заједница поверила извесне функције. Основне функције директора су биле да организује процес рада у

²¹³ Службени лист ФНРЈ, бр. 62/1946.

²¹⁴ Више у: Царић, С., *Правни положај организација удруженог рада*, Београд, Савремена администрација, 1981, стр. 27.

предузећу, непосредно руковођење пословањем предузећа, извршавање одлука радничког савета и управног одбора, заступање и представљање предузећа, стварање законитости рада предузећа и испуњавање законом предвиђених обавеза, а у том смислу директор је био одговоран и друштвеној заједници. По свом положају директор је био члан управног одбора, а имао је и право и дужност да учествује у раду радничког савета, али без права одлучивања. Положај директора (а у мањој мери и његова функција) почео је да се мења са развојем радничког самоуправљања, а нарочито од доношења уставних амандмана 1971. године.

Нова правила о положају директора као инокосног пословодног органа донео је Устав СФРЈ из 1974. године,²¹⁵ док је Закон о удруженом раду²¹⁶ конкретизовао уставне одредбе. Прихваћено је да пословодни орган мора да постоји у свакој организацији, и то од основне до сложене, а може бити колегијални или индивидуални. Пословодни орган (директор) је био задужен да води пословање организације удруженог рада, да усклађује и организује процес рада у њој, да извршава одлуке радничког савета и његовог извршног органа. Председник колегијалног органа, односно инокосни пословодни орган заступа и представља организацију удруженог рада, ако статутом или другим самоуправним актом није другачије одређено. Самосталан је у раду, а одговоран је радницима и радничком савету организације удруженог рада. Инокосни пословодни орган, тј. председник колегијалног пословодног органа, одговоран је и за законитост рада и за испуњавање законом прописаних обавеза организације.²¹⁷

На основу јавног конкурса директора предузећа бира раднички савет, а овлашћен је и да га смени. Мандат инокосног пословодног органа према Уставу траје најдуже четири године, а по његовом истеку он може поново бити именован на исту функцију на начин прописан законом. Такође, законом се одређивало и под којим се условима овај орган може разрешити дужности и пре истека мандата, а били су прописани и посебни услови за начин именовања, као и остале дужности.²¹⁸

²¹⁵ Види чл. 103., 104. и 108. Устава СФРЈ, Службени лист СФРЈ, бр. 9/1974.

²¹⁶ Види чл. 513.-516. Закона о удруженом раду, Службени лист СФРЈ, бр. 53/76.

²¹⁷ *Правна енциклопедија. Књига 1*, главни редактор Борислав Т. Благојевић, Београд, Савремена администрација, 1985, стр. 225.

²¹⁸ Више видети чл. 503.-522. Закона о удруженом раду, Службени лист СФРЈ, бр. 53/1976.

Усвајањем и ступањем на снагу Закона о предузећима из 1988. године створени су почетни услови за изградњу система тржишне привреде, док је уставна основа за даљи развој и изградњу тржишног начина привређивања створена доношењем Устава Савезне Републике Југославије²¹⁹ и Устава Републике Србије.²²⁰ У овом периоду је први пут после Другог светског рата створена законска могућност оснивања трговачких друштава, а нарочито акционарских, о којима је већ било речи у другој глави.

Царић наводи да је од велике важности за свако акционарско друштво постојање директора који представља стручни и професионални орган који води пословање друштва и који је одговоран за законитост рада друштва у целини.²²¹ Клајић под пословодним органом, односно директором подразумева „намештеника на вишем положају“ који уз одређену већу самосталност и одговорност руководи предузећем или њиховим већим сектором.²²² Слично наведеном је и став Дракера који полази од тога да је директор онај орган у предузећу који врши свој посао тако што обезбеђује да сви остали раде своје послове у складу са циљем предузећа.²²³ На основу наведеног може се констатовати да се појмовно одређење директора као органа акционарског друштва дефинише преко његових надлежности, о којима ће бити више речи у овом поглављу.

4.2. ДИРЕКТОРИ У ЈЕДНОДОМНОМ УПРАВЉАЊУ

Директор је лице за које се везују два кључна питања – овлашћење заступања и пословођење. Овлашћења и делокруг рада директора одређени су његовом функцијом вођења пословања, а законом и статутом су му утврђена права и дужности. Скуп тих дужности и права чине функције које он самостално врши и оне

²¹⁹ Службени лист СРЈ, бр. 1/1992 од 27.04.1992. године.

²²⁰ Службени гласник РС, бр. 1/1990 од 28.09.1990. године.

²²¹ Царић, С., *Правни положај привредних организација*, Нови Сад, Центар за привредни консалтинг, 2000, стр. 93.

²²² Клајић, Б., *Рјечник страних речи*, Загреб, Накладни завод Матице хрватске, 1984, стр. 30.

²²³ Drucker, F. P., *The Practice of Management*, New York, Harper Business, 2006, стр. 6.

опредељују његову статусну позицију која се одликује одвојеношћу сфера активности, при чему се за директора намењују пословодна и извршна сфера.²²⁴

Одредбама чл. 382.-416. ЗПД уређено је једнодомно управљање акционарским друштвом. У овом систему друштва органи управљања су:

1. скупштина друштва и
2. један или више директора, односно одбор директора.

Што се тиче услова за обављање дужности директора акционарског друштва законодавац прописује само један услов, односно да директор може бити свако пословно способно лице²²⁵ (чл. 382. ст. 1.). На основу наведеног закључује се да је интенција законодавца да остави потпуну слободу друштву да уреди услове за избор директора, што значи да чланови одбора директора могу бити акционари или лица која нису акционари, домаћа или страна лица, лица која су у радном односу или лица која нису у сталном радном односу. Истовремено, законодавац даје овлашћења акционарском друштву да својим статутом одреди и друге услове које одређено лице мора да испуни како би могло постати директор. Ти услови би се могли односити на радно искуство у струци, на стручну спрему, држављанство и сл. С друге стране, у ЗПД није усвојено ограничење у погледу старосних услова за директора, те би у одсуству посебне норме требало поћи од пуне пословне способности као доње границе за могућност стицања статуса члана одбора директора.

Законодавац је прописао чл. 382. ст. 3. три ограничења за обављање дужности директора.²²⁶ Прецизније, изричито је прописао да директор не може бити лице:

²²⁴ Милосављевић, М., Овлашћења и делокруг рада директора у акционарском друштву, *Право: теорија и пракса*, вол. 21, бр. 3-4, стр. 50-61, 2004; стр. 50.

²²⁵ Усвојеном формулацијом није дат изричит одговор на питање да ли само физичка лица могу бити чланови управе. У упоредном праву су присутна различита решења, а доминира схватање у немачком праву, по којем само физичка лица могу бити чланови управног привредног друштва. Наведено схватање се образлаже константним повећањем захтева у погледу компетенција на менаџерском нивоу, као и континуираном жељом за афирмацијом личне одговорности оних који воде пословање друштва. Арсић, З., Марјански, В., *Право привредних друштава*, Нови Сад, Правни факултет, 2015.

²²⁶ Релевантно је нагласити да за именовање пословодног органа Законом о предузећима из 1988. године (Службени лист СФРЈ, бр. 77/1988 и 46/90) нису биле предвиђене никакве сметње које би спречавале одређено лице да обавља ову дужност. Међутим, одређена ограничења су се могла предвидети у статуту, јер је Законом била остављена ова могућност. Каснијим Законом о предузећима из 1996. године (Службени лист СРЈ, бр. 29/96) било је утврђено да директор не може бити лице које је осуђивано за кривична дела против привреде и службене дужности за које су наступиле правне последице осуде, док те последице трају (чл. 66.).

- које је директор или члан надзорног одбора у више од пет друштава,
- које је осуђено за кривично дело против привреде²²⁷ током периода од пет година, рачунајући од дана правоснажности пресуде, с тим да се у тај период не урачунава време проведено на издржавању казне затвора и
- коме је изречена мера безбедности забрана обављања делатности која представља претежну делатност друштва, за време док траје та забрана.

У вези са првом забраном неопходно је имати у виду да се не предвиђа да та друштва не обављају сродну или исту делатност. Концентрација вишеструког чланства у органима је често критикована, а разлози су вишеструки. Најчешће се указује да не постоји довољна гаранција да ће обавезе које произилазе из вишеструког чланства бити на време извршаване, а присутна је и бојазан од концентрације овлашћења. Такође, препорука објективности приликом именовања једног лица за члана одбора директора подразумева да сваки од њих има довољно слободног времена за извршавање свих задатака који се од њега очекују.²²⁸ Милосављевић²²⁹ је истог мишљења, те сматра да наведено решење није добро јер, објективно, једно лице није у могућности да се савесно и озбиљно бави пословима управљања и надзора у више друштава, те да више може да штети него да користи друштву.

Други и трећи облик забране, којом је уведен институт забране избора, делимично представља вид дисквалификације јер, према њему, лица која су осуђена за одређена кривична дела из области привреде и службене дужности не могу бити бирана у органе управљања привредног друштва.²³⁰

²²⁷ Реч је о Глави 22. Кривичног законика, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 испр., 107/2005 – испр., 72/2009 и 111/2009, 121/2012, 104/2014, 108/2014, чл. 238.-245.

²²⁸ *Кодекс корпоративног управљања Привредне коморе Србије*, Службени гласник РС, бр. 99/2012.

²²⁹ Милосављевић, М., Критички осврт на Закон о привредним друштвима Републике Србије из 2011. године, *Гласник права*, вол. 3, бр. 1, стр. 63-79, 2012; стр. 75.

²³⁰ Исто се односи и на изречену меру безбедности. Више о институту дисквалификације директора у: Радовић, В., О оправданости прихватања института дисквалификације директора, *Право и привреда*, вол. 47, бр. 1-3, стр. 26-56, 2010.

4.3. ДИРЕКТОРИ У ДВОДОМНОМ УПРАВЉАЊУ

Одредбом чл. 417. ЗПД регулисан је систем дводомног управљања у акционарском друштву. Уколико је акционарско друштво дводомно његови органи су:

1. скупштина друштва,
2. извршни директор(и), односно извршни одбор и
3. надзорни одбор.²³¹

Акционарско друштво може имати једног или више извршних директора, а када има три или више извршних директора, они образују посебан колективни орган, специфичан за дводомну организацију управљања – извршни одбор. Законодавац је за јавно акционарско друштво прописао да има увек три извршна директора, што подразумева да ово друштво увек има извршни одбор.

Концепција дводомног управљања је карактеристична за земље са европскоконтиненталним управним системом. Овај систем управљања се сматра погодним за акционарска друштва са великим бројем акционара, код којих управо због великог броја акционари нису у стању да врше контролну функцију путем скупштине друштва, те се уместо тога формира посебан орган са релативно малим бројем чланова, преко којег се обезбеђује могућност контроле лица која воде послове друштва.

Статутом друштва се одређује систем управљања које прихвата друштво, те промена система управљања настаје као последица промене статута друштва. Услови за именовање извршних директора су упућујуће природе, стога се у погледу услова за избор извршних директора сходно примењује одредба чл. 382. која се односи на услове именовања директора у друштву и о којима је већ било више речи.

Двodomни модел управљања који је заступљен у Немачкој разликује се од других, а у оквиру њега су прописана два одбора са различитим члановима. Он подразумева да акционарско друштво мора да има двоструки систем управљања,

²³¹ О надзорном одбору ће бити више речи у следећој глави.

што значи и двоструку структуру одбора у којем је управни одбор састављен од извршних директора корпорације и који су одговорни за заступање друштва и за вођење послова. Неопходно је да акционарско друштво има најмање једног члана управе, док уколико акцијски капитал прелази законом прописани износ, мора имати најмање два директора. Ови одбори су одвојени и једна особа не може у исто време бити члан оба одбора.²³²

4.4. БРОЈ ДИРЕКТОРА

У погледу броја директора основни је принцип да акционарско друштво у којем је управљање једнодомно има једног или више директора, а њихов број се одређује статутом. По самом Закону, ако друштво има три или више директора они чине одбор директора.²³³ Број директора зависи од самог акционарског друштва – од величине, броја акционара, врсте и обима делатности које оно обавља и саме специфичности акционарског друштва. С друге стране, за јавна акционарска друштва прописано је да мора имати одбор директора, што значи да мора имати најмање три директора.²³⁴ Британским Законом о компанијама из 2006. године предвиђено је да свака компанија мора имати једног директора, а у отвореним компанијама најмање два директора.²³⁵ С друге стране, Јоцовић истиче да је, између осталог, један од најважнијих недостатака постојања и примене правног оквира корпоративног управљања у Црној Гори и непотпуна регулатива управо у области одбора директора, а нарочито у области структуре чланова одбора директора која се

²³² Чолак, М., Корпорационо управљање и модели корпорационог управљања, *Банкарство*, вол. 35, бр. 9-10, стр. 28-41, 2006; стр. 38.

²³³ Законом о предузећима из 1988. године (Службени лист СФРЈ, бр. 77/88, 46/90) није било предвиђено да се образује помоћни орган директору, али се статутом или другим актом могао формирати саветодавни орган који се најчешће називао стручни колегијум, а сачињавали су га заменик директора, директори сектора и др. Међутим, каснијим Законом о предузећима из 1996. године (Службени лист СРЈ, бр. 29/96) предвиђена је могућност образовања помоћног органа директора, под називом извршни одбор директора.

²³⁴ Чл. 383. Закона о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

²³⁵ Види више у: Васиљевић, М., *Корпоративно управљање – правни аспекти*, Београд, Правни факултет и Профинвест, 2007, стр. 48.

односи на постојање института независних чланова, постојање регулисања одговорности, чланова одбора, регулисање одговорности несагласног члана и сл.²³⁶

Претходни ЗПД (из 2004. године) је чланом 308. предвиђао највише 15 чланова управног одбора²³⁷ отвореног акционарског друштва, док у новом ЗПД (из 2011. године) није утврђен горњи лимит броја чланова одбора директора, односно извршног одбора. У теорији је заступљено схватање да је одређивање броја чланова одбора неопходно ускладити са принципом заједничке одговорности чланова за одлуке које доноси одбор. Сходно наведеном, а и узимајући у обзир процедуру одлучивања о вођењу послова друштва и потребу за квалитетном узајамном контролом, није препоручљиво формирање „великих“ одбора.²³⁸ Наиме, одбор директора треба да омогући конструктивне и продуктивне дискусије, као и ефикасност у раду у смислу доношења рационалних одлука. Уколико је недовољан број чланова управног одбора долази до ограничавања коришћења одговарајућих комбинација квалификација чланова и њихових разноврсних искустава. С друге стране, одбор од великог броја чланова захтева сложеност и временску захтевност оперативног функционисања и постизање консензуса приликом одлучивања. Стога је од велике важности постићи одговарајућу равнотежу како би се избегао неадекватни избор величине друштва одбора.²³⁹ Одбори директора у САД и Великој Британији су по броју чланова мањи него у Немачкој и Јапану.

Директор се уписује код АПР-а, а упис се врши на основу пријаве коју подноси законски заступник друштва. Упис првог или првих директора, врши се на основу пријаве о оснивању друштва коју подносе оснивачи, док се сви остали директори уписују на основу пријаве коју подноси овлашћено лице, односно лице које заступа привредно друштво. Уз пријаву за упис у регистар код АПР-а неопходно је поднети и одлуку о избору, тј. именовању директора и доказ о плаћеној такси. Пријаву за упис може да поднесе и сам директор који је именован за ту

²³⁶ Јоцовић, М., Систем корпоративног управљања у Црној Гори, *Montenegrin Journal of Economics*, вол. 7, бр. 11, стр. 63-71, 2011; стр. 67.

²³⁷ Новим ЗПД (из 2011. године) укинута су управни одбори, те их нема у друштвима капитала (акционарском друштву и друштву са ограниченом одговорношћу), али има надзорних одбора и више директора чији број није ограничен.

²³⁸ Миленовић, Б. Д., *Субјекти привредног права*, Ниш, Правни факултет, 2006, стр. 362.

²³⁹ *Корпоративно управљање - приручник*, приредила Међународна финансијска корпорација, Београд, 2011, стр. 88.

функцију уколико друштво нема других заступника, без обзира што у моменту пријаве није уписан у регистар. Упис првог директора у регистар је од конститутивног значаја, док је упис свих каснијих директора од декларативног значаја.

У случају када се акционарско друштво определило за дводомни систем управљања наш законодавац је одредбама чл. 419. прописао да се број извршних директора одређује на аутономној основи, тј. статутом друштва. У зависности од специфичности и потреба сваког акционарског друштва одређује се да ли ће оно имати једног или више извршних директора, а када их има више од три, они аутоматски чине извршни одбор. Одредбе овог члана, ст. 2. су когентне природе, што подразумева да извршни директори не могу имати заменике. Као и код једнодомног друштва и у дводомном акционарском друштву је прописано да се извршни директори региструју у регистру привредних субјеката. И у овом случају је упис првог директора у регистар од конститутивног значаја, док је упис свих каснијих директора од декларативног значаја.

У Закону о трговачким друштвима Републике Хрватске одређено је да акционарско друштво има управу коју чине један или више директора и надзорни одбор ако је тако уређено статутом, а уместо управе и надзорног одбора има управни одбор.²⁴⁰ У Федерацији БиХ је усвојен дводомни модел управљања према којем акционарско друштво има управу коју чини директор или директор и један или више извршних директора и надзорни одбор.²⁴¹ С друге стране, у Републици Црној Гори је усвојен једнодомни систем управљања по којем акционарско друштво има одбор директора чије одлуке извршава извршни директор и секретар друштва,²⁴² док је у Републици Српској усвојен једнодомни модел управљања, али са благом варијантом дводомног система. Наведено подразумева да су затворена акционарска друштва овлашћена да изаберу да ли ће имати инокосни или колективни орган управљања,

²⁴⁰ *Zakon o trgovačkim društvima Republike Hrvatske*, Narodne novine, br. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, чл. 272а.

²⁴¹ Чл. 275. *Закон о привредним друштвима Федерације БиХ*, Службене новине Федерације БиХ, бр. 23/1999, 45/2000, 2/2002, 6/2002, 29/2003, 68/2005, 91/2007, 84/2008.

²⁴² *Закон о привредним друштвима*, Службени лист Републике Црне Горе, бр. 6/02 и Службени лист Црне Горе, бр. 17/07, 80/08, 40/10, 36/11, 40/11, чл. 34.

односно директора или управни одбор, с тим што морају да имају извршни одбор, док отворена акционарска друштва морају да имају и управни и извршни одбор.²⁴³

4.5. ИМЕНОВАЊЕ ДИРЕКТОРА

Начин именовања директора у нашем праву зависи од система управљања у акционарском друштву. Именовање директора код једнодомног друштва (чл. 384. ст. 1.) врши скупштина акционарског друштва, док у погледу давања предлога кандидата за директоре законодавац прави разлику између врсте акционарског друштва. Прецизније, ако акционарско друштво није јавно, предлог кандидата за директора може дати директор, односно одбор директора, комисија за именовање уколико постоји, и акционари који имају право на предлагање дневног реда седнице скупштине. С друге стране, у јавном акционарском друштву предлог кандидата за директора могу дати комисија за именовање и акционари који имају право на предлагање дневног реда седнице скупштине. У овом друштву директори се такође именују кумулативним гласањем,²⁴⁴ али само ако је то предвиђено статутом друштва (чл. 384.). Васиљевић²⁴⁵ наглашава да кумулативно гласање омогућава заштиту права мањинских акционара јер им је на овај начин омогућено да изаберу „свог“ члана одбора директора. Наиме, оваква правила отварају могућност да и акционари постану директори, што је веома важно са становишта акционарске демократије јер им омогућава да директно учествују у управљању друштвом, а и утиче на њихов активизам стварајући предуслове за остваривање њихових интереса. Стога Радуловић²⁴⁶ сматра да је нови ЗПД (из 2011. године) прихватио модерна решења и праксу других европских држава отварајући могућност акционарске демократије.

²⁴³ Закон о привредним друштвима Републике Српске, Службени гласник РС, бр. 127/08, 58/09 и 100/11, 67/13, чл. 301.

²⁴⁴ Овај начин гласања је законодавац одредио као факултативан, док је у претходном ЗПД из 2004. године, одредбама чл. 309. ст. 4. и 5. одређен и начин, тј. поступак, кроз законску дефиницију кумулативног гласања, док нови ЗПД из 2011. године не садржи ове одредбе.

²⁴⁵ Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 352.

²⁴⁶ Радуловић, В., Демократија и партиципација акционара, *Школа бизниса*, бр. 2, стр. 203-220, 2014; стр. 206.

С друге стране, у дводомном систему управљања утицај акционара на избор управе је у великој мери ограничен. Извршног директора или директоре именује надзорни одбор друштва, док предлоге за њихово именовање доставља комисија за именовање, а у њеном одсуству било који члан надзорног одбора (чл. 420.). Наведено значи да законодавац није оставио могућност да се на други начин предвиди, односно ни скупштина ни акционари немају директан утицај на избор управе друштва. Васиљевић²⁴⁷ наводи да иако није предвиђено Законом, уколико не постоји комисија за именовање, предлог кандидата за директоре могу дати и акционари, али је такав предлог неформалан. Ипак, Радуловић закључује да се њихов легитимитет изводи из тога што их бира независни орган – надзорни одбор, чије чланове бира скупштина на предлог, између осталог, и самих акционара. Из тог разлога је демократски принцип у случају избора управе код дводомног управљања посредан и изведен.²⁴⁸

Важно је нагласити да законодавац није предвидео начин информисања акционара о кандидатима (будућим директорима), те Дубајић²⁴⁹ предлаже да се на основу одговарајућих препорука ово питање нормира општим актима друштва.

4.6. МАНДАТ ДИРЕКТОРА

Закон о предузећима из 1988. године није ограничавао трајање мандата пословодног органа, али се статутом могло ограничити његово трајање на одређени временски период. У Закону о предузећима из 1996. године утврђује се да се директор бира на време које је одређено оснивачким актом, односно статутом, а најдуже на пет година (чл. 69.). По истеку мандата исто лице може поново да буде именовано на исту функцију под условом да управни одбор оцени да је задовољио у претходном мандату. За разлику од ЗПД (из 2004. године), који такође није

²⁴⁷ Васиљевић, М., *Водич за примену Закона о привредним друштвима: са објашњењима*, Београд, Интермекс, 2011; стр. 490.

²⁴⁸ Радуловић, В., *Демократија и партиципација акционара*, *Школа бизниса*, бр. 2, стр. 203-220, 2014; стр. 209.

²⁴⁹ Дубајић, Д., *Нормативни оквир именовања и правног положаја директора акционарског друштва*. У: *Зборник радова студената докторских студија права* (В. Ђурђић и М. Лазић, ур.), Ниш, Правни факултет Универзитета, 2016, стр. 113.

временски ограничавао мандат директора, нови ЗПД (из 2011. године) одредбама чл. 385. ограничава време на које директор може да буде биран у једном мандату на четири године. У упоредном праву јединствено решење јесте да се чланови одбора директора бирају на статутом одређени начин у оквиру максималног законом одређеног мандата, при чему он износи временски период од три до пет година. Тако је на пример немачки и чешки законодавац прописао мандат од пет година, француски у једнодомном систему шест година, а за прве директоре три године, док у Швајцарској први директори имају мандат од три године, а каснији од шест година. С друге стране, у САД се директори бирају на годишњем нивоу.²⁵⁰ У Закону о трговачким друштвима Републике Хрватске одређено је да извршне директоре именује и опозива управни одбор, а њихов мандат може да траје најдуже шест година. За извршне директоре могу бити именовани чланови управног одбора, али само под условом да већину чланова овог одбора чине неизвршни директори.²⁵¹

Наш законодавац је предвидео да се статутом може одредити да мандат директора траје и краћи временски период, али не и дужи (чл. 385. ст. 2.). Чак и када је статутом одређено да мандат траје четири године дозвољено је да скупштина приликом именовања директора одлучи да се он именује на краћи временски период. Што се тиче одређивања мандата извршних директора законодавац је одредио да је чл. 421. упућујуће природе што значи да се примењују одредбе чл. 385. које се односе на мандат директора друштва код једнодомног система управљања, о чему је већ било речи. Мандат извршног директора акционарског друштва у редовним околностима престаје истеком периода на који је изабран (чл. 425. ст. 1.).

Мандат се различито рачуна у зависности од тога да ли је реч о првом директору друштва који је именован приликом оснивања друштва или о неком каснијем директору. Мандат првог директора се рачуна од дана уписа у регистар, док за директоре који су касније именовани важи правило да им мандат почиње од дана од којег одлука о именовању производи дејство без обзира на то да ли су уписани у регистар или нису. По истеку мандата директор може бити поново

²⁵⁰ Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 353.

²⁵¹ *Zakon o trgovačkim društvima Republike Hrvatske*, Narodne novine, br. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, чл. 272l.

именован. Ипак, наш законодавац је усвојио правило по којем је мандат директора суштински одређен усвајањем финансијског извештаја у року који је предвиђен за одржавање редовне годишње скупштине (чл. 394. ст. 3.). Наведено подразумева да мандат директора престаје ако скупштина не усвоји годишње финансијске извештаје друштва у року који је предвиђен за одржавање редовне годишње скупштине. Акционари имају могућност да им, и поред дужег мандата на који се бирају директори, ускрате поверење тако што неће гласати за годишње извештаје, што у ствари значи прекид трајања мандата и то без обзира на првобитно предвиђено трајање.

Током трајања мандата директора може се догодити да неки директори буду спречени да обављају послове услед смрти или пак оставке, што би подразумевало могућност избора заменика директора, али законодавац није предвидео ову могућност. Ипак, поменути проблем је решен кооптацијом²⁵² (чл. 386.).²⁵³ Овај члан уређује кооптацију директора у случају када се број директора смањи испод броја који је одређен статутом акционарског друштва. У наведеном случају преостали директори могу именовати лице, тј. лица која ће вршити дужност директора до именовања недостајућих директора од стране скупштине друштва. Ипак, законодавац ограничава кооптацију тако што уводи ограничење да број овако именованих лица не може бити већи од два. Сваком директору који је постављен кооптацијом мандат престаје на првој наредној седници скупштине. Такође, он не може бити ангажован под условима који су повољнији за њега у односу на услове које је имао директор уместо кога је именован. У изузетним ситуацијама, односно ако се број директора смањи испод половине броја директора који је одређен статутом, или ако није довољан за доношење одлука или за заједничко заступање, преостали директори су дужни да без одлагања и то у року од осам дана сазову скупштину како би именовали недостајуће директоре.

²⁵² Кооптацију дозвољавају и француско право, енглеско право, швајцарско право, право Чешке, док га не дозвољава право Шведске. Наведено према: Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 353.

²⁵³ Одредба овог члана односи се на институт кооптације директора која је уређена на исти начин као кооптација управног одбора према ЗПД из 2004. године.

Мандат директора престаје истеком периода на који је именован (чл. 394. ст. 1.). На рачунање рока примењују се општа правила за рачунање рокова.²⁵⁴ Рок почиње да тече од дана који је назначен у одлуци о именовању, а уколико изостаје овај податак меродаван је дан доношења одлуке о именовању. Такође, ако директор у току трајања мандата престане да испуњава услове да буде директор друштва сматра се да му је и мандат престао даном престанка тих услова (чл. 394. ст. 2.). Иста правила се примењују и када је у питању извршни директор (чл. 425. ст. 1.).

У упоредном праву су у погледу разрешења члана одбора директора присутна два различита приступа. Први концепт познат је под називом демократски. Према њему је за разрешење директора довољно постизање потребне већине гласова у свако доба. Други режим је технократски и по њему чланови органа управљања могу бити разрешени само из оправданих разлога, при чему постоји судска контрола. С друге стране, наш ЗПД прихвата решење према којем скупштина има овлашћење да разреши директора и пре истека мандата, и то не наводећи разлоге за тај поступак (чл. 395.). Неопходно је да одлука о разрешењу директора буде пуноважно донета, што подразумева и надлежност органа који је доноси.²⁵⁵ Сходно наведеном је и Решење Привредног апелационог суда да се судском одлуком не може суспендовати функција директора.²⁵⁶ Извршни директор друштва такође може бити разрешен дужности и пре истека мандата. О његовом разрешењу одлучује надзорни одбор друштва, а у својој одлуци о разрешењу ни овај орган није дужан да наведе разлоге за разрешење (чл. 425. ст. 3.). Подразумева се да разрешење извршног директора може бити праћено његовом одговорношћу за накнаду штете акционарском друштву уколико надзорни одбор процени да су испуњене претпоставке за такву одговорност.²⁵⁷ Ипак, законодавац не наводи ову претпоставку као императив.

Установу разрешења чланова одбора директора најдетаљније уређује енглеско право. Према овим решењима акционари могу у свако доба тзв. редовном одлуком скупштине да разреше чланове одбора директора пре истека мандата, али се

²⁵⁴ Закон о облигационим односима, Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, Службени лист СРЈ, бр. 31/93 и Службени лист СЦГ, бр. 1/2003 - Уставна повеља, чл. 77.

²⁵⁵ У надлежност Привредног суда спада и разрешавање директора и чланова надзорног одбора, што потврђује и Решење Привредног апелационог суда Пж. 175/2015 од 25.02.2015.

²⁵⁶ Решење Привредног апелационог суда Пж. 79507/2010, од 21.04.2010. године.

²⁵⁷ Новаковић, С., *Коментар Закона о привредним друштвима*, Београд, Пословни биро, 2012, стр. 325.

директору мора дати реч на скупштини на којој се расправља о разрешењу. Енглески законодавац прописује три основа за разрешење директора, и то: лоше управљање (енгл. *misconduct*), неспособност за обављање функције (енгл. *unfitness*) и остали случајеви укључујући и противправно поступање (енгл. *wrongful trading*). Америчка пословна пракса у све већој мери практикује клаузулу у аутономним актима акционарског друштва да је разрешење члана одбора (управног одбора) или менаџмента (извршних директора) могуће само ако постоји оправдани разлог за то. Оваква пословна пракса полако улази и у законодавство, с тим што се институт разрешења директора не квалификује императивним нормама, него се примењује само ако другачије није утврђено оснивачким актом или статутом друштва. Ипак, разрешење директора у случају постојања основаног разлога има и своје слабе стране, као што је нпр. дефиниција основаног разлога или дефиниција терета доказа и опис поступка подношења таквог доказа пре захтева акционара да гласају о таквом разрешењу.²⁵⁸

У нашем законодавству (чл. 396. ЗПД), директор у свако доба може преосталим директорима дати оставку писаним путем. У друштвима која имају само једног директора, директор даје оставку председнику скупштине или акционару друштва који поседује највећи број акција са правом гласа. Оставка производи дејство у односу на друштво даном подношења, осим ако у њој није наведен неки каснији датум. Оставка директора региструје се у складу са Законом о поступку регистрације у Агенцији за привредне регистре. Ако је директор друштва дао оставку, он је у обавези да предузима послове који не трпе одлагање до именовања новог директора али не дужије од 30 дана од дана регистрације те оставке, у складу са Законом о регистрацији. Уколико је друштво остало без директора, а нови директор не буде регистрован у регистру привредних субјеката у даљем року од 30 дана, акционар или друго заинтересовано лице може тражити да суд у ванпарничном поступку постави привременог заступника друштва (чл. 397.). Овај поступак је хитан те је суд дужан да одлуку по захтеву донесе у року од осам дана од дана пријема захтева.

²⁵⁸ Charlesworth, J., Morse, G., *Company Law*, London, Sweet & Maxwell, 1995, стр. 373-384. Наведено према: Васиљевић, М., Развој регулативе управљања у компанијском и упоредном праву, *Правни живот*, бр. 11, стр. 5-75, 2010; стр. 32.

И извршни директор има право да да оставку писменим путем коју упућује надзорном одбору. Оставка извршног директора производи дејство даном подношења, с тим да уколико је у њој наведен неки каснији датум са којим се подноси, она у таквом случају производи дејство од тог датума. Ако друштво има више извршних директора, преостали извршни директори настављају да врше своју функцију, док извршни директор престаје да је врши од дана који је одређен у оставци. Уколико акционарско друштво има само једног извршног директора, који поднесе оставку, он има законску обавезу да предузима послове који не трпе одлагање, преваходно због могућности настанка штете за друштво, али не дуже од 30 дана од дана регистрације те оставке у регистру привредних субјеката.²⁵⁹

Стефановић и Станивук запажају разлику између престанка мандата извршног директора по основу оставке и престанка мандата извршног директора истеком периода на који је именован и престанком испуњавања услова за избор извршног директора. Када престане мандат услед оставке, извршни директор је дужан да извршава послове за које је задужен само ако је он био једини извршни директор у друштву, док у случају када друштво има више извршних директора, он није дужан да обавља послове, и то од момента када оставка почне да производи дејство. У другим наведеним случајевима Законом је прописано да мандат извршног директора престаје даном када су наступиле околности које су довеле до престанка мандата.²⁶⁰

Ако нови извршни директор не буде именован у року од 60 дана законодавац је предвидео да то представља разлог за принудну ликвидацију друштва. Овај поступак покреће регистар привредних субјеката по службеној дужности или по захтеву заинтересованог лица (чл. 426.).

²⁵⁹ Више у: Величковић, Ј., Правне последице оставке директора привредног друштва, *Право и привреда*, вол. 50, бр. 4-6, стр. 242-261, 2013.

²⁶⁰ Стефановић, С., Станивук, Б., *Коментар Закона о привредним друштвима: (са приручником за практичну примену)*, Београд, Параграф Цо; Нови Сад, Параграф Лекс, 2012, стр. 390.

4.7. НАДЛЕЖНОСТ И ОДЛУЧИВАЊЕ ОДБОРА ДИРЕКТОРА

Одбор директора одлучује о веома битним питањима наведеним у чл. 398. ст.

1. Одбор директора обавља послове које је обављао управни одбор према претходном ЗПД (из 2004. године). Они се могу разврстати у неколико различитих група послова, и то:

- послови који се односе на управљање друштвом – утврђивање пословне политике и стратегије друштва, одређивање унутрашње организације друштва, вођење послова друштва, одговарање за тачност пословних књига друштва, као и за тачност финансијских извештаја, установљивање рачуноводствене политике друштва и политике управљања ризицима, давање опозива и прокуре, вршење унутрашњег надзора над пословањем друштва и сл.;
- послови који се односе на предузимање мера и доношење одлука у вези са сазивањем и одржавањем скупштине акционара – сазив седнице скупштине, присуствовање седницама, утврђивање предлога дневног реда, припрема предлога одлука за скупштину и сл., а после одржане скупштине, организовање извршавања њених одлука;
- послови који се односе на унапређење пословања и конкурентност друштва – утврђивање емисионе цене акција, издавање одобрених акција ако је на то овлашћен статутом или одлуком скупштине, доношење одлука о стицању сопствених акција, израчунавање износа дивиденди које припадају појединим класама акција, одређивање дана, поступка, па и начина исплате дивиденди у оквиру овлашћења која има одлуком скупштине или овлашћења на основу статута и сл.

Наведени послови који чине делокруг пословања одбора директора имају велики значај за пословање акционарског друштва и на основу истих се може закључити да је неизоставна потреба високостручне оспособљености органа управе. У вези са надлежностима одбора директора акционарског друштва важно је имати у виду и то да се питања из надлежности овог органа не могу преносити на извршне

директоре друштва, зато што је њихов домен деловања инкомпатибилан са функцијама одбора директора, а поједини послови из делокруга одбора директора се могу пренети на скупштину друштва, али само одлуком одбора директора а не и одлуком скупштине, ако статутом није другачије одређено (чл. 398. ст. 2.).

Поред делокруга наведених надлежности одбор директора акционарског друштва има још једну веома одговорну надлежност, прецизније – дужност, која се састоји у томе да на редовној седници скупштине подноси законом утврђене извештаје (чл. 399.), и то: извештаје о рачуноводственој пракси и пракси финансијског извештавања друштва и његових повезаних друштава ако постоје, извештаје о усклађености пословања друштва са законом и другим прописима, извештаје о квалификованости и независности ревизора друштва у односу на друштво ако су финансијски извештаји друштва били предмет ревизије, извештаје о уговорима закљученим између друштва и директора, као и са лицима која су са њима повезана у смислу закона. На основу наведених надлежности одбора директора уочава се његов велики значај и улога у акционарском друштву.

Ради заштите најбољих интереса компаније, у САД је 1983. године корпорацијски закон Пенсилваније први пут прописао да одбор директора треба да разматра и дејство одлука или радњи на потрошаче, запослене, снабдеваче и локалне заједнице.²⁶¹

Што се тиче надлежности извршних директора одредбом чл. 422. ЗПД законодавац је прописао да они имају исту надлежност коју има одбор директора код једнодомног управљања, што значи да је одредба ст. 1. упућујуће природе. Прецизније, Законом је прописано да се на питања која се односе на надлежност извршних директора сходно примењују одредбе чл. 388. овог Закона. Изузетак представљају случајеви који су овим чланом другачије одређени. У свом раду извршни директори су самостални, с тим да се морају придржавати ограничења која су одређена законом, статутом, одлукама скупштине или одлуком надзорног одбора. Сагласност надзорног одбора је нарочито неопходна за обављање одређених послова од стране извршних директора, и то:

²⁶¹ Harwell, W., The cycles of corporate social responsibility: An historical retrospective for the twenty-first century, *Kansas Law Review*, no. 51, pp. 77-127, 2002; стр. 127.

- у стицању, отуђењу и оптерећењу удела и акција које друштво поседује у другим правним лицима,
- у стицању, отуђењу и оптерећењу непокретности,
- у узимању кредита, односно у узимању и давању зајмова, успостављању обезбеђења на имовину друштва, као и у давању јемства и гаранција за обавезе трећих лица и
- у другим пословима за које је законом прописано да су у надлежности надзорног одбора.

Статутом или одлуком надзорног одбора друштва може се одредити да сагласност надзорног одбора није потребна за неке од наведених послова, али исто тако се могу одредити и други послови за чије је обављање неопходна сагласност надзорног одбора. Као што је за директоре, односно одбор директора код једнодомног управљања, исто је и за извршне директоре код дводомног модела управљања, а законодавац предвиђа да се морају придржавати свих ограничења која су предвиђена законом, статутом или одлуком надзорног одбора. Одредбом чл. 422. ст. 7. законодавац прописује важно правило поводом заступања друштва у споровима друштва по којем извршни директор не може издати пуномоћје за заступање нити заступати друштво у спору у којем је супротна страна. То пуномоћје искључиво издаје надзорни одбор друштва ако нема другог извршног директора који је овлашћен да заступа друштво.

Разграничење сфере управљања од сфере пословодства у акционарским друштвима је у великој мери допринело значајној самосталности директора. У том смислу директор самостално доноси одлуке из свог делокруга и обавља послове, те ни у смислу одговорности, а ни у смислу обављања, не може их делити са другим органима акционарског друштва. Ипак, наведена самосталност није апсолутна јер су нека ограничења утврђена законом или статутом друштва. Међутим, уколико не постоји законско ограничење овлашћења директора његова самосталност мора бити апсолутна и праћена адекватном одговорношћу за рад.²⁶²

²⁶² Милосављевић, М., Принципи рада и руковођење директора, *Право: теорија и пракса*, вол. 20, бр. 9-10, стр. 58-62, 2003; стр. 58.

4.7.1. Председник одбора – надлежност

Уколико друштво има одбор директора, директори бирају једног од директора за председника²⁶³ (чл. 400.), с тим што се у јавном акционарском друштву председник одбора обавезно бира из редова неизвршних директора. У одбору директора нарочит значај има председник одбора. Он сазива седнице одбора и председава њима, предлаже дневни ред и одговоран је за вођење записника са седнице. Поред наведених послова у јавном акционарском друштву председник одбора директора заступа друштво у односу са извршним директорима и то на начин који је одређен статутом, одлуком скупштине или једногласном одлуком неизвршних директора.

Председника одбора директора бирају директори који улазе у састав овог органа, а правило је да се он бира на време на које је именован одбор директора, с тим што је одбор директора самим законом овлашћен да може разрешити дотадашњег и изабрати новог председника у било које време и то без навођења разлога за такво понашање.

Уколико је председник одбора директора одсутан, сваки од директора који чини састав одбора може сазвати седницу одбора. Већином гласова присутних директора на самом почетку такве седнице одређује се један од директора који ће бити председавајући, с тим што ће он ову дужност обављати само на тој седници и имаће иста овлашћења као и стални председник одбора директора. Законодавац предвиђа да се у јавном акционарском друштву за председавајућег може изабрати само неизвршни директор.

Председник одбора директора региструје се у АПР-у и његов упис је декларативан.

²⁶³ Аналогно председнику управног одбора према ЗПД из 2004. године.

4.7.2. Надлежност и одговорност извршног одбора

Одредбом чл. 427. законодавац прописује надлежност и одговорност извршног одбора. Послови наведени у ст. 1. могу се класификовати у две основне групе послова:

- послови који се односе на скупштину акционара – припрема седнице скупштине друштва, предлаже дневни ред надзорном одбору и извршава одлуке скупштине и
- послови који се односе на вођење послова друштва – одређивање унутрашње систематизације друштва, одговарање за тачност пословних књига и финансијских извештаја друштва.

Извршни одбор у складу са законом, статутом и одлукама скупштине и надзорног одбора може обављати и друге послове, и у складу са тим доносити одлуке. Питања из надлежности извршног одбора не могу бити пренета на надзорни одбор.

4.7.3. Начин рада одбора директора и извршног одбора

Начин рада одбора директора може се одредити статутом, а одбор директора може донети и пословник о своме раду с тим што он мора бити у складу са ЗПД и са статутом. Када је реч о јавном акционарском друштву, оно мора да донесе пословник о раду на својој првој седници.

Законом је прописана обавеза (чл. 402.) да одбор директора одржи најмање четири седнице годишње. Наведена обавеза важи само за одборе директора јавних акционарских друштава, с тим да период, тј. временски размак између њих није прописан. Ипак, очекује се да седнице буду правилно временски распоређене ради анализе резултата пословања у претходном периоду. Ако председник одбора директора не сазове седницу одбора на писани захтев било којег директора тако да седница буде одржана у року од 30 дана од дана подношења тог захтева, седницу може сазвати и тај директор уз навођење разлога за сазивање седнице и предлог дневног реда. Писани позив за седницу одбора директора са навођењем дневног реда

и материјалима за седницу доставља се свим директорима у року који је предвиђен статутом или пословником о раду одбора директора, с тим да ако тај рок није одређен позив се доставља најкасније осам дана пре дана седнице, осим ако се сви директори не сагласе другачије. Поштовању прописане процедуре сазивања седница одбора директора законодавац придаје велики значај што се може закључити на основу одредбе чл. 403. ст. 2., којом је предвиђено да одлуке донете на седници одбора директора која није сазвана у складу са законом, статутом или пословником овог органа нису пуноважне, с тим што се и по овом питању сви директори могу другачије сагласити.

У обављању послова из своје надлежности извршни одбор поступа самостално.²⁶⁴ Изузетак представљају случајеви када је за обављање одређених послова неопходна сагласност надзорног одбора. За извршни одбор акционарског друштва, иако је колективно тело, карактеристично је да поступа и одлучује ван седнице, зато што то одговара природи овлашћења овог органа. Само у случају непостојања сагласности извршних директора седницу извршног одбора сазива генерални директор.

4.7.4. Кворум за одржавање седнице одбора директора и извршног одбора

Како би одбор директора акционарског друштва могао пуноважно да ради и да одлучује потребно је да за то постоји адекватан кворум, прописан одредбама чл. 404. За рад седнице одбора кворум чини већина од укупног броја директора и мора бити обезбеђен све време док траје седница одбора директора. Ако се у току седнице број присутних директора смањи, што утиче на то да кворум више не постоји, неопходно је прекинути седницу. Кворум за одржавање седнице одбора директора акционарског друштва може се статутом или пословником о раду уредити и на други начин, али само у смислу да буде већи, а никако мањи од онога што је прописано законом.

²⁶⁴ Начин рада извршног одбора уређен је чл. 429. Закона о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

Сходно овом члану, ст. 2. омогућено је да се седнице одбора директора одржавају и писменим или електронским путем, телефоном, телефаксом или употребом других средстава аудио-визуелне комуникације, али под условом да се томе не противи ниједан директор у писаној форми, уколико статутом или пословником о раду није другачије одређено. Веома значајно решење предвиђено је и ставом 3. зато што је омогућено гласање одсутних директора и писаним путем када се за потребе кворума сматра да су присуствовали седници. Наведено решење је диспозитивно те дозвољава другачије уређивање овог питања статутом или пословником о раду одбора директора.

Што се тиче кворума за рад седнице извршног одбора, њега чини већина од укупног броја извршних директора ако на аутономној основи није одређен већи број.²⁶⁵

Начин рада извршног одбора може се ближе уредити статутом друштва и одлуком надзорног одбора, а постоји могућност да овај орган донесе и пословник о свом раду који мора бити усклађен са законом, статутом и одлукама надзорног одбора.

4.7.5. Одлучивање на седницама одбора директора и записник

Одлуке на седницама одбора директора акционарског друштва доносе се већином гласова присутних директора. Статутом друштва или пословником о раду одбора директора ова већина се може и другачије одредити, али само тако да буде већа од већине предвиђене законом. Приликом поступка одлучивања у одбору директора нарочито важну улогу има његов председник, зато што у случају неједнаке поделе гласова директора управо он има одлучујући глас. Ипак, и ово законско правило је диспозитивног карактера, јер статут или пословник о раду одбора директора може садржати и другачија решења од поменутог.²⁶⁶ Одлуке на седници извршног одбора доносе се већином гласова извршних директора, с тим

²⁶⁵ На кворум за одржавање и начин одржавања седнице из чл. 429. ст. 3. сходно се примењују одредбе чл. 404. ЗПД.

²⁶⁶ Види одредбу чл. 406. Закона о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

што је глас генералног директора одлучујући у случају једнаке поделе гласова (чл. 429. ст. 4.).

Законска обавеза акционарског друштва јесте вођење записника на седницама будући да је то документ о току седнице. Записник садржи идентификационе податке о седници, и то: место и време одржавања седнице, дневни ред, списак присутних и одсутних директора, битан садржај расправе по сваком питању дневног реда, резултат гласања и донете одлуке, и евентуална издвојена мишљења појединих директора. Записник потписује председник или други директор који је у његовом одсуству председавао седницом. Законодавац инсистира на његовом сачињавању и достављању сваком директору и то најкасније осам дана од дана одржавања седнице, осим ако статутом или пословником одбора није другачије одређено. Одредбе чл. 407. ЗПД утврђују и правило да непоступање по његовим одредбама о вођењу, потписивању и достављању не утиче на пуноважност донетих одлука, што значи да се и на други начин може утврдити које су одлуке донете на седници овог органа.

4.8. ИЗВРШНИ И НЕИЗВРШНИ ДИРЕКТОРИ

Разликовање извршних (енгл. *executive directors*) и неизвршних (енгл. *non executive directors*) постало је нарочито значајно након изразитијег стављања акцента на улогу одбора не само у вођењу пословања, него и у активном мониторингу менаџера.²⁶⁷ Релевантно је нагласити да компанијски прописи англосаксонског права углавном не праве разлику у легислативи између извршних и неизвршних директора, али то никако не значи да не познаје обе врсте директора, што је резултат пословне праксе. У том смислу енглески Закон о компанијама из 2006. године у чл. 250. као директора одређује свако лице које заузима положај директора без обзира на његов назив, што компанијама допушта да своју управу организују у складу са њиховим интересима. У пракси ова могућност доводи до организовања одбора директора и до поделе надлежности између извршних и неизвршних директора. Насупрот

²⁶⁷ Петровић Томић, С. Н., *Осигурање од одговорности директора и чланова управног одбора акционарског друштва*, Београд, Правни факултет, 2011, стр. 47.

наведеном, у континенталном праву је ова област детаљно регулисана кроз легислативу.²⁶⁸ Тако се и у нашем законодавству сагласно одредбама чл. 387. ст. 1. ЗПД издвајају две категорије директора – извршни и неизвршни. Истим чланом је прописано да ако друштво има мање од три директора, сваки од њих је извршни, а ако их има више од три, неки од њих могу бити извршни а неки неизвршни директори. У друштву које није јавно акционарско друштво, само друштво одређује колико ће директора имати и какав ће им бити статус.

Када се ради о јавном акционарском друштву оно мора да има најмање три директора. Законом је предвиђено (чл. 387. ст. 3.) да овакво друштво мора имати неизвршне директоре и њихов број мора бити већи од броја његових извршних директора.

Извршни директори имају овлашћење да заступају друштво и воде послове друштва. Заступање акционарског друштва представља изражавање воље акционарског друштва преко лица способног да изрази ту вољу.²⁶⁹ До заступања акционарског друштва долази зато што оно не може да даје изјаве воље, те у његово име и за његов рачун то даје одређено физичко лице у својству његовог заступника. По новом ЗПД (из 2011. године) то је извршни директор. Статутом друштва се може предвидети да немају сви извршни директори овлашћења заступања, него само неки од њих, али се не може предвидети да извршни орган нема овлашћења пословођења, јер би у том случају постао неизвршни директор. Ако друштво има више извршних директора они воде послове и заступају друштво заједнички, ако одлуком скупштине или статутом није другачије одређено. Сходно наведеном закључује се да је неопходна сагласност свих директора у вршењу ових овлашћења, с тим да је потребно нагласити да је ово диспозитивна одредба која може бити замењена статутом или одлуком скупштине. Извршни директори друштва су у обавези да у вођењу послова друштва поштују ограничења одређена законом, статутом, одлукама скупштине друштва или одлукама одбора директора.

²⁶⁸ Англосаксонско право познаје и категорије директора које су у континенталном праву потпуно или пак недовољно познате, као што су нпр. алтернативни директори (енгл. *alternate directors*) и институт директора у сенци (енгл. *shadow directors*). Више о овом институту у: Ненадовић, С., Директор у сенци у праву Енглеске, *Правни живот*, вол. 64, бр. 11, стр. 129-141, 2016.

²⁶⁹ Костић, Т., Заступање и представљање друштва предузећа, *Радни односи и управљање*, вол. 26, бр. 3, стр. 6-10, 1994; стр. 6.

Одлуком скупштине, статутом или одлуком надзорног одбора могу се поједини или сви извршни директори ограничити у заступању друштвом путем специјалног ограничења овлашћења у облику супотписа прокуристе.²⁷⁰ Ово ограничење се односи само на заступање јер се овлашћења прокуристе односе само на заступање у правним односима везаним за обављање привредних делатности, а нема овлашћење да заступа друштво у свим делатностима. Стога директор не може да буде ограничен супотписом прокуристе у правним пословима које прокуриста уопште не може да предузима. Стефановић и Станивук²⁷¹ наводе да је нејасно да ли је законодавац желео да ограничење пропише само за правне послове код којих се тражи писана форма, изузимајући усмену, или је само био непрецизан мислећи и на једне и на друге. Наведено ограничење није примерено и зато што прокуриста има мања овлашћења од законског заступника друштва, а директор је законски заступник и не би требало да његова овлашћења буду ограничена овлашћењима другог лица које редовно има мање права од њега. Осим наведеног, овлашћења прокуристе не могу се ограничити супотписом директора, док се овлашћења директора могу ограничити супотписом прокуристе. Сходно наведеном важно је нагласити да уколико се друштво определи за овакво ограничење оно би прецизно требало да предвиди на шта се ограничење односи, односно на које правне послове.

Извршни директор не може издати пуномоћје за заступање нити може заступати друштво у спору у којем је супротна страна, а у случају да друштво нема другог извршног директора који је овлашћен да заступа друштво, то пуномоћје издаје скупштина друштва.²⁷² Законодавац у Црној Гори²⁷³ дефинише да извршни директор не може да буде члан одбора директора, осим ако се ради о једночланим акционарским друштвима. На овај начин је постигнуто раздвајање контролне

²⁷⁰ У нашем позитивном праву прокура се уводи Законом о предузећима из 1988., чл. 173., 173а., 174. и 175., а и у Закону о предузећима из 1996. године такође постоје одредбе које регулишу институт прокуре и то члановима 43.-48.

²⁷¹ Стефановић, С., Станивук, Б., *Коментар Закона о привредним друштвима: (са приручником за практичну примену)*, Београд, Параграф Цо; Нови Сад, Параграф Лекс, 2012; Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 357.

²⁷² Чл. 388. Закона о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

²⁷³ *Закон о привредним друштвима*, Службени лист Републике Црне Горе, бр. 6/02 и Службени лист Црне Горе, бр. 17/07, 80/08, 40/10, 36/11, 40/11, чл. 42. ст. 3. т. 3.

функције и функције вођења послова коју има одбор директора од функције пословођења коју има извршни директор.

У најопштијем смислу, неизвршни директори би се могли дефинисати као лица која осим позиције члана управе друштва не заузимају никакве извршне или менаџерске позиције у компанији и који по правилу нису запослени у компанији.²⁷⁴ Одредбом чл. 390. одређен је делокруг надлежности неизвршних директора у смислу да они надзиру рад извршних директора, предлажу пословну стратегију друштва и надзиру њено извршавање. Дедеић²⁷⁵ истиче да би задатак неизвршних директора требало да буде спречавање остваривања личних интереса извршног директора²⁷⁶ уместо остваривања интереса акционара и акционарског друштва. Злоупотреба положаја извршних акционара у пракси је често условљавала чак и стечај привредних друштава, па се њено спречавање сматра једним од примарних задатака савременог корпоративног управљања.

Неизвршни директори имају још једно важно законско овлашћење – да одлучују о давању одобрења у случају постојања личног интереса извршног директора друштва. О давању овог одобрења неизвршни директори одлучују обичном већином гласова свих таквих директора и о томе обавештавају скупштину друштва. Одредбом чл. 391. предвиђено је ограничење за обављање дужности ових директора у смислу да неизвршни директор не може бити лице које је запослено у акционарском друштву, што је и сасвим логично када се има у виду природа њихових овлашћења.

Од извршних директора се очекује већа фамилијарност и инволвираност у погледу вођења пословања, што се рефлектује и на њихову одговорност која би требало да буде оцењивана према строжим стандардима него одговорност неизвршних директора. Ипак, релевантно је истаћи да је у новије време карактеристичан тренд ширења и повећања одговорности и неизвршних директора. Њихова одговорност произилази из чињенице да они представљају већинске чланове

²⁷⁴ Радовић, В., Пут ка независном управном одбору, *Правни живот*, вол. 57, бр. 12, стр. 75-100, 2008; стр. 75.

²⁷⁵ Дедеић, П., Извршни директори у систему корпоративног управљања, *Правни живот*, вол. 57, бр. 12, стр. 135-145, 2008; стр. 135-145.

²⁷⁶ Сукоб интереса представља, на пример, ако компанија даје донације за директорову жену. Nehme, M., Wee, C. K. G., Tracing the historical development of corporate social responsibility and corporate social reporting, *James Cook UL Rev.*, no. 15, pp. 129-135, 2008.

свих комисија у акционарском друштву, те се питање њихове одговорности може поставити у случају било ког пропуста тих комисија.²⁷⁷

Директори могу именовати једног од извршних директора овлашћених за заступање друштва за генералног директора друштва (чл. 389.). Генерални директор друштва координира рад извршних директора и организује пословање друштва. Сходно наведеном, логичан је закључак да и генерални директор заступа друштво. Одлуком скупштине и статутом могу бити дефинисани услови које директор мора испуњавати како би могао бити именован за генералног директора и ближе уредити његова овлашћења и надлежности. Међутим, законодавац није утврдио шта ће се догодити, односно ко ће заступати друштво ако је оно остало без директора и исти не буде изабран у редовном поступку, а акционар или друго заинтересовано лице из чл. 397. ЗПД не тражи да суд у ванпарничном поступку постави привременог заступника друштва.²⁷⁸

4.8.1. Извештаји извршних директора

Одредбом чл. 416. прописана је посебна обавеза која се односи само на извршне директоре акционарског друштва. Ови директори, с обзиром на спектар њихових надлежности уређених чл. 388. ЗПД, имају обавезу, ако статутом или одлуком одбора директора није другачије уређено,²⁷⁹ да писменим путем извештавају одбор директора:

- о планираној пословној политици и о другим начелним питањима која се односе на постојеће и будуће вођење послова, као и о одступањима од послова и пројекција уз навођење разлога за то, најмање једанпут годишње, осим ако промене околности не налажу ванредни извештај;

²⁷⁷ Green, S., *Sarbanes-Oxley and the board of directors: Techniques and best practices for corporate governance*, New Jersey, John Wiley & Sons, 2005, стр. 1.

²⁷⁸ Милосављевић, М., Критички осврт на Закон о привредним друштвима Републике Србије из 2011. године, *Гласник права*, вол. 3, бр. 1, стр. 63-79, 2012; стр. 67.

²⁷⁹ Словић и Мрдак наглашавају да би ову одредбу требало тумачити тако да се статутом друштва или одлуком одбора директора може само одредити начин извештавања, а никако да се овим актима може искључити њихова обавеза извештавања одбора директора. Словић, Д., Мрдак Г., *Коментар Закона о привредним друштвима*, Београд, Висока школа за рачуноводство и берзанско пословање, 2012.

- о рентабилности пословања друштва, за седницу одбора директора на којој се расправља о финансијским извештајима друштва;
- о пословању, приходима и финансијском стању друштва, на кварталном нивоу;
- о пословима и пословним догађајима који су у току или су очекивани, а који би могли бити од већег значаја за пословање и ликвидност друштва, као и на рентабилност његовог пословања, увек када такве околности наступе или се очекује да ће наступити;
- о другим питањима у вези са њиховим радом, за која је одбор директора или било који директор затражио извештаје.

Сви ови извештаји у погледу података које обухватају морају да обухвате и податке о контролисаним друштвима, ако их друштво има. Извештаји се достављају председнику одбора директора, а његова изричита обавеза јесте да о достављеним извештајима обавести све чланове одбора директора. Ови извештаји се достављају свим члановима или се на одговарајући начин омогућава увид у њих – ако је одбор директора одлучио да се извештаји не достављају, него да се на одговарајући начин омогући увид у њих. По правилу се сматра да ови извештаји нису намењени јавности, а директори су дужни да не одају информације садржане у њима другим лицима, осим онима која су овлашћена да их сазнају. Одбор директора може да одлучи да се поједини извештаји или њихови делови доставе комисијама одбора директора, ако процене да је то неопходно за њихов рад. Обавеза извештавања и директора који чине извршни одбор (двodomно управљање) је иста као и код директора који чине одбор директора. Сходно наведеном је и одредба чл. 431. која је упућујуће природе у смислу да се на обавезу извештавања извршних директора сходно примењују одредбе чл. 416. ЗПД које се односе на обавезу извештавања одбора директора код једнодомног управљања.

4.9. НЕЗАВИСНИ ДИРЕКТОРИ

Независни директори представљају институт који има значајну подршку од стране заинтересованих чинилаца и њихово постојање се сматра добром праксом корпоративног управљања.²⁸⁰ Тако је на пример у САД присутан модел једнодомног система управљања без присуства надзорног одбора. У њиховом одбору директора све је више непристрасних спољних директора чему је допринело присуство најзначајнијих америчких финансијских институција међу којима су најзначајније њујоршка и америчка берза које су и поставиле захтев за увођење независних директора као већине у одборима директора. Ови одбори формирају комитете задужене за разна подручја, чији је циљ спречавање превеликог утицаја појединих акционара или менаџера над корпорацијом. Подели на интерне и екстерне, односно независне, свакако је допринела и спознаја да су интерни директори запослени у корпорацији, те су у сваком смислу подложнији утицају менаџмента, док независни директори нису у пословном смислу повезани са корпорацијом, те је и заступљена мања вероватноћа утицаја.²⁸¹

У упоредном праву се издвајају дефиниције независног директора са акцентом на њихову обавезну материјалну независност у односу на компанију и оне које истичу њихову способност и могућност да савесно и независно расуђују и одлучују о пословању директора. У Великој Британији²⁸² се истиче модел независног директора чија је основна сврха да се увере да чланови компаније нису под утицајем одређених интереса у компанији, те стога и они сами морају бити материјално независни од свега што може да утиче на независност њиховог деловања. С друге стране, за америчко тржиште су карактеристичне дефиниције по којима је независни директор оно лице за које одбор директора афирмативно утврди да нема позицију која може да угрози независно расуђивање одговорности директора. Иако у

²⁸⁰ Арсић, З., Марјански, В., *Право привредних друштава*, Нови Сад, Правни факултет, 2015, стр. 272.

²⁸¹ Чолак, М., *Корпорационо управљање и модели корпорационог управљања*, *Банкарство*, вол. 35, бр. 9-10, стр. 28-41, 2006; стр. 36.

²⁸² *The Hampel Report*, Committee on Corporate Governance, United Kingdom, 1998.

упоредном праву не постоји јединствена дефиниција независних директора,²⁸³ као најуже одређење може се узети дефиниција по којој су независни директори лица која немају никакав материјални интерес или другу врсту повезаности са компанијом или њеним управним или менаџмент одбором.²⁸⁴ Непостојање општеприхваћене дефиниције независних директора оправдава настојање високе групе експерата од стране Комисије Европске уније да предложи следеће дефиниције по којима су то: лица (чланови породице и са њима повезана лица) која нису запослена у компанији или то нису била пет година пре именовања као неизвршни или надзорни директори; лица (чланови породице и са њима повезана лица) која не примају никакву накнаду за консалтинг или за нешто друго од компаније или њених извршних директора; лица (чланови породице и са њима повезана лица) која не примају накнаду од компаније која је зависна од њених перформанси (нпр. варанте за стицање акција или друге хартије од вредности); лица (чланови породице и са њима повезана лица) која у својству извршних или надзорних директора компаније не надзиру извршног директора који је неизвршни директор или надзорни директор у другом друштву у којем су она извршни директор или у другој форми међусобне повезаности; лица (чланови породице и са њима повезана лица) која нису контролни акционари, делујући самостално или заједнички, или њихови заступници (у овом случају под контролним акционаром подразумева се акционар који, самостално или са лицима са којима делује заједно, поседује најмање 30% акционарског капитала компаније).

Према ЗПД²⁸⁵ независни директор се дефинише као лице које није повезано лице са директорима – извршним и неизвршним – и које претходне две године:

- није извршни директор или запослени у друштву, или у другом друштву које је повезано са друштвом у смислу овог закона;

²⁸³ Hopt, K. J., Wymeersch, E. (eds.), *Comparative Corporate Governance: Essays And Materials*, Walter de Gruyter, GmbH & Co KG, 1997.

²⁸⁴ *Winter Report – Company Law*, стр. 62-63. Наведено према: Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 355-356.

²⁸⁵ Чл. 392. Закона о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

- није било власник више од 20% основног капитала, запослено или на други начин ангажовано у другом друштву које је од друштва остварило више од 20% годишњег прихода у том периоду;
- није примило од друштва, или од лица која су повезана са друштвом у смислу овог закона, исплате односно потраживања од тих лица у износу чија је укупна вредност већа од 20% његових годишњих прихода у том периоду;
- није било власник више од 20% основног капитала друштва које је повезано са друштвом у смислу овог закона;
- није било ангажовано у вршењу ревизије финансијских извештаја друштва.

У складу са законом независни директор мора испуњавати услове за тај положај током целог периода трајања мандата, а у супротном, настављаће да обавља дужност неизвршног директора ако испуњава услове за обављање те функције, односно дужност извршног директора ако испуњава услове за извршног директора. У случају да лице не испуњава услове ни за извршног ни за неизвршног директора, сматра се да му је престао мандат директора и то даном престанка испуњавања тих услова.

Војкић и Радовановић²⁸⁶ сматрају да је законодавац у новом ЗПД (из 2011. године) оправдано проширио формулацију прошлог закона²⁸⁷ на то да не могу бити независни они директори који су чланови повезаних друштава компаније. Пооштравањем ових критеријума аутоматски су из селекције искључена она лица која су већ на неки начин у вези са постојећим друштвом. Закон је флексибилан у смислу постављања граница које се односе на висину исплате или потраживање које директор може да прими, а зависи од његових годишњих примања, што отвара могућност потенцијалним злоупотребама. Прецизније, 20% годишњих прихода успешног директора може да буде изузетно велика цифра, те се сматра да би било прикладно смањити тај лимит.²⁸⁸ Исти аутори закључују да би смањивање процента

²⁸⁶ Војкић, Б., Радовановић, И., Независни директори, *Право и привреда*, вол. 50, бр. 4-6, стр. 263-277, 2013; стр. 265.

²⁸⁷ У претходном ЗПД из 2004. године чланом 310. су дефинисани критеријуми које је потребно да испуни независни директор како би обављао ту функцију.

²⁸⁸ У ЗПД из 2004. године овај лимит је био 10%.

удела у акцијама²⁸⁹ који независни директор може да поседује у друштву допринело обезбеђивању њихове неутралности и квалитетнијем надзору, а тиме и успешнијем пословању компаније.

Законодавац (чл. 392. ст. 5. и 6.) дефинише да уколико јавно друштво из било којег разлога остане без најмање једног независног директора може извршити кооптирање недостајућег независног директора у року од 30 дана, од стране одбора директора или на ванредној седници скупштине акционара. Обавезно је бирање новог независног директора и то у року од 60 дана од дана када су преостали директори сазнали за разлог престанка својства независног директора.

Како би независни директор што боље обављао свој посао неопходно је да поседује одређене квалитете. У супротном, они неће моћи да врше своју функцију квалитетно, независно и одговорно. Као нужни и основни квалитети независних директора издвајају се: независна процена, лојалност, марљивост и репутација.²⁹⁰ Формулисање Европског правила о неизвршним директорима је суочено са две главне тешкоће – како осигурати компетентност исто толико колико и независност. На нивоу Европске уније донета је и Препорука Комисије Европске уније о улози независних – неизвршних директора котирањих компанија.²⁹¹ У том смислу, Радовић истиче да независним директорима често недостају специјализована знања, вештине и искуство који су неопходни за успешно обављање послова. Недовољно познавање материје о којој одлучују утиче на то да ова лица не могу критички сагледати предлоге извршног руководства нити могу сами предложити другачију садржину одлуке. Стога некомпетентност претвара независне директоре у лица која механички гласају за предлоге, чиме се губе све предности њиховог пословања.²⁹²

Што се тиче именовања независних директора, оно је директно повезано са његовом неутралношћу, те сам начин њиховог избора и именовања мора у себи садржати неопходне гаранције да ће у будућности независни директор заиста бити

²⁸⁹ У ЗПД из 2004. године законодавац је прописао да независни директор максимално поседује, директно или индиректно, акције друштва које представљају 10% основног капитала друштва (чл. 310. ст. 3. т. 4.).

²⁹⁰ Више о наведеним квалитетима у: Војкић, Б., Радовановић, И., *Независни директори, Право и привреда*, вол. 50, бр. 4-6, стр. 263-277, 2013; стр. 268-269.

²⁹¹ Више у: Радоњић, Д., *Независни директори, Право и привреда*, вол. 42, бр. 5-8, стр. 58-72, 2005.

²⁹² Радовић, В., *Три разлога неефикасности независних директора, Правни живот*, вол. 60, бр. 11, стр. 99-115, 2011; стр. 108.

независан и да ће за своје поступке одговарати акционарима. Најрелевантнији пример именовања независних директора је у шпанском праву које на иновативан начин именује независне директоре. У овом праву је установљен систем у којем мањински акционари могу кумулативно гласати о постављању нових директора, чији је број пропорционално ограничен њиховим уделом у укупном капиталу компаније. Наведени начин има и своје мане јер постоји могућност да ће се новоизабрани директори водити искључиво интересима групе мањинских акционара који су га и изабрали.²⁹³

4.10. ГЕНЕРАЛНИ ДИРЕКТОР

Већина кодекса праксе корпоративног управљања препоручује да се улога председника одбора и генералног директора раздвоје, тј. повере различитим особама, што обезбеђује да један другог у неку руку проверавају, а и доприноси да се у процесу доношења одлука успостави равнотежа уместо доминације појединца и његове евентуалне претеране склоности ка преузимању ризика. У САД су улоге председника одбора и генералног директора обједињене у јакој особи која води компанију. Пословање у великим америчким корпорацијама води главни извршни директор. Он је одговоран одбору директора за руководеће особље које води послове предузећа, као и за успешност предузећа. Његов положај подразумева руковођење читавом компанијом, из чега произилази његова моћ приликом доношења важних одлука, али и одговорност и ауторитет.²⁹⁴ Британски комбиновани кодекс предвиђа могућност да у одређеним околностима један лидер буде неизбежан. У том случају неопходно је оформити јаку групу неизвршних директора у одбору, која има сопственог именованог вођу.²⁹⁵

У нашем законодавству одредбом чл. 423. законодавац је уредио питање постојања генералног директора. Свако акционарско друштво које има извршни

²⁹³ Bennedsen, M., Wolfenzon, D., The balance of power in closely held corporations, *Journal of Financial Economics*, no. 58, pp. 113-139, 2000; стр. 113-139.

²⁹⁴ Чолак, М., Корпорационо управљање и модели корпорационог управљања, *Банкарство*, вол. 35, бр. 9-10, стр. 28-41, 2006.

²⁹⁵ Трикер, Б., *Директор – од А до З*, Нови Сад, Асее, 2008, стр. 19.

одбор мора имати и свог генералног директора, а он може бити именован и у акционарском друштву које нема извршни одбор. За њихово именовање је надлежан надзорни одбор друштва. Он именује за генералног директора једног од извршних директора друштва и то само оних који су овлашћени да заступају друштво. Услови које извршни директор мора испуњавати да би могао бити именован за генералног директора могу бити утврђени на аутономној основи, односно статутом, одлуком скупштине или одлуком надзорног одбора.

С обзиром на то да генерални директор координира рад извршних директора и организује пословање друштва он има посебно значајна овлашћења. Поред наведеног, у случају одржавања седнице извршног одбора генерални директор предлаже њен дневни ред и председава седницом, иако је опште правило да он одлучује и поступа ван седнице. Надлежности и овлашћења генералног директора могу се ближе одредити статутом, одлуком скупштине и одлуком надзорног одбора друштва.

Решење из ст. 5. овог члана је веома значајно за праксу јер омогућава сазивање и одржавање седнице извршног одбора и у случају одсутности генералног директора. У наведеном случају сваки од извршних директора може сазвати седницу извршног одбора, а већином гласова присутних извршних директора бира се један од њих за председавајућег. Оваква седница у свему осталом има ток као и седница којом председава генерални директор. Генерални директор представља податак од интереса за трећа лица, те стога мора бити регистрован у регистру привредних субјеката који води АПР.

4.11. КОМИСИЈЕ ОДБОРА ДИРЕКТОРА

Одбор директора акционарског друштва може да образује комисије које ће му помагати у раду. Начелно није обавезно постојање ових комисија, а када се именују, припремају одлуке које доноси одбор директора и врше надзор над њиховим спровођењем или обављају одређене стручне послове за потребе одбора директора. Састав ових комисија могу чинити директори и друга лица која имају одговарајућа

знања за рад у њима. С обзиром на то да су комисије помоћна тела одбора директора, оне не могу одлучивати о питањима из надлежности овог органа. Дужне су да редовно извештавају одбор директора о свом раду и то у складу са одлуком одбора директора о њиховом образовању.²⁹⁶

Одредбе чл. 410. ЗПД којима се уређује састав комисије одбора директора у потпуности су усклађене са директивама европског законодавства, односно препорукама Европске комисије. Сва правила су дата на императивној основи и не постоји могућност другачијег уређивања актира друштва. У погледу састава комисија које формира одбор директора законодавац је прописао да оне морају да имају најмање три члана. Иако није предвиђено да овај број буде непаран обично се то подразумева, те следствено наведеном, уколико би њихов број био паран не сматра се да је комисија састављена супротно закону. Овим чланом се искључује могућност да нека лица буду именована за члана комисије коју формира одбор директора. Прецизније, прописано је да члан комисије за ревизију не може да буде лице које је запослено или ангажовано на други начин, по основу неког од уговора, у правном лицу које врши ревизију финансијских извештаја тог акционарског друштва. Такође, прописана је и забрана за извршне директоре да предлажу, али и да учествују у избору чланова комисије одбора директора, што значи да и у њиховом избору могу учествовати само неизвршни директори. С друге стране, прописана је обавеза за нека лица да морају да буду именована у одређеним комисијама. Тако у јавном акционарском друштву у комисији за ревизију, комисији за именовање и комисији за накнаде већину чланова морају да чине неизвршни директори. Наведено одговара и структури у јавном акционарском друштву, док су специјална правила прописана за комисију за ревизију. Председник комисије за ревизију мора да буде независни директор, односно један од независних директора ако их друштво има више. Најмање један члан комисије мора да буде лице које је овлашћени ревизор у смислу Закона о рачуноводству и ревизији.²⁹⁷ ЗПД је дозвољено и да уместо

²⁹⁶ Одредбе чл. 408. Закона о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

²⁹⁷ Према одредбама чл. 4. ст. 2. Закона о рачуноводству и ревизији (Службени гласник РС, бр. 46/2006, 111/2009 и 99/2011 – др. закон) звање овлашћеног ревизора има лице које има високу школску спрему, радно искуство на пословима екстерне ревизије финансијских извештаја или интерне ревизије у трајању од три године, односно три године радног искуства као руководиоца на

овлашћеног ревизора буде ангажовано лице које има одговарајућа знања и радно искуство у области финансија и рачуноводства, а које је независно од друштва у смислу чл. 392. овог Закона. Ипак, Законом није прецизирано шта значе одговарајућа знања и искуства, на основу чега се закључује да је остављено друштву да процени да ли лице које именује има знања и искуства да би се бавило овим пословима. У случају када се ради о јавном акционарском друштву, уколико ниједан члан од неизвршних директора не испуњава услове из ст. 5. овог члана, члана комисије за ревизију који испуњава услове из тог става бира скупштина.

За разлику од акционарског друштва које није јавно и у погледу којег је законодавац предвидео могућност образовања појединих комисија, њихов састав и надлежност²⁹⁸ у јавном акционарском друштву одбор директора има законску обавезу да образује комисију за ревизију. Васиљевић²⁹⁹ сматра да је ова ревизорска комисија у извесном смислу трансформација између независних спољних ревизора и одбора директора ка скупштини или непостојању надзорног одбора. Осим наведене комисије, одбор директора јавног акционарског друштва за разлику од претходног законског решења³⁰⁰ није у обавези, али може образовати и:

- комисију за именовање и
- комисију за накнаде.

Поред наведених комисија одбору директора јавних акционарских друштава дата је могућност да у складу са потребама друштва статутом предвиде и образовање других комисија. Комисије одбора директора доносе одлуке већином гласова од укупног броја чланова (чл. 414.). У случају када је подела гласова једнака, глас председника комисије је одлучујући. На седницама комисије могу бити присутни чланови комисије, као и стручна лица која су једногласно позвали чланови комисије

пословима рачуноводства, положен испит за стицање овог професионалног звања и које није осуђивано за кривична дела која га чине недостојним за обављање ових послова.

²⁹⁸ Одредбе чл. 408. ЗПД се односе на уређивање улоге комисије одбора директора.

²⁹⁹ Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015, стр. 365.

³⁰⁰ Законодавац је у ЗПД из 2004. године императивним одредбама одредио образовање две комисије: комисије за именовање и комисије за накнаде. Види више: чл. 317. Закона о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 125/04.

да присуствују појединој седници, ако је њихово присуство неопходно ради расправљања одређених тачака дневног реда.

4.11.1. Комисија за ревизију

Законом је прописана надлежност комисије за ревизију (чл. 411.). О питањима која су у њеној надлежности комисија за ревизију не одлучује, него саставља и подноси извештаје најмање једном годишње. Чланови комисије се приликом израде извештаја изјашњавају о појединим питањима и тада комисија ради као колективни орган, што подразумева да чланови комисије одлучују да ли ће или неће бити прихваћен одређени податак, став или мишљење које се наводи у извештају. Исти се на захтев скупштине друштва подноси одбору директора, а може бити поднет и скупштини уколико она то захтева. Одлуком одбора директора или статутом може бити предвиђено да се извештаји подnose у краћем временском периоду. Законом није предвиђено да се надлежности могу преносити на друге комисије или тела. Комисија за ревизију има следеће надлежности:

- припрема, предлаже и проверава спровођење рачуноводствених политика и политика управљања ризицима;
- даје предлог одбору директора за именовање и разрешење лица надлежних за обављање функције унутрашњег надзора у друштву;
- врши надзор над радом унутрашњег надзора у друштву;
- испитује примену рачуноводствених стандарда у припреми финансијских извештаја и оцењује садржину финансијских извештаја;
- испитује испуњеност услова за израду консолидованих финансијских извештаја друштва;³⁰¹
- спроводи поступак избора ревизора друштва и предлаже кандидата за ревизора друштва, са мишљењем о његовој стручности и независности у односу на друштво;
- даје мишљење о предлогу уговора са ревизором друштва и у случају потребе даје образложени предлог за отказ уговора са ревизором друштва;

³⁰¹ Република Србија је питање ревизије финансијских извештаја компанија уредила Законом о рачуноводству и ревизији, Службени гласник РС, бр. 46/2006, 111/2009 и 99/2011 – др. закон.

- врши надзор над поступком ревизије, укључујући и одређивање кључних питања која треба да буду предмет ревизије, и проверу независности и објективности ревизора;
- обавља и друге послове из домена ревизије које јој повери одбор директора.

4.11.2. Комисија за именовање

Ако је образована комисија за именовање, њене надлежности су прописане ЗПД (чл. 412. ст. 1.). Надлежности ове комисије су:

- да даје предлог кандидата за директора, са својим мишљењем и препоруком за именовање;
- да предлаже услове које треба да испуњава кандидат за директора и поступак именовања директора;
- да најмање једанпут годишње саставља извештај о примерености састава одбора директора и броја директора, и даје препоруке с тим у вези;
- да разматра кадровску политику друштва у избору лица на руководећа места у друштву и обавља друге послове у вези са кадровском политиком друштва које јој повери одбор директора.

Комисија своје предлоге и извештаје упућује одбору директора. Законодавац је предвидео (ст. 2.) да је обавеза одбора директора акционарског друштва да у дневни ред прве наредне седнице друштва уврсти и разматрање предлога и извештаја комисије за именовање. За пропуштање уврштавања предлога и извештаја у дневни ред седнице нису прописане посебне санкције, али постоји могућност да одбор директора или поједини његови чланови због пропуштања извршења наведене обавезе буду разрешени.

4.11.3. Комисија за накнаде

Ако у акционарском друштву није формирана комисија за накнаде, њене послове врши одбор директора. Када је формирана, њене надлежности су прописане ЗПД (чл. 413.), и то:

- да припрема нацрт одлуке о политици накнаде извршним директорима;
- да даје предлог о износу и структури накнаде за сваког појединачног директора, као и предлог накнаде ревизору друштва;
- да најмање једном годишње саставља извештај за скупштину друштва о оцени износа и структуре накнаде за сваког директора;
- да даје препоруке извршним директорима о износу и структури накнада лицима на руководећим местима у друштву и обавља друге послове у вези са политиком накнада друштва које јој повери одбор директора.

Предлоге и извештаје ове комисије одбор директора је дужан да уврсти у дневни ред прве наредне седнице скупштине.

4.12. НАКНАДА ЗА РАД ДИРЕКТОРА

Сваки директор има загарантовану накнаду за свој рад и на њих по правилу не утиче успешност пословања компаније. Стога се поставља питање да ли би директори акционарских друштава показали већи интерес за максимизирање добити читавог друштва, уколико би њихова примања била делимично везана за успешност пословања компанија. У пракси и поред многобројних покушаја примене стимулативних накнада нису дале позитивне резултате.³⁰² Питање накнаде за рад директора представља једно од актуелних питања права привредних друштава. Европска комисија је препознала да је материја накнаде члановима управе једна од најпроблематичнијих и најконтроверзнијих области корпоративног управљања, те је од 2004. године усвојила три препоруке о накнадама, од којих се две односе на општи режим накнаде члановима управе, док се трећа везује само за финансијски сектор.³⁰³ На нивоу Европске уније општи режим накнада чланова управе уређен је препорукама, што подразумева да државе чланице задржавају пуну слободу

³⁰² Ћулафић, В. В., Агенцијски проблеми корпоративног управљања, *Економски погледи*, вол. 15, бр. 2, стр. 125-135, 2013.

³⁰³ *Commission recommendation of 4 December 2004 fostering an appropriate regime for the remuneration of directors of listed companies (2004/913 EC)*, Official Journal of the European Union L 385/55.

усвајајући правила која сматрају оптималним. Ипак, Радовић³⁰⁴ закључује да се не може оспорити чињеница да су препоруке учиниле велики утицај на национална законодавства, а нека од предложених решења су постала и општеприхваћена. Стога Европска комисија планира да уреди нека питања из домена накнаде члановима управе као обавезујућа. Претпоставља се да би се јединствена регулатива односила на објављивање накнада и на увођење обавезног гласања од стране скупштине акционарског друштва.

Објављивањем накнаде би корпоративно управљање било унапређено на неинвазиван и јефтин начин. Прецизније, снизили би се трошкови надзора, повећала активност акционара, промовисала одговорност, привлачиле стране инвестиције, а све у циљу утврђивања адекватних накнада за чланове управе. Нарочит проблем у Европској унији је представљало објављивање индивидуалних накнада. Међутим, иако највећи противник објављивања индивидуалних накнада Немачка је прва земља која је одступила од свог традиционалног становишта усвајајући 2005. године Закон о објављивању накнаде члановима управног одбора.³⁰⁵ Стога се може рећи да су се напори Европске комисије исплатили.

Што се пак тиче обавезног гласања од стране скупштине акционарског друштва у поступку утврђивања накнаде члановима управе оно и данас представља предмет теоријских недоумица, а и контроверзи. Заступљеност нових видова накнаде, а нарочито акцијских опција, условила је многобројне проблеме у пракси, који се огледају у интензивирању конфликта интереса између чланова управе и акционара. Како би превазишла истакнути проблем Европска комисија је увела препоруку, односно принцип гласања акционара о појединим питањима која се односе на накнаду члановима управе са идејом да се тај принцип временом претвори у најбољу праксу корпоративног управљања.³⁰⁶

У нашем законодавству одредбом чл. 393. је уређено питање накнаде за рад директора, као и стимулација (бонуса) путем доделе акција. За свој рад директор

³⁰⁴ Радовић, В., Будућност компанијског права Европске уније – нови Акциони план, *Право и привреда*, вол. 50, бр. 4-6, стр. 116-142, 2013; стр. 120.

³⁰⁵ Spindler, G., Das Gesetz über die Offenlegung von Vorstandsvergütungen–VorstOG, *Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht (NZG)*, vol. 47, no. 8, pp. 689-691, 2005.

³⁰⁶ Радовић, В., Будућност компанијског права Европске уније – нови Акциони план, *Право и привреда*, вол. 50, бр. 4-6, стр. 116-142, 2013; стр. 122.

акционарског друштва има право на накнаду, као и право на стимулацију путем доделе акција. Статутом, одлуком скупштине или одлуком надзорног одбора ако је управљање друштвом дводомно, уређује се питање награде или стимулације, као и начин њеног одређивања. Висина накнаде и стимулације може зависити од пословних резултата акционарског друштва, с тим што накнада не може бити одређена као учешће у расподели добити. За стимулацију је прописано да може бити одређена и у акцијама, односно варантима друштва или другог друштва које је повезано са тим друштвом.

Накнада и стимулација за рад директора код јавног акционарског друштва морају посебно бити исказани у оквиру годишњих финансијских извештаја друштва. Када је стимулација директора одређена у акцијама, неопходно је да поменути извештаји садрже и назнаку о врсти, класи, броју и номиналној вредности акција, односно рачуноводственој вредности код акција без номиналне вредности које је директор стекао, тј. на чије стицање има право по основу стимулације.

Арсиф и Марјански³⁰⁷ наглашавају да се између осталог поставља питање да ли и независни директори треба да примају накнаду. Независним директорима према једном схватању не треба дати накнаду за рад, него само накнаду трошкова које су имали обављајући послове. Насупрот томе наводи се доминација праксе према којој и независни директори примају накнаду. Наведени став је заступљен и у нашем ЗПД (чл. 393.) којим је предвиђено да директор има право на накнаду за свој рад, при чему се не издвајају независни директори.

Решење које се преферира у литератури, а односи се на висину накнада, јесте да њу одређује комисија која се бави питањима накнада и коју у потпуности чине спољни (независни) директори. Други предлог за праћење накнада директорима укључују и обавезно гласање акционара о накнадама директора или прописе који би регулисали статутарне обавезе.

У данашње време је дошло до процвата консултантских кућа које се баве питањима накнаде директорима и дају савете о одговарајућим системима и нивоима

³⁰⁷ Арсиф, З., Марјански, В., *Право привредних друштава*, Нови Сад, Правни факултет, 2015, стр. 279.

награђивања. Суштина је у постојању могућности да се објасни и оправда награда која се даје директорима.³⁰⁸

4.13. Одговорност директора

Под одговорношћу директора подразумева се обавеза спровођења његових овлашћења и припадајућих дужности. Наука класификује одговорност директора према различитим критеријумима. Тако се у погледу односа према друштвеним нормама одговорност директора дели на:

- позитивну, која се огледа у поштовању правила понашања и
- негативну, која значи непоштовање правила понашања.

У вези са концептом друштвене одговорности уочљиво је да земље чланице Европске уније имају различит приступ законској регулативи. Универзални тренд законске регулативе Европске уније јесте да су правила друштвене одговорности компанија нарочито наглашена у области компанијског извештавања и дужности директора. Тако на пример, у Француској не постоји посебан регулативни оквир за примену система друштвене одговорности компанија него се он углавном реализује кроз добровољне активности. Ипак, француски парламент је 2001. године усвојио Закон о новој економској регулативи (фр. *Nouvelles régulations économiques*) чији је циљ био да се у пословање компанија уведе и етички аспект пословања. На овај начин је уведена обавеза да компаније чије се акције котирају на берзи у годишњем извештају прикажу и податке о томе на који начин узимају у обзир последице утицаја њиховог пословања на животну средину и на друштво. С друге стране, није била прописана форма ни обим пословања, као ни санкције за компаније које нису ову одредбу спровеле, што је у пракси доводило до тога да наведена одредба није испоштована од стране компанија.³⁰⁹

У науци је присутна и подела одговорности која се везује за овлашћења и обавезе које директор има. На основу тога се разликује одговорност за савесно

³⁰⁸ Трикер, Б., *Директор – од А до З*, Нови Сад, Асее, 2008, стр. 2.

³⁰⁹ Васиљевић, М., Друштвена одговорност компанија: од политике, преко морала, до права, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 61, бр. 1, стр. 5-28, 2013; стр. 16.

обављање функције, за резултате пословања, за усклађивање процеса рада, за предлог одлука, за доношење одлука, за извршавање одлука и за испуњење законом прописаних одлука. Најприхваћенија класификација је на материјалну одговорност, статусну, кривичну, прекршајну, дисциплинску и одговорност за привредне преступе.³¹⁰

4.13.1. Одговорност директора према претходним законима

У Трговачком закону Краљевине Југославије из 1937. године законодавац је одредбама чланова 389-400. предвидео читав низ одговорности пословодних органа, као што је одговорност за штету, одговорност због изношења неистинитих чињеница, одговорност због несразмерне противчинидбе, одговорност за ревизију и за чување тајне, одговорност за злоупотребу утицаја, одговорност за повреду дужности, одговорност за злоупотребу положаја итд.³¹¹ С друге стране, у Закону о предузећима из 1988. године одговорност пословодних органа је била регулисана са само неколико чланова, прецизније четири (чл. 70.-74.), а изменама и допунама број чланова се смањио на три. Другим речима, одговорност се делила на колективну и појединачну, а односила се на одговорност „за вршење пословодне функције“.³¹² При томе су се облици и поступак одговорности уређивали статутом. Наиме, било је потребно да свако предузеће самостално утврди како ће уредити питање одговорности – статутом или и статутом и другим самоуправним актима. Одредбама чл. 72. Закона о предузећима из 1988. године уређено је начело одговорности сваког изабраног лица да оно за свој рад одговара онима који су га изабрали, што важи и за делегате у радничком савету и за одговорност радничког савета радницима. Сходно наведеном, делегат радника у радничком савету предузећа прво одговара радницима дела предузећа у којем је кандидован, а затим и свим радницима предузећа. Што се тиче материјалне штете пословодног органа и чланова колегијалног пословодног и

³¹⁰ Милосављевић, М., Одговорност пословодног органа, *Право: теорија и пракса*, вол. 21, бр. 2, стр. 35-49, 2004; стр. 35.

³¹¹ Више о наведеним члановима којима је регулисана одговорност пословодних органа видети у: *Трговачки закон за Краљевину Југославију из 1937. године – репринт*, Београд, Финекс, 1993, стр. 171-177.

³¹² Чл. 70. ст. 3. *Закона о предузећима*, Службени лист СФРЈ, бр. 77/1988 и 46/90.

извршног органа, може се изрећи само под условом да су они предложили одлуке које су донете, а да су при томе прикрили чињенице или дали неистините податке, што је навело савет или раднике да прихвате доношење одлуке која је проузроковала материјалну штету предузећу.³¹³ Одредбом чл. 74. Закона о предузећима из 1988. године утврђене су последице доношења одлука од стране радничког савета мимо његових овлашћења, односно мимо упозорења и обавезе пословодног органа предузећа у случају доношења такве одлуке. Како би пословодни орган обуставио извршење одлуке радничког савета донете у смислу ове одредбе потребно је да истовремено буду испуњени следећи услови: да је раднички савет донео одлуку ван оквира својих овлашћења, да је на доношење такве одлуке раднички савет био упозорен и да се таквом одлуком наноси штета предузећу. Ако то није случај, не ради се о незаконитој одлуци, што се решава обустављањем такве одлуке, јер је супротна самоуправном акту или закону.

Следећи Закон о предузећима из 1996. године садржи више одредаба о одговорности пословодног органа, а дефинисане су три врсте одговорности, и то: за штету, за незаконите одлуке и за одавање пословне тајне. У Закону који је уследио 2004. године, односно у Закону о привредним друштвима, одредбама чл. 328. била је уређена имовинска одговорност члана управног одбора и члана извршног одбора, а у најновијем ЗПД из 2011. године материја имовинске одговорности директора је искристалисана у чл. 415., о којем ће бити више речи у даљем тексту.

4.13.2. Одговорност директора према новом ЗПД

У случају корпоративне одговорности неопходно је правити разлику између одговорности директора за грешке и пропусте „у вршењу функције или у вези са вршењем функције“ и одговорности компаније (привредног друштва) за штету коју они вршењем проузрокују трећим лицима.³¹⁴ Према важећим правилима Закона о облигационим односима (чл. 170. ст. 1.) „За штету коју запослени у раду или у вези са радом проузрокује трећем лицу одговара предузеће у коме је запослени радио у

³¹³ Чл. 73. Закона о предузећима, Службени лист СФРЈ, бр. 77/1988 и 46/90.

³¹⁴ Петровић Томић, С. Н., *Осигурање од одговорности директора и чланова управног одбора акционарског друштва*, Београд, Правни факултет, 2011, стр. 60-63.

тренутку проузроковања штете, осим ако докаже да је запослени у датим околностима поступао онако како је требало.³¹⁵

Сходно наведеном закључује се да је у нашем праву до доношења ЗПД из 2011. године првенствено постојала одговорност компанија, док је на другом месту била одговорност њихових органа, тј. директора. Међутим, ситуација се променила доношењем новог ЗПД који садржи члан посвећен веома важним питањима имовинске одговорности директора, којим се нека од њих уређују по први пут у нашем закону. Промене које је донео нови ЗПД обухватиле су материју имовинске одговорности директора привредног друштва, међу којима се истиче промена у чл. 415. Када се каже да овај члан представља важну новину првенствено се мисли на правна питања која уређује, а која до сада нису била предмет изричите регулативе.

Савремено компанијско право обележава тренд увођења одговорности директора као и свих чланова органа привредног друштва према трећим лицима, али и задржавања одговорности и самог друштва према трећим лицима.

Поменути чл. 415. ЗПД се у структури законског текста налази у оквиру уређења акционарских друштава, прецизније, међу одредбама које уређују правни положај директора једнодомног модела управе. Међутим, садржина ове одредбе, по самом Закону, примењује се и на одговорност чланова управе акционарског друштва дводомне унутрашње структуре, тј. на извршне директоре и чланове надзорног одбора, а и на одговорност чланова надзорног одбора друштва са ограниченом одговорношћу.³¹⁶ Наиме, одредбе чл. 447. којима се уређује одговорност чланова надзорног одбора упућујуће су природе јер у члану пише да се ова одговорност примењује сходно чл. 415. На исти начин законодавац је регулисао и чл. 430. који се односи на одговорност извршних директора. Прецизније, и он је упућујуће природе тако да се на одговорност извршних директора примењују одредбе чл. 415. које се односе на одговорност одбора директора код једнодомног управљања.

³¹⁵ Закон о облигационим односима, Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, Службени лист СРЈ, бр. 31/93 и Службени лист СЦГ, бр. 1/2003 - Уставна повеља.

³¹⁶ По питању одговорности чланова надзорног одбора друштва са ограниченом одговорношћу законодавац чланом 235. упућује на сходну примену одредби овог Закона које се односе на надзорни одбор акционарског друштва, а с обзиром на то да је надзорни одбор акционарског друштва по питању одговорности изједначен са одбором директора акционарског друштва и одговорност чланова надзорног одбора друштва са ограниченом одговорношћу је изједначена са њим.

Директор одговара друштву за штету коју му проузрокује кршењем одредаба овог Закона, статута или одлуке скупштине.³¹⁷ Наведена одговорност неће постојати само у случају када је директор поступио у складу са одлуком скупштине. У том случају одговорност је на скупштини као органу власника, а нарочито ако је упозорена на незаконитост доношења одређене одлуке по којој је поступио директор. Сви директори одбора колективно одговарају за накнаду штете друштву која настане као последица одлуке одбора директора, с тим да за штету одговара и директор који је био суздржан од гласања јер се сматра да је гласао за ту одлуку.

Интересантан је и став законодавца по питању одговорности за штету директора који није био присутан на седници одбора директора, на којој је донета одлука у вези са којом се поставља питање одговорности. Наиме, и у оваквом случају се сматра да је директор гласао за ту одлуку, јер се истој није у писаној форми успротивио у року од осам дана по сазнању за њено доношење (чл. 415. ст. 5.). Следствено наведеном закључује се да за накнаду штете неће одговарати само онај директор који је гласао против наведене одлуке.

Захтев друштва за накнаду штете застарева у року од три године од настанка штете. Законодавац уноси и потпуну новину која се односи на могућност одрицања друштва од захтева за накнаду штете. Друштво се може одрећи накнаде штете у складу са одлуком скупштине акционара која се доноси трочетвртинском већином гласова присутних акционара, с тим да се та одлука не може донети ако се њој успротиве мањински акционари који поседују или представљају најмање 10% основног капитала друштва.

4.13.3. Имовинска одговорност директора

Промене које је донео нови ЗПД обухватиле су и материју имовинске одговорности директора привредног друштва уређене чланом 415. Поред наведене

³¹⁷ Основ одговорности потврдио је и Привредни апелациони суд: „Одговорност лица која имају дужност према привредном друштву за штету причињену друштву није објективна и не заснива се на чињеници да имају одређено својство у друштву, већ је ова одговорност субјективна и заснива се на њиховој кривици.“ Види: Решење Привредног апелационог суда Пж. 1253/2010 (2) од 22.04.2010. године.

одговорности, директори сnose и статусну одговорност,³¹⁸ кривичну одговорност,³¹⁹ а у развијеним системима корпоративног управљања и етичку одговорност. С обзиром на то да је из угла компанија имовинска одговорност најважнија, о њој ће бити више речи.

Имовинска одговорност је по својој садржини сложен појам, а може се дефинисати на основу субјективног и објективног критеријума. Субјективни критеријум одређује круг лица у односу на која се одговорност може засновати, а објективни критеријум одређује домен примене имовинске одговорности у погледу основа штете у смислу чињеничног догађаја из којег штета проистиче. Круг лица којим се може проузроковати штета неправилним радом директора чине:

- привредно друштво у којем су ангажовани,
- имаоци капитала истог друштва и
- трећа лица у која спадају повериоци или лица која нису у правном односу са друштвом.

Објективни критеријум је теже одредити зато што се на основу штете у складу са потребама праксе исти стално мењају, те се не може саставити коначна листа ових критеријума. Ипак, у литератури су препознате три основне групе одговорности:

- одговорност због повреде посебних дужности према привредном друштву и других обавеза регулисаних статусним законом,
- одговорност за извештавање финансијског тржишта и
- одговорност за проузроковање стечаја и пословање у стечају.³²⁰

У најважније се убрајају прописи о дужности пажње и дужности лојалности, као суштинске дужности директора, и неопходно је да се безусловно поштују. Директори би своје послове требало да извршавају савесно, са пажњом доброг

³¹⁸ Статусна одговорност је регулисана Законом о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015, чл. 220., 231., 395., 439. и 581.-584.

³¹⁹ Кривичноправна одговорност регулисана је Кривичним закоником, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005. испр., 107/2005 – испр., 72/2009 и 111/2009, 121/2012, 104/2014, 108/2014, чл. 223.-245.

³²⁰ Петровић Томић, С. Н., *Осигурање од одговорности директора и чланова управног одбора акционарског друштва*, Београд, Правни факултет, 2011, стр. 66-74.

привредника, у разумном уверењу да делују у најбољем интересу привредног друштва, што подразумева увођење фидуцијарне дужности. Развој института фидуцијарне дужности чланова одбора директора водио је ка промоцији савесног деловања директора и то у најбољем интересу компаније.

У САД, правило о фидуцијарној дужности настало је на терену правичности, а наставило еволуцију у корпоративном контексту, где је посебно унапређено у најпознатијем суду за корпорације – *Delaware's Court of Chancery*. Судови, као и правни теоретичари, сагласни су да је неопходно да директори своје индивидуалне интересе морају да подвргну дужностима које имају према корпорацијама, без обзира на основ ова два конфликта. Међутим, сагласност није присутна када је реч о томе да ли се фидуцијарна дужност дугује само корпорацији или и индивидуалним акционарима. Тако се на пример у енглеској судској пракси сматра да је члан управног одбора у фидуцијарној дужности само када одлучује и делује у том својству, а не и када у скупштини гласа у својству акционара.³²¹

У Француској је Касациони суд изричито признао фидуцијарну дужност директора према компанији. И немачки Закон о акционарским друштвима, британски Компанијски закон и швајцарски Закон о облигацијама за сада говоре само о фидуцијарној дужности директора према компанији.³²²

Нови ЗПД не помиње дужност лојалности, али низ забрана које су уведене члановима управе говоре у прилог задржавања ове дужности:

- забрана сукоба са интересима компаније (чл. 69. ЗПД),
- забрана конкурисања друштву (чл. 75. ЗПД) и
- забрана присвајања имовине друштва (чл. 69. ЗПД).

Од круцијалног значаја за добро корпоративно управљање јесте обезбеђивање финансијских и других извештаја која су јавна друштва дужна да дају финансијском тржишту. Предлоге свих финансијских извештаја припрема надлежни орган друштва и на основу Закона он мора да састави и извештаје о битним догађајима, годишње и

³²¹ Sealy, L. S., *Cases and Materials in Company Law*, London, Butterworths, 1992, стр. 174-176. Наведено према: Васиљевић, М., Акционарско друштво - друштво акционара и/или носилаца других интереса/ризика: призма судске праксе, *Правни живот*, вол. 57, бр. 12, стр. 5-19, 2008; стр. 14.

³²² Васиљевић, М., Акционарско друштво - друштво акционара и/или носилаца других интереса/ризика: призма судске праксе, *Правни живот*, вол. 57, бр. 12, стр. 5-19, 2008; стр. 14.

полугодишње извештаје о извршеној ревизији, изводе тих извештаја, обавештења о поседовању акција са правом гласа и извештаје учесника на организованом тржишту. Одговорност за ове извештаје је уређена на исти начин као и одговорност за истинитост и потпуност проспекта.³²³ Сходно наведеном, за све пропусте у њиховом сачињавању одговорност сноси привредно друштво и одговорни чланови управе. Законски заступник друштва – директор или генерални директор потписује финансијске извештаје. У упоредном праву је присутна пракса да се у финансијске извештаје и пословне књиге уноси и изјава директора да су исти сачињени у складу са рачуноводственим стандардима и да верно приказују стање права и обавеза.

У вези са основним питањем одговорности директора за пословање у стечају основни услов за отварање овог питања јесте постојање разумног основа сумње да је компанија постала инсолвентна непосредно пре преузимања дуга или пак у току његовог преузимања. Како би суд одлучио о одговорности директора приликом инсолвентности потребно је да испита све околности које су биле познате у време преузимања дуга, а нарочито је потребно тумачити стандард разумности која се очекује од директора просечне стручности и опрезности приликом вршења својих дужности. По овом питању судска пракса је заузела став да за одговорност директора није неопходно да он заиста и посумња у инсолвентност, али је довољно да је током одређеног времена био свестан чињеница које стварају разуман основ за сумњу у инсолвентност.³²⁴

4.13.4. Уговорна и вануговорна одговорност директора

У нашем праву је присутно разликовање уговорне и вануговорне (деликтне) одговорности.³²⁵ Правила која важе за ова два вида одговорности, иако нису у свему иста, имају заједнички циљ, а то је накнада штете. Прва одговорност може наступити, а да одговорно и оштећено лице нису пре проузроковања штете били ни у

³²³ Закон о тржишту капитала, Службени гласник РС, бр. 31/2011, 112/2015 и 108/2016, чл. 19.

³²⁴ Austin, R., P, Ford, H. A., Ramsay, I. M., *Company Directors – Principles of Law and Corporate Governance*, Butterworth, Lexis Nexsis, 2005, стр. 487. и 430.

³²⁵ Правила о вануговорној деликтној одговорности за штету садржана су у чл. 159.-209. Закона о облигационим односима, а правила уговорне одговорности садржана су у делу Закона о дејствима обавеза (чл. 262.-294.).

каквом правном односу. Тек се наступањем штете између њих успоставља правни однос у којем једно дугује накнаду другоме – овај вид одговорности се назива вануговорна или деликтна одговорност. С друге стране, одговорност може наступити када неко лице не изврши неку своју обавезу из правног односа у којем се са другим лицима налазило и пре проузроковања штете. У овом случају се ради о уговорној одговорности.³²⁶

У даљем тексту ће се настојати да се да одговор на питање да ли је одговорност директора за штету проузроковану привредном друштву уговорна или вануговорна.

Већински став правних теоретичара јесте тај да је у питању уговорна одговорност, а за аргумент се наводи постојање закљученог уговора којим се регулишу међусобна права и обавезе директора и друштва. Уговор који директори закључују са привредним друштвом могу имати две форме – форму облигационоправног уговора којим се регулишу међусобна права и обавезе, и форма уговора о раду. Неизвршни директори не могу закључити уговор о раду, док се извршним директорима даје могућност избора између поменутих врста уговора.³²⁷ У случају да извршни директор закључи уговор о раду са привредним друштвом могло би се поставити питање одговорности, у смислу да ли се у том случају примењују одредбе радног законодавства у погледу имовинске одговорности запосленог. Одговор би требало да буде негативан зато што је спорно питање да се директор привредног друштва може сматрати запосленим у правом смислу речи, а одредбе радног права су у потпуности у супротности решењима ЗПД јер садрже блажа правила одговорности, те због тога не би било оправдано применити их на извршне директоре, као лица са великим овлашћењима унутар друштва. Директори са привредним друштвом закључују уговор о међусобним правима и обавезама, али је важно нагласити да је већина тих дужности и обавеза дефинисана законом, те се не могу другачије уредити уговором. Сходно наведеном може се закључити да закон представља акт конституисања тих обавеза и дужности, а не уговор.³²⁸ У случају

³²⁶ Јанковец, И., *Уговорна одговорност*, Београд, Пословна политика, 1993, стр 7.

³²⁷ У том смислу видети ЗПД чл. 391., чл. 398. ст. 1. т. 15. и чл. 441. ст. 1. т. 13.

³²⁸ Barbić, J., *Pravo društava – društava kapitala. Knj. 2*, Zagreb, Organizator, 2001, стр. 497.

неиспуњавања поменутих обавеза и дужности може се рећи да долази до повреде закона као општег акта, а не уговора као појединачног.

Иако директори закључују уговор којим се регулишу међусобна права и обавезе, са привредним друштвом не заснивају само уговорни него и корпоративни однос на основу одлуке о именовању. Из наведеног проистиче да правни однос директора и привредног друштва садржи два елемента, и то корпоративни – регулисан законом, и уговорни – регулисан споразумом страна у границама које закон дозвољава.³²⁹ Стога се може поставити питање међусобног односа ова два елемента и то у смислу да ли је један од њих преовлађујући или су међусобно изједначени. Приликом уређења акционарских друштава у оквиру одредби којима се регулише правни положај органа управе законодавац изричито не налаже обавезу закључења уговора директора и привредног друштва као правно ваљано засноване функције. У том погледу одлука о именовању представља неизоставни правни акт. Што се тиче уређења престанка функције директора такође су присутне одредбе које су супротне правилима уговорног права и на основу којих се потврђује став да је уговорни елемент правног односа између директора и привредног друштва супсидијаран по свом значају. Уговорно право садржи опште правило да се уговор као сагласност две изјављене воље не може једнострано раскинути, осим у случају када су испуњени законом предвиђени основи једностраног раскида уговора. На основу ЗПД скупштина акционарског друштва може разрешити директора и пре истека мандата и то без навођења разлога, а и директор може у сваком моменту поднети оставку писаним путем. У овим случајевима иако наведена права не представљају део садржине уговора закљученог између директора и привредног друштва и даље представљају законска права односних субјеката. Када се донесу одлуке такве садржине функција директора престаје, и то у складу са законом, док чињеница да уговор између друштва и директора није формално-правно раскинут није правно релевантан за даље обављање функције. Сходно наведеном може се закључити да у правном односу директора и привредног друштва преовлађује корпоративни елемент, док уговор директора закључен са привредним субјектима

³²⁹ Čolaković, E., *Menadžerski ugovori – modeli, savjeti i praksa*, Zagreb, Hrvatsko udruženje menadžera i poduzetnika - CROMA, 2006, стр. 121. Наведено према: Величковић, Ј., Правне последице оставке директора привредног друштва, *Право и привреда*, вол. 50, бр. 4-6, стр. 242-261, 2013.

има резидуалну сврху, и то у смислу уређења питања која нису изричито уређена законом.³³⁰

³³⁰ Више у: Величковић, Ј., Одговорност за штету чланова управе привредног друштва (члан 415 Закона о привредним друштвима), *Право и привреда*, вол. 49, бр. 10-12, стр. 108-127, 2012.

ГЛАВА ПЕТА – НАДЗОРНИ ОДБОР

Доношењем новог Закона о привредним друштвима (2011) управљање у акционарским друштвима је доживело значајне промене. Наиме, по ЗПД из 2004. године управни одбор је представљао орган који је заступао интересе власника, а као орган управљања имао је надлежност да управља предузећем, да надгледа рад директора и читавог менаџмента предузећа, као и да их смењује и бира, што је омогућило успостављање потпуне контроле над читавим менаџментом.

Одредбама новог ЗПД (из 2011. године) престали су да постоје управни одбори, који су имали примарну одговорност за управљање друштвом. Последица овог законског решења јесте преношење овлашћења са некадашњег управног одбора на друге органе акционарског друштва. Када је у питању једнодомно управљање, надзорни одбор не постоји, него само скупштина и директор, односно одбор директора. С тим у вези, улога и значај надзорног одбора акционарског друштва доживели су квалитативне промене које се односе на дводомно управљање у акционарском друштву. Једнодомни и дводомни модел управљања разликују се у погледу начина вршења надзорне функције. У једнодомном моделу надзорну функцију врше неизвршни директори, који су чланови одбора директора. У том смислу Мићовић³³¹ наглашава да се спаја неспојиво, односно, функција управљања коју обављају извршни директори као чланови одбора директора и функција контроле коју врше неизвршни директори. Предности вршења надзорне функције на овај начин јесу то што су њима непосредно доступне информације о раду директора јер и они сами улазе у састав одбора директора. С једне стране је ефикаснија надзорна контрола, али с друге стране, може се довести у питање непристрасност неизвршних директора, који са извршним директорима чине исти орган управљања. Актуелни ЗПД (из 2011. године) код дводомног модела управљања предвиђа извршни и надзорни одбор, чиме се постиже раздвајање контроле од управљања. Код овог система управљања надзорну функцију врши надзорни одбор. У том

³³¹ Мићовић, М., Корпоративно управљање у земљама региона. У *Хармонизација грађанског права у региону: зборник радова*, Источно Сарајево, Правни факултет, 2013, стр. 397.

случају је обезбеђена непристрасност раздвајањем управне и надзорне функције, али је с друге стране, отежан приступ информацијама.³³²

Истраживање у оквиру ове главе има за циљ да анализира настанак института надзорног одбора, делокруг његовог овлашћења, поступак његовог именовања, права и овлашћења чланова одбора, као и његов однос са другим органима акционарског друштва. У оквиру права и овлашћења која се тичу чланова надзорног одбора, а која ће овом приликом бити анализирана, налазе се питања којима законодавац регулише мандат чланова надзорног одбора, њихову надлежност, накнаду за рад, као и питање њихове одговорности. Нарочит акценат ће бити стављен на улогу независних чланова у надзорном одбору, на начин рада надзорног одбора и на његов однос са другим органима.

Улога надзорног одбора се може посматрати са аспекта његовог деловања – као стратешка, контролна и повезујућа. Стратешка улога се манифестује кроз учествовање у дефинисању дугорочних циљева компаније уз константно и интензивно усаглашавање са менаџментом. Неопходно је активно учествовање надзорног одбора приликом формулисања стратегије, а затим и да својим деловањем заједно са менаџментом имплементира исту, са сврхом да се остваре постављени циљеви. Надзорни одбор спроводи контролну улогу уз избор чланова управе, надзор и праћење постигнућа и рада врховног менаџмента. Такође, његов задатак је и да контролише политику награђивања чланова управе и главних менаџера, осигурање транспарентности избора чланова управе, да врши процену евентуалних сукоба интереса у пословању и доношења мера потребних за спречавање злоупотребе имовине корпорације и сл. Како би извршио наведене задатке, надзорни одбор, односно његови чланови треба да буду независни од било какве врсте утицаја. Повезујућа улога овог органа рефлектује се кроз активности којима се обезбеђује константна интеракција са свим интересним групама, било да се ради о интерним

³³² У циљу спречавања наведеног мађарски законодавац је прецизирао да надзорни одбор може да затражи информације од извршних директора, као и вишег менаџмента компаније, и оне морају да буду достављене на начин и у року предвиђеном у меморандуму о оснивању. Такође, исти законодавац предвиђа да надзорни одбор може да врши инспекцију пословних књига и докумената уз помоћ стручњака, када је то потребно. Бохинц, Р., Унитарни или двостепени системи корпоративног управљања у неким земљама ЕУ и земљама иван ЕУ. *Мегатренд ревија*, вол. 8, бр. 1, стр. 57-76, 2011; стр. 68.

(нпр. синдикати, радници итд.) или екстерним (нпр. добављачи, купци итд.), и то све у циљу учвршћивања пословних веза и унапређења односа.³³³

Овлашћење надзорног одбора да имплементира унутрашњи надзор је веома значајно, може се чак рећи и кључно за ефикасно функционисање акционарског друштва. Надзорни одбор води рачуна како о стратешком курсу предузећа, тако и о значајним одступањима од оријентације одржавајући га на „правом“ путу. Без тога је предузеће препуштено извршним плаћеним директорима, што је са једне стране добро, али на дужи рок и није тако добро, јер директори имају превелику моћ. Како би надзорни одбор поседовао ефикасан капацитет и како би контролисао личне интересе извршних директора неопходно је знатно пословно искуство и врхунска информисаност о интересима предузећа и директора. Наравно, то се не односи искључиво на интересе које директори јавно декларишу, него на реалне намене, мотиве и дела, што је много комплексније и теже, али свакако не и недостижно.³³⁴

5.1. УСТАНОВЉАВАЊЕ НАДЗОРНОГ ОДБОРА

Прихваћени системи статусне и функционалне организације надзорне контроле у акционарским друштвима различити су у упоредном праву. У земљама као што су Аустрија, Холандија итд., које су прихватиле систем двостепених одбора, надзорну функцију примарно обавља надзорни одбор. Он представља обавезни орган у друштву који поред контролних овлашћења обавља и одређене управљачке послове, као што су уређивање пословне политике, давање сагласности на одређене пословне трансакције и сл. Поред надзорног одбора одређене пословне контроле обављају и спољни ревизори или контролори. С друге стране, у земљама као што су Енглеска, САД, Италија итд., које су прихватиле једностепени систем одбора,

³³³ Хоџић, Н., Грегловић, Н., Улога и значај надзорних одбора у корпоративном управљању, *Економски изазови*, вол. 4, бр. 8, стр. 1-13, 2015; стр. 7.

³³⁴ Љутић, Б., Место и улога надзорног одбора, *Правни информатор*, вол. 18, бр. 5, стр. 40-43, 2015; стр. 41.

надзорни одбор не постоји у структури привредног субјекта, него се надзорна функција врши од стране спољних контролора које бира скупштина.³³⁵

У немачком праву, у акционарским друштвима посебно место заузима надзорни одбор (нем. *Aufsichtsrat*) који по Закону од 1937. године не врши само рачунску контролу него постаје водећи орган у акционарском друштву и стални надзорни орган над радом управе, те је у том својству и преузео многе компетенције скупштине.³³⁶ Касније је немачки Закон о акционарским друштвима из 1965. године поставио основе дводомном моделу управљања. Овај Закон је прописао да је за оперативно вођење послова овлашћена управа која може бити састављена од једног или више директора. У овом Закону надзорни одбор има надлежност да врши надзор над радом управе, као и да је именује, разрешава, контролише њен рад, одобрава послове у којима је присутан сукоб интереса, одобрава послове веће вредности и заступа друштво у односима према управи. Увођењем забране да се истовремено врше функције и члана управе и члана надзорног одбора у истом или пак зависним друштвима законодавац је успео да раздвоји функцију оперативног управљања и надзора. Специфичност овог модела управљања огледа се и у увођењу института партиципирања запослених у управљању друштвом. Одредбама Закона о самоодлучивању из 1976. године прописано је да ако акционарска друштва имају више од две хиљаде запослених надзорни одбор има паран број чланова, а половину чине акционари.³³⁷ Наиме, сматра се да постоји оправдање за учешће запослених у управљању акционарским друштвом из више разлога, а најзначајнији су социјални и економски, који се огледају у мотивацији запослених да повећају продуктивност рада, као и да се обезбеди социјални мир и да се избегну потенцијални сукоби у предузећу. С друге стране, у стручној јавности а и од стране неких синдиката присутна су противљења и оспоравања партиципације.³³⁸ Амерички синдикати сматрају да се учешћем запослених у управљању друштвима губи самосталност

³³⁵ Више о томе у: Meinhardt, P., *Company Law in Europe*, Westmead, Dartmouth Publishing Co Ltd., 1978.

³³⁶ *Правна енциклопедија. Књига 1*, главни редактор Борислав Т. Благојевић, Београд, Савремена администрација, 1985, стр. 856.

³³⁷ Мићовић, М., Корпоративно управљање у земљама региона. У *Хармонизација грађанског права у региону: зборник радова*, Источно Сарајево, Правни факултет, 2013, стр. 107.

³³⁸ Више о партиципацији запослених у надзорном одбору у немачком праву види у: Kulms, R., *Employee representation on supervisory boards: A German perspective*, *Право и привреда*, вол. 44, бр. 9-12, стр. 3-26, 2007.

синдиката, те се ствара илузија о томе да запослени заиста имају утицај на доношење одлука, а у ствари се ради о манипулисању радника.

Раздвајање управне и надзорне функције настало је као последица јачања улоге управе акционарског друштва. Наиме, акционари су за себе задржали улогу инвеститора, док су вођење послова друштва због веће ефикасности и стручности поверили професионалним лицима. Скупштини, као телу које окупља акционаре, онемогућена је ефективна контрола рада управе. Стога су се управи морала дати најшира овлашћења како би успешно руководила читавим друштвом. Међутим, са осамостаљивањем управе дошло је и до стварања простора за разне врсте злоупотреба. Како би се злоупотребе спречиле неопходно је увођење контроле рада управе кроз адекватан надзор.³³⁹ У том смислу Бабић, Симић, Шуње и Пулић наводе да надзорни одбор има статус централног корпоративног органа који у оквиру своје надлежности има сва овлашћења и сву одговорност ради остварења интереса власника.³⁴⁰

Питање надзорног одбора било је анализирано, па и правно уобличено још у Трговачком закону Краљевине Југославије из 1937. године. Још тада се расправљало о начину организовања управљања који би при томе одговарао потребама друштва, како са великим тако и са малим бројем чланова, а сходно томе и обиму посла. Може се рећи да је управо у Трговачком законика промовисан еластичан модел управљања који је било могуће прилагодити супстрату друштва. С обзиром на то да је потребно да друштво има и надзорне и управне органе, њихов међусобни однос треба да уз законом одређена одступања буде заснован на принципу према којем онај ко управља не сме да надзире, и обрнуто – ко надзире не сме да управља. Сходно наведеном су одређена правила у Трговачком законика, према којима је друштво морало да има управу,³⁴¹ а одредбом чл. 309 овог Законика било је прописано да деоничко³⁴² друштво има надзорни одбор или ревизијско поверенство или оба.

³³⁹ Марковић Бајаловић, Д., Управна и надзорна функција у отвореном акционарском друштву, *Право и привреда*, вол. 42, бр. 5-8, стр. 186-197, 2005; стр. 190.

³⁴⁰ Бабић, М., Симић, М., Шуње, А., Пулић, М., *Корпоративно управљање: принципи и механизми*, Сарајево, Ревикон, 2008, стр. 206.

³⁴¹ Управа се може састојати од највише 15 чланова. Види више чл. 291 у: *Трговачки закон за Краљевину Југославију из 1937. године – репринт*, Београд, Финекс, 1993, стр. 112-113.

³⁴² У овом Законика се користио термин деоничарско друштво, а данас се користи термин акционарско друштво.

Законодавац је био прописао да уколико друштво има мање од 20 чланова и главницу до 5.000.000 динара уместо наведених органа контролу може поверити удружењу за ревизију. С друге стране, у одредби истог члана, ст. 3. било је прописано да уколико је основна главница већа од 5.000.000 динара друштво мора имати надзорни одбор.

И одредбама чл. 65 Закона о предузећима из 1996. године је било прописано обавезно формирање надзорног одбора у акционарским друштвима која имају више од сто запослених, осим ако се ради о повезаним друштвима, када се може образовати надзорни одбор само на нивоу матичног предузећа, и то без обзира на то што зависно предузеће има више од сто запослених. У том случају, надзорни одбор је вршио надзор у оба предузећа, док је у акционарским субјектима која имају мање од сто запослених и нису у систему повезаних предузећа, оснивачким актом или статутом одређено који ће орган вршити послове надзора. По Закону о предузећима из 1996., послове из свог делокруга надзорни одбор је обављао на сопствену иницијативу, а код акционарских субјеката и на захтев акционара, односно чланова са најмање десетином основног капитала друштва, као и на захтев поверилаца друштва чија потраживања износе најмање десетину основног капитала. У том смислу и акционар, односно члан друштва који има или представља десетину основног капитала друштва или статутом одређени мањи део, може писмено захтевати од надзорног одбора да изврши контролу законитости рада управе, уз навођење конкретних разлога. Ако надзорни одбор не поступи по овом захтеву у року од 30 дана од дана његовог пријема, акционар, односно члан друштва се може по истеку рока обратити скупштини.³⁴³

По одредбама чл. 307. ЗПД (из 2004. године) прописано је да затворено акционарско друштво има директора или управни одбор, а отворено само управни одбор. Истим Законом су дефинисане и улоге и одговорности управног одбора, те се са аспекта стратегијске и контролне улоге издвајају одредбе уређене чл. 313., а дефинишу надлежност управног одбора и то: контролу тачности финансијских извештаја и информација, управљање развојем друштва, надзор извршних директора

³⁴³ Закон о предузећима, Службени лист СРЈ, бр. 29/96, чл. 277. и 279.

и администрације друштва, утврђивање или одобравање пословног плана друштва, избор и разрешење извршних директора и утврђивање њихове накнаде.³⁴⁴

5.2. ОВЛАШЋЕЊА ЧЛАНА НАДЗОРНОГ ОДБОРА

Члан надзорног одбора је лице коме припадају два кључна овлашћења – овлашћење учешћа у пословођењу и овлашћење контроле, које се односи на извршни одбор, односно на извршне директоре.

Како би уверили јавност у транспарентност пословања и потпуну правну и пословну контролу управе коју спроводе власници, многе угледне фирме у свету објављују кратке пословне биографије чланова надзорног одбора. За власнике компанија је веома важно да надзорни одбор чине висококомпетентне особе, са изграђеним системом вредности и способности реаговања у сложеним ситуацијама које захтевају висок степен одговорности и одлучности да се шире интереси компаније, у односу на све нестабилности које може донети нелојалан или некомпетентан одбор. Стога надзорни одбор представља уравнотежујућу динамичку снагу у односу на управни одбор, односно одбор директора. Снажан, утицајан и стабилан надзорни одбор који веома дуго функционише компанији представља релевантан елемент доприноса приликом остварења пословних резултата на дуги рок.³⁴⁵

Може се рећи да су у циљу остварења наведеног и одредбе чл. 432 ЗПД³⁴⁶ којима законодавац уређује услове и ограничења за чланство у надзорном одбору, а упућујуће су природе јер се сходно примењују одредбе чланова 382. и 391. овог Закона. Из сходне примене одредаба наведених у овим члановима произилази да члан надзорног одбора мора имати пуну пословну способност. Члан надзорног

³⁴⁴ Више о управном одбору и о његовој надлежности у смислу надзора биће у даљем тексту.

³⁴⁵ Љутић, Б., Место и улога надзорног одбора, *Правни информатор*, вол. 18, бр. 5, стр. 40-43, 2015; стр. 42.

³⁴⁶ *Закон о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

одбора може бити физичко или правно лице.³⁴⁷ Када је у питању држављанство, оно није од значаја, тако да се и страним лицима признаје исто право у смислу да могу да буду чланови надзорног одбора, као и домаћа лица. Не захтева се ни пребивалиште чланова надзорног одбора на територији Републике Србије.

Законодавац осим пословне способности не предвиђа друге услове које члан надзорног одбора мора да испуни како би био именован на ову функцију. Додатни услови могу бити предвиђени статутом друштва. Најчешће је реч о стручној квалификацији, односно врсти и степену коју члан надзорног одбора мора да има, а може се захтевати и неко специфично знање или вештине.

Законодавац је прописао и одређене забране, тако да нека лица не могу бити чланови надзорног одбора. Члан надзорног одбора не може да буде лице коју ту функцију или функцију директора врши у више од пет друштава, што подразумева да и то лице може да врши функцију надзорног одбора у пет друштава, али не више од тога. Такође се подразумева да исто лице не може да буде члан надзорног одбора у конкурентним друштвима, осим ако за то прибави посебно одобрење од друштва у којем већ врши функцију.

За члана надзорног одбора не може бити именовано лице које је осуђено због неког кривичног дела у привреди. Наведена забрана важи за период од пет година, а њен рок се рачуна од правоснажности осуђујуће пресуде. Уколико је пресудом изречена казна затвора, у ток рока се не рачуна време које је проведено на издржавању казне затвора, и то оно време које је проведено у затвору после правоснажности пресуде којом је изречена казна затвора. Суд уз осуђујућу пресуду може изрећи меру безбедности забране обављања делатности.³⁴⁸ Ова мера може бити изречена у трајању које не може да буде краће од једне године, нити дуже од десет година. Време проведено у затвору или здравственој установи у којој је извршена мера безбедности се не рачуна у време трајања мере безбедности.

³⁴⁷ Македонски законодавац је изричито био прописао одредбу којом је било дозвољено да правно лице може да буде члан надзорног одбора или да буде неизвршни директор, али је ова могућност укинута изменама које су извршене 2007. године (чл. 343. ст. 2. *Закон за трговските друштва*, Сл. весник на Р. Македонија, бр. 28/04 84/05, 25/07, 87/08, 42/10 и 48/10).

³⁴⁸ Види: *Кривични законик*, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005. испр., 107/2005 – испр., 72/2009 и 111/2009, 121/2012, 104/2014, 108/2014, чл. 79. ст. 1. т. 5.

Законодавац је прописао и специјално ограничење за чланове надзорног одбора, а то је да не могу бити именовани из реда лица која су запослена у друштву. Ова забрана важи како приликом именовања чланова надзорног одбора, тако и за време трајања мандата. Када члан надзорног одбора постане један од запослених у друштву по аутоматизму престаје његов мандат члана надзорног одбора.³⁴⁹

Што се тиче уређења акционарског друштва и његових органа, а с обзиром на дејтонско уставно уређење Босне и Херцеговине, успостављени су релативно самостални правни системи, и то на нивоу БиХ, на нивоу ентитета као и на нивоу Брчко Дистрикта БиХ у оквиру којих је извршена подела надлежности. Сходно наведеном јесте и регулисање правног положаја акционарских друштава које је уврштено у надлежност ентитета, па су тако у ФБиХ заступљена три правна режима у вези са уређењем субјеката трговачког права.

Према Закону о привредним друштвима ФБиХ, за орган који врши надзор над пословањем привредног друштва у ФБиХ користи се назив надзорни одбор.³⁵⁰ Чак према одредби чл. 239. овог Закона произилази да он поред скупштине, управе и одбора за ревизију представља обавезан орган акционарског друштва. С друге стране, према Закону о привредним друштвима у Републици Српској за орган који врши надзор над пословањем акционарског друштва користи се назив управни одбор. Овим Законом је предвиђено постојање управног одбора³⁵¹ и извршног одбора. Специфичност наведене организације јесте у постојању две врсте чланова управног одбора – извршни и неизвршни директори, под условом да већину чланова чине неизвршни директори. Неизвршни директори обављају функцију надзора над пословањем привредног друштва, док извршни одбор има функцију управљања пословањем друштва, и чине га искључиво извршни директори.

³⁴⁹ Као пример за наведено може се навести Пресуда ВСПХ бр. 658/04-2 од 23.03.2005. године на основу које је одлучено да је након што је надзорни одбор на седници одржаној 10.12.1997. године именовао свог члана за директора друштва, он постао члан управе, те од тог тренутка није смео обављати послове члана надзорног одбора.

³⁵⁰ *Закон о привредним друштвима Федерације БиХ*, Службене новине Федерације БиХ, бр. 23/1999, 45/2000, 2/2002, 6/2002, 29/2003, 68/2005, 91/2007, 84/2008, чл. 259.

³⁵¹ С тим да у затвореним акционарским друштвима ту функцију може обављати и директор – чл. 298. *Закон о привредним друштвима Републике Српске*, Службени гласник РС, бр. 127/08, 58/09 и 100/11, 67/13.

Модел организације управно-извршних органа у Брчко Дистрикту Босне и Херцеговине регулисан је Законом о предузећима и то у одељку пет.³⁵² Као обавезни органи се издвајају скупштина, надзорни одбор и управа. Као интересантно законско решење Дедић³⁵³ издваја она која се односе на надзорни одбор. Ради се о томе да је након начелне одредбе у којој је наведено да се статутом може прописати да друштво има надзорни одбор, односно да је исти факултативан, додата је одредба да друштво обавезно има надзорни одбор у четири случаја.³⁵⁴

5.3. САСТАВ НАДЗОРНОГ ОДБОРА

Одредбом чл. 433. ЗПД уређује се састав надзорног одбора. Надзорни одбор акционарског друштва је колегијални орган који је састављен од више чланова, а најмање три. Прецизан број чланова надзорног одбора одређује се статутом друштва, с тим да тај број мора увек бити непаран.³⁵⁵ Нарочит значај у вези са саставом надзорног одбора има одредба ст. 3. поменутог члана по којој се забрањује да чланови надзорног одбора имају заменике, те је стога веома важно да сви чланови надзорног одбора редовно долазе на седнице будући да не постоји могућност њихове замене. Чланови надзорног одбора не могу да буду извршни директори нити прокуристи друштва зато што би вршење тих дужности од стране истог лица било неспојиво.³⁵⁶ Наиме, надзорни одбор надзире рад извршних директора и даје им опозиву прокуру.

³⁵² *Закон о предузећима*, Службени гласник БДБиХ, бр. 11/01, 10/02, 76/03, 14/04 и 34/07.

³⁵³ Дедић, С., *Правно уређење статуса чланова управе и надзорног одбора дионичарских друштава у БиХ, Годишњак Правног факултета у Сарајеву*, вол. 52, бр. 52, стр. 45-70, 2009; стр. 56.

³⁵⁴ Чл. 202. ст. 2. гласи: Друштво је дужно да има надзорни одбор: 1) ако је основни капитал друштва већи од 1,000.000 КМ; 2) ако је просјечни годишњи број запослених већи од 250; 3) ако су дионице друштва регистране у банци; 4) ако је број регистраних дионица већи од 100. *Закон о предузећима*, Службени гласник БДБиХ, бр. 11/01, 10/02, 76/03, 14/04 и 34/07.

³⁵⁵ У француском праву надзорни одбор се састоји од најмање три до највише дванаест чланова, осим у случају спајања друштава када тај број може бити и већи, али не више од двадесет четири члана. Вујисић, Д., *Надзорни одбор предузећа, Правни живот*, вол. 50, бр. 11, стр. 99-114, 2001; стр. 100.

³⁵⁶ Релевантно је нагласити да друштво са дводомним моделом управе нема неизвршне директоре, који су у доброј мери у функцији овог органа у једнодомном моделу управе заједно са независним директором, када је обавезан.

Именовани чланови надзорног одбора уписују се у регистар код АПР-а. Упис првих чланова надзорног одбора је од конститутивног значаја, док је упис каснијих чланова декларативан. За упис у овај регистар потребно је поднети пријаву на обрасцу који се може преузети са интернет странице АПР-а, затим одлуку о именовању и доказ да је плаћена одређена такса за упис.

Према Закону о предузећима из 1996. године у акционарском друштву са већинским друштвеним капиталом представници запослених су чинили трећину надзорног одбора, док су у акционарским друштвима са већинским или искључивим приватним капиталом запослени бирали у надзорни одбор најмање једног свог представника.³⁵⁷

У Закону о трговачким друштвима Републике Хрватске одређено је да члан надзорног одбора може бити свако физичко лице које је пословно способно, а статутом се могу одредити услови које особа мора да испуњава како би била именована у надзорни одбор. С друге стране, исти законодавац је прописао да члан надзорног одбора не може да буде: члан управе друштва; члан надзорног, односно управног одбора у десет друштава; члан управе, односно извршни директор друштва које је зависно у односу на деоничко (акционарско) друштво; члан управе, односно извршни директор другог друштва капитала у чијем се надзорном, односно управном одбору налази члан управе, односно извршни директор друштва; особа која је кажњена за злоупотребе у поступку стечаја, погодовања поверилаца или повреде обавезе вођења трговачких и пословних књига и то за време од пет година по правоснажности пресуде; лице коме је изречена мера безбедности забране обављања делатности која представља претежну делатност привредног друштва, за време док траје та забрана.³⁵⁸ Законом о привредним друштвима ФБиХ одређено је да члан надзорног одбора³⁵⁹ не може бити лице које је осуђивано за кривично дело и привредни преступ неспојиве са дужношћу у надзорном одбору и то пет година од дана правоснажности пресуде, као и лице којем је пресудом суда забрањено обављање активности у надлежности надзорног одбора и које је старије од 65 година

³⁵⁷ Чл. 83. Закона о предузећима, Службени лист СРЈ, бр. 29/96.

³⁵⁸ *Zakon o trgovačkim društvima Republike Hrvatske*, Narodne novine, br. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15, чл. 255.

³⁵⁹ Иста правила се односе и на председника надзорног одбора.

на дан именовања.³⁶⁰ Законом о трговинским друштвима у Македонији законодавац прописује да члан надзорног одбора не може бити директор или лице које је запослено у друштву, супружник или лице које је у родбинским везама са директором и то до трећег степена сродства; лица којима је забрањено вршење ревизијских послова и лице које је члан надзорног одбора у пет акционарских друштава или друштава са ограниченом одговорношћу.³⁶¹ У Данској је наглашено да надзорни одбор треба да буде састављен тако да његови чланови могу да делују независно од разних посебних интереса, те се стога препоручује да већина чланова који чине надзорни одбор и који су изабрани од стране скупштине акционара буду независни.³⁶²

Европски модел подразумева да у надзорни одбор нису укључени менаџери корпорације, него је он састављен од независних спољних чланова. У оквиру овог система надзорни одбор чини систем управе који је двослојан. С друге стране, у англоамеричком моделу корпоративног управљања надзорни одбор у ствари чини одбор директора. Овај одбор је организациони инструмент путем којег акционари утичу на понашање менаџера и на тај начин осигуравају да привредни субјект оствари њихове интересе. У овом систему одбор директора је спона између власника и менаџера и зато има кључну улогу у корпоративном управљању, а састављен је од неизвршних директора који су ангажовани изван корпорације и извршних директора који су чланови управе у корпорацији. Овај одбор представља једнослојни систем надзора над корпорацијом.

Имајући у виду наведени англоамерички и европски модел корпоративног управљања и њихове различитости, укључујући и положај акционарског одбора, евидентна је разлика међу њима, али се може истаћи да су њихови суштински задаци и разлози постојања идентични.³⁶³

³⁶⁰ Закон о привредним друштвима Федерације БиХ, Службене новине Федерације БиХ, бр. 23/1999, 45/2000, 2/2002, 6/202, 29/2003, 68/2005, 91/2007, 84/2008, чл. 260.

³⁶¹ Закон за трговските друштва, Сл. весник на Р. Македонија, бр. 28/04 84/05, 25/07, 87/08, 42/10 и 48/10, чл. 246. ст. 3.

³⁶² Бохинц, Р., Унитарни или двостепени системи корпоративног управљања у неким земљама ЕУ и земљама иван ЕУ. *Мегатренд ревија*, вол. 8, бр. 1, стр. 57-76, 2011.

³⁶³ Хоџић, Н., Греговић, Н., Улога и значај надзорних одбора у корпоративном управљању, *Економски изазови*, вол. 4, бр. 8, стр. 1-13, 2015; стр. 6.

5.4. ПОСТУПАК ИМЕНОВАЊА НАДЗОРНОГ ОДБОРА

За избор чланова надзорног одбора одговорна је скупштина. Законодавац не прописује прецизна и специјална правила о начину именовања чланова надзорног одбора, на основу чега се закључује да се они именују применом правила о гласању скупштине, која важе као редовна правила, као и у погледу кворума и већине којом скупштина одлучује о именовању.

Круг предлагача је ограничен на овлашћена лица, што значи да законодавац таксативно наводи да предлог кандидата за овај орган могу дати:

- надзорни одбор – коме истиче мандат,
- комисија за именовање – уколико постоји и
- акционари који имају право на предлагање дневног реда скупштине – ради се о акционарима који поседују најмање 5% акција са правом гласа.

Предлог чланова надзорног одбора даје се уколико је приликом заказивања скупштине на дневни ред стављена тачка о именовању. Релевантно је нагласити да ни ова тачка дневног реда као ни друге не могу бити стављене на дневни ред мимо утврђеног поступка сазивања седнице. Законодавац не наводи могућност кумулативног гласања приликом именовања чланова надзорног одбора, што не значи да статутом оно не може бити предвиђено.³⁶⁴

У француском праву чланове надзорног одбора именује скупштина, а у немачком чланове надзорног одбора, представнике капитала именује скупштина, а чланове представнике рада именују радници. Додатног члана надзорног одбора у предузећима у области рударства и челичне индустрије заједнички одређују чланови надзорног одбора, представници рада и представници капитала. За његово именовање је потребна подршка већине чланова надзорног одбора, с тим што

³⁶⁴ Чланом 434. Закона о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015, је уређено именовање чланова надзорног одбора.

најмање по три члана са обе представљене стране морају потврдити његово именовање.³⁶⁵

5.5. МАНДАТ ЧЛАНОВА НАДЗОРНОГ ОДБОРА

Чланови надзорног одбора акционарског друштва именују се на период који је одређен статутом друштва. Тај период не може бити дужи од четири године, а ако статутом или одлуком скупштине није одређена дужина трајања њиховог мандата, он по самом Закону износи четири године.³⁶⁶ Именовање истог лица за члана надзорног одбора у највећој мери зависи од његове успешности у обављању ове функције у претходном мандату.³⁶⁷

По правилу, члану надзорног одбора мандат престаје истеком рока на који је именован. Од овог правила постоје два изузетка, а до њихове примене долази ако члан надзорног одбора у току трајања мандата престане да испуњава услове да буде члан овог органа и ако скупштина акционарског друштва не усвоји годишње финансијске извештаје у року који је предвиђен за одржавање редовне седнице скупштине. Разлог за престанак мандата члана надзорног одбора у смислу престајања испуњавања услова може да буде ако је члан надзорног одбора, за време док му мандат траје, правоснажно осуђен за неко од кривичних дела против привреде или ако исти члан буде изабран за директора или члана надзорног одбора у више од пет друштава. Стефановић и Станивук³⁶⁸ констатују да овде може да се постави питање у којем друштву престаје мандат. У законодавству је присутна могућност да сам члан одабере у којем ће друштву да му престане мандат. Ипак, за

³⁶⁵ Више у: Лубарда, Б., Партиципација радника у управљању предузећем у упоредном праву, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 42, бр. 5, стр. 517-545, 1994; стр. 538-539.

³⁶⁶ И законодавац у ФБиХ је прописао да се и председник и чланови надзорног одбора именују на период од четири године, али може се рећи да је увео проверу ових лица, наводећи у истом ставу да је после истека периода од две године скупштина гласа о поверењу члановима надзорног одбора. Види чл. 259. ст. 2. *Закона о привредним друштвима Федерације БиХ*, Службене новине Федерације БиХ, бр. 23/1999, 45/2000, 2/2002, 6/202, 29/2003, 68/2005, 91/2007, 84/2008.

³⁶⁷ Мандат чланова надзорног одбора је уређен одредбом чл. 435. која је упућујуће природе, те се сходно примењују одредбе чл. 385. *Закона о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

³⁶⁸ Стефановић, С., Станивук, Б., *Коментар Закона о привредним друштвима: (са приручником за практичну примену)*, Београд, Параграф Цо; Нови Сад, Параграф Лекс, 2012, стр. 400.

решење ове дилеме је потребно поћи од правила тумачења норме која то прописује. Да је законодавац сматрао за сходно да пропише одредбу на основу које би члан надзорног одбора имао могућност да бира, то би и било прецизно речено специјалном нормом. Осим тога, уколико је сам одабрао подразумева се да је то учинио пре примене законске норме. С друге стране, ако је дошло до примене законске норме сматра се да члан надзорног одбора није извршио избор, те остаје избор између престанка мандата који је последњи и престанка мандата који је први настао. Исти аутори сматрају да се чини да норма упућује на закључак да треба да престане онај мандат који је хронолошки најстарији.

У вези са престанком мандата, ако скупштина не усвоји годишње финансијске извештаје законодавац не прави разлику између тога да ли скупштина није одржана због пропуста надзорног одбора или због недостатка кворума. Једино је важна чињеница да годишњи финансијски извештај није усвојен. Међутим, Законом није експлицитно наведено време престанка мандата, те се имплицитно може закључити да мандат овог органа престаје истеком рока за одржавање годишње седнице скупштине, а то је 30. јун.

По престанку мандата именовање новог члана надзорног одбора се врши на првој наредној седници скупштине, па иако је његово место попуњено кооптацијом. Наиме, одредбе чл. 386. ст. 4. на који упућује чл. 436. одређују да се избор члана надзорног одбора спроводи на првој наредној седници иако је извршена кооптација.

С друге стране, у ситуацији када није извршена кооптација а мандат члана овог органа је престао, Закон прописује да је члан дужан да обавља своју дужност до следеће скупштине.

Институт разрешења члана надзорног одбора (као и извршних директора) уређен је према општем правном принципу да избор одређује и разрешење. Једино англосаксонско право познаје и институт интерног разрешења сходно којем и сам надзорни одбор може разрешити свог члана, и то у случају када члан не оправдава одсуство са седнице више од шест месеци.³⁶⁹ У немачком корпоративном моделу

³⁶⁹ Васиљевић, М., Развој регулативе управљања компанијама у упоредном праву, *Правни живот*, вол. 59, бр. 11, стр. 5-75, 2010; стр. 30.

акционари немају овлашћења којима би променили састав и број чланова надзорног одбора.³⁷⁰

О разрешењу члана надзорног одбора у нашем законодавству одлучује скупштина која га може разрешити у свако доба, а при томе није у обавези да наведе разлоге. Сходно наведеном може се закључити да суд не може да преиспитује ту одлуку скупштине са аспекта целисходности разлога за разрешење, што не значи да судска заштита није и допуштена. Тако се одлука о разрешењу може побијати због незаконитости које су постојале приликом њеног доношења, као на пример, недовољан кворум за одлучивање, али не и због разлога због којих је члан разрешен. Престанком статуса члана исти се не може вратити у положај у којем је био зато што је природа статусних односа таква. Ипак, Стефановић и Станивук тврде да се у судској пракси проналазе случајеви да су судови доносили одлуке којима се члан надзорног органа враћао на исту функцију иако то није у складу са статусним односима.³⁷¹

Прихваћеност система разрешења чланова надзорног одбора или извршних директора без постојања услова трпи многе критике. Сматра се да је то неприхватљиво без постојања основа, јер се чланови надзорног одбора или одбора ревизора не бирају по постојању поверења, него напротив, по основу испуњености услова за независне чланове.³⁷² Такође се поставља питање како обезбедити независност члана надзорног одбора у обављању његове функције када му у сваком моменту „прети“ могућност разрешења.³⁷³

Одлуку о разрешењу хрватски законодавац доноси трочетвртинском већином од датих гласова, с тим што се статутом може одредити и већа већина, а може се захтевати и испуњење додатних претпоставки. Именованог члана надзорног одбора може у свако доба опозвати и заменити онај ко га је именовао и заменити га другом особом. У случају када нису испуњене претпоставке за именовање члана надзорног

³⁷⁰ Чолак, М., Корпорационо управљање и модели корпорационог управљања, *Банкарство*, вол. 35, бр. 9-10, стр. 28-41, 2006; стр. 38.

³⁷¹ Стефановић, С., Станивук, Б., *Коментар Закона о привредним друштвима: (са приручником за практичну примену)*, Београд, Параграф Цо; Нови Сад, Параграф Лекс, 2012.

³⁷² Васиљевић, М., Развој регулативе управљања компанијама у упоредном праву, *Правни живот*, вол. 59, бр. 11, стр. 5-75, 2010; стр. 33.

³⁷³ Васиљевић, М., *Водич за примену Закона о привредним друштвима: са објашњењима*, Београд, Интермекс, 2011, стр. 500.

одбора које су одређене статутом, главна скупштина има ингеренцију и може именованог члана опозвати обичном већином гласова. Овај законодавац предвиђа да до искључења члана надзорног одбора може доћи и у судском поступку, ако за то постоји важан разлог, а на основу захтева надзорног одбора или акционара који имају акције на које отпада најмање једна десетина капитала друштва или најмање 8.000.000 куна.³⁷⁴ С друге стране, Законом о привредним друштвима ФБиХ одређује се да скупштина може да изврши разрешење:

- када надзорни одбор или његов члан изгуби поверење деоничара,
- када скупштина одбије да усвоји годишњи извештај друштва, који укључује финансијски извештај и извештај ревизора, надзорног одбора и одбора за ревизију,
- када скупштина утврди одговорност председника и чланова надзорног одбора за штету коју је претрпело деоничко друштво и
- у другим случајевима утврђеним статутом деоничког друштва.³⁷⁵

Пре истека мандата по ЗПД (из 2011. године) дужност члана надзорног одбора може да престане и ако он поднесе оставку. У овом случају мандат члана надзорног одбора престаје њиховом вољом и то из било ког разлога. Одредбом чл. 440. законодавац не наводи да је обавезно да члан надзорног одбора наведе разлоге због којих је дао оставку, али је наведено да се подношење оставке врши у писменој форми осталим члановима надзорног одбора. На основу одлуке о разрешењу врши се упис престанка мандата у регистру код АПР-а, док за оставку члана надзорног одбора законодавац није предвидео да се региструје у АПР-у. Може се рећи да наведено представља недостатак у легислативи јер како су сви чланови регистровани приликом именовања, тако треба да буде регистрован и њихов престанак мандата у случају оставке. Наиме, законодавац је прописао да члан надзорног одбора својом вољом даје оставку „преосталим члановима“, што је спорно јер, као што је већ наглашено, оставка се мора поднети органу именовања, тј. скупштини друштва.

³⁷⁴ *Zakon o trgovačkim društvima Republike Hrvatske*, Narodne novine, br. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15; чл. 259. и 260.

³⁷⁵ *Zakon o привредним друштвима Федерације БиХ*, Службене новине Федерације БиХ, бр. 23/1999, 45/2000, 2/2002, 6/202, 29/2003, 68/2005, 91/2007, 84/2008, чл. 259. ст. 5.

Правило је да оставка члана надзорног одбора производи правно дејство даном њеног подношења, с тим да оставка може бити поднета и са неким каснијим датумом, и у том случају њено дејство настаје од датума означеног у оставци.

За време трајања мандата члану надзорног одбора може да престане мандат из различитих разлога, као што су смрт, оставка, разрешење и сл. Када се број чланова овог органа смањи испод броја који је одређен статутом, дозвољена је тзв. кооптација.³⁷⁶ Кооптација подразумева да у наведеном случају преостали чланови надзорног одбора именују лице које ће вршити дужност недостајућег члана надзорног одбора. Важно је нагласити да законодавац овде не говори о избору чланова надзорног одбора, него о избору лица која ће вршити дужност чланова надзорног одбора. Вршиоци дужности чланова надзорног одбора извршавају ту дужност до прве следеће скупштине, зато што скупштина тада има могућност да именује недостајуће чланове. За вршиоца дужности члана надзорног одбора који је именован од стране надзорног одбора присутна су два ограничења. Прво ограничење се односи на именовање и подразумева да се чланови надзорног одбора не могу кооптирати ако је већини чланова надзорног одбора престао мандат и укупан број кооптираних чланова надзорног одбора не може бити већи од два. Друго ограничење се односи на овлашћење у смислу да вршилац дужности надзорног одбора не може имати шира овлашћења него члан надзорног одбора. С друге стране, овлашћења могу бити мања ако је тако предвиђено статутом или одлуком о кооптацији.

Ако се број именованих чланова надзорног одбора смањи испод половине броја чланова који је одређен статутом или пак није довољан за доношење одлука, преостали чланови су дужни да у најкаснијем року од осам дана сазову скупштину ради именовања недостајућих чланова надзорног одбора.

³⁷⁶ На кооптацију чланова надзорног одбора сходно се примењују одредбе чл. 386. ЗПД. Васиљевић сматра да упућивање на сходну а не на директну примену, с обзиром на природу органа и функција, подразумева и остављање већег простора за креирање других решења, иако се не виде јасни разлози за такво поступање код овог института. Васиљевић, М., *Водич за примену Закона о привредним друштвима: са објашњењима*, Београд, Интермекс, 2011, стр. 499.

5.6. НАДЛЕЖНОСТ НАДЗОРНОГ ОДБОРА ПО ЗАКОНУ ИЗ 2004.

ГОДИНЕ

У претходном ЗПД (из 2004. године) управни одбор обједињује управне и надзорне функције. По том Закону, као надзорне функције могу се издвојити овлашћења управног одбора да контролише тачност финансијских извештаја и информација, да врши надзор над извршним директорима и администрацијом друштва, да контролише спровођење одлука скупштине, да бира и разрешава извршне директоре, одобрава услове уговора које друштво закључује са њима и утврђује њихове накнаде. Преостале функције које су прописане да обавља управни одбор јесу: сазивање скупштине акционара и утврђивање предлога дневног реда, утврђивање предлога одлука скупштине, издавање акција и других хартија од вредности по овлашћењу скупштине, утврђивање износа, рока и начина исплате дивиденде, давање и опозив прокуре, одређивање дана којим се утврђује листа акционара са правом учешћа на скупштини, избор и разрешење извршних директора, одобравање услова уговора које друштво закључује са њима и утврђивање њихове накнаде, као и доношење одлука о другим питањима која су у складу са законом, оснивачким актом или статутом друштва.³⁷⁷ Сходно наведеном закључује се да је управни одбор по ЗПД из 2004. године са специфичном фидуцијарном дужношћу управљао у интересу друштва, односно његових акционара, те је и главни правац активности био усмерен ка акционарима и њиховој скупштини – сазивање седнице скупштине, присуствовање на њима, припрема предлога одлука за скупштину итд. С обзиром на то да је управни одбор био одговоран и за резултате пословања друштва, био је овлашћен да предузима све мере и да доноси све одлуке које не спадају у делокруг скупштине, а све у циљу унапређења пословања, повећања конкурентности и профитабилности. Стога је утврђивао и одобравао пословни план, управљао развојем друштва, утврђивао вредност акција по овлашћењу скупштине итд. За разлику од овог Закона у којем је посебно нормиран делокруг управног одбора,

³⁷⁷ Чл. 313. Закона о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 125/2004.

Васиљевић наводи да упоредна законодавства, осим донекле француског модела, не нормирају посебно делокруг овлашћења управног одбора.

Што се тиче обавезног постојања надзорног одбора у овом Закону (из 2004. године), одредбом чл. 329. је било предвиђено обавезно постојање надзорног одбора у котираним отвореним акционарским друштвима, затим обавезно постојање интерног ревизора или одбора ревизора. Међутим, њихова улога је била искључиво консултативна, а могућност утицаја на рад управног одбора сводила се на контролу и расправљање са управним одбором или ревизором око питања која се тичу финансијских и других извештаја, целисходности и законитости пословања.³⁷⁸ Релевантно је нагласити да су при томе интерни ревизори и одбор ревизора били устројени као помоћни орган управног одбора, јер су се бирали из редова његових независних чланова. Једини стварни утицај на рад друштва ови органи могли су остварити посредно, тј. извештавањем скупштине која би евентуално по њиховом извештају могла покренути поступак за смену управе.

5.7. НАДЛЕЖНОСТ НАДЗОРНОГ ОДБОРА ПО ЗАКОНУ ИЗ 2011. ГОДИНЕ

Одредбом чл. 441. ЗПД утврђене су надлежности надзорног одбора акционарског друштва које се битно разликују од надлежности органа надзора према досадашњем закону,³⁷⁹ те нарочито треба водити рачуна како о нормативном уређењу овог питања на аутономној основи, тако и о њеној примени. У делокругу надлежности овог органа налази се низ веома важних питања дефинисаних у одредби чл. 441. ст. 1., а то су:

- утврђивање пословне стратегије и пословних циљева друштва и надзирање њиховог остваривања,
- надзирање рада извршних директора,

³⁷⁸ Види више чл. 332. Закона о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 125/2004.

³⁷⁹ У претходном ЗПД (из 2004. године) највиши и обавезни орган управљања био је управни одбор, који је између осталог имао овлашћење да врши и надзорне функције у друштву. Ове функције законодавац је по новом ЗПД (из 2011. године) пренео на надзорни одбор уз одређене модификације истих.

- вршење унутрашњег надзора над пословањем друштва,
- установљивање рачуноводствене политике друштва и политике управљања ризицима,
- утврђивање финансијских извештаја друштва и њихово подношење скупштини на усвајање,
- давање и опозивање прокуре,
- сазивање седнице скупштине и утврђивање предлога за дневни ред,
- издавање одобрене акције, ако је на то овлашћен статутом или одлуком скупштине,
- утврђивање емисионе цене акција и других хартија од вредности,
- утврђивање тржишне вредности акција у складу са чл. 259. Закона,
- доношење одлука о стицању сопствених акција,
- доношење одлуке о расподели међудивиденди акционарима,
- предлагање скупштини политике накнаде извршних директора, ако није утврђена статутом, као и предлагање уговора о раду, односно ангажовања извршних директора,
- давање сагласности извршним директорима за предузимање послова или радњи у складу са Законом, статутом, одлуком скупштине и одлуком надзорног одбора.

Поред надлежности које су набројане овај орган врши и друге послове и доноси одлуке у складу са статутом и одлукама скупштине акционарског друштва.³⁸⁰ Неопходно је имати у виду и одредбе чл. 441. ст. 2. да питања која су стављена у надлежност овог органа не могу бити пренета на извршне директоре, док се могу пренети на скупштину, али само одлуком надзорног органа, ако статутом није другачије уређено.³⁸¹ У складу са наведеним, закључује се да код дводомног модела

³⁸⁰ По наводима Геслера, статутом се не би смело прописати да надзорни одбор може доносити одлуке само ако у одлучивању учествује одређена особа, као што је нпр. председник надзорног одбора или његов заменик, јер би то значило давање права вета тој особи. Verišić-Marušić, M., *Nadzorni odbor dioničkog društva, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, vol. 32, br. 39-40, str. 187-201, 1995; стр. 197.

³⁸¹ У претходном ЗПД (из 2004. године) питања из делокруга управног одбора акционарског друштва могла су бити пренета у делокруг скупштине акционара само одлуком управног одбора, с тим да је

управљања акционарским друштвом надлежности надзорног одбора обухватају и надзорна овлашћења која произилазе из природе овог органа, као и овлашћења независних и неизвршних директора одбора директора код једнодомног модела управљања друштвом.

С друге стране, законодавац је у новом ЗПД (из 2011. године) прописао и посебне дужности надзорног одбора да извештава скупштину. Прецизније, реч је о обавези надзорног одбора да на годишњој скупштини поднесе извештаје:

- о рачуноводственој пракси и пракси финансијског извештавања друштва и његових повезаних друштава, ако постоје,
- о усклађености пословања друштва са законом и другим прописима,
- о квалификованости и независности ревизора друштва у односу на друштво, ако су финансијски извештаји друштва били предмет ревизије и
- о уговорима закљученим између друштва и директора, као и са лицима која су са њима повезана у смислу Закона.³⁸²

Словић и Мрдак³⁸³ наглашавају да се прва формулација своди на извештавање о рачуноводственој пракси, а не о финансијском стању одређеног друштва и са њим повезаних друштава, али законодавац није дефинисао шта значи појам рачуноводствена пракса и финансијска пракса, с обзиром на то да наведене правне и економске категорије имају другачије значење.

Јурић наглашава да надзорни одбор може тражити потребне извештаје и појашњења од управе у свако доба или периодично у зависности од тога када се покаже потреба за тим. Такође сматра да интензитет надзора зависи од стања у којем се налази друштво као и од могућих противправних поступања чланова управе.³⁸⁴

оснивачким актом или статутом друштва могло и другачије да буде одређено (чл. 313. ст. 2. *Закона о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 125/2004).

³⁸² Обавезе извештавања скупштине уређене су одредбом чл. 442. која се примењује сходно одредбама чл. 399. *Закона о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

³⁸³ Словић, Д., Мрдак Г., *Коментар Закона о привредним друштвима*, Београд, Висока школа за рачуноводство и берзанско пословање, 2012, стр. 445.

³⁸⁴ Јурић, Д., *Nezavisnost članova nadzornog odbora i neizvršnih direktora upravnog obora i njihove komisije u dioničkom društvu*. U: *Socijalno odgovorno gospodarenje*, Rijeka, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2007, стр. 3.

5.8. УЛОГА НЕЗАВИСНИХ ЧЛАНОВА НАДЗОРНОГ ОДБОРА

Један од метода контроле рада управе јесте наглашавање улоге тзв. независних чланова надзорног одбора. За јавна акционарска друштва прописан је и посебан захтев у погледу састава надзорног одбора, а то је да ова друштва морају у свом одбору имати најмање једног независног члана. Јавно акционарско друштво може имати и више од једног члана надзорног одбора који је независан од друштва, што треба утврдити статутом јавног акционарског друштва. Услови за својство независног члан надзорног одбора исти су – али уз сходну примену као и за независног директора.³⁸⁵

Важну улогу у овом органу свакако да има и председник надзорног одбора. Одредбом чл. 443. ЗПД прописана је сходна примена правила која важе за председника одбора директора код једнодомног модела управљања друштвом на председника надзорног одбора код дводомног модела управљања акционарским друштвом. Сходној примени наведених правила закључује се да председника надзорног одбора именује сам надзорни одбор. Уколико се следи логика правила по којој се у јавном акционарском друштву за председавајућег код једнодомног модела управљања мора изабрати само неизвршни члан (чл. 400.), онда се на основу сходне примене овог института може извести закључак да би председник надзорног одбора морао да буде независни члан, када постоји, с обзиром на то да су сви чланови овог органа неизвршни зато што не могу бити у радном односу, како у друштву у којем спроводи надзор, тако и у повезаним друштвима контролисаним од друштва у којем су чланови тог органа.

Битно је нагласити да се ЗПД из 2004. године уведе појмови неизвршних и независних чланова управног одбора. По овом Закону је било прописано да котирано акционарско друштво мора у управном одбору имати већину неизвршних чланова управног одбора, од којих су најмање два независна члана. Неизвршни члан је сваки

³⁸⁵ Види одредбе чл. 392. *Закона о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015, јер се на независног члана надзорног одбора сходно примењују наведене одредбе.

члан управног одбора који није истовремено члан извршног одбора.³⁸⁶ Независни члан је лице код кога не постоји потенцијални сукоб интереса који се огледа у његовом својству акционара, извршног директора, повериоца, запосленог или ревизора у тренутку избора или у протекле две године. Такође, не сме постојати ни сукоб интереса код чланова његове породице.³⁸⁷

По оцени Љутића³⁸⁸ кључни елемент за процену стварне независности надзорног одбора јесте сама личност независног члана. Као важна се истиче суштинска независност и то не само у формално-правном и материјалном смислу, него и у активности и деловању. С тим у вези се поставља конкретно питање да ли члан надзорног одбора својим дуготрајним присуством у струци и јавности представља гарант независног деловања, односно у којој мери њихово наступање може да увери ширу пословну јавност у њихову стварну а не привидну независност. Од круцијалног значаја су промене чланова надзорног одбора, кооптирање, оставке, искључивања и све што може представљати индикатор пословне и правне нестабилности и уласка у зону ризика. Међутим, уколико је целокупан наведени процес транспарентан, то је боље по акционарско друштво, јер у супротном, ако се уочава да се друштво на све могуће легалне али морално и етички неприхватљиве начине штити, то представља индикатор опасности и ризика пословања тог друштва.

5.9. НАКНАДА ЗА РАД ЧЛАНОВА НАДЗОРНОГ ОДБОРА

С обзиром на обавезе и задатке надзорног одбора, као и на важност њихове ефективне и ефикасне реализације, поставља се питање вредновања успешности деловања ових одбора, као и адекватног награђивања за њихов рад. Мерење успешности деловања надзорног одбора сигурно утиче на повећање одговорности у раду, што свакако има за последицу боље резултате пословања. Неопходно је да се мерење успешности спроводи са два аспекта – са аспекта колективне успешности и

³⁸⁶ Чл. 310. ст. 4. *Закона о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 125/2004.

³⁸⁷ Види више одредбе чл. 310. ст. 3. *Закона о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 125/2004.

³⁸⁸ Љутић, Б., Место и улога надзорног одбора, *Правни информатор*, вол. 18, бр. 5, стр. 40-43, 2015; стр. 41.

са аспекта рада сваког члана одбора појединачно. Ради успешног спровођења ових активности неопходно је успоставити стандарде којима се мери успех рада чланова, али и читавог надзорног одбора. Успостављање ових стандарда представља основну претпоставку за одређивање накнада, а и других права чланова надзорног одбора.

Требало би да накнада члановима одбора буде адекватна и да одговара обиму посла, а и одговорностима. При томе, требало би да буде и довољно висока како би привукла искусне и способне стручњаке, омогућавајући им довољно времена како би се посветили испуњавању задатака на независан начин.³⁸⁹

Одредбама чл. 438. ЗПД³⁹⁰ уређено је да члан надзорног одбора има право на накнаду, и претпоставља се по самом закону, што значи и кад није одређена актима привредног субјекта. Накнада члановима надзорног одбора може да буде одређена фиксно, на пример месечно или променљиво у смислу да зависи од резултата пословања, док не може бити одређена тако да износи проценат од добити друштва. Такође, накнада не може да буде исплаћивана као зарада зато што члан надзорног одбора не може да буде у радном односу.

Одредбама чл. 246. т. 14. Закона о привредним друштвима ФБиХ³⁹¹ законодавац је предвидео да о накнадама за рад чланова надзорног одбора одлучује скупштина, што наводи на закључак да они нису у радном односу јер је извесно да се појам накнада не може изједначити са платом.

Чланови надзорног одбора осим накнаде могу да имају право и на стимулацију, која се не подразумева него мора да буде посебно додељена. Ово право може да буде предвиђено статутом друштва, али и када није тако, скупштина може да одлучи да чланови надзорног одбора имају право на стимулацију. Ако је члановима надзорног одбора признато право на стимулацију, она се исплаћује у акцијама друштва или варантима, а никако у новцу или неким другим имовинским добрима. Акције или варанти могу бити хартије чији је издавалац то друштво о чијим се члановима надзорног одбора ради, али могу бити и акције, тј. варанти

³⁸⁹ Хоџић, Н., Греговић, Н., Улога и значај надзорних одбора у корпоративном управљању, *Економски изазови*, вол. 4, бр. 8, стр. 1-13, 2015; стр. 18.

³⁹⁰ Ова одредба упућује на сходну примену одредбе чл. 393. овог Закона, који уређује накнаду за рад директора акционарског друштва са једнодомним управљањем.

³⁹¹ *Закон о привредним друштвима Федерације БиХ*, Службене новине Федерације БиХ, бр. 23/1999, 45/2000, 2/2002, 6/2002, 29/2003, 68/2005, 91/2007, 84/2008.

повезаног друштва. Међутим, у немачком праву се сматра неоправданим накнадно одобрење накнада члановима надзорног одбора, а као пример се истиче одлука Врховног суда у пресуди у предмету *Mannesmann* у којој је нарочито истакнуто да накнадно одобрење члановима уплате које нису биле утврђене уговором представља повреду лојалности и проузрокује штету над имовином друштва зато што та накнада има само карактер награде и друштву не доноси никакву будућу корист.³⁹²

Наш законодавац за јавно акционарско друштво прописује посебно правило и то да се накнада, а и стимулација која се исплаћује члановима надзорног одбора, исказује посебно у оквиру годишњих финансијских извештаја. Када је у питању стимулација, односно додељене акције, јавно акционарско друштво има обавезу да прецизно исказе у извештају податке као што су врста, класа, број итд. о тим акцијама.

Хрватски законодавац одредбама чл. 269. Закона о трговачким друштвима³⁹³ такође прописује да се члановима надзорног одбора може исплатити накнада која се може утврдити статутом а и одлуком главне скупштине. Ако је одређена статутом мора бити прецизно одређена висина накнаде, с тим да главна скупштина може обичном већином гласова донети одлуку којом се та накнада смањује. Хорак³⁹⁴ наводи да награда мора бити примерена, односно у сразмери са пословима које обавља члан надзорног одбора као и са финансијским стањем у друштву. Разлика у награди може се темељити само на основу доприноса у раду, а не на основу чега је неко постао члан надзорног одбора или на основу броја акција ако је члан надзорног одбора и члан друштва, с тим да се награда за рад председника или заменика председника надзорног, односно управног одбора може утврдити у вишем износу у односу на остале чланове.

³⁹² Salger, H. C., Грађанско правна одговорност чланова управе и надзорног одбора I dio, *Odvjetnik*, br. 1-2, 2010; стр. 35. Наведено према: Horak, H., Dumančić, K., Neovisnost i nagrađivanje članova nadzornih odbora i neizvršnih direktora, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, vol. 48, br. 1, str. 33-56, 2011; стр. 43.

³⁹³ *Zakon o trgovačkim društvima Republike Hrvatske*, Narodne novine, br. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15.

³⁹⁴ Horak, H., Dumančić, K., Neovisnost i nagrađivanje članova nadzornih odbora i neizvršnih direktora, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, vol. 48, br. 1, str. 33-56, 2011; стр. 48.

5.10. НАЧИН РАДА НАДЗОРНОГ ОДБОРА

Начин рада надзорног одбора може бити уређен статутом акционарског друштва или пословником о раду. При томе законодавац прави разлику између друштва које је јавно и које то није, у смислу да у јавном акционарском друштву надзорни одбор мора да донесе пословник о свом раду, и то на првој седници. Ипак, за недоношење овог пословника нису прописане никакве санкције. Једина санкција која би могла бити донета јесте разрешење чланова надзорног одбора. Наиме, скупштина би могла да разреши чланове надзорног одбора због пропуштања да испуне обавезу доношења пословника о свом раду. Ипак, непостојање пословника не утиче на пуноважност одлука које је надзорни одбор донео на седницама које су одржане без пословника.

Пошто је надзорни одбор акционарског друштва колегијално тело, у погледу начина његовог рада примењују се општа правила која важе за рад колегијалних органа уопште. То значи да надзорни одбор акционарског друштва по правилу ради и доноси своје одлуке на седници акционарског друштва. У складу са наведеним законодавац је прописао да надзорни одбор одлучује на седницама и решава сва питања на начин на који је то регулисано код одбора директора у једнодомном моделу управљања акционарским друштвом, према природи овог органа и његових функција. Сходно томе, на начин рада надзорног одбора примењују се одредбе које се тичу седнице, сазивања, кворума и начина одржавања седница – телефонске, електронске, гласање писаним путем и слично, као и присуства других лица на седницама, одлучивања на седницама и вођења записника.³⁹⁵

Тако је на пример Законом прописана обавеза да надзорни одбор одржи најмање четири седнице у току године. Наведена обавеза важи само за јавна акционарска друштва. Иако временски размак између седница није прописан Законом очекује се да буду одржане по истеку календарског тромесечја. Седницу надзорног одбора сазива председник надзорног одбора, с тим да сваки од чланова надзорног одбора може да тражи од председника да сазове седницу. У том случају

³⁹⁵ Чланом 445. ЗПД је прописано да се сходно примењују одредбе чл. 402.-407. Закона о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

председник је дужан да је сазове у року од 30 дана од дана када је поднет захтев, а уколико је не сазове, то може учинити и члан који је поднео захтев наводећи разлоге сазивања.

Што се тиче комисије надзорног одбора код дводомног модела управљања акционарским друштвом, сходно се примењују правила овог Закона у вези са комисијама одбора директора код једнодомног модела управљања, као што су факултативност, обавезност постојања комисије за ревизију код јавног акционарског друштва, састав комисија, врсте комисија и начин рада. Може се рећи да је сходност примене одлична мера којом се даје слобода да се у акционарском друштву које је изабрало дводомни модел управљања постојање ових комисија и њихов рад уреди баш према овом моделу, као и према функцији његових органа. Наиме, због присутности надзорног одбора у дводомном моделу управљања у великој мери не постоје разлози за образовање неких од ових комисија, које су иначе присутне код једнодомног модела управљања. А присутне су управо због недостатка надзорног одбора и немогућности неизвршних и независних директора да то надоместе у пуној мери. Тако на пример, у јавном акционарском друштву одбор мора имати комисију за ревизију, а у њему се може образовати и комисија за именовање, комисија за накнаде, као и друге комисије у складу са потребама друштва, док се у свим другим акционарским друштвима наведене комисије могу образовати на аутономној основи. Задатак комисија би био да припремају предлоге одлука које доноси надзорни одбор и да врше надзор над њиховим спровођењем, као и обављање одређених стручних послова за потребе овог органа. Чланови ових комисија могу бити лица која имају одговарајућа знања и радна искуства која су од значаја за рад комисије, уз напомену да комисије не могу одлучивати о питањима из надлежности надзорног одбора јер су оне помоћна тела овог органа. У складу са одлуком о њиховом образовању, комисије су дужне да о свом раду редовно извештавају надзорни одбор.

По одредбама чл. 317. ЗПД из 2004. године управни одбор је могао имати комисије које су му помагале у раду вршењем припрема за одлучивање о питањима из његове надлежности. При томе је било обавезно да управни одбор отвореног типа има две комисије – комисију за именовање, чији је задатак био да предлаже чланове управног или извршног одбора и комисију за накнаде, која је предлагала политику

друштва у вези са накнадама члановима управног одбора, извршног одбора и ревизорима.

5.11. ОДНОС НАДЗОРНОГ ОРГАНА СА ДРУГИМ ОРГАНИМА

Надзорни одбор је по свом правном положају потпуно самосталан орган, независан у свом раду од управе и других органа акционарског друштва.³⁹⁶ Ипак, овај орган је директно везан за скупштину акционарског друштва која га и именује, којој подноси извештаје о свом раду и којој је одговоран за вршење својих функција.

Хоџић и Греговић констатују да у свим моделима корпоративног управљања који се примењују у свету надзорни одбор представља кључно тело у свим акционарским друштвима. Надзорни одбор представља везу између скупштине акционара, односно власника друштва и управе, а има и функцију надзора и избора стратегије компаније. Такође, овај орган је повезан са акционарима, радницима, неизвршним директорима, па и државом у смислу његовог састава, што се види и из примера структуре овог органа у ФБиХ.

У структури надзорног/управног одбора највећи број чланова су акционари или са њима повезана лица. Процентуално, у ФБиХ 34% чланова одбора чине акционари или запослени у компанији која је власник посматраног друштва, а 29% су чланови акционари друштва или са њима повезана лица. Представници државе учествују са 15%, док је најмањи проценат представника радника – само 10% у структури надзорног одбора. Иако је у доброј пракси корпоративног управљања наглашен значај независних чланова, они чине само 12% укупне структуре надзорног одбора.

Веома слична ситуација је и са управним одборима у Републици Српској. Највећи проценат у структури управног одбора – 37% чине акционари или са њима повезана лица. Нешто већи проценат – 22% је независних чланова, док су акционари

³⁹⁶ Новаковић, С., Уређивање начина рада надзорног одбора акционарског друштва, *Pro INFO*, вол. 2, бр. 1, стр. 39-43, 2002; стр. 39.

или запослени у компанији која је власник конкретног друштва заступљени са 17%. Запослени у друштву су заступљени са 13%, а представници државе са 11%.³⁹⁷

Хоцић и Греговић наводе да су надзорни одбори у Босни и Херцеговини најслабија карика у целом ланцу корпоративног управљања, што има за последицу лоше резултате пословања, а нарочито оних које су у већинском власништву државе. Чланство у надзорним одборима носи одређене привилегије или компензације које се олако прихватају, а у исто време се не прихвата одговорност и често не постоји ни интерес за рад компаније. Представљање запослених у надзорним одборима јесте један пример учешћа интерног механизма учешћа носилаца интереса.³⁹⁸

У немачком праву, у предузећима у области рударства и челичне индустрије постоји паритетна заступљеност представника рада – радника, и представника капитала – акционара. У том смислу, ако надзорни одбор броји 11 чланова, 5 треба да буду представници рада. При томе, најмање два морају бити из редова стално запослених, по један радник – *плава крагна* и службеник намештеник – *бела крагна*,³⁹⁹ док остали представљају тзв. спољне представнике рада који не морају бити запослени у предузећу, од којих се два одређују из редова гранског синдиката. Осталих пет су представници капитала и додатни члан. У предузећима у другим областима заступљеност представника капитала и представника рада зависи од броја запослених у предузећу. Тако је у предузећима са више од 2.000 запослених присутна паритетна заступљеност рада и представника капитала. Структура представника рада је таква да укључује представљање стално запослених у предузећу и спољне представнике рада. При томе, радници и менаџери морају имати по једног члана.⁴⁰⁰

³⁹⁷ Хоцић, Н., Греговић, Н., Улога и значај надзорних одбора у корпоративном управљању, *Економски изазови*, вол. 4, бр. 8, стр. 1-13, 2015; стр. 10.

³⁹⁸ Кнежевић, В., Ивковић, Д., Корпоративно управљање и конкурентност Србије у контексту приближавања Европској унији, *Мегатренд ревија*, вол. 13, бр. 3, стр. 287-308, 2016; стр. 291.

³⁹⁹ Термин *плава крагна* користи се када су у питању радници, а *бела крагна* када су у питању менаџери.

⁴⁰⁰ Више у: Berghahn, V. R., Karsten, D., *Industrial Relations in West Germany*, New York, Bloomsbury Academic, 1988, стр. 118-119. Наведено према: Вујисић, Д., Надзорни одбор предузећа, *Правни живот*, вол. 50, бр. 11, стр. 99-114, 2001.

5.12. ПИТАЊЕ ОДГОВОРНОСТИ ЧЛАНОВА НАДЗОРНОГ ОДБОРА

Закон о предузећима (из 1996. године) пуну пажњу поклања питању одговорности чланова надзорног одбора, а реч је о статусној (опозивој) и материјалној одговорности. Овај Закон установљава општи принцип по којем се чланови органа предузећа опозивају по истом поступку по којем се и бирају (чл. 71.), што значи да се чланови надзорног одбора опозивају на исти начин на који су бирани. Сагласно наведеном, по овом Закону скупштина је надлежна за опозив свих чланова надзорног одбора у друштвеном предузећу и друштву капитала са друштвеним, односно већинским друштвеним капиталом. У друштву капитала са приватним, односно већинским приватним капиталом чланове надзорног одбора опозива скупштина, осим представника запослених. У јавном предузећу за опозив је надлежан оснивач, односно власник. Представника запослених у надзорном одбору опозивају сами запослени, тј. савет запослених ако га је бирао.

Опозив представља израз незадовољства обављањем функције надзора, као и израз неповерења према члановима надзорног одбора. По Закону о предузећима скупштина може опозвати члана надзорног одбора под условима који су утврђени статутом, а и члан који је опозван без основаног разлога има право на накнаду штете у складу са уговором. Наиме, статутом предузећа могу бити одређени разлози за опозив чланова надзорног одбора, као на пример озбиљна повреда прописа или статута, тежа повреда дужности, неодговорно обављање дужности итд. Приликом опозива скупштина би морала да их се придржава јер у супротном предузећу прети санкција кроз накнаду штете неосновано опозваном члану надзорног одбора.⁴⁰¹

Што се тиче материјалне одговорности, Закон о предузећима (из 1996. године) познаје две ситуације. Прва је када чланови надзорног одбора одговарају предузећу за штету коју у вршењу овлашћења проузрокују намерно или грубом непажњом – одговорност за своју кривицу. Друга је када чланови надзорног одбора одговарају за штету проузроковану одлуком чланова управе ако су за ту одлуку знали или морали знати, а о томе нису обавестили скупштину – одговорност за туђу

⁴⁰¹ Види Закон о предузећима, Службени лист СРЈ, бр. 29/96, чл. 276., 380., 398., и 263.

кривицу.⁴⁰² На поступање и одговорност чланова надзорног одбора Закон се позива на сходну примену одредби о одговорности чланова управе. Прецизније, захтева се постојање истих претпоставки, иста лица могу покренути поступак, одговорност је императивна и исти је рок застарелости. Сумирано, наведено значи да се одговара по принципу доказане одговорности, а степен кривице је одређен грубом непажњом или намером да се штета проузрокује. Чланови надзорног одбора одговарају солидарно, до износа доказане штете. Ради се о одговорности (чланова) надзорног одбора као органа, а не о појединачној одговорности. Одговорност не сноси једино онај члан одбора који је издвојио своје мишљење у записник. Поступак за накнаду штете пред надлежним судом може покренути само предузеће по одлуци скупштине непосредно – самоиницијативно, или на захтев управног одбора или чланова, односно акционара који имају или представљају најмање десетину основног капитала (или статутом одређени мањи део) или поверилаца чија потраживања износе најмање десетину основног капитала, у року од 30 дана од дана подношења захтева. Ако скупштина у том року не покрене поступак, тј. поднесе тужбу за накнаду штете, тада то могу учинити наведени субјекти. У хитним случајевима могу покренути поступак и одмах, без претходног обраћања скупштини. Оснивачким актом, статутом или одлуком скупштине не може се ограничити, условити нити забранити покретање поступка по основу одговорности чланова надзорног одбора. Право на подношење тужбе за накнаду штете застарева у року од 90 дана од дана сазнања за одлуку, а најкасније до 3 године од дана доношења одлуке.⁴⁰³ У случају одговорности за туђу кривицу потребно је одредити колики је део штете у узрочној вези са кривицом надзорног одбора, а колики је део штете у узрочној вези са кривицом другог органа.

С обзиром на чињеницу да је у ЗПД из 2004. године функцију надзорног органа вршио управни одбор, о чему је већ било више речи, питање одговорности у оквиру овог Закона се управо односи на управни одбор, а истовремено и на члана извршног одбора. Одредбом чл. 328. законодавац је уредио случајеве посебне имовинске одговорности.

⁴⁰² Чл. 76. *Закона о предузећима*, Службени лист СРЈ, бр. 29/96.

⁴⁰³ Детаљније у: Васиљевић, М., *Коментар Закона о предузећима*, Београд, Удружење правника у привреди СР Југославије, 1996.

Најновији ЗПД (из 2011. године) прописује сходну примену одредбе чл. 415. овог Закона, о чему је било више речи у претходном поглављу. Сходно наведеном чланови надзорног одбора дужни су да у свом раду покажу пажњу доброг привредника, руководећи се интересом друштва, те се зато и анализира њихова одговорност за накнаду штете друштву у смислу пропуста приликом вршења надзора – одговорност за „своју кривицу“, а не за саме незаконите и/или штетне одлуке. Из тог разлога се на њихову одговорност примењују правила која важе за одговорност директора, односно чланова одбора директора, и то нарочито покретање поступка, императивна одговорност и рок застарелости. Битно је нагласити да се чланови надзорног одбора с обзиром на специфичност своје функције често налазе у позицији, односно имају прилику да на скупштини друштва скрену пажњу на неку од одлука директора или одбора директора, којом се узрокује штета привредном друштву. У случају када то не учине и када се докаже њихова несавесност – делимична одговорност за „туђу кривицу“ – одговарају за штету насталу из извршења такве одлуке, те је притом потребно одредити колики је део штете у узрочној вези тог другог органа.

Према немачком Закону о акционарским друштвима иако надзорни одбор надзире руковођење компанијом, непосредну одговорност има управни одбор и она не може бити пренета на надзорни одбор. С друге стране, оснивачким актом може бити предвиђено да се одређене врсте трансакција могу обављати једино уз одобрење надзорног одбора, што појачава улогу овог органа у смислу руковођења друштвом, али и одговорности. Као немачко, и аустријско право предвиђа одговорност управног одбора да управља компанијом у њеним најбољим интересима, укључујући и интересе акционара, запослених а и јавности, с тим да овај законодавац прецизно дефинише за које је трансакције неопходно одобрење надзорног одбора.⁴⁰⁴

У англоамеричком систему, приликом спровођења својих дужности превасходно се мора водити рачуна о интересима самог друштва, односно акционара. Правила о одговорности и дужној пажњи чланова управних одбора у овом правном систему развила су се у судској пракси и стога су законска правила

⁴⁰⁴ Austria. *Aktiengesetz: the Austrian Stock Corporation Act: Bilingual Edition: Deutsch/Englisch*, Wien, Manz, 2005.

секундарна у уређењу ове материје. У континенталном праву ситуација је другачија, јер чланови управе и надзорног одбора морају водити рачуна и о интересима друштва и о интересима акционара, запослених, поверилаца, а и о општим интересима. При томе велику улогу имају писана правила којима су уређена питања одговорности и дужне пажње управе и надзорног одбора. Разлог за ову разлику се налази у оријентацији англоамеричког система на тржиште, као регулаторни механизам који решава проблем многих интереса различитих учесника који се јављају у односима са акционарским друштвима. С друге стране, у континенталном правном систему је присутна интервенција државе која својим прописима настоји да заштити и успостави равнотежу различитих учесника, те се и сама јавља као активни учесник у пословној пракси.⁴⁰⁵

На одговорност и дужну пажњу чланова надзорног одбора, односно управног одбора на одговарајући начин се примењују одредбе чл. 252. Закона о трговачким друштвима Републике Хрватске које се односе на дужну пажњу чланова управе, као и одредбе чл. 273. и 273а. које се односе на одговорност за штету. Наиме, одговорност надзорног одбора долази до изражаја приликом остваривања његових надзорних функција у акционарском друштву. Одредбе којима је уређена ова материја су когентне природе, те их је немогуће искључити или ограничити статутом друштва.⁴⁰⁶ У страној литератури се као питање од велике важности такође наглашава одговорност надзорног одбора и чланова управе јер у пракси чланови органа друштва веома ретко плаћају накнаду штете из својих личних средстава.⁴⁰⁷

На основу наведеног евидентна је кључна улога надзорног одбора у акционарском друштву. Ефикасност надзорног одбора има кључни утицај на успех читаве корпорације. Он се налази у самом центру система управљања, а нарочито када се има у виду да је он истовремено веза између акционара, заинтересованих

⁴⁰⁵ Jurić, D., *Pravo manjinskih dioničara na podnošenje tužbe u ime dioničkog društva protiv članova uprave i nadzornog odbora*, *Zbornik Pravnog fakulteta Svjetučilišta u Rijeci*, vol. 28, br. 1, str. 1-46, 2007; стр. 2.

⁴⁰⁶ Види чл. 272. који упућује на одговарајућу примену одредби о одговорности и дужној пажњи чланова управе акционарског друштва када чланови надзорног одбора обављају своје послове у акционарском друштву. *Zakon o trgovačkim društvima Republike Hrvatske*, *Narodne novine*, br. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15.

⁴⁰⁷ Cheffins, B. R., Black, B. S., Klausner, M., *Outside Directors, Liability Risk and Corporate Governance: A Comparative Analysis*. No. 48. Working paper, 2008.

страна (стејкхолдера)⁴⁰⁸ и управе са једне стране, и компаније и спољашњег света са друге стране. Основни задатак надзорног одбора јесте да осигура просперитет компаније, те стога он и поставља њене стратешке циљеве и задатке. А како би ефикасно и ефективно функционисао неопходна је висока професионална компетентност и одговорност његових чланова.

Поред наведене врсте надзора законодавац је регулисао и унутрашњи надзор пословања акционарског друштва, о којем ће бити више речи у наредном поглављу.

⁴⁰⁸ Под енглеским називом *stakeholder* обухваћене су све заинтересоване групе у трговачком друштву. Типурић дефинише стејкхолдере као интересно утицајне групе у предузећу и око њега. Интересна утицајна група су појединци, као и коалиције појединаца, група и организација унутар и изван предузећа, које имају нека права, захтеве и интересе од предузећа. Типурић, D., *Nadzorni odbor i korporativno upravljanje*, Zagreb, Sinergija, 2006, стр. 22.

ГЛАВА ШЕСТА – УНУТРАШЊИ И СПОЉНИ НАДЗОР У АКЦИОНАРСКОМ ДРУШТВУ

Систем интерног надзора у акционарском друштву, посматран са аспекта функционалности, спроводи се помоћу интерних контрола, укључујући и ниво надзора, односно интерну ревизију. Интерна контрола је од изузетног значаја за ефикасно управљање и функционисање компаније у тржишном окружењу. Она својом активношћу штити интересе акционара, чува капитал и друге ресурсе, а ствара и основе за формирање интерне ревизије. Станишић⁴⁰⁹ наводи да постоји законски услов да многе компаније у својој организационој структури морају да имају интерну ревизију. Ова обавеза је регулисана и у Закону о привредним друштвима.⁴¹⁰ Интерна ревизија се дефинише као независна функција процене установљена у оквиру организације, а чија је сврха да испита и вреднује њене активности, као услугу самој организацији. Циљ интерне ревизије јесте да помогне припадницима организације да ефективно обаве своје одговорне дужности.⁴¹¹ С обзиром на релевантност улоге института ревизије у раду ће се сажето анализирати развој овог института.

Органи управљања акционарског друштва морају свој делокруг овлашћења обављати у складу са законом и другим прописима, те је зато предвиђен механизам надзора над управљањем у акционарским друштвима. Сходно томе да је у Закону о предузећима⁴¹² само у једном ставу, тачније чл. 57. ст. 3., било напоменуто да

⁴⁰⁹ Станишић, М., *Интерна ревизија у функцији управљања ризиком у привредним друштвима, Пословна економија*, вол. 9, бр. 2, стр. 167-190, 2015; стр. 169.

⁴¹⁰ Поред наведеног Закона, иста обавеза је регулисана и у Закону о банкама, Закону о осигурању, Закону о добровољним пензијским фондовима и пензијским плановима и у Закону о буџетском систему, док је за јавна предузећа и министарства Републике Србије, као и за друге јавне институције донесен Правилник о заједничким критеријумима за организовање и стандардима и методолошким упутствима за поступање и извештавање интерне ревизије у јавном сектору.

⁴¹¹ Dunn, J., *Auditing: theory and practice*, London, Prentice Hall, 1996, стр. 271.

⁴¹² Службени лист СРЈ, бр. 29/96.

предузећа без икаквих обавеза могу установити интерну ревизију, по ЗПД из 2004. године законодавац је овај институт много комплексније и прецизније регулисао, те ће нарочита пажња у оквиру ове главе бити посвећена анализи увођења и уређивања интерне ревизије по овом Закону.

Ипак, примарни фокус у овом делу дисертације јесте анализа ко, када и на који начин обавља послове унутрашњег и спољног надзора по актуелном ЗПД из 2011. године. Нарочито ће бити указано на законске одредбе које су облигаторне природе у погледу постојања надзора код јавних, односно нејавних акционарских друштава. Посебна анализа у оквиру овог поглавља биће и контрола усклађености пословања друштва са законом, другим прописима и актима друштва, као и праћење усклађености организације и деловања друштва са кодексом корпоративног управљања.

Ефективан и ефикасан рад ревизора је од велике важности за пословање сваке компаније, јер пропусти ревизора у смислу неоткривања манипулисања добитком и лажног финансијског извештавања велики број компанија широм света доводи до банкротства.⁴¹³ У том смислу, нарочит акценат у оквиру овог поглавља ће бити тема која за предмет анализе има ревизоре, односно њихову одговорност.

6.1. РАЗВОЈ ИНСТИТУТА РЕВИЗИЈЕ

Ивановић⁴¹⁴ наводи да су антрополози пронашли доказе о спровођењу ревизије из периода Вавилоније, 3.000 година пре н. е., а иста је била обављана и у старој Кини, Грчкој и Риму. Ипак, прецизнији подаци о спровођењу ревизије сежу у 15. век. Тада се ревизорска делатност користила како би се спречиле крађе и преваре на богатим имањима у Енглеској. Циљеви и правни темељи рада ревизора постављени су тек у 20. веку, тако да они у складу са стандардима своје професије постају независни, компетентни, особе од поверења и у сваком смислу

⁴¹³ Више у: Бешлић, Д., Бешлић, И., Стечај привредног друштва као последица манипулативног финансијског извештавања, *Школа бизниса*, бр. 3-4, стр. 148-159, 2013.

⁴¹⁴ Ивановић, А., Улога ревизије пословања у квалитетном управљању привредних субјеката, *Економски изазови*, вол. 3, бр. 6, стр. 115-127, 2014; стр. 117.

професионални. Предмет њиховог рада јесте припрема и прикупљање релевантних података и контрола истих.⁴¹⁵

Зачетке ревизије треба тражити још у најобичнијим контролама предузећа ради давања зајмова, односно у најранијим испитивањима бонитета будућег дужника или већ стварног дужника. Развојем привредног живота створено је безброј нових разлога за вршење ревизије привредних предузећа, чији циљ није био само испитивање бонитета предузећа, него и исправности књига, биланса, вршења ревизије ради реорганизације пословања или због пореских или судских власти по питањима плаћања пореза или вођења било каквих спорова. Сложеност привредног живота условила је потребу за повременим испитивањима, прегледима, проверавањима исправности и тачности објављених послова у привредним предузећима и то од стране стручних лица у циљу отклањања тих неправилности и грешака, као и евентуалне реорганизације пословања. Према томе, јасно је да је ревизорско пословање створено као последица стварних потреба, и што је важно, да је схваћено у правом значењу – да указује не само на неправилности и грешке, него истовремено и на начине на које се убудуће сличне грешке и неправилности могу отклонити. Из тих разлога је створен ревизорски позив, којем се у многим земљама са развијеним привредним животом посвећује одређен број привредних стручњака. У тим земљама питање ревизора и ревизорства је регулисано законима.⁴¹⁶

Установа ревизије и ревизора први пут је уведена у Великој Британији 1884. године. Наиме, на институционализацију ревизорске праксе пресудан утицај имало је доношење *Joint Stock Companies Act*. У то време главни циљ ревизије је био откривање незаконитих грешака и радњи, као и процена солвентности корпорација чији је биланс стања био предмет ревизије. Ова ревизија није била независна нити је било прописано да је спроводе професионалци.⁴¹⁷ Наиме, тада су ревизори морали бити из компаније, али је веома брзо усвојено правило да они морају бити потпуно независни у односу на управни одбор компаније како би успешно обављали ревизију. Ову установу су данас прихватила сва национална законодавства

⁴¹⁵ Војиновић, Ж., Вукасовић, Д., Неопходност напомена уз годишње извештаје који су предмет ревизије, *Економика*, вол. 58, бр. 2, стр. 68-77, 2012; стр. 69.

⁴¹⁶ Вукић, С., О ревизији привредних предузећа, *Ревизор*, бр. 1, стр. 119-129, 1998; стр. 120.

⁴¹⁷ Ивановић, А., Улога ревизије пословања у квалитетном управљању привредних субјеката, *Економски изазови*, вол. 3, бр. 6, стр. 115-127, 2014; стр. 117.

тржишних земаља, па и наша земља, а регулисана је и Осмом директивом Европске уније.⁴¹⁸

У нашој земљи увођење ревизије започело је још у време Краљевине Југославије и то по узору на земље са којима је у то време имала развијене трговинске односе. Значајан корак ка увођењу независне рачуноводствене ревизије учињен је 1974. године. Тада су радници службе друштвеног књиговодства слати у Енглеску, у познату ревизорску фирму *Coopers and Lybrand*, како би кроз теоријску и практичну обуку усавршили своје знање у циљу обављања послова ревизије.⁴¹⁹ Временом је професија ревизора доживела одређене трансформације прилагођавајући се потребама друштва, те је с обзиром на развој интернационалног и домаћег права професија ревизора постала независна професија која је регулисана одређеним законима. Донесен је Закон о рачуноводству и ревизији⁴²⁰ којим је повећана улога државе у контроли рада ревизорских фирми, као и државни надзор над институцијом ревизије, што је засигурно било последица усвајања Осме директиве Европске уније 2006. године. У Европској унији обезбеђење контроле квалитета ревизије постаје предмет интересовања професионалних и регулаторних тела у циљу обезбеђења захтева јединственог тржишта и хармонизације квалитета ревизије у земљама чланицама.⁴²¹ На основу ове Директиве земље чланице Европске уније су ускладиле своја законодавства тако што државни органи преузимају на себе уређивање питања ревизије, а нарочито питања јавне контроле квалитета ревизије. Осим тога, овом Директивом су усклађене и мере Европске уније са Комисијом за хартије од вредности (енгл. *Securities and Exchange Commission*) и одбором за надзор ревизорских фирми (енгл. *Public Company Accounting Oversight Board*). Наведено је

⁴¹⁸ Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council of 17 May 2006 on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts, amending Council Directives 78/660/EEC 83/349/EEC and repealing Council Directive 84/253/EEC 157, 9.6.2006.

⁴¹⁹ Дукић, Д., Посебна и ванредна ревизија по Закону о привредним друштвима, *Правни информатор*, бр. 11, стр. 7-13, 2015; стр. 8.

⁴²⁰ Службени гласник РС, бр. 46/2006. Релевантно је истаћи да је Народна скупштина донела нови Закон о рачуноводству и Закон о ревизији јула 2013. године, којима се ставља ван снаге до тада постојећи Закон о рачуноводству и ревизији.

⁴²¹ Весић, Д., Петровић, П., Увођење и примена квалитета контроле ревизије, *Европско законодавство*, вол. 12, бр. 46-46, стр. 187-196, 2013.

учињено зато што глобално тржиште не може опстати уколико Европска унија и САД не препознају еквивалентност регулаторних система контроле квалитета.⁴²²

Предмет регулисања Осме директиве јесте и јавни надзор над радом ревизије у земљама чланицама Европске уније, а све у циљу повећања поверења и веродостојности у финансијско извештавање. Стога је Европска комисија утврдила и мерила за системе обезбеђења квалитета, експлицитно наводећи да ти системи и дисциплински режими морају да буду повезани на међународном нивоу. Нова Осма директива захтева од земаља које су чланице Европске уније да организује ефективан и ефикасан систем јавног надзора за све ревизоре и ревизорске фирме. Требало би да овај систем буде независан од ревизорске професије, тако да њиме руководе људи који поседују адекватна знања и искуство из области ревизије, али који тренутно не раде у ревизорској пракси.⁴²³

Ревизија финансијских извештаја се врши и у складу са Кодексом етике за професионалне рачуновође и Међународним стандардима ревизије, и то ради давања стручног и независног мишљења о томе да ли финансијски извештаји у свим материјално релевантним аспектима дају поштен и истинит приказ финансијског стања и резултата пословања правног лица који је у складу са адекватном регулативом за израду финансијских извештаја.⁴²⁴ У француским прописима и теорији се истиче да ревизор проверава регуларност и веродостојност годишњих рачуна друштва, али не и тачност, јер то није у стању да провери. Наведено се сматра и оправданим зато што акционари који на скупштини друштва усвајају финансијске извештаје нису у могућности да их и провере, у смислу да ли је у њима приказано реално стање пословања друштва. Разлог за то јесте што они, као индивидуални акционари имају ограничене информације. Следствено наведеном може се закључити да је ревизија организована првенствено у име акционара, а верификација финансијских извештаја је нарочито значајна за мањинске акционаре.

⁴²² Soltani, B., *Auditing: An International Approach*, Zagreb, Mate, 2010, стр. 177.

⁴²³ Весић, Д., Петровић, П., Увођење и примена квалитета контроле ревизије, *Европско законодавство*, вол. 12, бр. 46-46, стр. 187-196, 2013.

⁴²⁴ Види више чл. 2. *Закона о ревизији*, Службени гласник РС, бр. 62/2013.

Свакако ревизија није без значаја ни за органе друштва и трећа лица која купују хартије од вредности компаније емитента.⁴²⁵

6.2. УРЕЂЕЊЕ ИНТЕРНЕ РЕВИЗИЈЕ ПРЕМА ЗАКОНУ О ПРИВРЕДНИМ ДРУШТВИМА ИЗ 2004. ГОДИНЕ

Према ЗПД из 2004. године у отвореним акционарским друштвима се статутом или оснивачким актом могло одредити да оно има интерног ревизора, док је котирано акционарско друштво морало имати интерног ревизора. Код затвореног акционарског друштва чије се акције не котирају на јавним берзама, оснивачким актом или статутом могло се одредити да друштво има интерну ревизију. У акционарском друштву отвореног типа чије се акције котирају на јавним берзама, у циљу веће заштите интереса нових инвеститора и купаца акција од могућих финансијских превара, са нетачним финансијским извештајима и другим финансијским манипулацијама управе друштва – генералног директора, извршног одбора директора и управног одбора, законодавац је чланом 329. прописивао обавезно увођење интерне ревизије. С друге стране, у акционарским друштвима затвореног типа, чије се акције не котирају на јавним берзама, Закон је остављао могућност да чланови скупштине акционарског друштва одлуче о увођењу интерне ревизије.

У акционарском друштву се интерна ревизија могла организовати у форми једног интерног ревизора, тј. физичког лица, или као надзорно изборно тело друштва у форми одбора интерних ревизора, од најмање три члана, што се уређивало оснивачким актом или статутом друштва.

Драгојевић⁴²⁶ наводи да је интерна ревизија по ЗПД из 2004. године у акционарском друштву орган менаџмента и превасходно је служио њиховим интересима и потребама. Интерног ревизора и чланове одбора ревизора

⁴²⁵ Васиљевић, М., *Водич за примену Закона о привредним друштвима: са објашњењима*, Београд, Интермекс, 2011, стр. 374.

⁴²⁶ Драгојевић, Д., *Уређивање интерне ревизије према новом Закону о привредним друштвима, Ревизор*, вол. 8, бр. 29, стр. 5-13, 2005; стр. 5.

акционарског друштва бирао је и разрешавао управни одбор и то из реда независних чланова управног одбора акционарског друштва.⁴²⁷ Ова одредба ЗПД је значила да чланови одбора ревизора не могу бити у радном односу са акционарским друштвом, па самим тим ни зависни у свом раду од менаџмента друштва. Уколико управни одбор није имао такве чланове или довољан број чланова, недостајући број бирала је скупштина акционарског друштва из својих редова, а могла је изабрати лица изван друштва која су стручњаци за финансијски консалтинг, рачуноводство и ревизију, а испуњавају услове предвиђене Законом.

Интерни ревизор као појединац или физичко лице требало је да буде у радном односу у акционарском друштву зато што је помагао менаџменту приликом откривања неправилности у раду интерних контролних система, недостатака у финансијским извештајима, злоупотребе овлашћења у задуживању друштва и другим недостацима у примени закона, статута и одлука друштва. Интерни ревизор је на основу утврђених недостатака проучавао разлоге који су довели до њиховог настајања и предлагао је менаџменту мере за уклањање истих. На овај начин интерни ревизор је штитио менаџмент друштва од потенцијалних ризика доласка у сукоб са члановима скупштине акционарског друштва и то нарочито приликом разматрања прихватања годишњег финансијског извештаја, остварене добити и дивиденде.

ЗПД је чланом 332.⁴²⁸ заједнички уређивао начин рада свих тела интерног надзора – надзорног одбора, интерног ревизора и одбора ревизора (интерних). Интерног ревизора и одбор ревизора (интерних) бирао је и разрешавао управни одбор. Статутом друштва или оснивачким актом је било неопходно дефинисати надлежности, начин рада и делокруг, посебно за надзорни одбор и посебно за интерног ревизора и одбор ревизора (интерних). У надлежност интерног ревизора и одбора ревизора спадало је:

- провера исправности рачуноводственог извештавања и то нарочито о извршењу плана прихода по профитним или инвестиционим центрима, о извршењу плана трошкова и буџета и сл.,

⁴²⁷ Избор и разрешење интерног ревизора и чланова одбора ревизора уређено је чл. 313. Закона о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 125/2004.

⁴²⁸ Закон о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 125/2004.

- провера усклађености пословања акционарског друштва са законским и другим захтевима регулаторних тела,
- провера комплетности, истинитости и тачности припремљених и презентованих финансијских извештаја и
- функционисање рачуноводства као главног интерног контролног система у акционарском друштву.

Заједно са надзорним одбором, интерни ревизор и одбор ревизора акционарског друштва контролисао је и расправљао са управним одбором друштва, као и са ревизором друштва, када то сматрају потребним, о наведеним надлежностима, а нарочито у вези са:

- избором и одређивањем накнаде за рад ревизора,
- веродостојношћу и потпуности финансијских извештаја друштва и предлога за расподелу добити и других плаћања акционара,
- веродостојношћу и потпуности извештавања акционара друштва како о финансијским тако и о другим релевантним информацијама,
- усклађеношћу организације и деловања акционарског друштва са кодексом понашања,
- целисходношћу пословне политике и њене усклађености са законом и
- поступањем по приговорима акционара, органа друштва или других лица.

Законодавац је прописао да су надзорни одбор, интерни ревизор и одбор ревизора у обавези да подносе извештаје акционарима на свакој годишњој скупштини акционара, а и на ванредној, уколико скупштина то од њих тражи. Приликом вршења својих дужности они су имали приступ свим документима друштва, а могли су захтевати извештаје и од управног одбора а и од запослених. Надзорни одбор, интерни ревизор и одбор ревизора могли су ангажовати и стручњаке из одређених струка и одредити им накнаду у складу са ангажовањем.

Поред ревизора овим Законом је била предвиђена и институција стручног повереника који је могао бити изабран на предлог мањинских акционара, а именован

од стране скупштине и то ради прегледа финансијских извештаја и пословних књига друштва у последње три године. Стручни повереник је такође имао статус органа надзора и то као мањински интерни ревизор. Циљ његовог именовања јесте утврђивање чињеничног основа за постављање захтева за накнаду штете друштва према члану органа друштва, а са аспекта практичности његов значај се пре свега огледа у превентивној природи. С обзиром на то да је право за подношење предлога за избор припадало мањинским акционарима, циљ је био да се та мањина и заштити. Мандат права, дужности и одговорност, као и друга питања статуса стручног повереника утврђивана су статутом акционарског друштва или ако није регулисано статутом – у одлуци о његовом избору.⁴²⁹

На основу наведеног може се закључити да је ЗПД из 2004. године остварио позитиван напредак у смислу постављања решења ревизије. У циљу постизања квалитетнијег корпоративног управљања нови ЗПД (из 2011. године) је унапредио питање ревизије, раздвајајући унутрашњу и спољашњу ревизију и уводећи и нека нова решења, о чему ће бити више речи у наредном тексту.

6.3. УРЕЂЕЊЕ ИНТЕРНЕ РЕВИЗИЈЕ ПРЕМА ЗАКОНУ О ПРИВРЕДНИМ ДРУШТВИМА ИЗ 2011. ГОДИНЕ

ЗПД⁴³⁰ је уредио начин спровођења и организацију рада унутрашњег и спољног надзора. Послове надзора врши овлашћени ревизор, с тим да када се ради о унутрашњем надзору, он мора бити запослен у друштву и обављати само послове који се тичу унутрашњег надзора, док спољни надзор врше лица која су независна од друштва.

У нашем праву, као и у упоредном, доминира схватање да ревизори врше контролу првенствено у име и у интересу акционара, због њихове немогућности, али и жеље да имају потпун, истинит и објективан увид у пословање друштва чији су

⁴²⁹ Више о стручном поверенику, његовој надлежности и овлашћењима види чл. 334., 335. и 336. Закона о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 125/2004.

⁴³⁰ Одредбама чл. 451.-463. регулисан је унутрашњи и спољни надзор акционарских друштава. Закон о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

чланови. Верификација финансијских извештаја је нарочито значајна за тзв. мањинске акционаре зато што им омогућава потпуно а и благовремено остваривање њихових права. Подразумева се да је ревизија значајна и за само друштво, његове органе, трећа лица која са њим ступају у контакт, као и за инвеститоре који купују хартије од вредности акционарског друштва. У том смислу слободно се може рећи да ревизори постају незаобилазни контролори финансијских извештаја акционарских друштава и тако постају све више орган у друштву, али не и орган друштва.⁴³¹

Општи услови организовања пословања ревизора у акционарским друштвима предвиђени су ЗПД.⁴³² Финансијски извештаји друштва су састављени у складу са Законом о рачуноводству,⁴³³ којим су уређени начини и услови вођења пословних књига, процењивање и признавање имовине и обавеза, прихода и расхода, састављање, достављање, презентација и обелодањивање финансијских извештаја у складу са законском и професионалном регулативом. Ова регулатива подразумева Концептуални оквир за финансијско извештавање,⁴³⁴ Међународне рачуноводствене стандарде и Међународне стандарде финансијског извештавања, као и тумачења који су саставни део стандарда. Сходно наведеном и у Републици Србији су утврђени и објављени⁴³⁵ Међународни рачуноводствени стандарди⁴³⁶ и Међународни стандарди финансијског извештавања са тумачењима који су део стандарда.⁴³⁷ Законом о ревизији су уређени услови и начин обављања финансијских извештаја, обавезност ревизије, стручна оспособљеност лица и лиценце за обављање ревизије, давање и одузимање дозволе за рад друштвима за ревизију и самосталним ревизорима, надзор над обављањем ревизије итд.⁴³⁸ Сходно наведеном, приликом анализе унутрашњег и спољног надзора у акционарским друштвима посебан акценат

⁴³¹ Миленовић, Б. Д., *Право друштава*, Ниш, Пунта, 2013, стр. 144.

⁴³² *Закон о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

⁴³³ Службени гласник РС, бр. 62/2013.

⁴³⁴ Овај оквир замењује ранији Оквир за припрему и презентацију финансијских извештаја. Доступан је на: <http://mfin.gov.rs/UserFiles/File/MRS/2014/Konceptualni%20okvir.pdf>.

⁴³⁵ Решењем Министарства финансија Републике Србије број: 401-00-11/2008-16 објављени су и утврђени ови стандарди. Актуелни Међународни стандарди финансијског извештавања доступни су на <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10266>.

⁴³⁶ Актуелни Међународни рачуноводствени стандарди доступни су на: <http://www.mfin.gov.rs/pages/article.php?id=10266>.

⁴³⁷ Службени гласник РС, број 16/08, 31/08.

⁴³⁸ Чл. 1. *Закона о ревизији*, Службени гласник РС, бр. 62/2013.

ће бити стављен на контролу усклађености пословања друштва са наведеним прописима, као и са кодексом корпоративног управљања.

6.3.1. Унутрашњи надзор

Одредбама чл. 451. и 452. ЗПД уређен је унутрашњи надзор пословања акционарског друштва. Наведене одредбе представљају новину у односу на претходни Закон (ЗПД из 2004. године). У вези са тим, уређено је да друштво својим актима уређује начин спровођења и организацију рада унутрашњег надзора пословања (интерни ревизор). Мајсторовић и Милојевић⁴³⁹ наводе да су главни циљеви интерне контроле властитог капитала у домену провере:

- да ли су сви пословни догађаји у вези са акцијама и дивидендама у складу са статутом друштва,
- имају ли такви пословни догађаји одговарајућа одобрења,
- да ли су такви пословни догађаји правилно процењени и
- јесу ли пословни догађаји у вези са акцијама и дивидендама правилно сабрани и правилно пренесени у рачуноводственој евиденцији.

У јавним акционарским друштвима најмање једно лице које врши функцију ревизора мора испуњавати услове прописане за интерног ревизора. Услови које ово лице треба да испуњава јесу услови који су прописани за интерног ревизора у складу са Законом којим се уређује ревизија.⁴⁴⁰ У овом Закону управо најбитнију новину представља решење које се односи на професионална, односно стручна звања. Прецизније, Закон не прописује стручна звања за лица која воде пословне књиге и састављају финансијске извештаје. На тај начин су отклоњене све слабости које су биле присутне у претходном Закону, а које су се огледале у томе да нису биле обезбеђене институције које треба да дефинишу програме обуке, да дају сертификате и лиценце, као и да доносе националне стандарде из те области. Међутим, Закон о рачуноводству и ревизији превасходно полазећи од потребе заштите јавног

⁴³⁹ Мајсторовић, А., Милојевић, И., Ревизија капитала акционарског друштва, *Пословна политика*, вол. 35, бр. 9, стр. 47-51, 2006; стр. 50.

⁴⁴⁰ Види *Закон о ревизији*, Службени гласник РС, бр. 62/2013, чл. 2.

интереса,⁴⁴¹ а у вези са финансијским извештавањем, прописује професионално звање овлашћени ревизор и овлашћени интерни ревизор, које се први пут установљава у овом Закону.⁴⁴² С обзиром на то да је у Закону о привредним друштвима и другим законима прописана обавеза интерне ревизије било је потребно да се пропишу услови у погледу школске спреме, радног искуства и положеног одговарајућег испита за стицање овог професионалног звања. Следствено наведеном статус ревизора може стећи лице које има одговарајућу професионалну квалификацију стечену полагањем одговарајућих испита прописаних од стране надлежног државног министарства. У складу са прихваћеним међународним стандардима Комора овлашћених ревизора прописује услове за стицање одговарајућег звања ревизора, води евиденцију свих звања ревизора, надзире њихов рад, а има овлашћење на основу којег може одузети лиценцу у случају огрешења о прихваћене стандарде обављања ове професије.⁴⁴³

Услови за интерног ревизора треба да буду прописани статутом друштва, а односе се на стручно и професионално знање лица које руководи пословима унутрашњег надзора, као и на његово искуство. На предлог комисије за ревизију ово лице именује одбор директора, када је у питању једнодомно управљање, односно надзорни одбор када је у питању дводомно управљање. Такође, ово лице мора:

- да буде запослено у друштву,
- да обавља само послове унутрашњег надзора и
- не може бити директор нити члан одбора ако је управљање друштвом дводомно.

Сходно наведеном произилази да је ово лице у ствари интерни ревизор друштва. У циљу заштите јавног интереса у вези са финансијским извештавањем у праву Србије су на основу закона утврђена два професионална звања – овлашћени

⁴⁴¹ Јавни интерес подразумева да заинтересоване стране имају јавну заштиту и поуздање у компетентан и независан извештај овлашћених ревизора као и овлашћених интерних ревизора у смислу да обелодањени финансијски извештаји дају објективну и истиниту слику финансијског стања и резултата пословања правног лица. Урошевић, Н., Неговановић, М., Станковић, Н., *Коментар Закона о рачуноводству и ревизији: са прилозима IV, VII и VIII директиве Европске уније*, Београд, Привредни саветник, 2006, стр. 27.

⁴⁴² Новим Законом о ревизији прописани су услови везани за интерног ревизора, његово професионално звање и овлашћења (чл. 44.).

⁴⁴³ *Закон о ревизији*, Службени гласник РС, бр. 63/2013, чл. 47.

ревизор и овлашћени интерни ревизор.⁴⁴⁴ У Црној Гори ревизију финансијских извештаја и евиденција може вршити овлашћени ревизор и интерни ревизор или „посебан организациони дио правног лица“.⁴⁴⁵ Законодавац Словеније познаје два стручна звања у области ревизије – законски ревизор и овлашћени ревизор.⁴⁴⁶

Ревизора у немачком праву бира скупштина на годину дана, с тим што се за ову функцију не може именовати лице које је на било који начин повезано са друштвом. Такође, суд може сменити ревизора и то на захтев како мањинских акционара, тако и органа друштва и поставити другог. У Француској ревизоре такође именује скупштина, а котирана друштва која имају одређену висину капитала морају имати два ревизора. И по француском закону мањински акционари могу захтевати именовање другог ревизора, као и смену изабраног, када одлуком суда може бити постављен други ревизор. Једног или више ревизора у Велико Британији може именовати скупштина, а уколико она то не учини може их именовати надзорни орган државе.⁴⁴⁷

У Закону о трговачким друштвима Републике Хрватске ревизора именује главна скупштина друштва, док надзорни одбор даје налог ревизору за испитивање годишњих финансијских извештаја друштва и на тај начин одређује њихов опсег власти и циљеве које морају постићи приликом спровођења ревизије.⁴⁴⁸

У Великој Британији и у САД користе се професионални стандарди Института интерних ревизора (енгл. *Institute of Internal Auditors – IIA*) који заступа интересе специјалиста за интерну ревизију. У САД се захтева да чланови Института полажу веома сложене испите који се тичу интерне ревизије, ревизије информационих система и ревизије менаџмента. Овај Институт је објавио серију стандарда интерне ревизије који покривају следеће области: независност,

⁴⁴⁴ Види чл. 8. и чл. 44. *Закона о ревизији*, Службени гласник РС, бр. 63/2013.

⁴⁴⁵ Види чл. 2. и чл. 16х. *Закона о рачуноводству и ревизији*, Службени лист РЦГ, број 69/05 од 18.11.2005. и Службени лист ЦГ, бр. 80/08 од 26.12.2008, 32/11 од 01.07.2011, 052/16 од 09.08.2016.

⁴⁴⁶ *Zakon o revidiranju*, Uradni list RS, št. 11/2001, 65/2008; чл. 3. ст. 1. т. 7. и 8.

⁴⁴⁷ Васиљевић, М., *Водич за примену Закона о привредним друштвима: са објашњењима*, Београд, Интермекс, 2011, стр. 374.

⁴⁴⁸ *Zakon o trgovačkim društvima Republike Hrvatske*, Narodne novine, br. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15; чл. 263. ст. 2.

професионални ниво – компетентност, опсег рада, резултат рада ревизије и менаџмент одељења за интерну ревизију.⁴⁴⁹

Послови унутрашњег надзора акционарског друштва детаљно су уређени одредбом чл. 452. ЗПД. Ови послови нарочито обухватају:

- контролу усклађености пословања друштва са законом, другим прописима и актима друштва,
- надзор над спровођењем рачуноводствених политика и финансијским извештавањем,
- проверу спровођења политика управљања ризицима,
- праћење усклађености организације и деловања друштва са кодексом корпоративног управљања и
- вредновање политика и процеса у друштву, као и предлагање њиховог унапређења.

На основу приказаног спектра послова унутрашњег надзора закључује се да је законодавац ову функцију дефинисао на начин који обухвата унутрашње процедуре које континуирано осигуравају спровођење закона и других прописа, политика, одлука, као и унутрашњих аката друштва, па и укупну законитост пословања друштва укључујући и контролу усклађености пословања са овим Законом, другим прописима, као и контролу годишњих финансијских извештаја.

Лице које руководи пословима унутрашњег надзора мора о спроведеном надзору да извештава комисију за ревизију. Уколико друштва немају ову комисију интерни ревизор извештава одбор директора, тј. надзорни одбор, ако се ради о дводомном управљању друштвом. Релевантно је нагласити да се одредбе овог члана примењују непосредно, без могућности другачијег уређивања. Код јавног акционарског друштва и друштва које сагласно прописима подлеже обавези ревизије, финансијски извештаји обавезно морају имати позитивно мишљење ревизора у складу са законом којим се уређује рачуноводство и ревизија, што се јавља као неопходан услов за повећање основног капитала по овом основу.⁴⁵⁰

⁴⁴⁹ Љутић, Ж. Б., *Ревизија: логика, принципи и пракса*, Београд, Издање аутора, 2005, стр. 156.

⁴⁵⁰ Чл. 306. *Закона о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

Одбор ревизора у англоамеричком моделу корпоративног управљања представља специјализовани пододбор у оквиру одбора директора, а састављен је од независних чланова одбора директора, док у континенталном моделу у којем је заступљен дводомни модел управљања надзорни одбор именује одбор ревизора чији су задаци да прати и надзире пословање предузећа.⁴⁵¹ Законом о ревизији Републике Хрватске,⁴⁵² законодавац такође предвиђа постојање одбора ревизора који се састоји од чланова надзорног одбора и чланова именованих од надзорног одбора, при чему најмање један члан тог одбора мора познавати подручје рачуноводства и/или ревизије. Задаци овог одбора су да прати поступак финансијског извештавања, да прати спровођење ревизије годишњих финансијских и консолидованих извештаја, да прати независност самосталних ревизора или ревизорског друштва које обавља ревизију, а нарочито уговоре о додатним услугама, да даје препоруке скупштини о одабиру ревизора или ревизорског друштва итд.

Према емпиријском истраживању које је спроведено 2002. године у 15 европских земаља и у 195 пословних субјеката, две трећине испитаника је имало ревизијски или сличан одбор, који се просечно састајао четири пута годишње и имао је од два до четири члана.⁴⁵³ Услови за оснивање и активности ревизијског одбора дефинисани су у чл. 39. Осме директиве Европске уније у којем се наводи да субјекти од јавног интереса треба да имају одбор ревизора, састављен од неизвршних чланова управљачког тела или надзорног тела ревидираног субјекта са најмање једним независним чланом који познаје рачуноводство и/или ревизију.⁴⁵⁴

Неке од предности постојања ревизијског одбора јесу помоћ директорима приликом извршавања њихових улога и задатака, побољшање комуникације, промовисање објективности, промовисање професије ревизора (посвећујући нарочиту пажњу темама и питањима која су у вези са ревизијом), јачање улоге

⁴⁵¹ Tušek, B., Revizijski odbor u sustavu korporativnog upravljanja, *Ekonomika istraživanja*, vol. 20, br. 2, str. 86-103, 2007.

⁴⁵² Чл. 27. Закона о ревизији, Народне новине, бр. 146/2005, 139/2008, 144/2012.

⁴⁵³ Paape, L., Scheffe, J., Snoep, P., The relationship between the internal audit function and corporate governance in the EU—a survey, *International Journal of Auditing*, vol. 7, no. 3, pp 247-262, 2003. Наведено према: Tušek, B., Revizijski odbor u sustavu korporativnog upravljanja, *Ekonomika istraživanja*, vol. 20, br. 2, str. 86-103, 2007; стр. 7.

⁴⁵⁴ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on statutory audit of annual accounts and consolidated accounts and amending Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC, Commission of the European Communities, Brussels, 16. 3. 2004., стр. 30.

неизвршних директора. С друге стране, потенцијални недостаци деловања и постојања одбора ревизора могу се испољити кроз могућност да он подели одбор директора или да задире у права менаџмента. Деловање одбора ревизора захтева временске и друге ресурсе, а објективно, постоји недостатак неизвршних директора и стручњака, а присутна је и реална опасност да одбор ревизора буде најмање ефикасан у осетљивим подручјима у организацији која су приоритетна.

6.3.2. Спољни надзор

Спољни надзор акционарских друштава у потпуности је усклађен са европским законодавством. Закон препознаје чињеницу да обавезу и начин вршења ревизије финансијских извештаја уређују посебни прописи, те и уређује ова питања само у делу односа ревизора и друштва, и то у циљу обезбеђења независности ревизора у односу на друштво и објективност у спровођењу ових прописа. У том смислу, а према одредбама чл. 453. ЗПД⁴⁵⁵ годишњи финансијски извештаји јавних акционарских друштава обавезно су предмет ревизије. Пре закључења уговора о вршењу ревизије, а после тога најмање једном годишње за време трајања тог уговора, ревизор друштва је дужан да достави комисији за ревизију јавног акционарског друштва:

- писану изјаву којом потврђује своју независност од друштва и
- обавештење о свим услугама које је, поред ревизије финансијских извештаја у претходном периоду пружио том друштву (тзв. неревизорске услуге).

Ревизор јавног акционарског друштва обавезан је да комисију за ревизију тог друштва обавести о свим околностима које би могле утицати на његову независност у односу на друштво, као и о предузетим мерама за отклањање тих околности. Иста правила важе и за друга акционарска друштва која су обавезна да врше ревизију финансијских извештаја у складу са законом који уређује рачуноводство и ревизију.

⁴⁵⁵ Закон о привредним друштвима, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

Ревизију не може обављати лице које је са било каквим личним или капиталским везама повезано са друштвом у којем обавља ревизију, и то са циљем обезбеђења максималне непристрасности и независности приликом обављања ове функције. У том смислу сва законодавства постављају низ директних и индиректних забрана. Васиљевић примећује да је тренутно стање у Србији интересно када је реч о уређењу питања независности ревизора за обављање ревизије, јер постоји приметна неусаглашеност закона који уређује тржиште капитала и закона који уређује ревизију. Тако према закону који уређује тржиште капитала ревизор не може у истој години обављати ревизију финансијских извештаја друштва и пружати му консултантске услуге. Сходно одредби чл. 54. Закона о тржишту капитала⁴⁵⁶ ревизор се не сматра независним од јавног друштва ако је, као и друштво за ревизију у којем је запослен или је руководилац у текућој али и у претходне две године, као и за време обављања ревизије:

- блиско повезан са друштвом,
- пословни партнер тог јавног друштва,
- има индиректно или директно власништво у том друштву,
- ликвидациони или стечајни управник у том друштву и
- уговорна страна у уговорном односу са лицем које би могло негативно утицати на његову независност и непристрасност.

С друге стране, према закону који уређује ревизију⁴⁵⁷ лиценцирани овлашћени ревизор не може да обавља ревизију код правног лица:

- у којем је власник удела или акција,
- у којем је директор, односно члан органа управљања или надзора прокуриста и пуномоћник,
- у којем је директор, односно члан органа управљања или надзора, прокуриста или је прокуриста његов крвни сродник у правој линији, у побочној линији, закључно са трећим степеном сродства и супружник,

⁴⁵⁶ Службени гласник РС, бр. 31/2011, 12/2015 и 108/2016.

⁴⁵⁷ Закон о ревизији, Службени гласник РС, бр. 62/2013, чл. 34. и 35.

- у којем је пружао прописане додатне услуге уз обављање ревизије за годину за коју се обавља ревизија и
- уколико наступе друге околности које могу да утичу на независност лиценцираног овлашћеног ревизора.

Такође, друштво за ревизију, према одредби чл. 35. овог Закона не може да обавља ревизију код правног лица:

- у којем има уделе или акције,
- које је власник удела или акција друштва за ревизију,
- ако је друштво за ревизију, односно било која организациона јединица у мрежи којој припада, односно повезано лице са друштвом за ревизију пружало правном лицу у години за коју се обавља ревизија, одређене услуге⁴⁵⁸ и
- ако је повезано са правним лицем на други начин, тако да таква повезаност може да утиче на независност и непристрасност обављања ревизије.

Независност ревизора представља најзначајнији атрибут који они носе и којим се изражава статус непристрасних у просуђивању и лојалних искључиво правилима своје професије. Независност упућује на чињеницу да су ревизори ослобођени пристрасности, односно свих веза са друштвом (клијентом) чије рачуноводствене извештаје прегледају, а подразумева непристрасност у просуђивању резултата и обликовању мишљења. Најзаинтересованији за резултате интерних ревизора јесу акционари или улагачи капитала у привредно друштво, јер њих занима да ли имовина нестаје, да ли се одржава или се унапређује, тј. да ли даје приносе. Од наведеног зависи њихов став о томе да ли су управљање имовином поверили добрим менаџерима, од чега и зависи да ли ће капитал и даље држати у том друштву или не. За мишљење ревизора су заинтересовани и инвеститори јер уколико извештаји потврђују да је реч о привредном друштву у којем капитал даје

⁴⁵⁸ Врсте ових услуга експлицитно су наведене у чл. 35. ст. 3. т. 1. Закона о ревизији, Службени гласник РС, бр. 62/2013.

високе приносе, интерес улагача ће бити ојачан мишљењем ревизора. И кредиторе такође интересује стање у привредном друштву у смислу повраћаја датих кредита, а запослене у самом друштву занима могућност исплате зараде.⁴⁵⁹

6.3.3. Посебна и ванредна ревизија

Осим обавезне годишње ревизије, ЗПД предвиђене су и посебна и ванредна ревизија (чл. 455.). Наиме, институт посебне и ванредне ревизије доношењем новог ЗПД (2011. године) дефинисан је и постављен на основе посебног института. Чланом 334. ранијег ЗПД (из 2004. године), као што је већ поменуто, био је предвиђен институт стручног повереника који, може се рећи, суштински подсећа на институт ванредне ревизије. Стога произилази да суштински и концепцијски институт стручног повереника и институт посебне и ванредне ревизије имају идентичан циљ – заштиту мањинских акционара.

Посебна ревизија у смислу овог ЗПД јесте ревизија којом се може проверавати процена вредности неновчаног улога или вредност и услови под којима је вршено стицање или располагање имовином велике вредности. Ванредна ревизија јесте ревизија којом се могу проверавати извештаји који су већ били предмет ревизије, а иста се може предузети ако постоји сумња да ревизија финансијских извештаја није спроведена у складу са законом и прописаним рачуноводственим стандардима и поступцима или ако финансијски извештаји не садрже напомене прописане рачуноводственим стандардима или су ове напомене непотпуне.⁴⁶⁰

Имајући у виду наведене законске дефиниције ревизија Дукић⁴⁶¹ закључује да су услови под којима се ванредна ревизија може спровести рестриктивнији у односу на услове који су неопходни за посебну ревизију. Наведено практично значи да се посебна ревизија може захтевати у сваком моменту када се жели проверити процена вредности неновчаног улога или вредности и услови под којима је вршено стицање

⁴⁵⁹ Лабовић, Д., Функција независне ревизије у привредном друштву, *Ревизија*, бр. 13, стр. 3-7, 2012; стр. 5.

⁴⁶⁰ Чл. 455. *Закона о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

⁴⁶¹ Дукић, Д., Посебна и ванредна ревизија по Закону о привредним друштвима, *Правни информатор*, бр. 11, стр. 7-13, 2015; стр. 9.

или располагање имовином велике вредности. При томе нису потребни посебни услови, него је довољно да је поред формалних услова у погледу захтева и процедуре у оквиру друштва вршена процена вредности неновчаног улога или да је располагано имовином велике вредности. С друге стране, код ванредне ревизије само постојање сумње да ревизија финансијских извештаја који су били предмет ревизије није спроведена у складу са прописаним рачуноводственим стандардима и законима или ако финансијски извештаји не садрже напомене прописане рачуноводственим стандардима или су ове напомене непотпуне – наводи на закључак да су за ову врсту ревизије предвиђени конкретни услови. Дукић заступа став да је законодавац поставио исувише уопштен услов за спровођење ванредне ревизије јер је дата могућност мањинским акционарима уколико имају неки интерес да ометају рад привредног субјекта и да то чине на законит начин. Наиме, у пракси се може јавити проблем у вези са начином доказивања сумње, јер иако је у чл. 456. ст. 2. изричито прописано да предлог мора садржати и образложене разлоге због којих се тражи ревизија, поставља се питање на који начин доказати исту ако се сумња образлаже на уопштен начин не наводећи ниједан конкретан разлог. Стога је неопходно да предлагач уз образложен предлог за спровођење ванредне ревизије у којем износи све релевантне чињенице достави и конкретне доказе за изражену сумњу.

Законодавац предвиђа и временско ограничење у погледу вршења посебне и ванредне ревизије. Посебна ревизија се може спровести у року од три године од дана уноса неновчаног улога, односно стицања или располагања имовином велике вредности, а ванредна ревизија у року од три године од дана усвајања финансијских извештаја који су били предмет ревизије.⁴⁶²

Акционарима који поседују или представљају најмање 10% акција са правом гласа дата је могућност да подносе предлоге за спровођење како ванредне тако и посебне ревизије. Акције са правом гласа су обичне акције које имаоцу између осталих права дефинисаних чл. 251. ЗПД дају и право гласа, као и делимично уплаћене акције, као обичне акције по основу којих акционар није извршио у

⁴⁶² На рачунање ових рокова примењују се правила за рачунање рокова изражених у годинама из чл. 77. Закона о облигационим односима, Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, Сл. лист СРЈ, бр. 31/93 и Сл. лист СЦГ, бр. 1/2003 - Уставна повеља.

потпуности обавезу уплате, тј. уноса улога у друштво под одређеним условима⁴⁶³ и преференцијалне акције чији имаоци имају право једног гласа по акцији на било којој скупштини акционара у оквиру своје класе, по одређеним питањима.⁴⁶⁴ При томе је прописано да се овај предлог подноси у писаној форми надлежном органу друштва, односно одбору директора ако је управљање једнодомно или надзорном одбору ако је управљање дводомно, а који је дужан да тај предлог уврсти у дневни ред било редовне или ванредне седнице скупштине акционара, у зависности од тога када се може одржати прва наредна редовна скупштина акционара.

Уколико орган којем је упућен наведени предлог не поступи на поменути начин, акционари који су предложили спровођење посебне или ванредне ревизије имају право на одговарајућу судску заштиту. Ова заштита се огледа у томе што могу поднети захтев надлежном суду да наложи одржавање ванредне седнице скупштине на којој ће се одлучивати о њиховом предлогу за спровођење посебне или ванредне седнице.⁴⁶⁵

За доношење одлуке о спровођењу посебне и ванредне ревизије надлежна је скупштина акционарског друштва, а одлука се доноси обичном већином гласова присутних акционара. Овом одлуком мора бити одређено који ревизор ће извршити посебну или ванредну ревизију, с тим што то не може бити:

- ревизор који је спровео процену неновчаног улога који је предмет посебне ревизије,
- ревизор који је спровео ревизију финансијских извештаја за период у којем је извршено стицање или располагање имовином велике вредности које је предмет посебне ревизије и
- ревизор који је извршио ревизију финансијских извештаја који су предмет ванредне ревизије.

⁴⁶³ Прецизније, акционар делимично уплаћених акција јавног акционарског друштва не може – пре уплате, односно уноса улога по основу тих акција у друштво – остваривати право гласа по основу тих акција.

⁴⁶⁴ Види више чл. 255. *Закона о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

⁴⁶⁵ Предлог за спровођење посебне или ванредне ревизије уређен је одредбама чл. 456. *Закона о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015.

Међутим, у случају да скупштина акционара одбије предлог за обављање посебне или ванредне ревизије тада се подносиоци предлога ревизије (акционари) могу обратити надлежном суду у ванпарничном поступку да он одлучи о предлогу за спровођење посебне или ванредне ревизије. У случају да суд донесе одлуку којом прихвата предлог за спровођење посебне или ванредне ревизије, он истовремено и именује ревизора који ће обављати одобрену ревизију (чл. 457.).

Релевантно је нагласити да је одредбом чл. 458. прописано да у случају прихватања захтева за посебну или ванредну ревизију суд може по захтеву акционарског друштва наложити Централном регистру да упише привремену забрану преноса акција акционарима по чијем је предлогу донета одлука о посебној или ванредној ревизији.

Спровођење посебне или ванредне седнице доводи до одређених трошкова. Стога је законодавац посебним чланом (чл. 459.) утврдио правило да трошкове спровођења посебне или ванредне ревизије која се спроводи по одлуци суда сноси друштво, што подразумева обавезу друштва да изврши уплату одговарајућег износа процењених трошкова на депозитни рачун суда. У супротном, односно уколико друштво не уплати ове трошкове у року који је суд одредио, тада ће суд извршити принудну наплату тих трошкова. Када је реч о трошковима које је потребно проценити за спровођење посебне или ванредне седнице неопходно је узети у обзир предмет ревизије, обим посла и сл. Уколико је присутна дилема око прецизног одређивања износа најисправније би било затражити процену трошкова од овлашћеног ревизора са списка ревизора који се води у Комори. На утврђивање самог износа утичу различити параметри и фактори као што су финансијска стабилност предузећа, његова структура, обим тражене ревизије, време достављања извештаја итд.

6.3.4. Садржај извештаја посебне и ванредне седнице

Извештај о ревизији садржи мишљење овлашћеног ревизора и оцене финансијских извештаја који су били предмет испитивања. Мишљење овлашћеног ревизора садржи објашњење о обиму обављене ревизије са напоменом о примени стандарда ревизије, основе на којој су финансијски извештаји сачињени и закључно мишљење. При томе је релевантно нагласити да закључно мишљење може бити позитивно у случају када су финансијски извештаји истинити и објективни, негативно када они то нису,⁴⁶⁶ уздржавајуће – што значи да нема довољно елемената на основу којих се може изразити мишљење о истинитости и објективности финансијских извештаја, и мишљење са резервом. Поред овог општег извештаја ревизора, постоје и специјални извештаји ревизора:

- за банке и осигуравајућа друштва,
- за мале компаније,
- за компаније које котирају акције на берзи,⁴⁶⁷
- извештај ревизора за повериоце,
- извештај ревизора за објаву проспекта или за листинг,
- извештај ревизора за одбор директора, када је управљање друштвом једнодомно, односно извршни одбор када је управљање дводомно, и то на основу интерне контроле интерних ревизора,
- специјалне извештаје, као што су пререгистрација затворене компаније у отворену, пренос улога у стварима и правима отвореној компанији од стране члана или акционара друштва и сл., а које тражи компанијски закон,
- прелиминарни извештај за компаније чије су хартије од вредности на регулисаном тржишту и
- извештај ревизора о цени акција затворене компаније ради коришћења права прече куповине постојећих чланова.⁴⁶⁸

⁴⁶⁶ Прецизније, ради се о регуларности, веродостојности и изради извештаја према Међународним стандардима ревизије, а не о истинитости.

⁴⁶⁷ Ове компаније су у обавези да имају не само извештај ревизора поводом годишњих финансијских извештаја, него и скраћени извештај за полугодишњи рачун, који садржи информације које су неопходне ради испуњавања услова за одржање на листингу.

После обављене посебне или ванредне ревизије ревизор подноси извештај који мора бити сачињен у писменој форми, и то уз обавезно образложене налазе ревизора.

Када се ради о посебној ревизији, ревизор се обавезно изјашњава да ли налази одступају од процењене вредности неновчаног улога, или од вредности и услова под којима је вршено стицање или располагање имовином велике вредности. Уколико се ревизор изјасни да нису одступања значајна, предлог за спровођење посебне ревизије сматра се неоснованим. Аналогно наведеном су и решења која се односе на ванредне седнице. Ревизор се у извештају мора изјаснити да ли се његово мишљење о финансијским извештајима који су били предмет ванредне ревизије разликују од мишљења које је на те финансијске извештаје дао ревизор који је претходно вршио ревизију, и да наведе разлоге због којих се мишљења разликују. Ако се ревизор изјасни да су разлике значајне, он мора да предложи и мере за отклањање њихових последица. С друге стране, ако се ревизор изјасни да мере нису значајне, предлог за спровођење ванредне ревизије сматра се неоснованим.

У сваком случају, извештаји се достављају одбору директора, односно извршном одбору и надзорном одбору, ако је управљање друштвом дводомно, акционарима који су предложили њено спровођење и суду, ако је посебна или ванредна ревизија спроведена по одлуци суда.⁴⁶⁹

У случају када се ревизор у извештају изјасни да не постоје значајна одступања, одбор директора, односно надзорни одбор када је управљање дводомно дужан је да овај извештај стави на дневни ред прве наредне седнице скупштине акционара. Међутим, ако се ревизор изјаснио да су одступања значајна, одбор директора, односно надзорни одбор ако је управљање дводомно сазива скупштину како би се размотрио извештај. При томе је неопходно да се одлука о сазивању донесе у року од осам дана од дана достављања извештаја.⁴⁷⁰ Дан одржавања седнице скупштине мора бити утврђен тако да се скупштина може одржати у року

⁴⁶⁸ Васиљевић, М., *Водич за примену Закона о привредним друштвима: са објашњењима*, Београд, Интермекс, 2011, стр. 512.

⁴⁶⁹ Чл. 462. ЗПД из 2011. године.

⁴⁷⁰ За рачунање рока у данима примењује се чл. 77. Закона о облигационим односима, Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, Службени лист СРЈ, бр. 31/93 и Службени лист СЦГ, бр. 1/2003 - Уставна повеља.

од 30 дана од дана достављања извештаја. Ипак, с тим у вези мора се имати у виду да је минимални рок за сазивање ванредне седнице скупштине 21 дан пре седнице скупштине. На овај начин се спречава манипулација одбора директора која би се огледала у томе да се одлука о сазивању донесе у предвиђеном року, али да се скупштина закаже за неки каснији дан.

Одбор директора ако је управљање једнодомно или надзорни одбор ако је управљање друштвом дводомно, у обавези је да уз извештај ревизора за седницу скупштине припреми и своје писано изјашњење о налазима из тог извештаја, са предлогом одлука скупштине. Ако надлежни орган друштва не сазове седницу под претходно наведеним условима, акционари који су предложили спровођење посебне или ванредне ревизије могу у року од 30 дана од дана достављања извештаја да поднесу захтев суду да у ванпарничном поступку наложи одржавање ванредне седнице скупштине акционара.

У случају да скупшина не усвоји извештај ревизора који је вршио посебну, односно ванредну ревизију или мере које је он предложио, акционари који су гласали за усвајање извештаја и мера које је ревизор предложио имају право несагласних акционара,⁴⁷¹ а и право на накнаду штете. Одредбом чл. 463. законодавац је прописао да ако извештај о посебној или ванредној ревизији покаже да је предлог за њено спровођење био неоснован, друштво има право на накнаду трошкова спровођења посебне, односно ванредне ревизије, и то од акционара који су предложили њено спровођење. При томе су ови акционари неограничено солидарно одговорни друштву за накнаду трошкова ревизије. Словић и Мрдак⁴⁷² наглашавају да се први пут у нашем законодавству наилази на случај да лица која изражавају неосновану сумњу сnose трошкове вршења ревизије по њиховом захтеву, те сматрају да ће ова догма у пракси дати значајне резултате у многим привредним друштвима.

⁴⁷¹ Законодавац одредбама чл. 474.-478. уређује питање заштите мањинских акционара кроз институт посебних права несагласних акционара. Прецизније, одређени број акционара друштва може исказати своју несагласност приликом доношења одређених одлука на седницама скупштине друштва и по том основу могу захтевати да друштво откупи њихове акције. Релевантно је нагласити да је институт несагласних акционара постојао и у претходном ЗПД (из 2004. године) у којем је знатно поједностављен поступак остваривања овог права акционара. Овом приликом је неопходно истаћи да право несагласних акционара на откуп акција веома често наилази на тешкоће у вези са појмом накнаде тржишне вредности акција, што резултира честим споровима.

⁴⁷² Словић, Д., Мрдак Г., *Коментар Закона о привредним друштвима*, Београд, Висока школа за рачуноводство и берзанско пословање, 2012, стр. 487.

С друге стране, Дукић⁴⁷³ не дели ово мишљење јер наводи проблеме са којима се сусреће пракса. Наиме, у пракси проблем може настати ако је овлашћени предлагач, чији се предлог показао неоснованим, лице чије седиште није у нашој земљи, те је и могућност регреса друштва у великој мери отежана, па чак и доведена у питање. Из наведеног разлога исти аутор сматра да би услове који се тичу накнаде трошкова требало, нарочито када се ради о ванредној ревизији, прецизније дефинисати, можда чак и поштрити, како би се на тај начин смањиле злоупотребе, али уз обавезно очување института заштите мањинских акционара.

Основно правило које важи за ревизоре јесте да се бирају на одређено време и да се могу реизабрати ограничен број пута како би друштво за ревизију и ревизор тог друштва који врши ревизију сачували независност. Опозив ревизора треба да буде у функцији кривице која се огледа у недостатку компетентности, пристрасности према већинском акционару, повреда пословне тајне и сл. Када је реч о оставци правило је да се она не може дати у невреме. Престанак функције по било којем основу значи немогућност избора у одбор директора када је управљање друштвом једнодомно, односно у извршни одбор када је управљање друштвом дводомно, у контролисаном и повезаном друштву. Важно је нагласити да ова забрана због блискости функција члана надзорног одбора и ревизора не важи за избор у надзорни одбор, одбор ревизора и/или за интерног ревизора. Наш Закон уређује само период у којем друштво за ревизију може вршити ревизију у друштву, а то је пет узастопних година, а уз замену ревизора из истог друштва, још пет година.

Кривица ревизора се одређује апстрактно и то према стандарду понашања обазривог, одговорног, активног и марљивог ревизора. Концепт дужне професионалне пажње ревизора до потпуног изражаја долази управо приликом дефинисања њихове одговорности за детекцију учињених криминалних радњи у финансијским извештајима. Наиме, упркос томе што је спровођење ревизије фокусирано на формирање и давање мишљења о квалитету финансијских извештаја, ништа мањи значај не би требало да има ни аспект откривања криминалних радњи.

⁴⁷³ Дукић, Д., Посебна и ванредна ревизија по Закону о привредним друштвима, *Правни информатор*, бр. 11, стр. 7-13, 2015; стр. 12.

Као потврда наведеног јесу и резултати истраживања улоге ревизије који откривање криминалних радњи рангирају као једну од најважнијих услуга ревизије.⁴⁷⁴

Када је реч о имовинској одговорности, поред кривице је потребно утврдити и каузалну везу између кривице и настале штете, према општим правилима уговорног права. При томе најчешће није само реч о искључивој одговорности ревизора, него је подељена одговорност ревизора и управе, те је неопходно утврдити њихову појединачну одговорност. С обзиром на тежину одговорности наш закон прописује обавезу осигурања од одговорности за штету коју ревизор може проузроковати израженим мишљењем садржаним у извештају о обављеној ревизији. У ствари, ради се о одговорности друштва о чијем је ревизору реч, као правног лица које се евентуално може регресирати од одговорног ревизора. Поред грађанске одговорности може постојати и статусна – одузимање лиценце.⁴⁷⁵

Упркос томе што општеприхваћени стандарди ревизије садрже велик број како правних тако и професионалних захтева, они и поред тога не могу на најбољи начин обухватити све циљеве који се тичу моралних вредности ревизора. Стога концепт дужне професионалне пажње постаје мерило квалитета начина извођења доказа спроведене ревизије, јер се од савесне особе очекује да на разуман начин користи своје знање и способност просуђивања.

6.4. КОДЕКС КОРПОРАТИВНОГ УПРАВЉАЊА – НАСТАНАК И РАЗВОЈ

Кодекси корпоративног управљања представљају *soft law* из разлога што њихове одредбе нису правно обавезујуће. Ипак, одредбе кодекса су инкорпориране у систем правног регулисања акционарског друштва постојањем правне обавезе давања изјаве у складу са кодексом.⁴⁷⁶ Кодекси корпоративног управљања у

⁴⁷⁴ Калач, Р., Аљушевић, С., Значај ревизије у процесу придруживања Европској унији, *Економски изазови*, вол. 3, бр. 6, стр. 106-114, 2014; стр. 112.

⁴⁷⁵ *Закон о ревизији*, Службени гласник РС, бр. 62/201, чл. 67. и 68.

⁴⁷⁶ Арсић, З., Кодекс понашања (кодекс корпоративног управљања), *Право и привреда*, вол. 42, бр. 5-8, стр. 73-82, 2005; стр. 73.

упоредном праву су се појавили као нова пракса и нова правила која су настала као одговор на недовољну контролу над управом друштва.

У САД је Закон о тржишту капитала из 1933. године садржао одредбе за које се данас сматра да су претеча савремених кодекса корпоративног управљања. Тек 80-их и 90-их година прошлог века корпоративно управљање у САД добија институционални оквир и то кроз *Institutional Shareholder Services* и *Corporate Library*, док се претече данашњих кодекса препознају у документима попут *Public Company Accounting Reform and Investor Protection Act – Sarbanes-Oxley Act* из 2002. године. Први кодекс корпоративног управљања у смислу данашњег кодекса донет је у Великој Британији 2000. године. У питању је *The financial aspects of corporate governance – Cadbury Report*.⁴⁷⁷

Према мишљењу многих аутора објављивањем Кедбери извештаја⁴⁷⁸ 1992. године отпочела је дебата о модерном корпоративном управљању која је послужила као путоказ Европској унији и ОЕЦИД-у, компанијама и националним органима у разумевању значаја и користи које доноси корпоративно управљање. Овај извештај је садржао и први кодекс корпоративног управљања⁴⁷⁹ – тзв. Кодекс добре праксе (енгл. *Code of Best Practice*), који је веома језгровито формулисан на само две странице. У оквиру њега је прецизно описан однос између улоге директора (извршних и неизвршних), акционара и ревизора.⁴⁸⁰ Оно што овај извештај чини посебним јесте примена корпоративних правила управљања на бази „примени или објасни“. Прецизније, овај принцип компанијама оставља право избора, што значи да се могу повиновати, односно применити принципе из Кодекса, а ако то не учине потребно је да објасне који су разлози за одступање. Убрзо је овај принцип широко прихваћен зато што је компанијама оставио неопходну флексибилност обезбеђујући

⁴⁷⁷ Кнежевић, М., Кодекс корпоративног управљања у домаћем праву и праву ЕУ. У: *Економско-социјални аспекти прикључивања Србије Европској унији* (М. Јакшић, В. Стојановић Алексић и П. Мимовић, ур.), Крагујевац, Економски факултет, 2015, стр. 246.

⁴⁷⁸ У време израде овог извештаја избио је скандал у компанији *Polly Peck* која је постала несолвентна зато што је годинама објављивала фалсификоване финансијске извештаје. У истом периоду избило је још сличних афера у вези са озбиљним финансијским проблемима тако да су националне владе биле приморане да утроше велика средства како би спречиле колапс европске монетарне уније.

⁴⁷⁹ С обзиром на обим кодекса он не представља кодекс какав се користи и данас, али је његов значај за уређење ове материје неизоставан.

⁴⁸⁰ Више у: Родић, И., Кодекс корпоративног управљања у праву Европске уније, *Право и привреда*, вол. 50, бр. 4-6, стр. 183-206, 2013; стр. 187.

им константан проток информација, што служи као основа за измене у компанијском праву.⁴⁸¹

Позитивни ефекти примене Кодекса препознати су у виду веће стабилности и боље тржишне позиције компанија, инвеститори добијају прецизнију слику о њиховој финансијској и пословној политици, а и одговорност директора је прецизније утврђена, те се и лакше препознаје, компаније су стимулисане да прихвате нове стандарде управљања, ефикасније се штите интереси акционара и олакшава се примена законске регулативе. Пре свега укинута је могућност да компаније у случају када се не придржавају усвојених препорука то морају учинити уз добро објашњење. Међутим, у пракси је ситуација другачија јер су уочене одређене слабости баш у примени принципа који се односи на објашњење будући да је преко 60% компанија које је одабрало опцију да не примењује неке од препорука као објашњење за то давало непотпуна или уопштена образложења или их уопште није пружио. Стога су неке државе, а нарочито Велика Британија, наметнуле друштвима строже и детаљније обавезе у случају одступања, а француски Кодекс нарочито истиче да образложење мора бити разумљиво и детаљно, прилагођено посебним приликама самог друштва, као и да мора садржати убедљиве разлоге који оправдавају одступање.⁴⁸²

Земље чланице Европске уније су, угледајући се на Кедбери извештај, покренуле иницијативу за доношење сличних кодекса на националном нивоу, што је представљало прву фазу институционализације корпоративног управљања у Европској унији. Друга фаза је обухватила период између 2005. и 2008. године, током које је 17 земаља усвојило нове кодексе корпоративног управљања. Убрзо су се, током 2007. и 2008. године, усвојили нови кодекси корпоративног управљања, осим у Ирској, где је усвојен британски *Combinet Code* и Грчке, која је ову област регулисала законом. Принцип „примени или објасни“ у кунитарно право уведен је

⁴⁸¹ Више у Björn, F., Best practices and better laws: Corporate governance codes in the member states of the European Union, *ERA – Forum*, vol. 6, no. 3, pp. 328-351, 2005. Наведено према: Родић, И., Кодекс корпоративног управљања у праву Европске уније, *Право и привреда*, вол. 50, бр. 4-6, стр. 183-206, 2013.

⁴⁸² Радовић, В., Развој културе одступања од 'примени или објасни' правила корпоративног управљања, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 63, бр. 2, стр. 23-44, 2015; стр. 40.

Директивом 2006/46/ЕЦ,⁴⁸³ а уједно и снажно подржан од стране Европског форума за корпоративно управљање. Данас је овај принцип централни елемент и главна техника у припреми кодекса корпоративног управљања, а наведена Директива се сматра његовом окосницом. Релевантно је нагласити да се у већини земаља кодекси корпоративног управљања редовно ажурирају, а у неким су успостављена и посебна тела⁴⁸⁴ и прописане процедуре по том питању. Наведено значи да иако су кодекси флексибилни, како би испунили своју сврху, неопходно је да се прилагођавају друштвеним и економским променама у којима се примењују.⁴⁸⁵

6.5. КОДЕКС КОРПОРАТИВНОГ УПРАВЉАЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Доношењем ЗПД 2004. године креирани су нови правни институти у нашем компанијском праву, нарочито у сфери корпоративног управљања. Наиме, чланом 318. овог Закона предвиђено је постојање кодекса корпоративног управљања, с тим што је извршена термилошка измена, те се уместо корпоративног кодекса говори о кодексу понашања. У чл. 318. ст. 1.⁴⁸⁶ установљена је обавеза управног одбора да утврди кодекс корпоративног управљања, и то на начин који је предвиђен чл. 319. ЗПД из 2004. године. Међутим, у погледу постојања обавезе могу се јавити одређене дилеме које су узроковане правно-техничком непрецизношћу. Тачније, реч је о формулацији „може да донесе“ кодекс. Сходно наведеном може се извести закључак да није реч о обавези него о праву на доношење кодекса или прихватање неког другог кодекса. Законодавац није експлицитно навео рок за извршење ове обавезе, али с обзиром на чл. 318. ст. 3. у којем је наведено да на свакој годишњој скупштини

⁴⁸³ Иста правила су 2013. године пренета у обједињену рачуноводствену регулативу (*Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349 EEC*, Official Journal of the EU L 182).

⁴⁸⁴ На пример, *Kodex Commission* у Немачкој.

⁴⁸⁵ Више о развоју института корпоративног управљања у Европској унији у: Родић, И., Кодекс корпоративног управљања у праву Европске уније, *Право и привреда*, вол. 50, бр. 4-6, стр. 183-206, 2013.

⁴⁸⁶ *Закон о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 125/2004.

управни одбор извештава скупштину о усклађености организације кодекса понашања, може се закључити да се обавеза утврђивања мора извршити на првој наредној годишњој скупштини. Законом је прописано да овај кодекс мора бити донет у писаној форми, а друштво је дужно да га објави на свом веб-сајту и да га учини доступним сваком акционару (чл. 318. ст. 2.). Обавеза доношења овог кодекса је постојала само у котираним друштвима, али то никако није представљало сметњу да и некотирана друштва имају свој кодекс.⁴⁸⁷

На бази чл. 318. ЗПД из 2004. године у правни систем Републике Србије уведен је институт – Кодекс корпоративног управљања. Први Кодекс корпоративног управљања⁴⁸⁸ донела је Скупштина Привредне коморе Србије 2006. године. После његовог усвајања Србија је ушла у групу земаља које имају свој национални кодекс корпоративног управљања. Правила која садржи јесу двојаког карактера:

- упућујућа, интерпретирајућа, објашњавајућа и помажућа и
- императивног карактера ако имају законску основу тог (когентног) типа.

Пре свега, основни циљ Кодекса јесте да се помогне пословној пракси у организовању корпоративног управљања како би се исто учинило што транспарентнијим.⁴⁸⁹ Овај Кодекс садржи већи број решења која су општеприхваћена у националним кодексима корпоративног управљања земаља са дугом традицијом тржишне привреде. Међутим, у коришћењу термина иде се из крајности у крајност – од употребе жаргона, па до употребе термина који су непознати стручној и широј пословној јавности, као на пример „институционални арсенал заштите“, „екскилпирајући“, „инвестициона мапа“ и сл. Правила Кодекса се могу сврстати у три групе:

- законска правила која су у Кодексу означена и формулисана на другачији начин него што је то учињено у Закону, али то ни у ком

⁴⁸⁷ Више о кодексу понашања према ЗПД из 2004. године у: Арсић, З., Кодекс понашања (кодекс корпоративног управљања), *Право и привреда*, вол. 42, бр. 5-8, стр. 73-82, 2005.

⁴⁸⁸ Службени гласник РС, бр. 1/2006.

⁴⁸⁹ Милосављевић, М., Кодекс корпоративног управљања, *Право: теорија и пракса*, вол. 24, бр. 3-4, стр. 19-23, 2007; стр. 19.

случају не мења смисао Закона. У Кодексу се могу препознати по употреби речи *мора*, *дужан је*, *не сме* и сл.;

- препоруке које друштва имају обавезу да прихвате и да их примењују у пракси. Уколико то не учине у обавези су да за одступање наведу и презентују јаке и оправдане разлоге. У Кодексу се препоруке могу препознати по употреби речи *треба*;
- предлози који правно не обавезују, али је ипак њихова примена пожељна у управљању котираним акционарским друштвима, а препознају се по употреби речи *може*, *требало би* и сл.

Чланство у Привредној комори Србије аутоматски је значило прихватање Кодекса, што значи да није била потребна никаква додатна изјава. Овај Кодекс је био веома обиман и садржао је 345 чланова, а писан је по угледу на тада примењиване кодексе у земљама чланицама Европске уније. Био је подељен у осам поглавља: опште одредбе, скупштина акционара, управни одбор, орган надзора у друштву, извештавање, ревизија финансијских извештаја, повреда кодекса и завршне одредбе. Овај Кодекс је пак имао веома слабу примену у пословној пракси, а као најрелевантнији разлози су се издвајали преобимност, сложеност и нејасност текста.⁴⁹⁰

Доношењем новог ЗПД 2011. године, којим су усвојена битно другачија решења која се превасходно односе на управљање привредним друштвима, иницирано је и доношење новог Кодекса корпоративног управљања.⁴⁹¹ На седници Скупштине Привредне коморе Србије 17. септембра 2012. године исти је и усвојен. Овај Кодекс се може дефинисати као акт струковног удружења којим су прописани принципи и препоруке, а њиховом конкретизацијом у пракси, као и пословањем у сагласности са њим исти се намеравају усталити и афирмисати као добри пословни обичаји.⁴⁹² Овај Кодекс је намењен и породичним друштвима, малим и средњим предузећима и предузећима у којима је држава власник, а садржи две врсте правила:

⁴⁹⁰ Кнежевић, М., Усклађивање кодекса корпоративног управљања са Законом о привредним друштвима из 2011. године, *Правна ријеч*, вол. 9, бр. 32, стр. 637-647, 2012.

⁴⁹¹ Службени гласник РС, бр. 99/2012.

⁴⁹² Тимчић, А., Значај кодекса корпоративног управљања за развој привреде Србије, *Право и привреда*, вол. 50, бр. 1-3, стр. 145-153, 2013; стр. 148.

- препоруке, односно правила које друштво треба да прихвати и по њима да поступа; препознатљиве су по употреби речи *треба* и
- предлоге који представљају правила која се сматрају пожељном праксом; препознатљиве су по употреби речи *може, требало би* и сл.

Принципи и препоруке који су садржани у Кодексу нису обавезујући, али се препоручују свим друштвима капитала, а посебно члановима Привредне коморе Србије. Примена Кодекса је флексибилна јер оставља могућност директне примене на бази одлука надлежних органа, а и могућност израде сопственог кодекса и других интерних аката, с тим да је друштво капитала које не користи овај Кодекс дужно да обавести Привредну комору Србије о кодексу који користи, као и о доступности истог. Јавно акционарско друштво у обавези је да у оквиру годишњег извештаја о пословању састави изјаву о примени Кодекса корпоративног управљања. Ова изјава треба да садржи и обавештење за јавност у смислу који кодекс примењује и где је исти доступан, као и сва важна обавештења о пракси корпоративног управљања која нису изричито прописана законом. Неизоставна је и садржина која се односи на одступања од правила Кодекса, као и образложење за наведена одступања. Разлика у односу на претходни Закон састоји се у томе што су сада јавна акционарска друштва у обавези да примењују Кодекс корпоративног управљања.⁴⁹³

Имајући у виду актуелну праксу и проблеме у раду јавних друштава релевантно је указати на посебан значај Принципа 27 у којем је предвиђено да друштво треба да успостави функцију интерне ревизије, а јавно друштво је обавезно да то уради. Вујисић⁴⁹⁴ наводи да упркос својој необавезној правној природи кодекси имају велики значај и то пре свега за чланове органа управљања. Тако законодавства редовно прописују да органи управљања морају да поступају са пажњом савесног и доброг привредника и да друштву солидарно одговарају за штету која је настала као последица кршења њихових дужности, осим ако не докажу да су поштено и савесно испуњавали своје дужности. Под пажњом савесног и доброг привредника

⁴⁹³ Васиљевић, М., *Корпоративно управљање – изабране теме*, Београд, Удружење правника у привреди Србије, 2013, стр. 29.

⁴⁹⁴ Вујисић, Д., Кодекс корпоративног управљања, *Право и привреда*, вол. 45, бр. 5-8, стр. 194-202, 2008; стр. 197.

подразумева се поступање у складу са законом, статутом друштва, другим актима друштва и другим прописима. Често се дешава да ово није довољно, а постоји још много правила пословног морала, пословне етике и добре пословне праксе.⁴⁹⁵ Све наведено обухвата појам „са пажњом савесног и доброг привредника”, а често се ради и о неписаним правилима. Детаљна и темељна оцена поступања органа управљања и надзорног органа у складу са пажњом савесног и доброг привредника често се постиже помоћу правила Кодекса корпоративног управљања.

Како би Кодекс имао карактер доброг и устаљеног пословног обичаја неопходно је да прође одређени временски период у оквиру којег би се и принципи и упутства примењивала од стране великог броја привредних друштава.⁴⁹⁶

⁴⁹⁵ Као потврда наведеног јесте и *Кодекс пословне етике* (Службени гласник РС, бр. 1/2006) који је издала Привредна комора Србије са циљем да се допринесе обављању пословних активности привредних субјеката у духу добрих пословних обичаја, пословног морала, начела савесности и поштења и транспарентности у њиховом пословању. Свакако је важан и Кодекс корпоративног управљања Београдске берзе а.д. који је пре свега намењен акционарским друштвима чије су акције укључене на неко од тржишта Београдске берзе али се препоручује и свим другим друштвима која желе да унапреде своју организацију и праксу корпоративног управљања.

⁴⁹⁶ Арсић, З., Кодекс понашања (кодекс корпоративног управљања), *Право и привреда*, вол. 42, бр. 5-8, стр. 73-82, 2005; стр. 75.

ЗАКЉУЧАК

Централна тема истраживања јесу органи управљања акционарског друштва. Адекватно постављена организациона структура друштва и велика прилагодљивост тржишним променама допринели су да акционарска друштва постану најпопуларнији и најважнији субјекти светског тржишта робе, капитала и радне снаге, те се стога може рећи да је истраживање које за тему има акционарска друштва, односно њихове органе управљања – у потпуности оправдано, како са научног тако и са друштвеног аспекта. Кроз сагледавање развоја органа управљања у акционарским друштвима може се пратити њихова трансформација и нормативноправно уобличавање.

Историјска анализа наводи на закључак да је акционарско друштво настајало постепено и да се постепено и обликовало као посебан тип трговачког друштва. Акционарско друштво се у нашем праву кроз историју називало деоничко друштво и безимени ортаклук. У упоредном праву је за ова друштва коришћен адекватан назив у складу са одговарајућим језичким подручјем – *Aktiengesellschaft*, *societe anonyme*, *societa per azioni*, *marketable share companies*, *stock corporation* итд.

У нашем, као и упоредном праву, не постоји јединствена дефиниција акционарског друштва која би на свеобухватан начин сажела његово појмовно одређење, што је и разумљиво јер је оно за акционарско друштво веома сложено и немогуће је дати прецизну дефиницију истог. Међутим, појашњење акционарског друштва се на најпотпунији начин може постићи једино анализом његових битних обележја. Основна обележја друштва јесу да је оно заједница више лица која је конституисана правним послом како би створили заједничке циљеве и интересе. Акционарско друштво је друштво капитала, на основу чега се закључује да нису важне персоналне карактеристике његових чланова, него капитал који је подељен на акције. Акционарско друштво је трговачко друштво и када му није циљ да стиче

добит и обавља привредну делатност, него и када остварује интерес акционара на непрофитној основи, тј. када његово пословање задовољава само потребе чланова друштва. Акционарско друштво има својство правног лица и има пословну способност. С обзиром на то да је правно лице, оно је творевина правног поретка, те је неизоставно и да има своју организацију која је прописана законом, као и имовину која је у потпуности одвојена од имовине његових чланова. Акционарско друштво својство правног лица стиче уписом у Регистар. Битно обележје јесте и да акционари не одговарају за обавезе акционарског друштва, али сnose ризик пословања који је сразмеран њиховим акцијама. Из тог разлога је потребно да се приликом оснивања акционарског друштва формира основни капитал који ће бити гаранција свим повериоцима да ће акционарско друштво на време извршити своју обавезу према њима.

Анализирајући настанак акционарског друштва кроз историјску призму долази се до закључка да акционарско друштво спада међу најстарија друштва капитала. Нека обележја акционарског друштва су препозната кроз прве облике удруживања, а то су била грчка удружења закупаца јавних прихода и заједница закупаца јавних пореза. У средњем веку, проналазак нових поморских путева и прекоморских превоза у великој мери је погодовао развоју акционарства. Стога су се управо у овом периоду у градовима северне Италије развили нови облици пословања – *commende* и *compagnia* путем којих се обезбеђивало прикупљање великог капитала. Претечом савремених акционарских друштава сматрају се *Banca di St. Giorgio* основана у Ђенови 1407. године и *Banco Ambrosiana* из Милана, основана у 16. веку. Прве компаније које су имале сва обележја акционарског друштва биле су Енглеско-источноиндијска компанија, Холандско-источноиндијска компанија, Холандско-западноиндијска компанија и друге. Оснивање ових компанија је имало веома снажан утицај на оснивање оваквих компанија и у другим европским земљама – Немачкој, Француској, Аустрији итд. Међутим, све компаније које су основане у то време биле су под контролом краљева и због свог јавноправног карактера нису биле обухваћене институцијама приватног права.

Акционарство је као посебан облик власништва, концентрације капитала и управљања на просторима земаља, покрајина и области које су се касније ујединиле

у Југославију настало крајем 19. века. Прво акционарско друштво на овим просторима настало је оснивањем Прве српске банке 1869. године, са учешћем капитала из Беча и Пеште. Поред низа околности, а нарочито утицаја западних земаља, у развоју акционарског друштва посебно важну улогу је имала Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, што се посебно односи на индустрију и банке, при чему су акционарске банке биле најјача категорија новчаних завода. Страни капитал је углавном улаган у акционарска друштва у индустрији, рударству, електропривреди и индустрији грађевинског материјала. Развојем акционарских друштава настају и први облици законодавства и правне теорије из области акционарства, засновани на искуствима развијених земаља Европе. Развој југословенске привреде непосредно после Другог светског рата искључиво је био усмерен ка развоју државног власништва, централизованом управљању и национализацији привреде, што је довело до готово потпуног гашења приватне својине и предузетништва, те је онемогућио рад акционарских друштава. Тек крајем осамдесетих и деведесетих година прошлог века у нашој привреди је започео процес законских, уставних и институционалних реформи које су омогућиле развој нових облика мешовите привреде са својинским плурализмом капитала и управљања. Нарочито су биле значајне промене у области привредног и економског система. Законским решењима о трансформацији друштвене својине у друге облике својине дато је право новим правним субјектима да по основу капитала и власништва управљају и руководе предузећима и располажу оствареним дохотком. У том периоду, тачније 1988. године, донет је и усвојен Закон о предузећима, те је омогућено оснивање и развој акционарских друштава у југословенском привредном систему и друштвеној пракси, што је свакако представљало важан фактор за развој друштва и реформу у целини. Овај Закон представља почетак нормативног уређења савремених акционарских друштава у фази нестајања друштвене својине. Следећи озбиљан корак из ове области учињен је 2004. године, када је донет Закон о привредним друштвима. Доношење овог Закона је оправдано из више разлога. Наиме, приватизација јавних и државних предузећа, приближавање Србије Европској унији, као и друге промене које су захватиле домаћу и упоредну правну сцену наметнуле су доношење овог Закона. Његове одредбе регулишу привредна друштва како то чине развијене земље

Европе, а у складу са правом Европске уније. У том смислу је релевантан и сам назив закона – Закон о привредним друштвима, јер је исти назив прихваћен и у земљама Европске уније. Ипак, и поред наведеног, временом су у пракси идентификовани одређени проблеми који су захтевали измену одредби важећег Закона или пак доношење новог закона ради превазилажења уочених проблема. Тако су на пример поједине одредбе биле условљене постојећим друштвено-политичким ограничењима, што се пре свега односи на појам акционарског друштва и на његову поделу на отворено и затворено акционарско друштво. Највећи број акционарских друштава у нашој земљи настао је у поступку приватизације и то тако што су сва предузећа без обзира на величину трансформисана у отворена акционарска друштва. У том смислу број акционара је био пресудан за одређивање статуса акционарског друштва – све док је друштво имало сто и више акционара оно је морало имати статус отвореног акционарског друштва, па и у случајевима када је један акционар имао 99,9% основног капитала и када су сви остали акционари били сагласни да се статус друштва промени у затворено. У овом погледу постојала је и неусаглашеност одредби и појмова који су се користили у Закону о привредним друштвима и закону којим се уређује трговање хартијама од вредности, које су у највећем броју случајева превазилажене тумачењем и мишљењем надлежних институција.

Услед великог броја промена законодавац се определио за доношење новог Закона о привредним друштвима, а не за допуне претходног. Нови Закон о привредним друштвима донет је 2011. године, а исти је усклађен са новим Законом о тржишту капитала, као и са директивама Европске уније. Овај Закон садржи чак 150 чланова више него претходни, а неки аутори сматрају да има превише одредби које су беспотребне. Законске норме које уређују акционарско друштво претежно су императивне, тако да се мало простора оставља аутономној вољи акционара. Што се конкретно акционарског друштва тиче, овом приликом биће наведене најрелевантније новине које су унете новим Законом из 2011. године. Престаје подела на отворено и затворено акционарско друштво, а по новом Закону је заступљена подела на јавна акционарска друштва и нејавна друштва. Избор акционарског друштва као правне форме није условљен бројем акционара. Статут је обавезни акт друштва, а доноси га скупштина друштва и представља хијерархијски

највиши акт друштва поред оснивачког акта (одлуке или уговора). Сви други акти друштва морају бити у складу са статутом, а он садржи све важне податке о друштву, делатности, капиталу, акцијама, уређује управљање и унутрашњу организацију друштва, мења се најмање једном годишње ако је у претходној години дошло до промене података о основном капиталу и акцијама. Региструје се у складу са Законом о регистрацији.

Сва акционарска друштва оснивају се регистрацијом оснивачког акта, без јавне понуде (симултано оснивање) уз обавезу уплате, односно уноса најмање 25% уписаног основног капитала, али не мање од износа минималног новчаног капитала. Нема више оснивачке скупштине која је била предвиђена претходним Законом. Према новом Закону више не постоји књига акционара него се води јединствена евиденција акционара у Централном регистру. Акционаром у односу према акционарском друштву и трећим лицима сматра се лице које је као законити ималац акција уписано у Централни регистар, а дан његовог уписа јесте и дан стицања акција.

По овом Закону акционарска друштва се могу определити за једнодомни или дводомни систем управљања – избор је на самом друштву. Овај модел корпоративног управљања се назива мешовити, а може се закључити да представља доминантно решење савремене регулативе. Предности овог модела огледају се у томе што се структура органа управе једним делом одређује на императиван начин – законским правилима, а другим – правилима привредног друштва, и то у границама које су постављене законом. Следствено наведеном у акционарском друштву се статутом одређује да ли је управљање друштвом једнодомно или дводомно, а промене врсте организације се врше изменом статута. У зависности од овог опредељења законодавац таксативно набраја и органе акционарског друштва. Када је управљање једнодомно органи друштва су скупштина и један или више директора, односно одбор директора. Наиме, једнодомни систем одликује постојање једног колективног органа – одбора директора, који се образује ако друштво има три или више директора, а састоји се од извршних директора који су у радном односу у друштву и неизвршних директора, док код јавних друштава мора бити најмање један независан директор који не може бити у радном односу у друштву. Наиме, број

неизвршних директора у јавном акционарском друштву мора бити већи од броја извршних директора. Овлашћења и делокруг рада директора одређени су његовом функцијом вођења пословања, а законом и статутом су му утврђена права и дужности. У вези са заступањем друштва законодавац је утврдио да су извршни директори законски заступници друштва. При томе се на друштво које има једног или два директора примењују одредбе о одбору директора. Пошто директори могу да именују једног од извршних директора који су овлашћени за заступање друштва за генералног директора, логично је да и он може да заступа друштво. Међутим, важно је нагласити да законодавац не прописује ко ће заступати друштво, односно шта ће се догодити ако друштво остане без директора и он не буде изабран, а ни акционар ни друго заинтересовано лице из чл. 397. Закона не тражи да суд у ванпарничном поступку постави привременог заступника друштва. Што се тиче ограничења која се односе на управљање од стране директора, овом приликом ћемо се осврнути на решење законодавца које прописује да директор или члан одбора не може бити у више од пет друштава. У правној теорији наведено решење је често критиковано јер, објективно посматрано, једно лице никако не може бити у могућности да савесно и озбиљно врши послове управљања и надзора у неколико друштава. Напротив, може више да штети друштву него да му користи.

Уколико се акционарско друштво определи за дводомни систем управљања органи су: скупштина, надзорни одбор и један или више извршних директора, односно извршни одбор. Законодавац је у овом систему управљања прописао да ако акционарско друштво има три или више извршних директора они чине извршни одбор, а обавезно је да јавно акционарско друштво има најмање три извршна директора. Статутом се одређује број чланова надзорног одбора, који је увек непаран, а именује их скупштина и не могу имати заменике. Надзорни одбор може именовати једног од извршних директора овлашћених за заступање друштва за генералног директора, док јавно акционарско друштво има најмање једног члана надзорног одбора који је независан од друштва – независни члан надзорног одбора.

У складу са наведеним, закључује се да дводомни модел управљања одликује постојање два колективна органа – извршни одбор и надзорни одбор. Надзорни одбор надзире пословање друштва и заступа друштво према управи, уколико му се

законом не дају и нека друга овлашћења, али не и да води послове друштва, док управа води послове друштва самостално и на властиту одговорност. Сходно наведеном закључује се да је законодавац прецизно разграничио надзорну и извршну функцију. Наиме, извршну функцију обавља управа, а надзорну надзорни одбор. Раздвајање функција има за последицу инкомпатибилност чланства у управи са чланством у надзорном одбору, што значи да иста лица не могу бити чланови оба органа.

Нови Закон предвиђа и комисије као стална тела, које су предвиђене статутом друштва (на пример, комисија за ревизију, комисија за именовање, комисија за накнаде), прописујући делокруг њихових послова.

Чланови органа акционарског друштва морају се понашати у складу са пажњом доброг привредника, што значи да делују у оквиру делатности друштва, поштујући своја овлашћења, примењујући прописе и сл.

Скупштина акционарског друштва је најшири и најрелевантнији орган управљања, коју чине сви чланови, тј. сви акционари друштва и они управо у њој доносе најважније одлуке о капиталу који је уложен, о његовом располагању, о добити друштва у оквиру њене надлежности, а надлежност скупштине је прописана законом и статутом друштва, односно оснивачким актом. Иако није сталан орган акционарског друштва, оно без ње не би ни постојало.

Акционар има право да учествује у раду скупштине, што подразумева и његово право да гласа о питањима о којима гласа његова класа акција, а и право на учешће у расправи о питањима на дневном реду. Законом је дозвољено да се статутом може утврдити цензус за лично учешће у раду скупштине друштва који не може бити већи од 0,1% од укупног броја акција те класе. Такође, новим Законом је промењена и квалификована већина у скупштини акционара јер је стари Закон предвиђао као квалификовану већину две трећине свих акционара, док нови Закон, за одређене корпоративне радње, уводи већину од три четвртине присутних акционара. Статутом се одређује дан дивиденде или се одређује метод његовог одређивања. Прецизније, Дан акционара је дан када се утврђује списак акционара који имају право на учешће у раду седнице скупштине, а то је десети дан пре

одржавања скупштине. Што се тиче права гласања у одсуству оно је прецизирано, као и поступак, права и обавезе пуномоћника.

Редовна седница скупштине одржава се једном годишње, најкасније у року од 6 месеци од завршетка пословне године, а позив се упућује 30 дана пре њеног одржавања. С друге стране, ванредна седница се одржава по потреби, као и када је то предвиђено законом или статутом, а позив за ову седницу се шаље најкасније 21 дан пре одржавања седнице. Скупштина доноси одлуке на овим седницама, а у циљу заштите оснивачких права, а пре свега мањинских чланова друштва, законодавац је предвидео могућност побијања одлука које доноси скупштина друштва. Члан акционарског друштва или један или више акционара који су имали право на учешће у раду седнице скупштине имају право да тужбом надлежном суду побију одлуку која је донета на седници скупштине и да траже накнаду штете и то на основу прецизно утврђених основа које су прописане чланом 376. Истим чланом је уређено да тужбу може поднети и сваки директор или члан надзорног одбора, ако је управљање друштвом дводомно и ако би извршењем те одлуке учинио кривично дело или друго дело које је кажњиво законом и ако би био одговоран за штету према друштву или трећем лицу. Законодавац је прописао да се ова тужба може поднети у року од осам дана од дана сазнања за одлуку скупштине, односно од дана регистрације ако је иста била регистрована у складу са законом који регулише регистрацију, али не касније од три месеца од дана када је одлука донета. Допринос законодавца приликом регулисања института побијања одлука скупштине нарочито се огледа у прецизирању критеријума релевантности основа побијања.

По питању права мањинских акционара нови Закон о привредним друштвима поставио је озбиљне стандарде у циљу њихове заштите, и то у складу са директивама Европске уније. С тим у вези, а на основу свеобухватне анализе долази се до закључка да је право мањинских акционара право на предлагање дневног реда и сазивање ванредне седнице скупштине са најмање 5% основног капитала, односно 5% акција у оквиру класе која има право гласа по тачкама дневног реда. Сваки акционар такође има право приступа оснивачком акту, решењу о регистрацији друштва, статуту и његовим изменама и допунама, општим актима, записницима са седница скупштине и одлукама скупштине друштва, годишњим извештајима о

пословању друштва, консолидованим годишњим извештајима и финансијским извештајима, као и право на захтев за ванредном ревизијом, и то они акционари који поседују или представљају најмање 10% акција са правом гласа.

У новом Закону о привредним друштвима институција надзора и регуларности пословања акционарског друштва је регулисана на савремен начин. При томе се нарочито истичу улога и третман унутрашњег и спољног надзора, као важне функције у заштити интереса улагача и власника капитала, као и неизоставна улога ревизора. Одредбама новог ЗПД (из 2011. године) престали су да постоје управни одбори, који су имали примарну одговорност за управљање друштвом. Последица овог законског решења јесте преношење овлашћења са некадашњег управног одбора на друге органе акционарског друштва. Када је у питању једнодомно управљање, надзорни одбор не постоји, него само скупштина и директор, односно одбор директора. С тим у вези, улога и значај надзорног одбора акционарског друштва доживели су квалитативне промене које се односе на дводомно управљање у акционарском друштву. Једнодомни и дводомни модел управљања разликују се у погледу начина вршења надзорне функције. У једнодомном моделу надзорну функцију врше неизвршни директори, који су чланови одбора директора. Овлашћење надзорног одбора да имплементира унутрашњи надзор је веома значајно, може се чак рећи и кључно за ефикасно функционисање акционарског друштва. Члан надзорног одбора је лице коме припадају два кључна овлашћења – овлашћење учешћа у пословођењу и овлашћење контроле, које се односи на извршни одбор, односно на извршне директоре.

Функција ревизора јесте прикупљање и вредновање евиденције којима се утврђује степен сагласности презентованих рачуноводствених информација са стандардима. Извештај ревизора који потврђује веродостојност и регуларност рачуноводствених исказа доставља се одбору директора уколико је управљање друштвом једнодомно или надзорном одбору када је управљање друштвом дводомно, и након тога скупштини друштва. По правилу, ревизор има обавезу да обавести надлежне органе ако је у току контроле открио нерегуларности које имају елементе кривичног дела. Ревизор по закону има овлашћење да сазива скупштину

друштва ако то пропусти овлашћени орган, а мора се и уверити у једнак третман акционара.

На основу наведеног може се закључити да наше право прихвата достигнуте стандарде развоја који се односе на институт спољног ревизора. Ипак, с обзиром на то да се ради о важном инструменту контроле законитости пословних одлука органа компаније и истинитости финансијских извештаја има потребе за одређеним унапређењем регулативе која уређује овај институт. Наиме, избор спољног ревизора је потребно ставити ван контроле контролних акционара када их бира скупштина, те би њихов избор требало да чини одбор ревизора јер би ревизор требало да буде независан и у односу на контролне акционаре. Веома важно питање јесу критеријуми за одређивање независности, те би стога исти требало да буду унапређени у циљу покривања свих потенцијалних случајева зависности. Имовинска одговорност ревизора уз развијање регулативе и праксе обавезног осигурања од одговорности као делатности слободне професије се такође никако не сме унапред ограничавати зато што би се тиме ова професија фаворизовала у односу на остале слободне професије.

Новим Законом о привредним друштвима уведени су институт посебне и ванредне ревизије који – посматрани са аспекта овлашћеног подносиоца предлога – представљају институте којима се штити положај мањинских акционара, што им омогућава спровођење једног вида контроле у самом пословању привредног субјекта. Посебна ревизија се може захтевати у свако доба, односно увек када се жели проверити тачност података, док се ванредна ревизија може захтевати онда када постоји сумња у тачност финансијских извештаја који су били предмет редовне ревизије или исти не садрже напомене у складу са Законом о рачуноводству.

Акционарска друштва представљају веома сложен систем друштвених односа, а интереси око којих се појављују сукоби углавном су регулисани прописима, односно законима. Међутим, пракса показује да због своје сложености законодавац не успева у довољној мери да регулише ову врсту односа. Управо из тог разлога је као решење предвиђен Кодекс корпоративног управљања који у суштини представља систем норми обичајног права који уређује положај управе у односу на акционаре и трећа лица. Ипак, Кодекс се не усваја у форми закона, него се сматра за

меко право – норме које не обавезују под претњом неких санкција, а опет се истиче да су обавезујуће.

Доношење Кодекса корпоративног управљања потврђује да је и Република Србија применила најбољу инострану праксу у области корпоративног управљања, као и актуелна решења из регулативе Европске уније. Наведено упућује на закључак да је реч о свеобухватном и модерном оквиру чија ће примена омогућити континуирани развој корпоративног управљања у нашој земљи. Сходно поменутом обавезно је да годишњи извештај о пословању јавног акционарског друштва мора да садржи изјаву о примени Кодекса корпоративног управљања, што је у складу са најбољом праксом. Ипак, у циљу даљег развоја корпоративног управљања, законодавац би требао да обавезе акционарска друштва и на давање изјаве о прихватању и примени Кодекса о пословној етици којег је такође донела Привредна комора Србије.

Оправданост овог истраживања огледа се и у чињеници да акционарска друштва данас представљају најзначајнији облик привредног друштва. Предности акционарског друштва се налазе у могућности брзог сакупљања великог капитала са циљем остваривања пословне функције, уношења слободног капитала у друштво, а и могућности остваривања кредита који је већи од сопственог капитала, затим сношења пословног ризика од великог броја субјеката, затим, продајом акција је могућ повраћај уложених средстава, а могуће је и формирање професионалне и стручне управе итд. За нашу државу акционарска друштва имају важну улогу будући да представљају инструмент за приватизацију и организациону трансформацију, као и због привлачења страног капитала.

ЛИТЕРАТУРА

Књиге

1. Austin, R., P, Ford, H. A., Ramsay, I. M., *Company Directors – Principles of Law and Corporate Governance*, Butterworth, Lexis Nexsis, 2005
2. Austria. *Aktiengesetz: the Austrian Stock Corporation Act: Bilingual Edition: Deutsch/Englisch*, Wien, Manz, 2005
3. Barbić, J., *Pravo društava – društava kapitala. Knj. 2*, Zagreb, Organizator, 2001
4. Berghahn, V. R., Karsten, D., *Industrial Relations in West Germany*, New York, Bloomsbury Academic, 1988
5. Buxbaum, M. R., The Formation of Marketable Share Companies, *International Encyclopedia of Comparative Law*, no. 3, 1974
6. Cadbury, A., *The Financial Aspects of Corporate Governance: A Report of the Committe on Corporate Governance*, London, Gee & Co, 1992
7. Charlesworth, J., Morse, G., *Company Law*, London, Sweet & Maxwell, 1995
8. Cheffins, B. R., Black, B. S., Klausner, M., *Outside Directors, Liability Risk and Corporate Governance: A Comparative Analysis. No. 48*. Working paper, 2008
9. Čolaković, E., *Menadžerski ugovori – modeli, savjeti i praksa*, Zagreb, Hrvatsko udruženje menadžera i poduzetnika - CROMA, 2006
10. Drucker, F. P., *The Practice of Management*, New York, Harper Business, 2006
11. Dunn, J., *Auditing: theory and practice*, London, Prentice Hall, 1996
12. Ebeling, M., Gomard, B., *Corporations and Partnership in Denmark*, Boston, Deventer, 1993
13. Farrar, J. H., *Company Law*, London, Butterworths, 1988
14. Geßler, E. et al., *Kommentar zum Aktiengesetz. Band I (§§ 1–75)*, München, Vahlen, 1973

15. Gower, L. C. B., *Principles of Modern Company Law*, London, Sweet and Maxwell, 1992
16. Green, S., *Sarbanes-Oxley and the board of directors: Techniques and best practices for corporate governance*, New Jersey, John Wiley & Sons, 2005
17. Hamel, J., Lagarde, G., Jauffret, A., *Droit commercial*, Paris, Dalloz, 1980
18. Hamilton, R., *The Law of Corporations*, Minnesota, West Group, 1991
19. Hopt, K. J., Wymeersch, E. (eds.), *Comparative Corporate Governance: Essays And Materials*, Walter de Gruyter, GmbH & Co KG, 1997
20. Hopt, K., *The German Law of and Experience with the Supervisory Board: Law Working Paper. No. 305*, 2016, доступно на: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2722702
21. Hüffer, U., *Kommentar zum Aktiengesetz*, München, Beck, 1999
22. Kluge, N., Stollt, M., *The European Company-Prospects For Worker Board-Level Participation in the Enlarged EU*, Brussels, Social Development Agency and European Trade Union Institute, for Research, Education and Health Safety, 2006
23. Lattin, D. N., *Lattin on Corporations*, Brooklyn, Foundation Press, 1959
24. Lutter, M., Schmidt, K., *Aktiengesetz*, Köln, Verlag Dr. Otto Schmidt, 2008
25. Meinhardt, P., *Company Law in Europe*, Westmead, Dartmouth Publishing Co Ltd., 1978
26. Paape, L., Scheffe, J., Snoep, P., The relationship between the internal audit function and corporate governance in the EU—a survey, *International Journal of Auditing*, vol. 7, no. 3, pp. 247-262, 2003
27. Pettet, B., *Company Law*, London, Longman law series, 2005
28. Rojo, A., The Typology of Companies. In: *European Company Laws* (R. Drury & Xuereb, P., eds.), Brookfield, Dartmouth Pub Co., 1992
29. Sealy, L. S., *Cases and Materials in Company Law*, London, Butterworths, 1992
30. Soltani, B., *Auditing: An International Approach*, Zagreb, Mate, 2010
31. Stedman, G., *Shareholders Agreements*, London, Sweet and Maxwell, 1998
32. *The New Encyclopedia Britannica. Vol. V*, Chicago, Corporations Business, 1978
33. Tipurić, D., *Nadzorni odbor i korporativno upravljanje*, Zagreb, Sinergija, 2006

34. Vidal, D., *Grands arrêts du droit des affaires*. Paris, Sirey, 1992
35. Анђелковић, А., *Скупштина акционарског друштва: (надлежност, сазивање и одржавање седнице, побијање одлука, кодекс корпоративног управљања): водич са моделима релевантних аката*, Београд, Арт Пресс, 2014
36. Арсић, З., Марјански, В., *Право привредних друштава*, Нови Сад, Правни факултет, 2015
37. Бабић, И., *Привредно право*, Београд, Универзитет Сингидунум, 2005
38. Бабић, М., Симић, М., Шуње, А., Пуљић, М., *Корпоративно управљање: принципи и механизми*, Сарајево, Ревикон, 2008
39. Бејатовић, М., *Право привредних организација*, Нови Сад, Правни факултет за привреду и правосуђе, 2009
40. Буторац, Ј., *Дионичарско друштво*, Загреб, Југословенски лојд, 1924
41. Васиљевић, М., *Водич за примену Закона о привредним друштвима: са објашњењима*, Београд, Интермекс, 2011
42. Васиљевић, М., *Коментар Закона о предузећима*, Београд, Удружење правника у привреди СР Југославије, 1996
43. Васиљевић, М., *Компанијско право*, Београд, Удружење правника у привреди Републике Србије, 2015
44. Васиљевић, М., *Корпоративно управљање – изабране теме*, Београд, Удружење правника у привреди Србије, 2013
45. Васиљевић, М., *Корпоративно управљање – правни аспекти*, Београд, Правни факултет и Профинвест, 2007
46. Васиљевић, М., *Предузећа – правни аспекти*, Београд, Савремена администрација, 1990
47. Велимировић, М., *Привредно право*, Сарајево, Свјетлост, 1982
48. Вујовић, Р. М., *Пут у акционарство*, Београд, Ведес, 2002
49. Голубовић, Д., *Правни положај акционарског друштва*, Нови Сад, Центар за привредни консалтинг, 1992
50. Дашић, Ј., *Акцијски капитал у Западној Србији*, Чачак, Технички факултет, 1994

51. Делимо, Ж., *Цивилизација ренесансе*, Нови Сад, Књижевна заједница Новог Сада, 1989
52. Ђуровић, М., *Изабрана дјела – студије и чланци*, Подгорица, ЦИД Подгорица, 2008
53. Јанковец, И., *Привредно право*, Београд, ЈП Службени лист СРЈ, 1999
54. Јанковец, И., *Уговорна одговорност*, Београд, Пословна политика, 1993
55. Клајић, Б., *Рјечник страних речи*, Загреб, Накладни завод Матице хрватске, 1984
56. *Коментар закона о предузећима – са изменама и допунама* (С. Царић, ур.), Нови Сад, Савез удружења правника Војводине, 1989
57. *Корпоративно управљање - приручник*, приредила Међународна финансијска корпорација, Београд, 2011
58. Љутић, Ж. Б., *Ревизија: логика, принципи и пракса*, Београд, Издање аутора, 2005
59. Миленовић, Б. Д., *Право друштава*, Ниш, Пунта, 2013
60. Миленовић, Б. Д., *Субјекти привредног права*, Ниш, Правни факултет, 2006
61. Новаковић, С., *Коментар Закона о привредним друштвима*, Београд, Пословни биро, 2012
62. Петровић Томић, С. Н., *Осигурање од одговорности директора и чланова управног одбора акционарског друштва*, Београд, Правни факултет, 2011
63. *Правна енциклопедија. Књига 1*, главни редактор Борислав Т. Благојевић, Београд, Савремена администрација, 1985
64. Радојичић, С., *Основи трговачког права*, Београд, Издавачка књижарница Геце Кона, 1926
65. Радоњић, Д., *Органи друштва капитала*, Подгорица, ЦИД, 1998
66. Словић, Д., Мрдак Г., *Коментар Закона о привредним друштвима*, Београд, Висока школа за рачуноводство и берзанско пословање, 2012
67. Стефановић, С., Станивук, Б., *Коментар Закона о привредним друштвима: (са приручником за практичну примену)*, Београд, Параграф Цо; Нови Сад, Параграф Лекс, 2012
68. Трикер, Б., *Директор – од А до З*, Нови Сад, Асее, 2008

69. Урошевић, Н., Неговановић, М., Станковић, Н., *Коментар Закона о рачуноводству и ревизији: са прилозима IV, VII и VIII директиве Европске уније*, Београд, Привредни саветник, 2006
70. Фарснворт, И. А., *Увод у правни систем САД*, Београд, Савремена администрација, 1973
71. Фримерман, А., *Статут и други општи акти предузећа*, Београд, Пословно-економски биро, 1996
72. Хилфердинг, Р., *Финансијски капитал*, Београд, Култура, 1952
73. Царић, С., *Правни положај организација удруженог рада*, Београд, Савремена администрација, 1981
74. Царић, С., *Правни положај привредних организација*, Нови Сад, Право, 1992
75. Царић, С., *Правни положај привредних организација*, Нови Сад, Центар за привредни консалтинг, 2000
76. Шогоров, С., *Право привредних друштава*, Нови Сад, Пословни биро, 2003

Чланци

1. Barbić, J., Pravo na dividendu kao temeljno imovinsko pravo dioničara, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, vol. 62, br. 5-6, str. 1414-1443, 2012
2. Bennedsen, M., Wolfenzon, D., The balance of power in closely held corporations, *Journal of Financial Economics*, no. 58, pp. 113-139, 2000
3. Björn, F., Best practices and better laws: Corporate governance codes in the member states of the European Union, *ERA – Forum*, vol. 6, no. 3, pp. 328-351, 2005
4. Čulinović Herc, E., Hasić, T., Sudjelovanje dioničara u radu glavne skupštine dioničkog društva prema noveli Zakona o trgovačkim društvima, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 32, br. 1, str. 31-73, 2011
5. Harwell, W., The cycles of corporate social responsibility: An historical retrospective for the twenty-first century, *Kansas Law Review*, no. 51, pp. 77-127, 2002

6. Horak, H., Dumančić, K., Neovisnost i nagrađivanje članova nadzornih odbora i neizvršnih direktora, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, vol. 48, br. 1, str. 33-56, 2011
7. Jurić, D., Nezavisnost članova nadzornog odbora i neizvršnih direktora upravnog odbora i njihove komisije u dioničkom društvu. U: *Socijalno odgovorno gospodarenje*, Rijeka, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2007
8. Jurić, D., Pravo manjinskih dioničara na podnošenje tužbe u ime dioničkog društva protiv članova uprave i nadzornog odbora, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, vol. 28, br. 1, str. 1-46, 2007
9. Kulms, R., Employee representation on supervisory boards: A German perspective, *Право и привреда*, вол. 44, бр. 9-12, стр. 3-26, 2007
10. Maug, E., Rydqvist, K., Do Shareholders Vote Strategically? Evidence on the Advisory Role of Annual General Meetings, *CEPR Discussion papers*, 2004
11. Nehme, M., Wee, C. K. G., Tracing the historical development of corporate social responsibility and corporate social reporting, *James Cook UL Rev.*, no. 15, pp. 129-135, 2008
12. Salger, H. C., Građansko pravna odgovornost članova uprave i nadzornog odbora I dio, *Odvjetnik*, br. 1-2, 2010
13. Samat, N. H. A., Hasani, M. A., A legal perspective of shareholders' meeting in the globalised and interconnected business environment, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, no. 172, pp. 766-767, 2015
14. Shishido, Z., Reform in Japanese corporate law and corporate governance: current changes in historical perspective, *The American Journal of Comparative Law*, vol. 49, no. 4, pp. 653-677, 2001
15. Spindler, G., Das Gesetz über die Offenlegung von Vorstandsvergütungen–VorstOG, *Neue Zeitschrift für Gesellschaftsrecht (NZG)*, vol. 47, no. 8, pp. 689-691, 2005
16. Tušek, B., Revizijski odbor u sustavu korporativnog upravljanja, *Ekonomski istraživanja*, vol. 20, br. 2, str. 86-103, 2007
17. Velasco, J., The Fundamental Rights of the Shareholder, *University of California, Davis Law Review*, vol. 40, no. 2, pp. 407-468, 2006

18. Verišić-Marušić, M., Nadzorni odbor dioničkog društva, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, vol. 32, br. 39-40, str. 187-201, 1995
19. Von der Crone, H. C., *Die Internet Generalversammlung*, доступно на: http://www.rwi.uzh.ch/lehreforschung/alphabetisch/vdc/cont/Internet_Generalversammlung.pdf
20. Vukadinovic, R. D., *Council Regulation (EC) No 2157/2001 on the Statute for a European Company (SE)*. *Rev. Eur. L.* 3, 2001
21. Zetzsche, D., Shareholder passivity, cross-border voting and the shareholder rights directive, *Journal of Corporate Law Studies*, vol. 8, no. 2, pp. 289-336, 2008
22. Алексић, Д., *Нови оквир за корпоративно управљање*, доступно на: <http://www.bep.rs/documents/news/2012-03-06-novi-okvir-za-korporativno-upravljanje.pdf>
23. Арсић, З., Заступање акционара преко пуномоћника у праву Републике Србије. У: *Хармонизација српског и мађарског права са правом Европске уније*. вол. 3 (Р. Кеча, ур.), Нови Сад, Правни факултет - Центар за издавачку делатност, 2015
24. Арсић, З., Једнак третман акционара, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, вол. 48, бр. 2, стр. 57-75, 2014
25. Арсић, З., Једнако гласање акционара, *Право и привреда*, вол. 49, бр. 4-6, стр. 74-83, 2012
26. Арсић, З., Кодекс понашања (кодекс корпоративног управљања), *Право и привреда*, вол. 42, бр. 5-8, стр. 73-82, 2005
27. Арсић, З., Ништавост одлука скупштине акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 44, бр. 1-4, стр. 11-18, 2007
28. Арсић, З., Оснивачки акт акционарског друштва и заштита животне средине, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, вол. 46, бр. 1, стр. 119-129, 2012
29. Арсић, З., Основи за рушљивост одлука скупштине акционарског друштва, *Правни живот*, вол. 55, бр. 11, стр. 15-24, 2006

30. Арсић, З., Пословник о раду скупштине акционарског друштва, *Правни живот*, вол. 60, бр. 11, стр. 37-42, 2011
31. Арсић, З., Право акционара на постављање питања у праву Републике Србије. У: *Хармонизација српског и мађарског права са правом Европске уније* (Р. Кеча, ур.), Нови Сад, Правни факултет - Центар за издавачку делатност, 2014
32. Арсић, З., Предлог акционара за допуну рада Скупштине акционарског друштва, *Правни живот*, вол. 62, бр. 11, стр. 125-129, 2013
33. Арсић, З., Председник скупштине акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 48, бр. 4-6, стр. 54-64, 2011
34. Арсић, З., Сазивање скупштине акционарског друштва према Закону о привредним друштвима из 2011. године, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, вол. 47, бр. 2, стр. 93-106, 2013
35. Арсић, З., Списак учесника и записник са скупштине акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 40, бр. 1-4, стр. 25-33, 2003
36. Арсић, З., Уговори о гласању акционара и Преднацрт Грађанског законика Републике Србије, *Право и привреда*, вол. 53, бр. 4-6, стр. 749-761, 2015
37. Бејатовић, М., Новине у Закону о привредним друштвима. У: *Савремене тенденције у развоју правних система држава у региону: зборник радова* (М. Дукић Мијатовић, ур.), Нови Сад, Правни факултет за привреду и правосуђе, 2012
38. Бешлић, Д., Бешлић, И., Стечај привредног друштва као последица манипулативног финансијског извештавања, *Школа бизниса*, бр. 3-4, стр. 148-159, 2013
39. Божић, С., Прописана већина гласова на скупштинама акционара привредних друштава у функцији заштите права мањинских акционара, *Годишњак Правног факултета у Источном Сарајеву*, вол. 4, бр. 1, стр. 61–80, 2013
40. Бохинц, Р., Унитарни или двостепени системи корпоративног управљања у неким земљама ЕУ и земљама изван ЕУ. *Мегатренд ревија*, вол. 8, бр. 1, стр. 57-76, 2011

41. Бунчић, С., Заштита мањинских акционара: да ли нови Закон о привредним друштвима доноси напредак?, *Правни живот*, вол. 60, бр. 11, стр. 137-152, 2011
42. Бунчић, С., Одређење појма мањински акционари и њихова класификација, *Право и привреда*, вол. 48, бр. 4-6, стр. 151-161, 2011
43. Васиљевић М., Општи (филозофскоправни) поглед на развој института управљања компанијама у упоредном праву и пракси, *Правна ријеч*, вол. 8, бр. 28, стр. 513-533, 2011
44. Васиљевић, М., Акционарско друштво - друштво акционара и/или носилаца других интереса/ризика: призма судске праксе, *Правни живот*, вол. 57, бр. 12, стр. 5-19, 2008
45. Васиљевић, М., Друштвена одговорност компанија: од политике, преко морала, до права, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 61, бр. 1, стр. 5-28, 2013
46. Васиљевић, М., Корпоративно управљање и агенцијски проблеми. II део, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 57, бр. 2, стр. 5-28, 2009
47. Васиљевић, М., Корпоративно управљање, *Правни информатор*, вол. 11, бр. 5, стр. 3-15, 2008
48. Васиљевић, М., Развој регулативе управљања компанијама у упоредном праву, *Правни живот*, вол. 59, бр. 11, стр. 5-75, 2010
49. Величковић, Ј., Одговорност за штету чланова управе привредног друштва (члан 415 Закона о привредним друштвима), *Право и привреда*, вол. 49, бр. 10-12, стр. 108-127, 2012.
50. Величковић, Ј., Правне последице оставке директора привредног друштва, *Право и привреда*, вол. 50, бр. 4-6, стр. 242-261, 2013
51. Весић, Д., Петровић, П., Увођење и примена квалитета контроле ревизије, *Европско законодавство*, вол. 12, бр. 46-46, стр. 187-196, 2013
52. Војиновић, Ж., Вукасовић, Д., Неопходност напомена уз годишње извештаје који су предмет ревизије, *Економика*, вол. 58, бр. 2, стр. 68-77, 2012
53. Војкић, Б., Радовановић, И., Независни директори, *Право и привреда*, вол. 50, бр. 4-6, стр. 263-277, 2013

54. Вујисић, Д., Кодекс корпоративног управљања, *Право и привреда*, вол. 45, бр. 5-8, стр. 194-202, 2008
55. Вујисић, Д., Надзорни одбор предузећа, *Правни живот*, вол. 50, бр. 11, стр. 99-114, 2001
56. Вујисић, Д., Учешће запослених у (управљању) привредним друштвима, *Правни живот*, вол. 57, бр. 12, стр. 101-113, 2008
57. Вујовић, М., Акционарство у југословенској привреди, *Берза*, бр. 1, стр. 139-145, 1999
58. Вујовић, М., Акционарство у југословенској привреди. У: *Југословенска држава* (Ђ. Пиљевић, ур.), Београд, Институт за савремену историју, Институт за новију историју Србије, Војноисторијски институт; Подгорица, Историјски институт Црне Горе, 1999
59. Вукић, С., О ревизији привредних предузећа, *Ревизор*, бр. 1, стр. 119-129, 1998
60. Голубовић, Д., Историјски развој и појмовно одређење акционарског друштва у енглеском праву, *Право: теорија и пракса*, вол. 7, бр. 5, стр. 36-43, 1990
61. Дедеић, П., Извршни директори у систему корпоративног управљања, *Правни живот*, вол. 57, бр. 12, стр. 135-145, 2008
62. Дедић, С., Правно уређење статуса чланова управе и надзорног одбора дионичарских друштава у БиХ, *Годишњак Правног факултета у Сарајеву*, вол. 52, бр. 52, стр. 45-70, 2009
63. Драгојевић, Д., Уређивање интерне ревизије према новом Закону о привредним друштвима, *Ревизор*, вол. 8, бр. 29, стр. 5-13, 2005
64. Дубајић, Д., Нормативни оквир именовања и правног положаја директора акционарског друштва. У: *Зборник радова студената докторских студија права* (В. Ђурђић и М. Лазић, ур.), Ниш, Правни факултет Универзитета, 2016
65. Дукић, Д., Посебна и ванредна ревизија по Закону о привредним друштвима, *Правни информатор*, бр. 11, стр. 7-13, 2015

66. Ивановић, А., Улога ревизије пословања у квалитетном управљању привредних субјеката, *Економски изазови*, вол. 3, бр. 6, стр. 115-127, 2014
67. Јанковец, И. И., Симултано оснивање акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 36, бр. 5-8, стр. 23-32, 1998
68. Јовановић, А., Затворена и отворена привредна друштва и економски аспекти иницијалног јавног отварања, *Право и привреда*, вол. 42, бр. 5-8, стр. 137-151, 2005
69. Јовановић, Ј., Грујић, Б., Historical development of corporate governance as the basis for current corporate trends, *Економика*, вол. 62, бр. 1, стр. 187-198, 2016
70. Јовановић, Н., Законодавна смушеност у претварању јавног у нејавно друштво, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 59, бр. 2, стр. 302-320, 2011
71. Јоксић, И., Тумачење у кривичном праву, *Гласник Адвокатске коморе Војводине*, вол. 86, бр. 6, стр. 311-326, 2015
72. Јоцовић, М., Систем корпоративног управљања у Црној Гори, *Montenegrin Journal of Economics*, вол. 7, бр. 11, стр. 63-71, 2011
73. Калач, Р., Аљушевић, С., Значај ревизије у процесу придруживања Европској унији, *Економски изазови*, вол. 3, бр. 6, стр. 106-114, 2014
74. Кнежевић, В., Ивковић, Д., Корпоративно управљање и конкурентност Србије у контексту приближавања Европској унији, *Мегатренд ревија*, вол. 13, бр. 3, стр. 287-308, 2016
75. Кнежевић, М., Заштита права мањинских акционара, *Правни живот*, вол. 54, бр. 11, стр. 73-80, 2005
76. Кнежевић, М., Кодекс корпоративног управљања у домаћем праву и праву ЕУ. У: *Економско-социјални аспекти прикључивања Србије Европској унији* (М. Јакшић, В. Стојановић Алексић и П. Мимовић, ур.), Крагујевац, Економски факултет, 2015
77. Кнежевић, М., Усклађивање кодекса корпоративног управљања са Законом о привредним друштвима из 2011. године, *Правна ријеч*, вол. 9, бр. 32, стр. 637-647, 2012

78. Костић, Т., Заступање и представљање друштва предузећа, *Радни односи и управљање*, вол. 26, бр. 3, стр. 6-10, 1994
79. Кратовац Е., Акционарска друштва. У: *Акционарско друштво* (З. Секулић, ур.), Београд, Младост, 1989
80. Кратовац, Е., Акционарска друштва, *Директор*, вол. 21, бр. 2, стр. 28-50, 1989
81. Лабовић, Д., Функција независне ревизије у привредном друштву, *Ревизија*, бр. 13, стр. 3-7, 2012
82. Лепетић, Ј., Право акционара на индивидуалну тужбу, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 62, бр 1, стр. 187-204, 2014
83. Лубарда, Б., Партиципација радника у управљању предузећем у упоредном праву, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 42, бр. 5, стр. 517-545, 1994
84. Љутић, Б., Место и улога надзорног одбора, *Правни информатор*, вол. 18, бр. 5, стр. 40-43, 2015
85. Мајсторовић, А., Милојевић, И., Ревизија капитала акционарског друштва, *Пословна политика*, вол. 35, бр. 9, стр. 47-51, 2006
86. Маричић, Г., Затворена акционарска друштва у Републици Србији и Босни и Херцеговини, *Годишњак Факултета правних наука*, вол. 4, бр. 4, стр. 238-248, 2014
87. Марковић-Бајаловић, Д., Управна и надзорна функција у отвореном акционарском друштву, *Право и привреда*, вол. 42, бр. 5-8, стр. 186-197, 2005
88. Марковић-Бајаловић, Д., Ништавност и/или побојност одлука скупштине акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 49, бр. 4-6, стр. 132-148, 2012
89. Миленовић, Б. Д., Сукцесивно оснивање акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 37, бр. 5-8, стр. 111-123, 2000
90. Миленовић, Д., Побивање одлуке скупштине акционарског друштва, *Правни живот*, вол. 55, бр. 11, стр. 25-45, 2006
91. Милосављевић, М., Битна обележја акционарског друштва и економски значај акционарства, *Правна ријеч*, вол. 12, бр. 43, стр. 397-414, 2015

92. Милосављевић, М., Кодекс корпоративног управљања, *Право: теорија и пракса*, вол. 24, бр. 3-4, стр. 19-23, 2007
93. Милосављевић, М., Критички осврт на Закон о привредним друштвима Републике Србије из 2011. године, *Гласник права*, вол. 3, бр. 1, стр. 63-79, 2012
94. Милосављевић, М., Овлашћења и делокруг рада директора у акционарском друштву, *Право: теорија и пракса*, вол. 21, бр. 3-4, стр. 50-61, 2004
95. Милосављевић, М., Одговорност пословодног органа, *Право: теорија и пракса*, вол. 21, бр. 2, стр. 35-49, 2004
96. Милосављевић, М., Принципи рада и руковођење директора, *Право: теорија и пракса*, вол. 20, бр. 9-10, стр. 58-62, 2003
97. Милосављевић, М., Развој и економски значај акционарства, *Право: теорија и пракса*, вол. 22, бр. 1, стр. 18-27, 2005
98. Мићовић, М., Корпоративно управљање у земљама региона. У *Хармонизација грађанског права у региону: зборник радова*, Источно Сарајево, Правни факултет, 2013
99. Ненадовић, С., Директор у сенци у праву Енглеске, *Правни живот*, вол. 64, бр. 11, стр. 129-141, 2016
100. Николовски, А., Снежана Плавшић, С., Акционарско друштво у македонској позитивноправној регулативи. У: *Зборник радова у спомен проф. др Миодрага Трајковића*, Београд, Правни факултет и Удружење правника у привреди Србије и Црне Горе, 2006
101. Новаковић, С., Органи акционарског друштва, *Правни информатор*, вол. 11, бр. 9, стр. 14-25, 2008
102. Новаковић, С., Уређивање начина рада назорног одбора акционарског друштва, *Pro INFO*, вол. 2, бр. 1, стр. 39-43, 2002
103. Павловић, М., Основи привредноправне европеизације. У: *Правни систем Србије и стандарди Европске уније и Савета Европе* (С. Бејатовић, ур.), Крагујевац, Правни факултет, 2010
104. Поповић, В., Отворено или затворено акционарско или неко треће друштво? *Право и привреда*, вол. 42, бр. 5-8, стр. 276-287, 2005

105. Радовић, В., Будућност компанијског права Европске уније – нови Акциони план, *Право и привреда*, вол. 50, бр. 4-6, стр. 116-142, 2013
106. Радовић, В., Информисање акционара пре седнице Скупштине акционарског друштва, *Правни живот*, вол. 59, бр. 11, стр. 117-144, 2010
107. Радовић, В., О оправданости прихватања института дисквалификације директора, *Право и привреда*, вол. 47, бр. 1-3, стр. 26-56, 2010
108. Радовић, В., Права акционара у вези са дневним редом скупштине акционарског друштва, *Право и привреда*, вол. 48, бр. 4-6, стр. 162-186, 2011
109. Радовић, В., Пут ка независном управном одбору, *Правни живот*, вол. 57, бр. 12, стр. 75-100, 2008
110. Радовић, В., Развој културе одступања од 'примени или објасни' правила корпоративног управљања, *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 63, бр. 2, стр. 23-44, 2015
111. Радовић, В., Три разлога неефикасности независних директора, *Правни живот*, вол. 60, бр. 11, стр. 99-115, 2011
112. Радовић, В., Услови за вршење права акционара на постављање питања. *Анали Правног факултета у Београду*, вол. 62, бр. 1, стр. 62-83, 2014
113. Радоњић, Д., Независни директори, *Право и привреда*, вол. 42, бр. 5-8, стр. 58-72, 2005
114. Радуловић, В., Демократија и партиципација акционара, *Школа бизниса*, бр. 2, стр. 203-220, 2014
115. Родић, И., Кодекс корпоративног управљања у праву Европске уније, *Право и привреда*, вол. 50, бр. 4-6, стр. 183-206, 2013
116. Савић, Г., Побијање одлука скупштине привредног друштва – нека процесна питања, *Право и привреда*, бр. 5-8, стр. 100-115, 2005
117. Сремчев, С., Питања хармонизације права привредних друштава Србије са правом Европске уније, *Правни живот*, вол. 57, бр. 12, стр. 165-175, 2008
118. Станишић, М., Интерна ревизија у функцији управљања ризиком у привредним друштвима, *Пословна економија*, вол. 9, бр. 2, стр. 167-190, 2015

119. Станчић, С., Редован поступак статусне промене издвајања уз оснивање акционарског друштва, *Гласник права*, вол. 5, бр. 2, стр. 30-53, 2014
120. Стојковић, Љ. Корпоративно управљање у акционарском друштву за осигурање – упоредноправни аспекти. У: *Право осигурања Србије у транзицији ка европском (ЕУ) праву*, Београд, Удружење за право осигурања Србије, 2013
121. Тимчић, А., Значај кодекса корпоративног управљања за развој привреде Србије, *Право и привреда*, вол. 50, бр. 1-3, стр. 145-153, 2013
122. Ћулафић, В. В., Агенцијски проблеми корпоративног управљања, *Економски погледи*, вол. 15, бр. 2, стр. 125-135, 2013
123. Хоцић, Н., Греговић, Н., Улога и значај надзорних одбора у корпоративном управљању, *Економски изазови*, вол. 4, бр. 8, стр. 1-13, 2015
124. Чејовић, П., Права мањинских акционара у јапанском праву, *Право и привреда*, бр. 5-8, стр. 101-110, 2000
125. Чолак, М., Корпорационо управљање и модели корпорационог управљања, *Банкарство*, вол. 35, бр. 9-10, стр. 28-41, 2006

Закони и директиве

1. *Commission Directive 2007/39/EC, of 26 June 2007 amending Annex II to Council Directive 90/642/EEC as regards maximum residue levels for diazinon*
2. *Commission recommendation of 4 December 2004 fostering an appropriate regime for the remuneration of directors of listed companies (2004/913 EC)*, Official Journal of the European Union L 385/55
3. *Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council of 17 May 2006 on statutory audits of annual accounts and consolidated accounts, amending Council Directives 78/660/EEC 83/349/EEC and repealing Council Directive 84/253/EEC* 157, 9.6.2006

4. *Directive 2007/36/EC of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 on the exercise of certain rights of shareholders in listed companies*, Official Journal of the European Union, L 184/17
5. *Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349 EEC*, Official Journal of the EU L 182
6. *Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on statutory audit of annual accounts and consolidated accounts and amending Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC*, Commission of the European Communities, Brussels, 16. 3. 2004.
7. *The Hampel Report*, Committee on Corporate Governance, United Kingdom, 1998
8. *Zakon o revidiranju*, Uradni list RS, št. 11/2001, 65/2008
9. *Zakon o trgovačkim društvima Republike Hrvatske*, Narodne novine, br. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 125/11, 152/11, 111/12, 68/13, 110/15
10. *Zakon o trgu vrednostnih papirjev iz 1999.*, Uradni list RS, št. 51/2006
11. *Закон за трговските друштва*, Сл. весник на Р. Македонија, бр. 28/04 84/05, 25/07, 87/08, 42/10 и 48/10
12. *Закон о ванпарничном поступку*, Службени гласник СРС, бр. 25/82, 48/1988, Службени гласник РС, бр. 46/1995, 18/2005, 85/2012, 45/2013 - др. закон, 55/2014, 6/2015 и 106/2015 - др. закон)
13. *Закон о електронском потпису*, Службени гласник РС, бр. 135/2004
14. *Закон о облигационим односима*, Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, 39/85, 45/89 - одлука УСЈ и 57/89, Службени лист СРЈ, бр. 31/93 и Службени лист СЦГ, бр. 1/2003 - Уставна повеља
15. *Закон о предузећима*, Службени гласник БДБиХ, бр. 11/01, 10/02, 76/03, 14/04 и 34/07
16. *Закон о предузећима*, Службени лист СРЈ, бр. 29/96

17. *Закон о предузећима*, Службени лист СФРЈ, бр. 77/1988 и 46/90
18. *Закон о привредним друштвима Републике Српске*, Службени гласник РС, бр. 127/08, 58/09 и 100/11, 67/13
19. *Закон о привредним друштвима Федерације БиХ*, Службене новине Федерације БиХ, бр. 23/1999, 45/2000, 2/2002, 6/202, 29/2003, 68/2005, 91/2007, 84/2008
20. *Закон о привредним друштвима*, Службени лист Републике Црне Горе, бр. 6/02 и Службени лист Црне Горе, бр. 17/07, 80/08, 40/10, 36/11, 40/11
21. *Закон о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 125/2004
22. *Закон о привредним друштвима*, Службени гласник РС, бр. 36/11, 99/2011, 83/2014, др. закон и 5/2015
23. *Закон о рачуноводству и ревизији*, Службени гласник РС, бр. 46/2006, 111/2009 и 99/2011 – др. закон
24. *Закон о рачуноводству и ревизији*, Службени лист РЦГ, бр. 69/05 од 18.11.2005. и Службени лист ЦГ, бр. 80/08 од 26.12.2008, 32/11 од 01.07.2011, 052/16 од 09.08.2016
25. *Закон о рачуноводству*, Службени гласник РС, бр. 62/2013
26. *Закон о ревизији*, Службени гласник РС, бр. 62/2013
27. *Закон о тржишту капитала*, Службени гласник РС, бр. 31/2011, 112/2015 и 108/2016
28. *Закон о удруженом раду*, Службени лист СФРЈ, бр. 53/1976
29. *Кодекс корпоративног управљања Привредне коморе Србије*, Службени гласник РС, бр. 99/2012
30. *Кодекс корпоративног управљања*, Службени гласник РС, бр. 1/2006
31. *Кодекс корпоративног управљања*, Службени гласник РС, бр. 99/2012
32. *Кодекс пословне етике*, Службени гласник РС, бр. 1/2006
33. *Кривични законик*, Службени гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005. испр., 107/2005 – испр., 72/2009 и 111/2009, 121/2012, 104/2014, 108/2014
34. *Међународни стандарди финансијског извештавања са тумачењима*, Службени гласник РС, број 16/08, 31/08

35. *Основни закон о државним привредним предузећима*, Службени лист ФНРЈ, бр. 62/1946
36. *Основни закон о приватним трговачким радњама*, Службени лист ФНРЈ, бр. 39/1948
37. *Трговачки закон за Краљевину Југославију из 1937. године – репринт*, Београд, Финекс, 1993
38. *Уредба о оснивању предузећа и радњи*, Службени лист ФНРЈ, бр. 51/1953
39. *Устав Републике Србије*, Службени гласник РС, бр. 1/90 од 28.09.1990. године
40. *Устав Савезне Републике Југославије*, Службени лист СРЈ, бр. 1/1992 од 27.04.1992. године
41. *Устав СФРЈ од 1974. године*, Службени лист СФРЈ, 9/1974

Судска пракса

1. Решење Привредног апелационог суда, Пвж. 547/2011 од 29.6.2011. године - Судска пракса привредних судова - Билтен бр. 1/2012
2. Решење Вишег трговинског суда Пж.109/2005 од 17. 1.2005
3. Решење Привредног апелационог суда, Пвж. 1051/2012 од 10.1.2013. - Судска пракса привредних судова - Билтен бр. 4/2012
4. Решење Привредног апелационог суда, Пж. 10/2014(2) од 14.1.2016
5. Пресуда Вишег трговинског суда Пж. 2546/2009 од 23. марта 2009.
6. Решење Привредног апелационог суда, Пж. 107/2010 од 29.4.2010, Судска пракса привредних судова, Билтен бр. 2/2011
7. Решење Привредног апелационог суда Пж. 79507/2010, од 21.04.2010.
8. Решење Привредног апелационог суда Пж. 1253/2010 (2) од 22.04.2010.
9. Решење Привредног апелационог суда Пж 175/2015 од 25.02.2015.
10. Пресуда ВСПХ бр. 658/04-2 од 23.03.2005.

ПРИЛОЗИ

Прилог 3.

Изјава о ауторству

Потписани/а: Горан Маричић

Број уписа:

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Органи управљања у акционарским друштвима

РЕЗУЛТАТ СОПСТВЕНОГ ИСТРАЖИВАЧКОГ РАДА,

ДА ПРЕДЛОЖЕНА ДИСЕРТАЦИЈА У ЦЕЛИНИ, НИ У ДЕЛОВИМ, НИЈЕ БИЛА ПРЕДЛОЖЕНА ЗА ДОБИЈАЊЕ БИЛО КОЈЕ ДИПЛОМЕ ПРЕМА СТУДИЈСКИМ ПРОГРАМИМА ДРУГИХ ВИСОКОШКОЛСКИХ УСТАНОВА,

ДА СУ РЕЗУЛТАТИ КОРЕКТНО НАВЕДЕНИ И

ДА НИСАМ КРШИО/ЛА АУТОРСКА ПРАВА И КОРИСТИО/ЛА ИНТЕЛЕКТУАЛНУ СВОЈИНУ ДРУГИХ ЛИЦА.

-----,-----
(Место) (Датум)

Потпис

Прилог 4.

Изјава о истовестности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Горан Маричић

Број уписа:

Студијски програм: Привредно-правни

Наслов рада: Органи управљања у акционарским друштвима

Ментор: Проф. др Милорад Бејатовић

Потписани/а

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истовестна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу Дигитална библиотека дисертација Универзитета Привредна академија у Новом Саду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за стицање научног назива доктор наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама Дигиталне библиотеке дисертација, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета Привредна академија у Новом Саду.

-----,-----
(Место) (Датум)

Потпис

Прилог 5.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитет Привредна академија у Новом Саду да у Дигиталну библиотеку дисертација Универзитета Привредна академија у Новом Саду унесе моју докторску дисертацију под насловом:ж

Органи управљања у акционарским друштвима

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталну библиотеку дисертација Универзитета Привредна академија у Новом Саду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство – некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа.)

-----,-----
(Место) (Датум)

Потпис

1. **Ауторство** – Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално**. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прераде**. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима**. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прераде**. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима**. Дозвољавање умножавање, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.

БИОГРАФИЈА

Име и презиме: Горан Маричић

Датум и мјесто рођења: 22.01.1974. у Бањалуци, Б и Х.

Држављанство: Б и Х, Република Српска и Република Србија.

Адреса: Суботичка 21, 78000 Бањалука, Б и Х.

Стручна спрема:

- 2009. године на Правном факултету у Новом Саду завршио Мастер студије,
- 2003. године положио Правосудни испит,
- 2001. године положио Стручни испит за рад у органима државне управе,
- 1999. године дипломирао на Правном факултету у Бањалуци.

Научно- истраживачки рад:

1. Г. Маричић, МА, Корупција и приватизација, DOI: 10.7251/GFP1303221M, UDK: 343.3/.7, Годишњак факултета правних наука Апеирон Бањалука, број 3, јул 2013. године, ISSN 2232-9668, стр. 221-231, Прегледни научни рад.
2. Г. Маричић, МА, Затворена акционарска друштва у Републици Србији и Босни и Херцеговини, DOI: 10.7251/GFP1404238M, UDK: 347.728.2(497.11+497.6), Годишњак факултета правних наука Апеирон Бањалука, број 4, јул 2014. године, ISSN 2232-9668, стр. 238-248, Стручни рад.
3. Др С. Иветић, Г. Маричић, МА, Г. Павловић, МА, Достигнућа Европске унутрашње стратегије сигурности и будући изазови Европске уније на пољу унутрашње сигурности за период 2015-2020, Међународна научна конференција: „Безбедност као предмет истраживања-приступ, концепти и политике“ ISBN 978-608-4532-62-0 Књига Апстраката стр. 39, Охрид, 02.-03. јуни 2015. године.
4. Г. Маричић, МА, Реорганизација стечајног дужника, UDK: 347.736/.739, Међународни научни скуп на тему: „Допринос науке развоју друштва у

транзицији“ ISBN 978-99955-22-90-2, стр. 1211-1223, Бањалука 29.-30. мај 2015. године.

5. Др З. Дрљача, Г. Маричић, МА; Основни елементи регулације банкарског система Републике Српске са освртом на улогу Агенције за банкарство Републике Српске, УДК: 336.7(497.6), Међународни научни скуп на тему: „Прилагођавање правне регулативе актуелним трендовима у региону“, Нови Сад 24.-26. септембра 2015. године.
6. Др Н. Грбић Павловић, Др Г. Павловић, Г. Маричић МА; Основне одговорности и овлашћења органа безбједности у односу на слободу и безбједност личности УДК: 351.74/.76:342.7, Међународни научни скуп на тему: „Усаглашавање правне регулативе са правним тековинама европске уније“ ISBN 978-86-6019-066-8, стр. 305-321, Нови Сад 22.-24. септембра 2016. године.
7. Г. Маричић, МА; Органи управљање друштвима са ограниченом одговорношћу у Републици Србији и Републици Српској, УДК: 658.114.32(497.6+497.11), оригинални научни рад, часопис Правног факултета за привреду и правосуђе „Право-теорија и пракса“, УДК 34, YU ISSN: 0352-3713, број: 4-6, стр.48-60, април-јун 2016. година, Нови Сад.
8. Др П. Мирковић, Г. Маричић, МА; Побијање одлука скупштине акционарског друштва, Култура полиса, бр. 34, Нови Сад 2017. год

Радно искуство:

-Секретаријат Владе Републике Српске 2000.-2001. године,
-Завод за изградњу Бањалука 2001.-2002. године,
-секретар Јавне Установе „Бански двор-Културни центар“ 2002.-2006. године,
-члан Управног одбора а.д. „Аутопревоз“ Бањалука 2002.-2013. године,
-одборник Скупштине Града Бањалука 2004.-2007. године,
-члан Комисије за ревизију приватизације државног капитала у предузећима и банкама Републике Српске од 2007. године до данас,
-директор Фонда за развој и запошљавање Републике Српске од јула до новембра 2007. год.

-директор Службе за заједничке послове Владе Републике Српске од новембра 2007. године до данас,

-члан Управног одбора Јавне установе „Центар за предшколско образовање и васпитање“ Бањалука од 2009. године до 2017. године,

-члан Управног одбора д.о.о. „Алумина“ Зворник од августа 2014. године до данас.